EMANOIL BUCUȚA

PIETRE DE VAD

* *

BUCUREȘTI
EDITURA CASEI ȘCOALELOR
ȘI A CULTURII POPORULUI

www.dacoromanica.ro

PIETRE DE VAD

www.dacoromanica.ro

EMANOIL BUCUȚA

PIETRE DE VAD

* *

BUCUREȘTI
EDITURA CASEI ȘCOALELOR
ȘI A CULTURII POPORULUI

www.dacoromanica.ro

Chenar de: *Mac Constantinescu*

Copie de Lena Constante

Ctitori tarani ai bisericii din Stanești Muscel

www.dacoromanica.ro

Copie de *Lena Constante*

Ctitori târgoveți ai bisericii din Stănești (Muscel)

www.dacoromanica.ro

PĂMÂNT ȘI OAMENI DELA NOI

www.dacoromanica.ro

CÂNTAREA ROMÂNIEI

Dacă mai vorbim astăzi de acea cărticică a lui Alecu Russo «Cântarea României», ne aducem aminte mai mult de lupta care s'a încins ca să-i fie luată lui Nicolae Bălcescu, socotit o vreme autorul ei, pe când îi era numai traducător, decât de anumite părți din ea și de patima, aproape biblică, pentru pământul și neamul nostru a fremătătoarelor pagini. «Care e mai mândră decât tine între toate țările semănate de Domnul pe pământ? Care alta se împodobește în zilele de vară cu flori mai frumoase, cu grâne mai bogate?».

E aproape ca un colind vechiu al pământului și aproape ca un verset din Cântarea Cântărilor.

România de astăzi ne întâmpină cu altă față. Dacă pentru istorie împrejurările s'au schimbat, pentru geografie n'a fost altfel. In acești vreo sută de ani s'au desfăcut vechi legături, s'au prăbușit hotare, s'au înscăunat alte așezăminte. Ceea ce pregăteam de secole, s'a împlinit de azi pe mâine, pentrucă purtătorul destinelor noastre, de obiceiu destul de încet la mers, și-a pus într'o bună zi aripi la picioare. Trecutul răsună în noi, ca un glas depărtat pe care îl cunoaștem și îl iubim, dar care nu ne mai poate ține în loc. Am încheiat un ciclu și am început altul. Suntem cetățenii noui ai unei noui țări. Dar sub omul istoric, în veșnică prefacere, s'a păstrat celălalt, omul vechiu, prin care ne întâlnim

www.dacoromanica.ro

noi de-acum cu cei de totdeauna şi aşezăm între atâtea popoare lespedea unei firi proprii. Cu cât cioplitorul e mai bogat în închipuire şi scoate figuri mai neaşteptate, cu atât materialul, care-i primeşte şi-i face cu putinţă jocul, se adevereşte mai puternic.

Pământu' românesc a trecut, în acelaşi răstimp, şi el, prin prefaceri deopotrivă de mari. Pădurile cele întinse, codrul, frate cu Românul, n'au mai rămas decât în cântecele bătrâneşti. Inmulţirea sufletelor, cererea tot mai lacomă de grâne şi târgul bun al lemnului au aşezat securea la rădăcina umbroşilor copaci. Dealurile s'au golit şi au pornit la vale, mâncate de puhoaie. Câmpurile cu colilie, necălcate decât de cai sălbatici, s'au făcut ogoare, arate de pluguri cu benzină. Unde nu se lăsau decât stolurile de dropii, s'au cuibărit sate. Prin podgorii s'au ivit turnurile sondelor şi coşurile fabricilor, înegrind locul. Mlăştinile s'au secat, râurile au fost desvăţate dela cursul ocolit şi cu revărsare în voie pe mii de hectare, ducând cu ele salcia şi aninul, şi au fost puse în albii trase cu linia. Inainte firea rămânea aproape de ceea ce o lăsaseră zilele facerii şi Dumnezeu. Acum însă omul înţelegea să se amestece şi să schimbe. Mâna lui se zărea în toate.

Ceea ce se păstrează şi aici statornic este arhitectura dela început a pământului nostru, pe care au privit-o din întâia zi ochii uimiţi ai neamului românesc şi care i-a strecurat ca o pecete în sânge. Ea ne ţine pe toţi într'o singură fiinţă, oameni de văi şi oameni de plaiuri, dar nu de orice văi şi de orice plaiuri, ci de văi dunărene şi de plaiuri carpatice. Fluviul curge măreţ, de când se deslușesc întâii Români pe malurile cu nisipuri sburătoare ale Tisei şi Timişului, şi până se pierd cei din urmă în vederea Mării. Apele sunt prietenoase, fie ca drum de negoţ, fie ca adăpost de peşte. Ca pe o mare dinăuntru toate popoarele îşi plimbă corăbiile pe ele şi ne leagă de lume. Steagurile lor ne umplu zarea, vin de departe, intră chiar printre gospodăriile noastre, de-o parte şi de alta, şi se topesc în soare răsare. Carpaţii

www.dacoromanica.ro

dela Porțile de Fier până în pădurile Maramureșului, și dincolo de ele, unde ne-a purtat dorul de pribegie pe urma oilor, nu sunt nicăieri atât de sălbateci și de sterpi încât să rămână închiși omului. Nu este niciun pisc destul de înalt și de pustiu ca să nu se audă de pe el de jur-împrejur strigătul ciobanilor și clopotul turmelor.

Amestecul omului în îndreptarea și în înfrumusețarea firii băștinașe trebuia să ție seama de aceste trăsături.

Uitați-vă la una din lucrările cele mai îndrăznețe ale anilor din urmă, îndreptarea și înfrumusețarea văii Colentinei. Intregul șes de lângă București, pe un arc de cerc dela Ciocănești și Buftea la Tei, Cernica și Tânganu, pe o lungime de multe zeci de kilometri, este de pe acum altceva decât a fost odinioară. Colentina este o gârlă cu apă ieșită dela poalele dealurilor dintre județele Ilfov și Dâmbovița. Din vremuri vechi, ea pierea prin stuf și brădiș și se silea, fără să izbutească, să umple o vale mai largă decât puterile ei. Strămoșii noștri, mari iubitori de iazuri și de colțuri de odihnă și de răcoare vara, au băgat numaidecât seamă, ce folos puteau să tragă din această apă adormită, și cu câteva umpluturi de pământ și zăgazuri de cărămidă au schimbat-o într'o salbă de lacuri. Farmecul neîntrecut al Ciocăneștilor și al Mogoșoaei, rămase sau intrate pe mâna unor proprietari de gust, poate să mărturisească și astăzi despre ceea ce încânta în alt secol pe boierii și locuitorii acestor locuri. Peste ceea ce avem noi, atunci se ridicau până în cer plopii rotați și stejarii noduroși, cum se mai întâlnesc numai rămășițe, la Ciocănești înșiși, pe drumul dela moară al Mogoșoaei, în pădurea Cernichii. Herăstrăul, cu zăvoiul lui, a intrat în literatură, în literatura cu suspine amoroase a vremii. La umbra Herăstrăului a stat și Tolstoi, când a venit aici cu întâia armată a războiului Crimeei, care luase la început drumurile Dunării și ale Silistrei. Ne-a lăsat mărturii în însemnările și în scrisorile lui. Mai târziu, iazurile s'au stricat și împotmolit și tot câmpul era o baltă nesănătoasă, plină de mirosuri de putregai și de stolurile țânțarilor. Dacă

www.dacoromanica.ro

nu se curățau, nu se lărgeau și nu se înzestrau, mai ales, cu apă din alte râuri mai îmbelșugate, din Argeș sau din Ialomița, dintr'o bucurie și o frumusețe ajungeau o urîțenie și o primejdie. Adică nu trebuiau să mai ajungă, ajunseseră. Atunci și-au luat sarcina acestei întreite lucrări Uzinele Comunale din București. Directorul lor nu era numai un inginer întreprinzător și gospodar, ci un om de apă, născut la Galați și îndrăgostit de sporturile vâslei și ale pânzei. Ce a ieșit, judecă oricine. Și nu suntem încă la capătul ostenelilor. In malurile înalte de lut ale Dâmboviței din jos de oraș, sute de lucrători sapă din zi în noapte. Trebue să se croiască până la Budești și până la Oltenița o vale mai încăpătoare și mai adâncă. Bucureștii, vechea cetate a Dâmboviței, se pregătește de rosturile unui port. In locul pădurii Vlăsia, stârpită până la câteva pâlcuri de copaci, lăsate parcă numai ca un semn al înfățișării din trecut a ținutului, se vor vedea catargele dela vapoare și mișcarea la remorcă a nenumărate șlepuri. Cadrul geografic se poate schimba și el.

In altă parte, spre gurile Dunării și în păraginele marilor lacuri, Razem, Smeica, Golovița, Sinoe și cum le mai zice, mâlul adus de fluviu și buruenișul și stuful hrănite de apă acopereau totul. Locurile se pustiau an cu an. Peștele murea. Oamenii se pregăteau să plece. Același blestem, care omorîse cetățile grecești din vechime, Histria și Halmyris, se lăsa și acum asupra locurilor. Atunci un mare cercetător și îndrăgostit al acestor părți de lume a pornit la lucru ca să le scape și să le dea o înflorire pe care n'o avuseseră niciodată înainte. Drage uriașe s'au ivit, șantiere și depozite de materiale s'au înjghebat pe câte un braț ascuns, vase albe au început să alerge de colo, colo, pe brațele libere, fluerând tot felul de chemări. In câțiva ani de muncă încordată s'au săpat sute și sute de kilometri de canaluri, mai multe și mai lungi împreună decât este întreaga deltă. Apa proaspătă a năvălit gâlgâind în lacurile înăbușite și neaerate. Razemul s'a făcut din nou o mare de apă dulce. Năvoadele pescarilor au plecat după

www.dacoromanica.ro

şalău şi satele de pe mal şi-au sporit caturile de case. Delta şi-a înmulţit braţele. Priveliştea a căpătat o altă hartă! Drumurile acestea drepte, mărginite de sălcii monumentale şi pe care pluteşte vaporul nostru alb, cu o călcătură de apă de doi metri, sunt o lucrare aproape faraonică, admirată de specialiştii veniţi anume din alte ţări ca s'o vadă şi, unii, ca să caute s'o imite la ei acasă, şi foarte puţin cunoscută între ai noştri. Dacă dreptul la un pământ se câştigă şi prin creaţiile inteligenţei şi ale muncii de care a fost acoperit, Dobrogea este încă odată a noastră numai datorită acestor iscusite silinţe, împletire de ştiinţă, de tehnică şi de valorificare economică: una prevăzând, cealaltă aducând la îndeplinire, iar cea din urmă rodind şi dând viaţă. Tot ceea ce s'a făcut s'a făcut ţinând seama de legile şi de datinele locurilor, în care s'a încadrat fără nicio stridenţă, ca o formaţie naturală. Folosind vechi gârle înfundate, năvălind în lacuri hrănite înainte numai de izvoare sau de prefirări de fund, spintecând scurt câte o coadă de grind, care-şi arată straturile mâncate de ploi de-a-dreapta şi de-a-stânga, parcă ar fi luat naştere, nu din casma, ci din vreo toană geologică, aceste canaluri fac parte din sistemul de braţe, de legături şi de scurgeri al Deltei. Numai ochiul localnicului sau al tehnicianului le ştie tâlcul şi le deosibeşte între celelalte ca o făptură a omului. Ele se întind din jepşile şi din bălţile ostrovului Chilia până la vârfurile lacurilor Dranov, Babadag şi Razem şi dela înfurcătura braţului Sulina şi Sfântu-Gheorghe până sub portul Sulina. Băgaţi de seamă! Intr'o cotitură mare, pe care vaporul de cursă o urmează fără abatere, se deschide ca o poartă, pe unde se vede cât străbate ochiul un senin de apă. Este canalul Regele Carol I sau Regele Ferdinand sau Marele Voevod Mihai, Deltă a omului aruncată ca o plasă peste Delta lui Dumnezeu. O parte din apa fluviului, furată de aceste guri, se duce să dea viaţă până departe. Omul a corectat puţin fatalismul geografic.

Dar, trecând peste aceste şi asemenea întreprinderi, mai greu de îmbrăţişat, uitaţi-vă la o mare şosea, care

www.dacoromanica.ro

porneşte din miezul ţării ca să ajungă, după multe ocoliri, întârzieri prin oraşe, urcări de munţi, sărituri peste râuri, la unul din hotarele ei. Şoseaua nu este numai drumul cel mai scurt între două localităţi. De atâtea ori localităţile se nasc de-a-lungul ei, numai pentrucă ea şi-a ales acea linie. Valea Prahovei, fără drumul abătut pe-acolo, între Bucureşti şi Braşov, după ce mai înainte fusese pe la Giuvala sau pe la Văleni şi Bratocea, ar fi rămas în aceeaşi singurătate de trai de ciobani, care ne-a dat sate cum e Comarnicul, atât de vorbitor prin numele lui, sau de trai de monahi, sate ca Sinaia, cu mânăstirea Spătarului Cantacuzino, ascunsă între brazi, la o parte de lume. Şoseaua merge cu pământul pe care e trasă şi îl răsfrânge la tot pasul. Pe câmpie este una cu ea şi abia dacă îşi pune o podoabă şi un semn de copaci pe margini, coteşte o scufundătură, dacă n'o trece peste un viaduct cu picioare de beton, şi se opreşte să privească un apus de soare, tăiat în două de muchia zării. La deal se sapă în coastă sau coboară în văi şi are la fiecare răspântie un popas de frumuseţe. Dintr'un loc se vede, singură pe vârful ei, Mânăstirea dela Dealu, pe care Radu cel Mare a îmbrăcat-o în marmoră, iar din altul, Sighişoara, cu turnurile ei gotice. La munte are toate piscurile în faţă, Bucşoiul şi Acele Morarului, dela Predeal, Panaghia albă şi goală, de pe Bistriţa. La Mare se ţine de ţărm, ca să aibă mereu înainte seninul de apă şi sborul pescăruşilor. Şoseaua însemnează cea mai bună legătură între om şi fire, pentrucă fiecare, pe rând, porunceşte şi se supune celuilalt. Omul a ieşit cu ea în natură şi merge, iar natura îl însoţeşte şi îl înconjoară de toate părţile.

Ţara de astăzi nu mai poate fi despărţită, atunci când i se caută şi i se laudă frumuseţile, alături de arhitectura locului, urmare a puterilor geografice, de tot ceea ce omul a pus dela el, sufletul care a îmbrăcat piatra. Helada, de pildă, este peninsula pe care o cunoaştem cu golfuri şi insule, cu munţii şi văile ei, dar este mai ales, pentru trecut, pământul cu amintirile şi numele

www.dacoromanica.ro

cele mai răsunătoare ale istoriei, care ies din mare și coboară de pe Olimp sau de pe Parnas la orice evocare, și cu Partenonul și Erecteionul acoperite acolo, sus, pe Acropolea Atenei, mai mult de cer decât de plăci de piatră, cu Delphi desgropat, împodobit de locuințele zeilor, cu Argosul plin de lei și de pasul eroilor Iliadei, cum este aceeași Heladă, pentru zilele noastre, digul cel puternic dela Marathon, îndărătul căruia se adună toate apele Aticei, sau lucrările de însănătoșire și de punere în valoare a luncii fluviilor pustiitoare din Tracia apuseană, isprăvi ale inginerilor moderni. In România, vârfurile Parângului, Mândra, săltată ca un turn al ciobanilor peste toate culmile oltenești și transilvănene dimprejur, vor avea alt înțeles dacă drumețul s'a oprit întâiu la mânăstirile și mânăstioarele dela poalele lor, Arnota, cuibul de șoim bătrân al lui Matei Voevod, sau Horezul, cel lucrat ca o sculă de iubirea de artă și de strălucire a lui Constantin Brâncoveanul; Ceahlăul, altul, după cunoașterea Neamțului și a Secului; Pietrele Doamnei și Rarăul deopotrivă, după întârzierea lângă zidurile Voronețului, ale Gurei-Humorului, ale Vetrei-Moldoviței și ale Putnei.

Planul tuturor acestor minuni arhitectonice ca și al barajelor de astăzi din munți pentru naşterea puterii electrice și al drumurilor moderne, care, ca în zilele Romanilor, se zidesc de piatră și nu se mai tem de nicio greutate, nici de coaste repezi nici de ape largi, n'a fost ticluit undeva departe și poruncit cu silnicie locurilor. El a fost gândit de artiști chiar acolo, ca o întregire a acelor locuri, ca un dar al omului. Le duce mai departe linia, le scoate în vedere frumusețea sau puterea, le face mai bine înțelese.

«Cântarea României» și «România Pitorească» trebue scrise din nou, cu acest adaos, al minții omenești care supune și împodobește pământul, locuința omului.

www.dacoromanica.ro

PALATUL MOGOȘOAIA

Intr'o zi din Septemvrie 1714, doi călăreți, urmați de o căruță de drumuri lungi, cu slugi și merinde, porneau din cetatea de scaun a Bucureștilor spre Târgoviște. Unul din ei, om și câteodată sol al vestitului Rege al Suediei, Carol al XII-lea, care a stat și a trecut pe pământul țării noastre, ne-a lăsat în două volume mari, tipărite întâia oară la Haga, în 1727, însemnările lui de călătorie dealungul și dealatul Europei. Este vorba de domnul D'Aubry de la Motraye. Din paginile tipărite cu frumoase litere olandeze, litere și rânduri care sunt ca niște urme de pași și ca niște cărări într'o lume în prefacere, cu scopurile tulburi, când Regele Soare se pregătea să apună, Regele Suediei intra, împreună cu moștenirea lui Gustav Adolf, în pământurile scandinave, ca să nu mai iasă din ele, el și urmașii, niciodată, iar Petru cel Mare pornea cu întreg imperiul rus îndărătul lui spre mările calde, din acele pagini nu lipsește nici povestirea acelei călătorii de o zi și de o noapte. Țările Românești ele însele stăteau în pragul istoriei, ca într'o primăvară plină de presimțiri, chemate din toate părțile de vremurile noui, cu domni și învățați mari în frunte, Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir, Stolnicul Constantin Cantacuzino. Căderea era foarte aproape, luați cum am fost de vârtejul în care se prăbușea împărăția turcească, veche atunci pe

www.dacoromanica.ro

locurile noastre de 300 de ani, din zilele lui Mircea cel Bătrân.

Iată ce scrie domnul de la Motraye, la pagina 217 din volumul al 2-lea. Cartea se chiamă: «Călătoriile domnului» cutare («Voyages du Sr Aubry de la Motraye») şi a fost scrisă în franţuzeşte: «Am lăsat oraşul pe la 5 ceasuri seara şi am trecut pe la 7 pe lângă o clădire destul de mare şi de strălucită. Am întrebat pe călăuză, ce era: ne-a răspuns că aveam în faţa noastră un palat care se chema Mogoşoaia (în text este Mogochon, dintr'o greşeală de transcriere) şi fusese ridicat de cel din urmă domn al Ţării Româneşti. N'am putut să ne ţinem şi am intrat să-l vedem. L-am găsit foarte bine împărţit şi zidit după felul europenesc, împodobit pe dinăuntru cu tavane bogate şi cu bune picturi, dar mobilele fuseseră luate de către ofiţerii Porţii, pe timpul scoaterii din domnie a nenorocitului său stăpân. Fusese prefăcut atunci într'un han, pentru înlesnirea drumeţilor. Domnul Fabriciu (însoţitorul d-lui de la Motraye şi trimis al ducelui de Holstein), avându-şi bucătarul cu el ne-a pregătit o cină bună, cu vânat, de care ţinutul are din belşug şi pe care îl cumpărase, şi cu peşte, pe care paznicul l-a pescuit pentru noi dintr'un eleşteu, care se întindea între o grădină frumoasă, care este a casei, şi un râuleţ, care curge pe lângă zidurile ei. După ce am mâncat şi ne-am odihnit câteva ceasuri, ne-am urcat pe cai, ca să ne urmăm mai departe călătoria în timpul nopţii, care era foarte senină».

Până acum câţiva ani Palatul dela Mogoşoaia, care astăzi este aproape în marginea Bucureştilor, numaidecât după pânza de copaci a liniei fostelor forturi, arăta mult mai jalnic decât îl lăsaseră cei doi străini într'o noapte senină, la o lună după ce Brâncoveanu fusese tăiat împreună cu toată casa lui, chiar în faţa Sultanului, la Stambul. Alţi scriitori, cari îl mai amintesc în cei două sute de ani, cât a trebuit să aştepte în cea mai ruşinoasă umilinţă până să-şi găsească în zilele noastre ceva din măreţia dela început, şi în deosebi Sulzer, îl văd tot mai în ruină. Incercarea lui Bibescu

www.dacoromanica.ro

Vodă, domnul revoluției dela 1848, era să-i schimbe toată făptura. El a pus să se dărâme partea de sus, cu gândul, rămas neîmplinit, ca să-l facă un fel de reședință de vară. Și palatul, după Bibescu, a căzut în vechia paragină și uitare. Era așa și când ne opream noi la el, abătându-ne acum aproape 40 de ani, din drumul rămas de izbeliște, ca și Târgoviștea de odinioară, unde ducea, ca să visăm în umbra zidurilor lui, adăpost de ciori și de cucuvele, la marele domn creștin. Ne gândeam, în tinerețea noastră fragedă și ușor răzvrătită, că Dumnezeu nu fusese prea milos față de Voevodul care-i înălțase cele mai frumoase lăcașuri de închinăciune. Aveam în ochi pereții cu ctitori ai bisericii mânăstirii dela Horez și mai ales foișorul lui Dionis, cu scara lui cioplită ca o scară de amvon ceresc, unde nopțile cu lună ar citi din sfânta Scriptură îngerilor cu aripile lăsate pe spate, ca să asculte, Isus Christos însuși. Intram în voie prin pivnițele boltite. Odăile domnești de sus păstraseră numai grinzile. Printre ele se vedea cerul. Coșurile de vetre și de bucătării, care ies astăzi din acoperiș, cu colacul lor venețian ca niște minarete, atunci stăteau, câte mai rămăseseră, fără rost, ca niște cuiburi de barză. Oi se adăposteau de arșiță, îngrămădite una în alta, pe locurile unde Constantin Brâncoveanu primea, în sălile zugrăvite cu călătoria lui la Adrianopol și cu îmbrăcarea atunci în caftan, chiar de Marele Vizir, când dușmanii crezuseră că are să-și lase capul. Era în anul 1705, la câteva luni după ce se târnosise Palatul dela Mogoșoaia, care, tocmai el, cu strălucirea lui fără pereche, împletire de artă a pământului și de artă italiană, trebuia să servească de dovadă a averilor nemăsurate strânse de acest Altân-bei, domn al aurului, și a pornirii lui de neatârnare față de Marele Stăpân. După ce a izbutit să scape, cheltuind multă agerime de minte, legături cu oamenii cu trecere și pungi de bani, Brâncoveanu a pus să i se așeze în fresce, anume în casa unde petrecea mai cu încântare și dela care fusese să i se tragă pieirea, povestirea colorată și plină de fiori a acelor zile. Făcuse

www.dacoromanica.ro

drumul până acolo cu întârzieri şi popasuri, cum ne povesteşte Del Chiaro în «Istoria revoluţiilor moderne ale Valachiei», Il viaggio facevasi a picciole giornate e con lentezza, sul pretesto legittimo della convalescenza; era bolnav şi de o brâncă a obrazului, dar şi de teamă, şi lăsa să lucreze, înainte să ajungă, vremea şi prietenii. I-a trebuit o lună încolo, şi numai şease zile îndărăt. Intâiul lui drum, după ce s'a întors acasă, trebue să fi fost aici, unde şi-a făcut, chiar în sala de primire, o mare cruce: «Mulţumescu-ţi, Doamne!» cu ochii ridicaţi în tavan, pe care a văzut încă odată întâmplările călătoriei şi a hotărît pe loc să fie zugrăvite toate aidoma.

Noi le căutam numai în închipuire, pentrucă atunci, numaidecât după 1900, de mult pieriseră, dimpreună cu pereţii despărţitori şi cu tavanele.

Nu mai ştiu cum izbuteam să ne căţărăm în foişorul cel mare, deschis de trei părţi, cu stâlpi răsuciţi brâncoveneşti. Pluteam într'adevăr. Sub noi n'aveam podea, iar în jurul nostru se aprindeau una câte una stelele. Pe lacul de dedesubt lumina mai sclipea numai ici colo, căutându-şi câte o potecuţă cotită printre frunzele late de plută şi nuferii învolţi, ca nişte făclii albe aprinse în adânc. Din parcul cu plopi, ulmi şi frasini, cari acopăr cu bolţile lor înalte un drum domnesc de caleşti grele, lung şi tainic, la fel cu aleele castelelor franceze ludoviciene, venea încet noaptea. Dinspre paraclisul dela cealaltă intrare, zidit de Brâncoveanu pe când era vel logofăt, în anul dela Spăsenia lumii 1688, Septemvrie, zile 20, o revărsare de trandafiri roşii de Mai, curgând de pe casa administraţiei până în iarba curţii şi mai la vale, ca un sânge venit de departe, dela blestemata şi sălbateca descăpăţânare domnească, şi gâlgâind neîntrerupt, de atunci până astăzi, în zilele când Voevodul obişnuia să se retragă şi să se bucure de venirea primăverii în aceste locuri, ardea liniştit şi-l amintea. Inchideam ochii ca să simţim mirosurile şi să ne înconjurăm de lumea de odinioară. O bătaie înăbuşită, ca de copitele unei oştiri care se apropia, ne suna nelămurit

www.dacoromanica.ro

în urechi. Se rărea treptat şi cădea năpraznic într'un bolborosit de ape. Tresăream şi ştiam că era moara Palatului care, poate la aceeaşi gâtuitură a râului Colentina, sărind din heleşteu în albia lui din fund, încă dela Brâncoveanu, îşi oprea pietrele şi se pregătea de odihnă. Păsările îşi începeau piuitul. Câte un bâtlan zbura de-a-curmezişul, mărit înspăimântător de întuneric, şi ne dădea de veste că trebue să plecăm, ca să poată să iasă de prin cotloane şi firide cealaltă viaţă, a singurătăţii şi a trecutului. Ne dădeam jos şi ne duceam în faţa uşii foişorului dinspre curte. Legam un smoc de pae într'o prăjină, îi dădeam foc şi îl plimbam pe dinaintea pisaniei cirilice de acolo. Iată cum se alegeau unul câte unul cuvintele şi se pierdeau toate, ca deşirate de pe un fir, când flacăra slăbea. Cineva dintre noi citea tare. Parcă nu erau cuvinte citite şi puse în zid de două secole, ci însuşi glasul, greu de istorie, al acestei clădiri, răsfrântă neagră pe cerul foarte senin, ca în acel miază-noapte când De la Motraye se depărta pe calul lui, pe drumul Târgovişteî: « Acest palat, din temelie este zidit şi înfrumuseţat de Prea luminatul, Inălţatul Domn, Io Constantin Bassarab Voevod, dăruit şi dat la al Dumnealui Fiu, lui Ştefan Brâncoveanu, moştenire ohabnică, săvârşind acest frumos locaş la anul dela Christos 1702, luna Septembrie 20».

Dela o vreme, blestemul care apăsa pe numele şi pe faptele lui Brâncoveanu, a căzut. I se împlinise, la vreun ceasornic pe care-l citesc alţi ochi decât ai noştri, crudul soroc. In biserica Sfântul Gheorghe Nou s'a descoperit într'o bună zi, pe o candelă de argint, aprinsă cu grije din preot în preot, o inscripţie care spunea că ea ardea deasupra mormântului cu rămăşiţele pământeşti ale lui Brâncoveanu, ridicate pe furiş dela Stambul şi îngropate în cetatea lui de scaun. Domnul se întorsese acasă, nu numai pentru ai lui şi câţiva tăinuitori, ci pentru toată ţara. Cam în acelaşi timp, ca la o dorinţă şi la o poruncă venită dela el, a început să se ridice din paragină « frumosul locaş», cum zice pisania, Palatul dela Mogoşoaia.

www.dacoromanica.ro

Nicăiri amintirea lui nu se putea păstra mai luminoasă decât aici în cea mai măreață zămislire de artă, vrednică de rosturile înalte și de gustul, care a dat o nouă arhitectură românească, ale celui mai falnic și mai nenorocit dintre domnii noștri. Cine vrea să se apropie de Brâncoveanu și să-l înțeleagă are astăzi la îndemână drumurile Mogoșoaiei renăscute.

Trebuia să fie o mână de zână din basme, care să pună la un loc atâtea crâmpeie rătăcite sau sfărâmate, să toarne peste ele apă moartă și apă vie, ca să le închege din nou într'un singur întreg și să le umple de viața de astăzi. Sau trebuia să fie ca o a doua Domniță Bălașa, care, scăpată din sângerosul prăpăd, să caute urmele brâncovenești și să preamărească într'o asemenea zidire, gândul strălucitului voevod. Am văzut-o pe această Sfântă Vineri și a doua Domniță Bălașa la lucru, pe pridvorul larg și ferit de soare, de pânze atârnătoare de verdeață. Un meșter italian, cu știință și cu inimă pentru clădirile italiene din orașul lagunelor, înrudite cu Palatul, stătea acolo aplecat peste planuri și planșete. Se făceau în jurul lui adevărate sfaturi de artă, cu arhitecți artiști ca George Cantacuzino și cu istorici arheologi, pătrunși de sfințenia zidurilor vechimei, ca Vasile Pârvan. Fiecare schimbare dădea naștere la adevărate întreceri între acești oameni înzestrați, pentru descoperirea celei mai bune deslegări. Îi ascultam de pe margini și toată înduioșarea de pe vremuri, de când prin aceste locuri domnea pustiul, se întorcea, în mine, ca să binecuvânteze. Cu câtă bucurie înoitoarea princiară a Palatului mi-arăta un cap de zgripțor, care lipsea de pe ciubucul din marginea tavanului, aruncat cine știe când și de cine știe cine în lac, și descoperit acum pe fundul lui! Se întorceau toate, Domnul, cărămizile și acoperișul, și se întorceau până și fiarele din ape, ca să-și ia locul în casa amintirii lui Brâncoveanu.

Brâncoveanu Constantin, boier vechiu și domn creștin, n'a venit îndărăt trăitor de a doua viață numai în gândurile unor credincioși ca noi, ci aevea, cu ochii de

www.dacoromanica.ro

lumină pe care-i avea atunci. Odată cu aceste descoperiri şi lucrări s'a nimerit, dacă nu este ceva mult mai adânc decât o potrivealã oarecare, ca un Român călător prin răsărit, scriitorul Marcu Beza, să poposească într'o zi, după ce străbătuse deşertul pietros prin care sângeraseră tălpile lui Moise, la porţile Mânăstirii de pe Muntele Sinai. I-a fost dat să vadă acolo atâtea daruri pe care Domnitorii noştri le făcuseră altarului patriarhal de pe piscurile unde Iehova dăduse oamenilor Tablele Legii. A văzut şi textul acelui manuscris al Noului Testament cunoscut cu numele de Sinaiticus şi scris în secolul al IV-lea, din care nu se mai putea citi decât o copie, pentrucă originalul fusese luat prin înşelăciune de învăţatul rus Tischendorf, încă din anii apropiaţi de războiul Crimeei şi păstrat în biblioteca din Sfântul Petersburg. El n'a ieşit la iveală de acolo decât acum câţiva ani, când British Museum l-a cumpărat cu multe milioane dela Guvernul Sovietic. Intre atâtea lucruri de preţ şedea necunoscut şi un portret în ulei al lui Constantin Brâncoveanu. Aşteptase parcă anume aceşti ani, când stăpânul lui se apropiase de sfinţire, ca să iasă din nou în lume. Se ivea ca din ani şi din altă viaţă, cu faţa pe care i-o ştim, în vestmintele de mătase strânse în cheutori, şi cu privirea care vede departe, oprită asupra noastră. Ca după manuscrisul Sinaiticus, Marcu Beza n'a putut să aducă de acolo decât o copie, o fotografie colorată. A doua Domniţă Bălaşa a pus însă în mişcare puterile pe care i le dădea credinţa că îşi îndeplineşte în tot ce săvârşeşte o menire de rudă depărtată, încredinţată ei de cineva care pătrunde prin vremuri, şi a adus de pe Muntele Sinai pe Constantin Brâncoveanu, aşa cum s'a dăruit şi s'a păstrat însuşi, la sfârşitul acelui secol care văzuse pe Mihai Viteazul în culmea puterii şi apucase biblia lui Şerban Cantacuzino. Inscripţia e latinească, arătând, ca şi expresia «valahia de dincolo de munţi» (nu era cumva sas?), obârşia apuseană a artistului, care a rămas necunoscut: Constantinus Brankovan Supremus Valachiae Transalpinae Princeps Aetis 42 Ao Dni 1696.

www.dacoromanica.ro

Oaspeții de astăzi ai Palatului Mogoșoaia, care nu e un Muzeu, ci o casă seniorială, cu toate podoabele și căldura ei de locuință a unor suflete mari, pot să vadă astfel trecând prin odăi, pe prispe și prin foișoare nu numai gândul de artă al prea măritului Voevod, dar și pe el, ca odinioară, bucuros de toată lumea care vine și bucuros și de destinele țării pe care a gospodărit-o 26 de ani și a iubit-o cu o iubire de veșnicie.

www.dacoromanica.ro

VALEA DÂMBOVIȚEI

Mă tem că dintre toate râurile noastre, cel mai puțin cunoscut e Dâmboviţa. El e ca un lănţug la gâtul ţării, de care atârnă acest mare galben, Bucureştiul, cetatea de odinioară a Dâmboviţei. Mărimea oraşului şi soarta lui strălucită au umbrit cu totul biata apă care se strecura tot mai umilă printre palate şi biserici. Vechiul şi duiosul cuvânt: Dâmboviţă, apă dulce, cin' te bea nu se mai duce, a fost întors în derâdere. Dâmboviţa era acum o gârlă mâloasă, care începea sub sălciile dela moara lui Ciurel, un fel de rămăşiţă a Dâmboviței rurale, din vremurile eroice de dinaintea canalizării, şi sfârşea la Zalhana, între magherniţele strâmbe cu nume de fabrici de clei sau de nasturi. Pentru cei însărcinați cu grija Capitalei, ea a ajuns până într'atâta o privire de urîţenie şi o pricină de încurcătură, încât oamenii s'au apucat de lucrări de acoperire. In curând poate numai hărţile vor mai arăta că Dâmboviţa trece prin București.

Noroc însă că mai sunt îndrăgostiți ai acèstei văi, cari nu vor lăsa ca numele să i se piardă între alte nume mai sgomotoase, deși de atâtea ori cu mai puțin drept la asemenea vâlvă decât ea. Ei au urmărit-o pe îndelete în toți cei 270 de kilometri de curs, anul acesta o bucată, celălalt an altă bucată, într'o primăvară cu zăpezi curate prin părţile ei de munte, şi în verile coapte prin revărsările leneşe dela şes. Au trăit pe malul ei, într'un cort,

www.dacoromanica.ro

sub niște stânci albe de cheie și au ieșit în fiecare dimineață căutând păstrăvi în unda rece și singuratică, sau au înoptat la grădini de zarzavat, din sus de linia forturilor, învârtind la roate de adus apă pe jghiaburi și pe șanțuri, printre răzoare. Ei cred că au trăit îndestul împreună cu râul ca să-l cunoască în toate tainele lui, să-l iubească și, la nevoie, să-l apere.

Valea Dâmboviței e la începuturile ei o apă de munte dintre cele mai sălbatice. La Podul Dâmboviței, acolo unde drumețul obișnuit o întâlnește pentru întâia oară, după ce și-a rupt o ieșire în lume, ea aproape s'a liniștit. I-au trebuit însă mai înainte patruzeci de kilometri de luptă cu piatra, o strecurare de necrezut într'un arc printre culmi de două mii de metri de o parte, spre miazăzi, Iezerul și Păpușa neguroasă, iar de cealaltă, spre miazănoapte și apus, cele din urmă învălurări ale munților Făgărașului și spinarea aspră aruncată de-a-curmezișul a Pietrei Craiului. Niciun râu românesc subcarpatic nu cunoaște această largă și stăruitoare îndoitură pe sub marginea muntelui. Ca s'o aibă, semenele lui mai vijelioase, Jiul, Buzăul, Trotușul și Bistrița, au trebuit să ferestruiască zidul Carpaților și să treacă dincolo, în plaiurile transilvănene.

M'am cățărat deseori pe urma sau pe spatele cailor mici ciobănești, încărcați cu desagi cu roți de cașcaval, către obârșia Dâmboviței. Nu e un drum și nu poate fi dus până la capăt. Bușteni, pereți de stâncă sau căderi de apă, chei neașteptate țin locului până și pe cel mai îndrăzneț. Sate nu mai sunt de mult, sălașele sau căsoaiele de fân au pierit și stâne nu se văd. Aici nu e decât muntele în toată măreția și pustietatea lui. Apele n'au pătruns atât de departe decât ca să țină de urît cu cântecul lor, atunci când vântul se așează, iar tăcerea s'ar face înfricoșată. Când te întorci dela Berevoescul-Mare pe cărarea grănicerilor, știi că toate izvoarele care șiroiesc la vale, către un șanț de adunare, numai de ele simțit, se îndreaptă spre Dâmbovița, sunt firele foarte subțiri din care ea începe să se urzească. La fel de pe

www.dacoromanica.ro

Iezerul-Mare sau de pe Bătrâna, piscuri de peste 2.450 și 2.300 metri, când zărești ciudatul munte Oticu, îți dai seama că de pe povârnișurile lui păduroase, cu crestături de umbră pe care le-au tăiat șuvițele de apă, își ia naștere cu toată sfiala râul nostru. De pe cealaltă coastă se reped gureșe și cristaline pârâiașele care dau ființă râului Doamnei. De sub Bătrâna, picură Valea Bătrânei, care întărită cu ape din Iezerul face râul Târgului, adică Valea Câmpulungului. Râurile celor patru capitale ale Țării Românești sunt foarte aproape: Curtea-de-Argeș, Câmpulungul, Târgoviștea și Bucureștii. Pe aici a bătut mai din plin viața trecutului românesc, fac de pândă la strâmtori cetățile pline de fapte sau de nume răsunătoare, cum e pe râul nostru, sub Stoenești, Cetatea lui Negru Vodă, între Valea Chiliilor și Colții Doamnei, pe aceste plaiuri înalte și viforoase s'au plimbat oștile cu căpitanii, negustorii cu carele, oile cu ciobanii și cântăreții cu cântecele.

Nicăeri lumea nu e îmbrăcată în strae mai mândre și mai luminoase, limba nu e mai curată și mai plină, datinile mai clocotitoare și mai vădite, bărbații mai sprinteni și mai întreprinzători, femeile mai sigure de sine și mai domnești. Bisericile voevodale și amintirile nu sunt, ca în atâtea părți aiurea, parcă numai niște biete ruine lăsate în seama unor străini de oamenii și de gândul care le-au născut. Simți că te afli și astăzi în mijlocul aceluiași popor de odinioară, că urmașii sunt moștenitorii de-a-dreptul ai celor dintâi și că oricând viața de atunci s'ar putea reclădi cu o chemare din munte în munte, un cântec din fluer și o baladă cu strălucitele curți și întâmplări ale vremurilor duse. Râul cu firidele și prispele lui ar fi martorul cel mai neschimbător al acestui decor dumnezeesc. Pe el îl vom mai căuta și cred că din ce în ce mai mult, atât pentru glasul cu care ne vorbește cât și pentru frumusețile până acum mai curând neumblate, cu care ne așteaptă și ne îmbie.

Această Dâmbovița munteană, dela izvor până la scufundătura văroasă dela Podul Dâmboviței, chiamă

www.dacoromanica.ro

pe drumeț cu toată vatra ei de cotituri și repezișuri, dar fără poteci și fără punți, punându-i grele sarcini și răsplătindu-l cu sălbatice frumusețí. Să nu se aștepte nimeni nici la valea Ialomiței dela obârșie, trasă aproape în linie dreaptă și bine încadrată între Bucegi și munții Dâmboviței, ori de unde ai pătrunde în ea, coborînd de pe Omul, venind pe culmi dela poarta din fundul Branului, suind dela Moroeni sau tăind dinspre Caraiman, chiar deasupra Peșterei. Și nici la Prahova, mai strânsă încă decât Ialomița, și ea însăși un adevărat drum între Predeal și vetrele Câmpinei și a Ploeștiului. Dâmbovița se ascunde și nu duce nicăiri. Ea nu poate ispiti acolo, în bârlogul ei de râpi și de peșteri, decât pe puțini, râu muntean pentru munteni și nu pentru plimbăreții hai-hui, care-și înseamnă cu grije hotelul sau hanul unde au să tragă la capătul zilei. Prin aceste ascunzișuri nu te așteaptă de atâtea ori decât adăposturi de miorițe cu acoperiș de cer cu stele.

In schimb, dela același pod al Dâmboviței, sub care apa se vede între pilonii foarte înalți, albastră și poleită, ca o iezătură, drumețul dornic de isprăvi mai omenești, se poate abate pe una din cele mai minunate șosele, datorită mi se pare trecerii pe la Ministerul Lucrărilor Publice din România de dinainte de războiu, a lui Ionaș Grădișteanu. De atunci șosele s'au mai făcut și șosele s'au mai stricat, dar nicio mână nu s'a mai gândit să le pună podoaba de odihnă și de bănci cu acoperiș de șindrilă, popasurile apărate de vânt și de ploaie, la răspântiile cu vederi largi, fântânile cu șipot captat pentru oameni și cu jghiab mare pentru vite. Trecătorii pe șoseaua dintre Sinaia și Predeal să-și aducă aminte numai de terasa astăzi descoperită și de fântâna cu cap de berbec de aramă, care a plecat de atunci cu vreo turmă în munte, dela intrarea în Poiana Țapului. Același om de treabă, care nu dădea de gol altminteri prin nimic înțelegere estetică și montanism, a prefăcut drumul rău de cai și de căruțe dintre podul Dâmboviței și Peștera Dâmbovicioara, într'o șosea frumoasă de automobil,

www.dacoromanica.ro

intrând în munte vreo 5, 6 kilometri, printre cele mai fantastice ziduri, ferestre și turnuri de chee.

Apele din care se închiagă Dâmbovicioara sticloasă, înghețată și nebună, se scurg de pe coastele Pietrii Craiului, strânsă astfel în brațe de Dâmbovița și de afluenții ei, și se chiamă Valea-cu-Apă, țâșnită tocmai de sub cerdacul Stanciului, Valea Muerii, Valea Copilului, Valea Brusturelului și alte nume păstorești asemenea. Ea poate mișca mici joagăre și face și alte trebușoare industriale și gospodărești prin sătulețul Dâmbovicioara, cuibărit aproape de capătul șoselei, pe un neteziș neașteptat de grohotișuri, la o întâlnire de văi. De acolo, cine vrea să nu se mai întoarcă pe același drum, și se gândește să iasă la Giuvala, o ia spre răsărit pe cărări de vaci și printre înălțimi, ca să ajungă la șoseaua cea mare, în dreptul cantonului, dacă va mai fi acolo, cu vesela coamă de țiglă, și nu-l va fi măturat războiul, de când n'am mai fost decât pe jos pe aceste locuri și numai pe căile largi și nu pe cele lăturalnice. Mi-aduc aminte ce binefacere era acest canton, într'o vreme când casele de adăpost în munte nu se cunoșteau pe aici, și ieșeai din munte zdrobit de drum greu și ud tot de zăpadă. Un ceaun de lapte prins la crăcană, deasupra unei vetre numai jăratic, ne aduna în jurul lui fericiți, tăcuți și în așteptare, ca în seara unei mari bătălii. Nu știam nici de crivățul de afară, nici de vameșii vecini, înaintea cărora trebuia să ne înfățișem ca să trecem spre Bran, pe serpentinele înalte și cu Piatra Craiului de-a-stânga, orbitoare de albeață în soare, întâi aproape la aceeași înălțime cu noi și apoi, pe măsură ce coboram, tot mai cerească și mai singuratică.

Peștera mai avea stâlpi, suluri și țurțuri, cămăruțe neașteptate, în care te strecurai de-a-bușelea sau prin deschideri ascunse, ca niște uși secrete. Astăzi umezeala, marea lucrătoare, picură și piftește din toate ungherele, clădind și cârpind distrugerile călătorilor fără suflet sau ale țăranilor din Dâmbovicioara, printre cari crește gușa și cari s'au jucat spărgând toată dantelăria de

www.dacoromanica.ro

stalactite şi stalagmite, lăsate fără nicio supraveghere şi fără nicio îndrumare. Peştera se va umple încet de vechea ei frumuseţe. Aceeaşi Dâmboviţă munteană, după ce topeşte şi scufundă pietrăria de var dela Podul Dâmboviţei, ajunge în marginea Rucărului şi merge vreo 10 kilometri alături cu şoseaua, în linie aproape dreaptă, miazănoapte-miazăzi, până intră în Dragoslavele. Aici cobori de peste Pravăţul repezit şi cleios venind dela Nămăeşti, cu biserica lor cioplită în munte, şi din valea Argeşului. Alt drum urmează râul şi se îndreaptă cu el spre Stoeneşti şi apoi spre Târgovişte. Şoseaua Câmpulungului începe să urce însă pe după Mateiaş şi drumeţul are asupra întregii văi a Dâmboviţei, rămasă în albia ei la peste 300 de metri adâncime, — şoseaua cred că e la mai mult de 900 metri, iar lunca la mai puţin de 600 — una din cele mai frumoase privelişti din ţară. Apoi drumul cel mare coteşte şi, într'adevăr ca o vedenie de basm, Valea Dâmboviţei se şterge. Dela Malul cu-Florile, ea intră bine între coline, iar dela Perşinari şi Nucetu, în câmpie. E de acolo aproape un alt râu, râul pe care-l cunoaştem, cu apă puţină şi mai puţin frumoasă decât în adâncul munţilor. Geografii îi zic locului, un teren de divagare, adică de rătăcire după micile diferenţe de nivel, şi n'a lipsit mult ca, în dreptul Târgovişteî, Dâmboviţa să nimerească în lunca Ialomiţei, unde să se piardă, iar mai încoace, spre judeţul Ilfov, să stea la îndoială pe care din văi s'o apuce.

In schimb, tot ţinutul, în mare parte mulţumită şi Dâmboviţei, e o adevărată grădină. Toată această pânză de apă, coarde paralele de harfă hidrografică, duce după ea verdeaţa şi florile, belşugul şi viaţa, între margini de bărăgane ocolite de ploi, de vegetaţie şi de sate. Cine se îndeamnă nu numai să coboare cu Dâmboviţa la vale, ci trece de-a-curmezişul, dela Neajlov până la Colentina, cu stăvilare şi lacuri, sau chiar mai adânc spre răsărit, rămâne uimit de toată felurimea şi bogăţia, a câmpului şi a omului, cu care îl întâmpină întinderile brăzdate de văi puternice, de atâtea ori parcă pentru

www.dacoromanica.ro

alte ape, retrase în cursul secolelor în fundul pământului sau sorbite de soare. Dâmbovița a ajuns aproape numai un scoc de grădină, chiar în ajun să-și facă intrarea în București, unde era așteptată pentru alte meniri. Acele meniri nu și le poate împlini și nu și le va putea probabil împlini, chiar dacă s'ar da drumul în albia ei la o parte din apele Argeșului sau s'ar lega vreodată cu salba de lacuri ale Colentinei, prefăcute în lacuri de vaporașe și de parcuri; și de aici desamăgirea.

Ea e vrednică de mai multă iubire, chiar Dâmbovița deleană și câmpeană, fără s'o mai amintesc pe cealaltă, cu locul ei de frunte pe tabla frumuseților turistice ale pământului românesc. Trebue să ne dăm numai osteneala s'o cunoaștem mai mult, aș zice s'o descoperim din nou. Ea ne așteaptă, cu o albie, care parcă dinadins a ocolit orice așezare omenească mai mare, deși a trecut destul de aproape de turlele lor de aur, ale Câmpulungului sau ale Târgoviștei, păstrându-se neprihănită până când a fost în stare să dea din ea acest nufăr mistic al Bucureștiului. Bucureștiul însă o ia în derâdere. Suntem datori să-i pregătim alte timpuri.

---

www.dacoromanica.ro

IN MUNȚII FĂGĂRAȘULUI

In munții Făgărașului suntem deprinși să urcăm mai cu seamă din Țara Oltului, dinspre Transilvania. De acolo am pornit de atâtea ori, ispitiți de zidul cu creste argintii de soare, care ni se arăta deodată înalt până la cer, când deschideam fereastra hotelului nostru din Sibiu. Toată șoseaua dintre Brașov și Sibiu se întinde în lungul Oltului, cu vederea neîntreruptă, apropiată și chemătoare a munților, zeci și zeci de kilometri de-a-stânga noastră. N'au fost rare dățile când, plecați cu alt gând pe acest drum împărătesc al Țării, ne-am trezit pe potecile sau văile care duc dela Porumbac spre Negoi, dela Arpaș spre Lacul Bâlea și Vânătoarea lui Butean și dela Breaza făgărășană spre Lacul Urlii și spre Mușetescu. Românii au avut și au cutreerat cei dintâi aceste culmi. Numele lor răsunătoare, pline de viața de ciobani și de viteji a strămoșilor, ne umplu și astăzi gura de sunete dragi și cunoscute, ca de niște fragi și afine ale trecutului. Numai călătorii cei mai numeroși sunt astăzi alții și drumurile, casele de adăpost pe înălțimi și hărțile de călăuză de cea parte, nu sunt făcute de noi. Ne simțim aproape numai oaspeți, deși primiți cu destulă voie bună, pe pământul și în amintirile noastre. Organizarea turistică, foarte veche, pentrucă a trecut de 50 de ani, și foarte bună, pentrucă este supraveghiată de cei mai însuflețiți ai unui popor de mare rânduială,

www.dacoromanica.ro

a fost făcută pe aceste locuri de Societatea Carpatină ardeleană a Saşilor. Trebue să-i fim recunoscători, dar să încercăm să ne apropiem de aceiaşi munţi ai Făgăraşului dela noi, din câmpia munteană.

De aci, într'adevăr, munţii sunt mai mult ai celor cari-i umblă şi-i stăpânesc. Dacă din Transilvania tot şirul lor, cu măreţe turnuri şi viforoase prăpăstii, se deschide oricărei priviri, fie ea oricât de leneşe, din vale; din Ţara Românească dimpotrivă, trebue să osteneşti bine ca să-i vezi şi abia de sus, din aria norilor şi a vulturilor, dacă-i poţi descoperi, în toată bogăţia de piatră şi de singurătate. Vederea lor e ascunsă de două, trei şi în unele părţi chiar de mai multe rânduri de alţi munţi şi de dealuri înalte, care închid zarea până la ei, şi trebue străbătută, înainte să ne facem vrednici de cetatea de descălecare a masivului Făgăraşului. Cine a vrut să ajungă, de pildă, la Negoiul, pe Valea Argeşului, pe la Cumpăna, unde plaiul e cu toate acestea mai neted, ştie ce spunem. Dar are să ne dea mai cu seamă dreptate, cine ia drumuri mai puţin bătute pe alte văi, cum ar fi cele ale Muscelului, şi în deosebi Valea Doamnei. In schimb, în toţi cei treizeci, treizeci şi cinci de kilometri, pe cari are să-i meargă, dela piciorul muntelui până pe cea mai semeaţă creastă a lui, n'are să întâlnească decât viaţă românească. Iată drumurile untului şi ale sării, care nu se opresc până la Dunăre şi ne vorbesc de vremurile transhumanţei. Iată, mai de dincoace, urme de schimb de populaţie românească între cele două povârnişuri. Locuitorii, din sate cum sunt Corbii, nu numai că păstrează în amintire obârşia ardelenească, dar o dau la iveală pentru oricine în portul lor, şi mai ales al femeilor, care e cu totul întocmai cu portul boreselor din Ţara Oltului. Printre capetele femeieşti muscelene, înfăşurate în marama lungă şi spumoasă, care mai mult deschide obrazul decât îl acopere, trece podoaba aceasta aspră şi albă a unui ştergar, care leagă pe sub bărbie capul şi-i dă, cu tot felul de coarne, cu umpluturi de păr, chiar o altă formă, mai colţuroasă şi

www.dacoromanica.ro

mai rece. Ne aflăm în faţa unei lumi noui, care a plecat de-acasă, din casa ei ardelenească, e acum un veac şi mai bine, şi s'a cuibărit pe această vale. Pregătirile pentru unire începeau de atunci. Oamenii din două pământuri aflate sub alte stăpâniri, îşi dădeau seama, nu din auzite sau din arătarea unui drumeţ întâmplător, ci dintr'o mutare de sate întregi, că de o parte şi de alta a munţilor locuiesc frânturi ale aceluiaşi popor, despărţite între ele de un hotar nefiresc şi de voinţa oarbă a împărăţiilor.

Cine suie pe Valea Doamnei, ca să intre în munte şi poate chiar să-l treacă, să se oprească o jumătate de ceas şi în satul Stăneşti. El n'a fost aşezat totdeauna pe locul pe care se găseşte astăzi. Oamenii ştiu să se ducă mai la o parte, pe o vale lăturalnică, unde tot felul de pomi roditori, în mijlocul sălbăticiei de plaiuri şi izlazuri, sunt o dovadă pentru oricine că acolo se mişcă pe locuri odată locuite. Poate că în jurul anului 1830, când Chiselef, generalul ocupaţiei ruseşti din acele timpuri, a dat vestita lui poruncă de scoatere a satelor «la linie», din pădurile sau de pe coastele unde se simţeau mai bine să stea ascunse, au coborît de vale şi s'au înşirat în lungul şoselei şi Stăneştii noştri.

O dovadă ar fi însăşi biserica, ridicată pe o mică înălţime, în marginea drumului, pe la anul 1831. Locuitorii, fiind siliţi să-şi părăsească locaşul lor de închinare, din satul adus pentru totdeauna aici, au trebuit să se gândească să-şi clădească altul în noua aşezare. Biserica nu e mare nici arătoasă, dar e românească şi meşterul a gândit când a făcut-o. Te simţi bine între zidurile ei, acoperite de sfinţi, cari n'au nimic fioros. In ferestre se văd dealurile împădurite, ca nişte părţi de privelişte, din care ei au ieşit pentru noi, la o rugăminte a noastră, şi în care, după clipa de evlavie, au să se întoarcă şi să se piardă.

Pisania din tindă, de deasupra uşii, vorbeşte de anul când sfânta clădire a fost începută şi de anul când a fost sfârşită, aminteşte de ctitori, dar mai are ceva. Un rând

www.dacoromanica.ro

întreg lipseşte. Nu ştiu dacă e aşa sau nu ceea ce spun cărturarii locului, că acum 30—40 de ani trecând pe-aici istoricul Tocilescu şi citind scrisul întreg, a pus să se acopere cu var acel rând. El trebue să fi pomenit de Impăratul tuturor Rusiilor, care împărăţea pe-atunci şi-şi întinsese stăpânirea vremelnică şi asupra ţărilor noastre. Dacă istoricul a socotit că trebue să şteargă acest semn al unor zodii nenorocite, care nu era însă mai puţin un fapt istoric şi putea să rămână, el nu s'a gândit la altceva, care se cuvenea într'adevăr să fie înlăturat. Cărţile liturgice, puse la vedere pe cele două pupitre dela strana din dreapta şi din stânga, sunt cele mai multe tot de pe acea vreme, din 1830, şi, deşi tipărite în tiparniţele noastre dela Neamţ sau din altă parte, scoarţele lor negre poartă în faţă, scobită în relief şi vopsită alb, stema cu cei doi vulturi împărăteşti ai Rusiei. Până astăzi cântăreţii de chirilice ai satului citesc pe acele cărţi, care ţin sub ochi o zadarnică stăpânire. Nimic nu putea să arate mai simbolic, şi cât de trecătoare şi cât de superficială a fost acea stăpânire, decât tocmai asemenea cărţi, unde textul întreg este al nostru şi a fost cules în sfintele mânăstiri ale Moldovei de călugări tipografi din neamul ţării şi numai legătura exterioară, fără glas şi neagră ca o cernire luată de bună voie, vorbea de străin şi de amestecul lui cu puterea în viaţa noastră.

Dar nu atât de aceasta doream să înştiinţez pe călătorul spre munţii Făgăraşului, care s'ar opri într'un scurt popas în Stăneşti şi ar intra în biserică. Pentru cele ce aveam mai cu seamă de gând să-i spun, ajunge dacă pătrunde în micul naos şi de-acolo se întoarce către apus, cu faţa la ieşire. Legătura cu Transilvania vecină şi valurile de viaţă românească venite dela munte şi revărsate pe această vale, se arată deodată, încondeiate meşteşugit de pensulele şi vopselele unui vechiu şi fără nume zugrav de biserici.

Peretele din fund, tăiat în două de lungimea uşii, şi partea de lângă ungher a celorlalţi doi pereţi sunt

www.dacoromanica.ro

acoperite de chipurile ctitorilor. Cred că e una din cele mai frumoase şi mai caracteristice bucăţi pe care le-am văzut într'o biserică de ţară, şi nu numai de ţară. Ctitori ţărani de clădiri sfinte mai avem, sunt chiar în satul vecin Domneşti, dela răspântia drumurilor către Câmpulung şi Curtea-de-Argeş; dar ctitori ţărani cu mândreţea pe care o au aceştia şi cu zarea pe care o deschid, pe de o parte, spre oraşul boieresc şi europenizat din depărtare, iar pe de altă parte, spre tot felul de înrâuriri apropiate, n'am mai întâlnit.

Duceţi-vă să vedeţi pe cei doi boieri de boierie nouă, ridicaţi dintre oamenii satului, sau, mai de grabă rămaşi pe treapta lor la oraş, pe când neamurile dela sat se ţărăniseră. Bărbatul are caftan subţire până în călcâie şi un fel de mirare în obraz, de om care nu se mai simte bine într'o vreme schimbată, unde are să se topească. Femeia şi copila dintre ei au rochiile, bluza şi pălăria mare de mătăsică stropită cu picăţele şi plină de funde, ale modelelor dela Paris ale vremii, care se plimbau repede şi vesele pe uliţa Mogoşoaiei. Totul e lucrat străveziu şi colorile de apă dau şi mai multă vioiciune acestei lumi chemate din trecutul ei împletit în două fire, unul de demult şi bizantin, care nu se hotărăşte să se rupă, şi altul de ieri şi apusean, care se pregăteşte de viaţă lungă şi înflorită.

Tot peretele din fund şi partea dinspre miazănoapte rămân ţăranilor. După cum dincolo, colorile bălţate izbutiseră să se facă de uşurimea spumelor şi a dantelelor, aici albul inspirat numai pe alocuri de cusături verzi şi roşii, are toată greutatea de aba a zeghelor cu poale şi a cojoacelor lungi. Duceţi-vă să vedeţi pe ţăranii, ţărăncile şi pruncii lor din biserica plină de umbră dela Stăneşti! Veţi fi răsplătiţi. Portul de acolo, cu toate că n'a trecut peste el mai mult decât o sută de ani, nu mai este cel de astăzi. Măreţia aceasta domnească, din anii de frământări şi de robie, n'a mai putut ajunge până la noi decât în măsuri şi forme scăzute. Satul de-atunci era, în veşmintele pe care ni le păstrează numai biserica,

www.dacoromanica.ro

mult mai mândru şi mai chipeş decât cel de sub ochii noştri. In deosebi copilele ctitorilor, şi în întâiul rând cele trei din peretele de miazănoapte, cu rochiile lor vărgate de sus în jos, înfoiate şi încreţite şi cu pieptarul găitănat şi cenuşiu, îndreaptă nu spre noi şi spre fotele colorate locale, ci spre Transilvania şi spre fustele bogate de tafta ale braşovencelor din Scheiu. Cele mai înalte culmi ale ţării, atât de puţin umblate în zilele noastre dintr'o parte în cealaltă, în zilele acelea, când le mai tăia şi un hotar păzit cu străşnicie, erau deschise ca o mare cale de popoare. Nu numai că oamenii arătau că veneau de acolo sau împrumutau porturi aduse de acei venetici, în mai mare număr decât pământenii, dar chiar meşterul parcă ar fi tot din acele părţi. Siguranţa şi dragostea cu carè lucrează înfăţişări atât de ciudate, l-ar da de gol că nu e dela noi.

Pe-afară, pe drumul de sub mal, trec mlădioşi, cu pas legănat, lemnarii, bilarii la munte, cum li se zice aici, cu nişte beţe lungi descojite pe umeri, ca nişte suliţe. Sunt cârligele sau «ţăcăliile» cu care prind pe apă buştenii. Aici buştenii coboară foarte rar din pădure cu trunchiul lor întreg şi sunt numai daţi pe din două sau pe din trei. Scurtăturile acestea lăsate pe apă se numesc bile şi dela ele vine şi porecla lucrătorilor, bilari, şi numele îndeletnicirii, bilărit. Pe urmele lor urcăm la munte. Valea Doamnei se strecoară cu cele două braţe ale ei, Valea-Rea şi Zârna, până cu cea dintâi, sub munţii Bândea şi Gălăşescu, şi, cu cea de a doua, la subţioara Leaotei şi a Vârtoapelor, adică bine de tot peste 2.000 de metri. Kilometri mulţi în sus, când trecând de-a-dreptul prin râu, când ridicându-ne deasupra lui, pe un drum de cai prin pădure, ne adâncim în ţara de piatră a munţilor Făgăraşului. Din culme în culme se aud bocăniturile topoarelor sau chemările tăetorilor. Apa se îmbracă adesea, când se dă drumul bilelor, în scuţi de lemn grăbit şi strălucitor. Câteodată, la o cotitură, un bilar se arată, sărind din piatră în piatră, sau dând de-a-dreptul prin apă aşa încălţat cu opinci şi îmbrăcat în

www.dacoromanica.ro

cioareci, cum se găseşte. Ne zâmbeşte, văzându-ne, şi trece mai departe, pe urma fugătorilor sau poticnitilor buşteni, ciocănindu-i şi împingându-i de dindărăt cu ţăcăliile lungi.

Dar treptat, copacul ne lasă şi, după brâiele de jnepăn, chiar această pădure pitică şi lipită de piatră, a înălţimilor cu vânturi şi troiene. Incep să se cioplească pe cer piscurile cele înalte, de 2.500 de metri, şi pe coastele lor, în locurile mai păzite, stânele. Două zile vom rămâne printre ele, cu stelele mari deasupra şi cu cântecul subţire al tălăngilor de mânzări, la ureche.

Pe toate cărările muntelui, din văile cu iezere vinete pline de cer şi peste curmăturile cu ceaţă, vor trece pe lângă noi nevăzuţi, oamenii de odinioară, poporul plecat de dincolo, de sub pajurele crăieşti şi împărăteşti, ca să se aşeze în mijlocul nostru. Astăzi abia ne mai vine a crede, că mutarea aceea cu toată casa, pe spinări de cai, a fost cu putinţă, într'atât am pierdut obişnuinţa muntelui şi toată această singurătate, plină deodată de trăsnete şi de puhoaie, ne sperie. Să închidem însă ochii în adierea plină de mireasmă a ierbii de pe spinările de piatră, şi vom auzi, printre freamătul subţire şi îndepărtat al tălăngilor, pasul părinţilor noştri din alte veacuri, cari, ca în versurile lui Octavian Goga, se mută în altă ţară. Ei n'au venit prin pasuri mai uşoare, de unde să-şi aleagă văile şi să urce încet, pe ele, până sub streaşina Carpaţilor. Altfel n'ar fi satele de ardeleni chiar în munte, iar celelalte, în care adaosul lor e tot mai rar, până se pierde din ce în ce, pe vale. Aceasta arată până astăzi calea pe care au sosit, de a-dreptul peste creste, şi pe care umblăm şi noi astăzi, pe un drum împotrivă, ca să le descoperim amintirea, până la deschizătura dintre culmi, pe unde ne va apărea, aurie în zare, Ţara Oltului, peste Breaza, Lisa şi Sâmbetele brâncoveneşti şi brukenthaliene.

---

www.dacoromanica.ro

INTÂII DRUMEȚI DE MUNTE IN ROMÂNIA

Premergătorii drumeților de astăzi la munte, vara cu bocancii cu colți pentru stâncă și iarna cu skiuri, cel puțin în ce privește România, nu sunt chiar așa de greu de descoperit. Ii întâlnim și acum, ghiciți mai mult după o talangă dela gâtul unei oi sau după hămăitul unui dulău. Altminteri am trece pe poteci fără să-i vedem, amestecați cum sunt, deasupra noastră, cu piatra și cu norii. Stau acolo, după litera cântecului, dela Sântu Constantin până la Sântă Măria Mică. Și stau nu de ieri, de-alaltăieri, ci de două mii de ani. Sunt ciobanii transhumanți, pe umerii cărora se reazămă istoria noastră cea mai veche.

Urcarea pe munte a oamenilor fără treabă, numai de dorul frumuseților și liniștei de-acolo, n'a început de mult la noi, pentrucă n'a început de mult nicăeri în lume. Abia romantismul a simțit și a descoperit sufletul naturii, și unul din părinții lui, Jean Jacques Rousseau, este printre cei dintâi cari au făcut iubiți munții. Nu era degeaba, nu numai un neastâmpărat călător, dar fiul ceasornicarului din Geneva, de unde se văd albind peste lac, și trebue să le fi văzut și el copil, în fiecare zi, crestele lui Mont Blanc. Se știe ce lupte s'au dat, începând dela Saussure, fizicianul, pentru deschiderea unei căi, în lumea îndrăzneților și a călăuzelor, până la vârful lui. Este întâiul capitol din istoria alpinismului european și vechimea lui abia trece de o sută de ani.

www.dacoromanica.ro

Munţii noştri n'au decât jumătatea înălţimii munţilor Alpi. Ei sunt până la 2.000 de metri şi mai sus aşternuţi cu iarbă şi o adevărată locuinţă a omului pe vreme bună. Cum ne lasă astăzi părerea că sunt locuiţi, când îi străbatem cu ascunsul gând că ne-am depărtat de lume şi simţim la tot pasul că nu suntem singuri, la fel au fost şi în trecut. Aşezaţi, apoi, în mijlocul aceluiaşi neam, drumurile peste ei au fost întotdeauna obişnuite. Lăsând văile ştiute sau trecătorile cu păzitori domneşti, oamenii erau de atâtea ori îndemnaţi să caute acele vămi ale cucului, care, în alt înţeles, sunt tot una cu potecile contrabandiştilor. Muntele era astfel nu numai cu locuitorii lui, dar umblat şi cunoscut de o întreagă lume. Ivirea drumeţilor era pregătită. Ei puteau să vie.

Pentru trezirea dragostei de munte, nu numai între câţiva boieri şi podgoreni, cari îşi aveau stânele sus şi se duceau până la ele însoţiţi de oaspeţi, sau între câţiva scriitori, cum erau Alecu Russo şi Vasile Alecsandri, care spunea, deşi nu ne este prea uşor să-l credem, că încă dinainte de 1848 ascultase Mioriţa şi alte cântece bătrâneşti dela un cioban de pe Ceahlău, dar între oamenii cei mulţi ai oraşelor, ar fi o greşală să nu amintim dela început numele Carmen Sylvei. Aşezarea încă de acum aproape şaptezeci de ani a nouilor Domni, deasupra văii Prahovei, în arhondaricul mânăstirii lui Mihai Cantacuzino, Sinaia, ca să petreacă trei, patru luni de vară, a fost hotărîtoare. Aşa au luat naştere, nu numai un nou drum între Ţara Românească şi Transilvania, alături de celelalte două, singurele umblate mai înainte, pe la Bran şi pe la Bratocea, precum şi o întreagă salbă de sate şi oraşe, dar a luat naştere dragostea noastră pentru Bucegi. In ei şi-a făcut România educaţia turistică. Iar Bucegii turistici sunt un dar făcut ţării, «ale tale dintru ale tale», de Carmen Sylva.

Castelul Peleş se găseşte la peste 800 metri, cu cele mai frumoase vârfuri, Furnica, Vârful-cu-Dor şi Piatra-Arsă îndărătul lui, ca o întregire şi ca un îndemn, iar Stâna Regală cu Stânca Franţ Iosif, la vreo mie. De

www.dacoromanica.ro

atâtea ori am întâlnit, în copilăria mea, pe Regele Carol, în uniformă, dar descins şi rezemat într'un băţ de munte, pe aleele tăiate în toate părţile la dorinţa lui, ca să lege între ele acele colţuri frumoase. Sfânta Ana şi chioşcul lui Davila, cu drumul de brână, erau dincolo, peste vale. Dincoace, porneau potecile care duceau pe sub cei mai măreţi brazi din lume la Poiana Ţapului şi spre Urlătoarea. Nu erau numai în gura pădurii, ci de-a-dreptul în munte. Regina scria poveştile Peleşului. Mirea zugrăvea, înrâurit de ele, marea pânză a Vârfului-cu-Dor, cu ciobanul lui academic, între nori şi vulturi. Grigorescu se suia cu creioanele lui pe aceleaşi înălţimi împreună cu doctorul Grecescu, prietenul de drumuri lungi, care herboriza. Regii aduseseră, nu numai pe curteni, dar o întreagă ţară la această intrare în munte şi pe potecile lui de piatră. Carpatismul nostru începuse.

Una din cele dintâi drumeţe de munte dela noi a plecat din aceste cercuri. Ea şi-ar fi putut sărbători, dacă ar fi fost încă între pământeni, 50 de ani de viaţă de Bucegi. Mă gândesc la Bucura Dumbravă, pe celălalt nume al ei, uitat aproape, Fanny Seculici. Până şi acest nume, urmă a aceleiaşi porniri, care a făcut pentru totdeauna din Regina Elisabeta a României, Carmen Sylva, este o dovadă a legăturii ei cu muntele. Ea s'a pierdut în munte şi a ajuns însăşi, ca în legendele populare, un munte, adică ceea ce a iubit mai mult. Drumeţii, cari au cunoscut-o şi au preţuit-o, din asociaţia Touring Clubul României, pe care ea a înfiinţat-o, au dat numele ei unuia din stâlpii de cremene de pe Omul. El vede, cel dintâi, în fiecare dimineaţă soarele şi se scaldă în lumina lui, încercând-o şi lăsând-o să coboare apoi în ţară, ca acei paharnici cari gustau ei întâiu vinul, înainte să dea să bea Domnului. Peste câtva timp, când poate tot mai puţini vor şti cine a fost într'adevăr Bucura Dumbravă, călătorii prin Bucegi, auzindu-i numele rostit de călăuzele ţărani, vor crede că ea a fost, de când e lumea, un munte şi se vor mira numai cum a putut să se înfigă atât de sus, atât de alb şi atât de singur.

www.dacoromanica.ro

Ascunsă ca sub o mască sub numele ei de împrumut, în care născuse a doua oară, Bucura Dumbravă a fost crezută multă vreme o altă înfățișare a Carmen Sylvei. O mărturisește însăși Regina Poetă, într'o prefață pusă la romanul «Pandurul». Acolo se găsește și una dintre cele dintâi, mai adevărate și mai calde caracterizări, atât a scriitoarei cât și a drumeței Bucura Dumbravă, apropiind deodată pe cele două femei, una împodobită cu o coroană de stăpânitoare de țară și alta, cu o coroană de iubire de gânduri înalte și de artă, ca două suflete frumoase din pragul secolului, răsărite în pământul nostru, ca să-l îmbălsămeze. Iată câteva cuvinte din acea «Precuvântare»:

«Autoarea acestei lucrări cuprinzătoare nu trebue căutată la masa ei de scris, ci pe vârfurile cele mai înalte ale munților, în pusnicie, lângă bătrânii călugări, pe plaiuri lângă ciobani, pe malurile tăurilor liniștite ale Negoiului, pe vânt și furtună, pe ger și zăpadă o găsim pe crestetele Carpaților, iară nopțile de vară în stână sau lângă pârae, răpind basmele sale lunii.

«De s'ar fi născut în România, ea n'ar fi putut-o iubi cu mai mare dragoste. Țara Românească este pentru ea fără cusururi. Totul e frumos aci, și când am citit că chiar praful i se pare argintiu, atunci am înțeles cât de nemărginită îi este iubirea.

«Descrierile ei sunt atât de adevărate încât cei cari le-au citit parcă văd țara, și când i-am venit în ajutor ca să-și găsească un pseudonim, niciunul nu mi s'a părut mai potrivit ca Bucura Dumbravă. Unii au crezut că sub acest nume se ascunde Carmen Sylva. Din nenorocire nu era așa...».

Iar peste câteva pagini mai departe:

«De-ar vedea cititorii ca și mine pe autoare cu obrajii rumeni și cu ochii aprinși, întorcându-se de pe munte, după lungi cutreerări, împovărată cu flori, cu convorbiri strânse din gura țăranilor și a ciobanilor, asemenea unei albine culegătoare, atunci de sigur ar citi-o cu băgare de seamă și mai mare și ar căpăta credința că numai adevăr curge din acel izvor răcoros...».

www.dacoromanica.ro

Bucura Dumbravă a făcut mai mult decât să descopere acum o jumătate de secol muntele, pentru sufletul ei. Ea a dat naştere unei noui înţelegeri a drumului până la el şi a făcut încetul cu încetul o adevărată şcoală, şcoală nu de carte şi de dăscăleală, ci de credinţă şi de însufleţire. Adevărurile nouei religii de frumuseţe a avut grijă să ni le dea ea însăşi în paginile acelea, fără asemănare în literatura noastră, afară poate de unele descrieri de drum şi de vânătoare, ale lui Odobescu, din «Cartea Munţilor». Muntele nu era numai o greutate de învins, ducând treptat la acei tehnicieni ai căţărărilor, înarmaţi cu târnăcoape şi frânghii şi mai ales cu dispreţ faţă de drumeţii obişnuiţi, plecaţi pe cărări din marcaj în marcaj, cum nu era nici numai un prilej de schimbare de costum, de cavalcade sgomotoase, pentru sindrofii sau chefuri, către casele de înălţimi şi apoi de vorbă în cazinourile şi parcurile din vale. Muntele era o întoarcere în marea singurătate şi o regăsire în sine însuşi a ceea ce este mai bun şi nestricat în om. Natura cea mai curată, în care omul a putut să se amestece mai puţin, îl primea din nou la sânul ei, ca să-l întărească şi să-l împrospăteze.

Din aceeaşi Sinae, cuibărită în valea Prahovei, datorită aşezării regale din poiana Peleşului, au pornit cei mai buni drumeţi premergători şi din mijlocul lor, iniţiativele de organizare, pentru cucerirea muntelui, nu numai în folosul câtorva, ci al întregului popor şi mai cu seamă al întregului tineret.

Adevăraţii noştri drumeţi de munte, cari făceau nu plimbări întâmplătoare, ci Carpatism, sunt de-acum o jumătate de secol, dar nu e mai veche decât cu 3, 4 ani cea dintâi societate de turism de dincolo de munţi, a Saşilor, în fiinţă şi astăzi, din împrejurări şi cu oameni pregătiţi a ne premerge cu mult mai mult, ceea ce înseamnă că ne ţinem în pas cu ceea ce se petrece în altă parte şi, în acelaşi timp, că drumeţia pătrundea în Carpaţi deodată, dela miazăzi şi dela miazănoapte. Intâia noastră societate de turism este mai de dincoace, numai

www.dacoromanica.ro

decât după 1900, Societatea Turiştilor Români, cu preşedinte Regele Ferdinand şi secretar d-l Al. Tzigara-Samurcaş. Aceiaşi oameni, trecuţi prin şcoala Sinaei şi a Bucegilor, i-au dat cei mai buni membri. Intreruptă în timpul războiului, ea s'a regăsit în Touring Clubul României, care a ajuns un fel de federaţie a societăţilor mai vechi de turism muntenesc, Societatea Turiştilor, Hanul Drumeţilor, Frăţia munteană din Cluj.

Il văd încă pe bătrânul Bogdan, cu faţa roşie sănătoasă şi cu părul şi mustaţa colilie, gata să se ia până în anii lui din urmă la întrecere cu tinerii. Il cunoscusem cu mult înainte de războiu, prin băieţii Gold, cu care eram coleg de şcoală şi cu care începusem drumurile cronometrate, plecând dela casa noastră din Izvor, unde astăzi fumegă între Valea Câinelui şi Prahova, coşurile fabricii de şurupuri. Pe urmă m'am lăsat de acea direcţie, de vitejie şi de performanţe, şi m'am apropiat încet de şcoala Bucurei Dumbravă, la care am urmat regulat din al doilea an al războiului. Până atunci, cunoscusem mai mult de departe şi ca o trecere între ele, pe Mihai Haret, drumeţ, dar şi om de ştiinţă amator, tăietor de poteci, ziditor de case de adăpost şi alcătuitor de călăuze scrise şi de hărţi, şi cunoscusem pe doctorul Ureche, marele Bucegist, cel dintâi mai înrudit cu Bogdan şi cel de-al doilea mai mult cu Bucura Dumbravă. O întreagă tovărăşie de flori de munte, de focuri de noapte la Peştera Ialomiţei şi de răsărituri de soare pe Omul, de bărbaţi, dar mai cu seamă de femei, se alcătuise, credincioasă, în jurul întâei noastre femei drumeţe. Ea s'a pierdut numai în parte, prin nemila anilor sau prin cruzimea greutăţilor vieţii, dar ceea ce a închegat mai bun se păstrase, în duhul de-atunci şi în atâtea caravane care bat şi astăzi muntele, ca şi cum nimic nu s'ar fi schimbat şi n'am avea decât să ne întoarcem şi să spunem o vorbă pentru ca prietenele şi prietenii de odinioară, duşi pentru totdeauna, să ne răspundă şi să răsară din nou alături de noi. Peste amintirile noastre de-atunci se îndoaie ca o mare telekia galbenă, căutată

www.dacoromanica.ro

de albinele sălbatice ale poenelor înalte, gândul Bucurei Dumbravă.

Ceea ce se făcea în Muntenia pe Valea Prahovei și a Ialomiței, se încerca ceva mai târziu în Moldova, în legătură cu muntele sfânt al locului, Ceahlăul. De multă vreme Iașul știa să se îndrepte spre mânăstirile Neamțului, Neamțul propriu zis, Secu și mai ales Agapia și Văraticul. De-acolo, din toate părțile, se presimte, peste Bistrița vijelioasă, Ceahlăul. Sus pe vârf trebuiau să ajungă drumeții cei statornici, cari au ridicat acolo casa de adăpost a generalului Vicol, dus de curând dintre noi, și a primarului Iașilor, d-l Osvald Racoviță, mai jos la Durău s'a așezat George Panu, pe toate căile și cărările a umblat pe Floricica lui, printre călugări și plutași, scriitorul acestor singurătăți, Hogaș. Drumeția de munte moldovenească, mai la o parte de marea vâlvă de dincoace de Milcov, s'a desvoltat cu atât mai duioasă căutare de sine și are merite, dacă nu atât de vădite, deopotrivă de vrednice de laudă, pentru creșterea dragostei de înălțimi.

Iată pe câțiva dintre premergători, arătați mai puțin în ființa lor de toate zilele, cu nume și isprăvi, și mai mult în ceea ce au însemnat, ca fel de înțelegere și curent creat, în câștigarea pentru om a muntelui. Mulți sunt și cu iubit răsunet, ca o chemare muntenească, auind din vale în vale. Dacă noi i-am uita, văile acelea, pe unde au trecut și care își au memoria lor, i-ar ține ele minte. Pe-acolo ne ducem, pe sub cei din urmă brazi și mai sus, când ni se face dor să trăim iară împreună cu ei și să vorbim cu sufletul care ne înțelege, despre mândria și puterea de viață a muntelui românesc.

www.dacoromanica.ro

O ŢARĂ DE MUNŢI

Vechiul cuvânt al istoriei noastre copilăreşti, ascultată cu ochi mari de mirare, că în timpul năvălirilor de tot felul strămoşii îşi căutau scăparea în munţi, care ne-au păstrat neamul, a căpătat mai târziu alte înţelesuri. Dar el nu ne urmăreşte mai puţin cu farmecul şi cu măreţia lui de basm dela început. Descălecatul însuşi, atât cel legendar, din Ţara Făgăraşului, cât şi cel de după el, de pe plaiurile Maramureşului, par ca o întoarcere şi o coborîre către şesurile mănoase şi cu viaţa mai uşoară, din acele plecări şi mutări de bejenie. Din întâii ani ai cunoştinţei, zarea noastră s'a bulbucat de aceste adăposturi înalte ale trecutului. Ne-am învăţat să ne socotim drept o ţară de munţi şi de munteni. In bucuria pe care un Odobescu o simte când, dela marginea Bărăganului deosebeşte la miazănoapte făptura vânătă a Carpaţilor, este ceva din acea încredere şi recunoştinţă a omului depărtat de vatră la ivirea ei neaşteptată în paşii lui.

Dacă lăsăm acum îndărăt, în cronicile de demult, aceste amintiri, şi privim o hartă a pământurilor româneşti, nu una cu oraşe, şosele şi căi ferate de astăzi, ci o hartă a mişcării bogăţiilor şi populaţiei, bătrână de un secol sau două, ni se desfăşoară şi se încolăcesc înaintea ochilor drumurile transhumanţei. Ciobanii înălţimilor porneau cu oile şi cu caii lor ca în doine, pe la Sânta Maria, atunci când poenele începeau să se

www.dacoromanica.ro

răcească, spre toate şesurile, mai cu seamă spre marile lunci şi în Baltă, din Munţii Apuseni şi ai Banatului, spre Valea Tisei şi Bacica, din Munţii Ţării Româneşti spre valea Dunării şi Dobrogea, din munţii Moldovii spre Basarabia, pe drumurile sării, ale untului sau ale lânei. Pe primăvară, pe la Sântu Constantin, când pe şes se sbiceşte locul şi dă iarba, se întorceau. Muntele venea astfel de departe, din singurătăţile lui de piatră şi de brazi, şi trecea dealungul şi dealatul ţării în cântec de zurgălăi şi de tălăngi. Umplea cuprinsul. Înfierbânta toate închipuirile.

Pentru cine doreşte să mai trăiască acele vremuri, a ieşit de curând o carte scrisă cu o aducere aminte credincioasă, iubitoare şi mişcată, de un urmaş al acelor ciobani îndrăzneţi. Este vorba de volumul din «Cartea Satului»: «Chipuri din Săcele», de d-l George Moroianu, săcelean el însuşi, călător mulţi ani prin străinătăţi, împins parcă de acelaşi dor de ducă al înaintaşilor, şi, după Unirea, pentru care lucrase, profesor la o şcoală înaltă din Cluj. Citiţi oricare capitol, fie cel mai plin de material transhumant, Moşu Vasile, fie cel care ar părea mai străin şi mai îndepărtat, Lelea Nuţa, şi veţi întâlni aceeaşi lume neastâmpărată şi întreprinzătoare, acelaşi gând de plecare, aceeaşi hotărîre dârză de străbatere şi de biruinţă, de unde ies fruntaşii de popoare şi colonizatorii. Din pământurile fără oameni ale României, Bărăganul sau Dobrogea, pe care neamul şi le-a însuşit şi le-a populat în cei din urmă 50—60 de ani, răsar la toate răspântiile Poenăreni, Brăneni, Mărgineni şi Săceleni, aduşi şi lăsaţi, ca un mâl etnografic roditor, de aceste valuri păstoreşti. Badea Cârţan el însuşi, prototipul ţăranului ardelean dornic de unire cu ţara, de dinainte de războiu, a ciobănit prin Ialomiţa. Citiţi pe Moroianu! Este o carte de literatură, adică de amintiri şi de trecut, din care cititorul iese mângâiat şi întărit, pentrucă a trăit câteva ceasuri deavalma cu Muntenii şi cu cei mai adevăraţi dintre Români.

www.dacoromanica.ro

După ce legenda s'a risipit şi viaţa pastorală s'a aşezat, legătura noastră cu munţii a cunoscut o nouă înfăţişare. Prea făceau parte acum din sufletul românesc, pentru ca să rămână ca un amănunt geografic oarecare, străbătut repede prin tuneluri şi strâmtori, cu izvoarele, cu codrii şi cu prăpăstiile la geamurile largi ale vagonului de tren sau ale automobilului. Ei ne-au lăsat să trecem şi ne-au aşteptat, până când într'o bună zi am descoperit din nou potecile lor. Nu mai eram de rândul acesta nici cavaleri cu suliţi nici ciobani pe urma turmelor, ci drumeţi cu sacul în spate, purtând merinde pentru o săptămână, schimburi şi o velinţă de acoperit noaptea sub o stâncă sau la o căsuţă de schit. Căutam o împrospătare şi o nouă omenie din întoarcerea în natura cea mai eroică, împrospătare şi omenie pe care le simţeam în noi şi în jurul nostru în scădere. Incepuse turismul românesc de munte.

Cine vrea să-i afle puterea, frumuseţea şi sufletul să deschidă din nou micul lui catechism, Cartea Munţilor, scrisă acum vreo 15 ani de Bucura Dumbravă cu cel mai înzestrat condei pe care l-a mânuit. Citiţi-i titlurile capitolelor! Nu este vorba de un nou romantism, urînd societatea în destrămare şi năzuind s'o înlocuiască prin plăsmuirea alături de ea a unei lumi mai bune, însul să se desvolte în voie, cu ce are mai de seamă în el şi după pilda firei curate, nesilite şi puternice. Cartea fusese scrisă pentru tineret. Viaţa trebuia numai astfel organizată ca să lase vreme şi pentru dusul la munte. Ascultaţi cum se chiamă acele capitole: Plecarea, Tovarăşii, Hainele şi dichisul drumeţului, Hrana, Economia forţelor. Este până aici mai mult o tehnică a drumului, care să dea încredere şi să scutească de desamăgiri pe noul îndrăzneţ. Ceea ce urmează deschide însă deodată ca o zare şi ca un izvor, bucuriile şi adâncimile drumului pe plaiuri şi pe vârfuri: Intrebările, Cuviinţa, Conversaţia, Focul, Stânele, Florile, Anotimpurile, Apărarea munţilor, Duhul munţilor, Stâncile, Singurătatea.

www.dacoromanica.ro

Materialul atâtora din aceste capitole l-am pregătit împreună, mai ales pe cărările şi drumurile de ciobani ale Bucegilor. Era ca o moştenire, pe care marea iubitoare a munţilor, o inventaria, bucată de cer cu bucată de cer, răspântie de piatră cu răspântie de piatră, stână cu stână, şi în deosebi ispravă şi amintire cu ispravă şi amintire, ca să le dea în primire şi să le lase ca o zestre şi ca un fir de urzit mai departe, înainte să plece pe alte drumuri de văzduh, urmaşilor drumeţi. Nu însemnam atunci o undă numai, ajunsă până în Carpaţi, a turismului internaţional, care nici nu începuse încă şi are cele mai multe din rădăcinile lui în împrejurările, când turburi şi când de neţărmurite visuri, de după războiu, neastâmpăr şi trebuinţă de mişcare, căutare de vederi, de lucruri şi de oameni noui şi un fel de fugă de grijile şi de răspunderile, neiertătoare şi tot mai fără deslegare, de acasă, nădejdea totuşi a unei bucurii ascunse în altă parte şi care trebue descoperită. Nu eram nici vreun răsunet, de ceastălaltă latură a munţilor, a ceea ce începuseră şi organizaseră dincolo, după obiceiul lor, într'o societate cu cotizaţii, cu cântece şi cu propagandă, Saşii, încă de pe la 1880. Ca orice ţară de munte noi bătusem drumuri mai vechi şi mergeam pe coaste alături de ciobanii de astăzi sau de cei de odinioară ca nişte tovarăşi, abia deosebiţi prin alte straie şi alte gânduri. Era ca o întoarcere, după zeci de ani de cufundare şi de uitare de toate, în oraşe, făcută la început cu sfială şi de către puţini, dar câştigând treptat şi însufleţind pe tot mai mulţi. Ea se întâmpla cam pe timpul când Transilvania, privită de noi totdeauna aşa cum o privise Bălcescu, drept o ţară de munţi, pe care munţii o împresoară de toate părţile, « precum zidul o cetate », se pregătea să ne vie sau ne venise şi învia cu o putere nouă credinţa noastră dela început: România ţară de munţi, Românii popor de munteni.

In aceşti 25 de ani turismul nostru de munte a trecut prin trei trepte.

A fost la început un bun al câtorva, desvoltându-se în puţine locuri, acolo unde puteau trăi acei câţiva. De

www.dacoromanica.ro

atunci ne vine şi cuvântul cel nou, drumeţie, care nu s'a născut întâmplător, ci arată o lume cu slăbiciune pentru literatură şi folklor, de dinaintea înfloririi sportului, şi o aplecare la ea, spre românism şi spre datină. Bucegii cu Omu, Piatra Craiului, Făgăraşul cu Negoiul, Iezerul, Păpuşa, Cozea, Mândra şi cel mult Retezatul, Ceahlăul şi Rarăul, erau colţurile cu deosebire căutate. Drumeţia muntelui a luat naştere şi s'a avântat cu această înfăţişare în toată curăţenia ei. De atunci sunt cele mai scumpe nume, de atunci şi cele mai vestite şi mai armonioase urcări, ca nişte isprăvi clasice, de atunci literatura cea mai convinsă. Drumurile se făceau de cele mai multe ori de unul singur, sau de doi, iar grupurile erau în tot cazul mici şi de apropiaţi. Drumeţii alcătuiau o comunitate cu puţini membri, cunoscuţi între ei şi foarte mândri şi geloşi de ceea ce însemnau şi puneau la cale. Potecile marcate nu se pomeneau şi casele de adăpost erau o raritate. Omul, când pornea, se bizuia numai în el, în ceea ce ştia sau putea să afle prin sine. O călăuză ţăran şi un cal îi ţineau mai mult de urît decât îl ajutau. Printre acei drumeţi urcând la munte ne deosebim pe noi, câţiva vârstnici rămaşi, precum şi atâţia cari nu mai sunt şi pe cari nu-i putem vedea decât cu cerul de pe înălţimi în jurul capului, tăind brazdă şi mergând înainte, însoţiţi, de aici din vale şi din viaţă, de tot ce are mai ales inima şi amintirea noastră.

Pe urma lor au început să iasă la iveală turiştii propriu zişi, strânşi de rândul acesta în societăţi, Turing-Cluburi, Asociaţii muntene, Admiruri, Cercuri alpine, Doruri de ducă şi altele, cu zeci, cu sute şi chiar cu mii de membri, cu scopuri şi mijloace de lucru trecute într'un statut şi urmărite programatic. Muntele s'a acoperit de poteci şi de drumuri cu semne, poenele şi vârfurile şi-au căpătat casele de adăpost care sunt uneori adevărate hoteluri de înălţime, prin capacitate de primire şi prin confort, publicaţiile de documentare sau de propagandă s'au înmulţit, interesul în publicul cel mare s'a întins tot mai departe. Mişcarea, dela raza mai restrânsă

www.dacoromanica.ro

băştinaşe, sărea peste maluri şi sporea, sporind-o la rândul ei, cu toată mişcarea asemănătoare din alte părţi, ca o caracteristică a vremii. Munţii, ori unde s'ar fi aflat, oricât de greu de ajuns sau oricât de neînsemnaţi, erau căutaţi şi înconjuraţi cu aceeaşi iubire. Ani de zile echipe şi cete însufleţite au străbătut toate locurile înalte ale ţării cu o patimă de exploratori: muntele s'a făcut un bun al tuturor. Carpatismul este acum o formă de organizare. In locul numelor de odinioară a trecut colectivitatea anonimă. Turismului nu i se mai cerea, ca la început, numai personalitate, ci anume, personalitate juridică.

A treia treaptă trebuia suită de autorităţile publice; din fapta iniţiativei particulare urma să se facă o politică de Stat. Este ceea ce a vrut să însemne, şi pentru drumeţia noastră de munte ca pentru celelalte ramuri înrudite, înfiinţarea în anul 1936 a Oficiului Naţional de Turism, al cărui loc l-a luat mai târziu, desvoltându-l, Subsecretariatul de Stat al Propagandei. Iată că o lege reglementa tot ceea ce crescuse până la ea în voie şi punea la îndemână mijloace, atât de ordin material cât şi de ordin administrativ, pentru o mai departe şi mai lesnicioasă desvoltare. Aş îndrăzni să spun că întâiul folos a fost o ridicare a drumeţiei în ochii semenilor nepăsători sau chiar luători în râs mai înainte. Ceea ce li se păruse tuturor o îndeletnicire a celor fără îndeletnicire şi o plăcută sau istovitoare pierdere de timp, legată de atâtea ori cu cheltueli şi primejdii, acum se arăta ca o problemă de Stat şi ca o nouă avere naţională, tot pe atât de valoare economică pe cât de valoare educativă.

Legea a mai făcut însă ceva, o creaţie care nu a fost numai biurocratică, ci o organizare de lucru pe teren. O direcţie a turismului a luat naştere cu specialişti şi cu milioane de lei la îndemână, care a încercat să dea un cadru, să aducă o întregire şi să îndrepte spre o unitate de năzuinţe şi într'o oarecare măsură şi de mijloace, turismul românesc. Ea a purtat grijă, în

www.dacoromanica.ro

întâiul rând, de înlesnirea circulației turistice prin mai prielnice împrejurări de adăpost, de transport, de informație și apoi de o mai bună punere în lumină a frumuseților turistice ale țării, într'un cuvânt, de propagandă. Ceea ce înainte era o legătură între colegi cu câteva societăți turistice din străinătate, acum s'a schimbat într'un adevărat sistem de relații de servicii, uneori comerciale și alteori culturale și diplomatice, cu aproape toate statele lumii, care ne dau dreptul să vorbim de internaționalizarea turismului românesc. O serie întreagă de publicații în limbi străine au făcut-o un lucru cunoscut și primit ca dela sine înțeles de toți. Turismul de munte n'a fost, firește, în toată această acțiune, singura preocupare, dar a fost una din cele mai însemnate, pentrucă aducea într'adevăr un mănunchiu de frumuseți și pentrucă îndărătul lui se găseau cete de credincioși, însuflețiți și organizați. Incă odată România apărea ca o țară de munte, cu alte privelişti departe și la poalele lor, de podgorii, de șesuri sau de luciuri de apă, dar văzute ca de pe un vârf și parcă numai ca o răsplată a sufletului înălțat până acolo.

www.dacoromanica.ro

VALEA OLTULUI

Intre toate văile românești, Oltul mi s'a părut totdeauna cu rosturi aparte, atât în istoria pământului cât și în istoria sufletului nostru. Lucrul nu e atât de greu de dovedit, încât să mai fie nevoie înainte, de anumite lepădări, pentru o chezășie de obiectivitate. Cel care îndrăznește să pună acest râu peste celelalte, ca să poată fi ascultat dacă nu crezut, ar trebui să arate că nu stă în vreo legătură mai strânsă cu râul cu pricina. Pentrucă una din trăsăturile olteanului, care îl deosebește numai decât de orice alt Român, chiar de Moldovean, este marea dragoste pentru apa care i-a dat numele, pentru pământul udat de ea, pentru oamenii trăiți acolo, pentru datinele lor, peste care, ca o ceață de dimineață argintată de soare, deasupra munților și colinelor oltenești, plutește sufletul mândru local. Cel care vrea să arate ceea ce urmăresc eu, ar trebui, așa dar, să înceapă, ca la o stabilire de identitate înaintea unei autorități, prin a-și mărturisi locul nașterii.

Istoria noastră mai nouă nu se sfiește să spună că organizațiile politice românești mai vechi, dacă n'au cunoscut binefacerile sau fala unei stăpâniri teritoriale centrale, s'au desvoltat destul de puternic, pentru ca până astăzi lucrul să lase urme, pe văi. România, ca atare, s'a ivit mai târziu, dar Valea Oltului, Valea Moldovei, Valea Argeșului, Valea Mureșului și toate celelalte au

www.dacoromanica.ro

clocotit de viaţă românească şi uneori au dat nume de ţări, care s'au păstrat. Moldova, născută în jurul râului care are o viaţă destul de scurtă, dela hotarele de piatră dintre Bucovina şi Maramureş, până în coasta oraşului Roman, a ieşit de aci. Icoana pământului tăiat de această apă s'a răsfrânt parcă în ea atât de minunat încât a câştigat pe toţi, oameni din alte ţinuturi, cu văi mai vestite şi mai mari, să i se închine şi să-i preamărească numele. Şi ca o ieşire din maluri, Moldova cu stema ei fioroasă, a trecut Siretul şi a trecut Prutul, şi nu s'a mai oprit decât la Dunăre, în vederea munţilor albaştri ai Dobrogei, şi la Nistru, în marginea pragurilor ucrainene. Crişana e, tocmai la capătul celălalt, apusean, al pământului românesc, o pildă asemenea, deşi nu tocmai asemenea. Numele văii a dat însă un nume de provincie, care a intrat în averea comună şi n'a rămas numai în întrebuinţarea oamenilor de acolo.

Valea Oltului a avut, în acest înţeles, o soartă mai bogată decât a tuturor celorlalte văi româneşti. Geografia şi istoria stau amândouă la îndemână ca să lămurească pe cel nedumerit. Valea noastră a fost în stare să dea naştere, dincolo de munţi, la un nume după vechiul tipar de viaţă patriarhală, Ţara Oltului, vie până astăzi şi uşor de pus în graniţe. Pot acolo două sate să fie vecine sau chiar moşia unuia să intre ca un cuiu în moşia celuilalt, aceasta nu împiedică de fel ca unul să facă parte din moşi-strămoşi şi să rămână din Ţara Oltului, iar celălalt să facă parte şi să rămână în alt teritoriu. Oltul trece mişcându-şi ape domoale pe sub copaci albicioşi de zăvoiu, într'o linie destul de paralelă cu munţii monumentali, plini de piscuri şi de streşini ca o catedrală geologică, ai Făgăraşului, trece aşa, de când iese din strâmtorile cu brad ale Perşanilor, de pe la Şercaia, până se izbeşte de culmile Sibiului, de cea parte de Avrig, şi ia drumul spre miazăzi, care-l duce pe la Turnu-Roşu, în Ţară. Tot pământul înconjurat ca de un braţ, de râu, alcătueşte Ţara Oltului. Ardealul începe abia dincolo. Făgăraşul e în Ţara Oltului, dar

www.dacoromanica.ro

Galaţii, poartă a oraşului şi micului cap de pod, e în Ardeal.

Poate că la păstrarea şi la adâncirea acestor deosebiri, cu rădăcini foarte vechi, a ajutat mai târziu şi amestecul drepturilor voevodului dela Curtea-de-Argeş, Câmpulung şi Târgovişte. Herţegul de Făgăraş, dăruit de Regele Ungariei cu acest feud în ţinutul strămoşilor lui, făcea ca Ţara Oltului să nu uite că e un pământ de sine stătător. Şi astăzi totul o deosebeşte de Ardealul de peste râu. Pământul e mai rău, cărătură de piatră de munte, împrospătată mereu de nenumăratele văi torenţiale, care-şi ies cel puţin de două ori pe an din matcă şi îneacă locurile. Oamenii sunt tocmai de aceea mai harnici, mai dârji şi mai mândri. Felul de muncă, de proprietate, portul, datinele, limba, sunt altele. Aci Oltul şi-a creat într'adevăr ca o insulă a lui, cu trăsăturile caracteristice pe care ne-am deprins să le punem în seama Olteanului. Oltul acesta a dat naştere vestitei poezii a lui Goga şi care a lucrat asupra noastră, a oamenilor în vârstă de douăzeci de ani când a fost scrisă, cu aceeaşi putere cu care a lucrat asupra generaţiei dela 1848, Deşteaptă-te Române. Chiar cadrul vechiu şi bisericesc, plin de cuvinte de biblie cantacuzinească, aduce aminte nu numai în deobşte de ţara de sate şi de preoţi a Ardealului, sau de ceea ce găsea în casa lui poetul, ci de tradiţia de cărţi trimise şi de mânăstiri făcute de Domnii noştri în Ţara Oltului:

« Mult iscusita vremei slovă
Nu spune clipa milostivă,
Ce ne-a înfrăţit pe veci necazul
Şi veselia deopotrivă ».

Oltul are în întregimea lui un curs de vreo 600 de kilometri şi aci, în dreptul Ţării Oltului, abia a ajuns la jumătate, dar această Ţară a Oltului nu se putea naşte mai de vreme. L-am urmărit de sub culmile rupte ale Hăsmaşului, de unde ţâşneşte ca un izvor, vecin şi frate

www.dacoromanica.ro

cu al Mureşului. Nicăiri pajiştile nu sunt mai catifelate şi mai verzi şi aerul, închis destul de pereţii de piatră, ca să nu alerge nebun, mai tămâiat şi mai liniştit. Pârâul şi-a scobit un fel de jghiab cotit, printr'un pământ cu iarbă, aşa că nici nu-l vezi, decât unde trebue să facă vreun mic salt, scânteind peste vreo treaptă care n'a putut fi tocită. Il urmăreşti de departe şi-l ştii că e acolo numai după gâlgâitul cu tot felul de jocuri şi de ecouri, de râu tânăr, care nici nu vrea să ştie ce-l aşteaptă. Din toate vâlcelele îi vin alte olturi, tot aşa de pipernicite, de limpezi şi de reci ca el. Apoi, deodată, fără să prinzi de veste, înşelat de glasul de basm al tuturor acestor apşoare pe care legea de scurgere a locului le-a sortit unui mare rost, te trezeşti în faţa unui mare râu adevărat. E ca un râu de şes, scăpat de orice strânsoare, cu luncă adâncă în dreapta şi în stânga, pe care singur şi-a meşterit-o cu ajutorul aluviunilor, cu păduri de sălcii şi, prin ochiuri de revărsare, cu papură şi perdele de ţânţari. Cine l-a văzut pe vremea ploilor, când e umflat şi fioros, pe la Tuşnad şi Malnaş, să-şi aducă aminte şi să judece. De n'ar fi mai cu seamă Harghita la apus, înaltă, goală şi aspră, ai fi pornit să pierzi din vedere că râul e un râu de munte.

După ce trece prin secuime şi prin câmpia Ciucului, trebue să dea o întâie luptă ca să scape de zăvorul munţilor din cale şi să-şi rupă trecere spre Câmpia Bârsei. După desvoltarea în voie aci, până când alt şir de munţi îl sileşte, întâiu să se încovoaie şi să pornească spre miazănoapte, ca şi cum ar vrea să se întâlnească din nou cu Mureşul în Valea Târnavelor, iar apoi să se strimteze şi să dea o altă luptă cu alte culmi, Oltul a ajuns la el acasă, în Ţara Oltului, pe unde poate să curgă fără nicio supărare, printre sate, de o parte şi de alta, ca şi cum s'ar fi adunat oamenii să-l vadă trecând.

Alt greu îl aşteaptă la Turnu-Roşu. Poate odată, pe vremuri fără om, râul de dincolo de Carpaţi nu făcea una cu râul cu acelaşi nume de dincoace. Tot rozând şi măcinând, unul de o latură şi celălalt de cealaltă

www.dacoromanica.ro

lature a munților, au ajuns să-l ferestruiască și să se lege. Trecătoarea de aci e, de aceea, una din cele mai adânci ale Carpaților, adică scobită mai mult, până la 300 și ceva de metri, cu toate că într'o parte și în cealaltă munții saltă până la cer. Dacă ea ar fi fost ceva mai înaltă, apele din Ardeal s'ar fi întors îndărăt. Așa că Oltul stă înaintea noastră alcătuit din trei bucăți și ca închis în trei odăi, cu puțină legătură din una în alta. Fiecare a dat naștere la o altă lume, Oltul nostru, Olteniei, Oltul transilvănean propriu zis, Țării Oltului și Oltul dela Izvoare, unei părți din Secuime. Unul din cele din urmă sate secuești dela îndoitura, tocmai dinspre Târnave, rotundă și scurtă ca de vătrai de adunat jeratecul, acela al altei vetre, de pe ambele poale ale Harghitei, este satul Hoghiz. Indărătul lui nu se putea zămisli niciun fel de Țară a Oltului proprie. Am fost de atâtea ori, nu numai acum, dar și în anii dinaintea războiului și dinainte să înceapă acest secol, prin părțile acelea, unde la Hoghiz, — aci era și podul peste Olt, — se intra în secuime, dincoace la Ugra, mă găseam între Sași, iar în jos, spre Comăna și Vineția, începeau să-și facă loc întâii soli ai Țării Oltului. Oltul era ca o țâțână care închidea și deschidea drumul și zările celor trei popoare.

Dincoace de munți Valea Oltului a dat naștere și ne-a păstrat numele de țară, în înțelesul mai nou politic, asemenea celui al Moldovei, dar cu o soartă care n'a putut s'o ajungă pe a ei. Alte puteri au lucrat aci și au luat Olteniei un drept care poate i s'ar fi cuvenit pentru tot ce a însemnat atât în trecutul neguros al obârșiilor cât și mai încoace. Țara Românească, atunci, în zorii secolului al XIV-lea, a rupt cu toate regionalismele geografice și istorice și și-a dat un nume pentru tot neamul românesc, la care mai târziu aveau să se adune în chip firesc fragmentele, oricât de strălucite și mai înainte cu o viață aparte, ale neamului de oriunde și de sub orice stăpâniri.

Oltul a bătut Jiul, care e un fel de șiră a spinării pentru toată Oltenia, și a trecut cu numele lui mai

www.dacoromanica.ro

departe până sub muntele bănățean și până la Dunăre, ducându-și faima și pecetea de dătător de pământ și datini. In părțile de sub munte, în ceea ce se cunoaște din geografie ca depresiune subcarpatică, și cu deosebire în firidele de deal și în despletiturile de râuri din colțul de Nord-Est, s'au îngrămădit mânăstirile, casele domnești și boierești, satele, tiparnițele, la fel cum s'au îngrămădit pe văile Bucovinei, dând la iveală, și acolo ca și aci, leagănele de dinastii, Basarabi de o parte și Mușatini de alta. Oricare ar fi sămânța de plecare pentru nume a Basarabilor, ei, cari au putut, așa cum a ieșit din Bogdan, Bogdania pentru Moldova, cel puțin în gura Turcilor, să dea numele lor unei părți de țară, Basarabia, chemată astfel, la început numai de Ruși, nu poate fi îndoială că vin din Oltenia. Până astăzi Oltenii trec între noi ca oamenii faptei, ascuțiți la minte, muncitori, mulțumindu-se cu puțin și în acelaș timp făloși și dornici să se așeze în fruntea treburilor. A fost un noroc deosebit că întâii noștri domni au venit cu aceste însușiri, trecând Oltul și hotărîți să ajungă până la Dunăre și Marea cea mare. Mai târziu revoluțiile noastre, tot de acolo au pornit, chiar lăsând de o parte pe cele mai vechi de secolul trecut, Tudor Vladimirescu și Pandurii lui, ca și ridicarea Țării dela 1848, de pe urma Proclamației dela Islaz. Poezia populară sau cea Alecsandrină, urzită după tipicul ei, a cântat pe Mihai Viteazul, marele Oltean, care trecea Oltul călare, și mai lângă noi, pe premergătorii Pandurilor, pe Haiduci și în deosebi pe Iancu Jianu, înotând alături de calul lui în aceleași ape, urmărit de potere.

Oltenia n'a rămas însă numai pe malul drept al Oltului. Cine a coborît pe valea Topologului sau a făcut cu popasuri și abateri drumul de frumusețe dela Curtea-de-Argeș la Râmnicul-Vâlcea, știe că în atâtea locuri se găsește în plină Oltenie. Mai cu seamă înfricoșătoarele troițe, altarele de răspântie, crucile de fântâni, colorate și stăruitoare, toată Oltenia aceasta care poate fi ascuțită la limbă, logică și realistă și tot atunci transcendentă,

www.dacoromanica.ro

înfiorată de marile probleme şi mistică (nu întâmplător în evul nostru mediu ea a avut întâile mânăstiri şi astăzi pe singurul nostru filosof), ne întâmpină tot aşa de vii ca peste apă. Poporul de troiţe, cu braţe uriaşe de lemn mâncat de ploi şi de viscole, multe, nenumărate, una lângă alta, parcă s'ar fi adunat aci toate crucile pe care s'a spânzurat vreodată vreo durere omenească, ţine tovărăşie pe drum călătorului şi-i aduce aminte că e şi aci în Oltenia. Oltul cântă încet pe jos, pe sub mal, ca în versul de aramă al lui Grigore Alexandrescu, atunci când cruciatul dela Cozia iese de sub lespedea lui de piatră şi trece cu un alai de alte umbre pe lună. Râul vechiu a luat şi el parte, nu numai la alcătuirea şi brăzdarea pământului pe care-l străbate, dar şi la închegarea sufletelor şi la istoria sbuciumatelor lor vieţi. Câte un cântec se ridică de după perdeaua de sălcii, de arini şi de plopi rotaţi şi, când îţi cauţi loc printr'o ruptură a malului ca să te uiţi, să vezi ce e, pe o plută scârţâitoare un plutaş în straele albe oltenești, scăpat o clipă de grija cârmei, şi-a îndreptat oasele şi cântă hăulind un cântec haiducesc. Oltenia eroică n'a murit încă. Ea-i ascunsă pe buştenii aceştia prinşi în scoabe vremelnice şi călătoreşte cântând pe spatele apei, care a zămislit-o şi a păstrat-o, către Dunăre, ispita de demult a strămoşilor.

Aceasta e Valea Oltului, cel puţin în câteva înfăţişări ale ei. Mai rămâne o vale a Oltului turistică şi mai rămân altele. Eu am vorbit despre a mea. Vor veni alţii să vorbească despre ale lor.

---

www.dacoromanica.ro

CELE MAI FRUMOASE DRUMURI DIN ȚARĂ

Frumusețea unui loc, la fel cu frumusețea unei cărți sau ca orice frumusețe, nu poate rămâne multă vreme ascunsă. Una din însușirile frumuseții este să deștepte în cel care a descoperit-o și o simte, o însuflețire proprie și o mare trebuință de aducere la cunoștință. Sgârciții, cari să țină numai pentru ei un asemenea dar, sunt foarte puțini.

De aceea, când este vorba să se afle, care sunt de pildă, drumurile cele mai frumoase ale unei țări, mijlocul cel mai bun rămâne statistica. Drumurile care chiamă și izbutesc să țină prin farmecul lor sunt drumurile cele mai umblate. Pe unde pornesc cei mai mulți drumeți pe acolo sunt și cele mai desfătate lucruri de văzut.

In România în care ne-am început noi drumeția și unde s'a desvoltat întâia drumeție românească în preajma anului 1900, drumurile acestea nu erau multe.

Vorbesc, să nu se uite, de drumuri, adică de întregi ținuturi și nu de un singur loc sau localitate. Pe aici se îngrămădeau băștinașii, dornici de o ieșire din zarea obișnuită, și tot pe-aici îndrumam pe străinii oaspeți, veniți să ne cunoască în ceea ce aveam și puteam arăta mai deosebit.

Un drum era valea Prahovei cu Bucegii. Pentru iubitorii de lume și de înlesniri de viață, un popas firesc

www.dacoromanica.ro

şi un model de centru turistic însemna Sinaia, cu Castelul Peleş, cu mânăstirea Spătarului Cantacuzino, cu drumurile prin pădure. In jurul ei au prins a creşte, spre miazănoapte, Poiana Ţapului, Buştenii, Azuga, Predealul, iar spre miazăzi Comarnicul şi Breaza. Pentru iubitorii de singurătate şi de cătărări munţii îşi ridicau la margine, ca o amintire de fiecare zi, piscurile cu nume pline de răsunet, Vârful-cu-Dor şi Piatra-Arsă, Jepii şi Caraimanul, Omul, departe şi ascuns, deasupra obârşiei Ialomiţei şi a ţării Ardealului. Peştera Ialomiţei era pentru toată această lume, ca o lozincă, după care se recunoştea o ceată de iniţiaţi. Mi-aduc aminte încă, deşi sunt atâţia ani de atunci, fiorul de adevărată credinţă cu care am pornit întâia oară la peşteră. Eram un băiat în uniformă de şcoală, dar simţeam că mă făcusem în sfârşit vrednic de o faptă de taină şi de încredere.

Al doilea drum căutat, de pe vremuri, era valea Bistriţei, cu plutaşii ei. Moldovenii, mai mult decât Muntenii, îşi aveau muntele lor sfânt, Ceahlăul, care stătea, nu numai de piatră şi de nori în mijlocul masivului Carpaţilor răsăriteni, dar şi de duioşie şi de închinare în foile literaturii şi în inimile oamenilor. Locurile de popas erau salbele de mânăstiri, Neamţu şi Secu, Agapia şi Văratecul. Atâţia le cercetau, duşi cu o trăsurică uşoară pe şoseluţe cotite sau trecând de-a-dreptul cu piciorul peste râuri şi peste culmi. Alţii îndrăzneau să ajungă pe la Durău şi mai departe până la vârful de piatră albă al muntelui munţilor moldoveneşti, de unde se vede sticlind în zile senine Nistrul, şi care este aşezat ca un înalt turn de pază pentru toată Ţara Moldovei. Eu l-am văzut odată mai dela miazănoapte din spatele Rarăului bucovinean, printre Inău şi piscurile care încep dela el şi se lasă spre Dunăre, ca nişte trepte ale unei scări de uriaş. Era în zorii de zi ai unei veri fericite. Carpaţii erau încă albaştri închis, plini de noapte. Am întrebat mirat de singura lumină care se aprinsese şi licărea pe o muche din ei, ca şi cum s'ar fi păstrat aşa din ajun sau era întâiul vestitor al soarelui, nevăzut

www.dacoromanica.ro

încă pentru noi şi pentru ceilalţi munţi, şi mi s'a răspuns de tovarăşul meu cu numele lui răsunător cât toată istoria Moldovei. Aşi fi îngenunchiat, dacă nu mă sfiam de omul aspru şi străin de alături. Pe sub Ceahlău, plină de repezişuri, legând Ţara-de-Sus a codrilor şi a vitejiei, cu Ţara-de-Jos a plugarilor şi a cărăuşiei, curge Bistriţa. Ca nişte locuinţe călătoare şi scuturate ale ei sunt plutele. Pe aceste plute, călcate de Englezi şi de Germani, am intrat uneori în bunăvoinţa Europei.

Al treilea drum al României vechi era acela al Dunării şi al Mării, contopite, cu toate deosebirile şi depărtările dintre ele într'unul singur. Filipoiul şi lacul Şerban cu ochiurile de apă, pădurile de sălcii şi cântecele de păsări erau mai puţin decât astăzi, numai un popas şi o pregătire pentru deltă, cu stuful şi plaurul ei, pentrucă pe atunci lipseau braţul Chilia şi Vâlcovul. Ele erau căutate şi iubite în sine. La Marea Neagră păstrată pentru cei mai mulţi tot aşa de neprietenoasă ca în zilele dela început ale întâilor Greci, se deschisese poarta de zâmbet a Constanţei. Dela portul Regelui Carol I coasta începuse să fie scormonită mai întâi cu neîncredere şi chiar cu teamă şi apoi cu tot mai multă tragere de inimă şi încântare, făcând dintr'un punct o linie şi dintr'un mic târg de apă un întreg ţinut maritim. Pe acolo neamul românesc a făcut şcoala mării şi valurile şi zarea ei largă de unde vin corăbiile din necunoscut şi se înalţă curate stelele, i-au îmbogăţit sufletul de plaiuri şi de şesuri. Constanţa s'a sporit cu Mamaia la miazănoapte şi cu Agigea, Eforia, Techirghiolul şi Carmen-Sylva la miazăzi. Chiar Mangalia cu farul şi digul ei genovez la capăt începea să nu fie decât un crâmpei al aceluiaşi singur debarcader, pe care ţara şi-l clădea încet şi cu socoteală la Marea cea mare. Spre el începeau să alerge zecile şi sutele de mii.

Apoi hotarele nedrepte s'au prăbuşit şi neamul românesc a putut să se reverse ca să încapă în albia lui firească. Drumurile noastre de frumuseţe, cele de odinioară, şi-au schimbat înţelesul şi puterea de ispită, iar

www.dacoromanica.ro

cele noui, au mărit pe neașteptate zestrea drumeției românești. Față de desvoltarea, ca arie de mișcare, și de avântul ei, ca spirit de iscodire și de creație, tot ce fusese și se făcuse mai înainte părea numai o dibuitoare ucenicie.

Drumeția a fost în toată lumea, după războiu, și în mare parte ca o urmare a lui, o adevărată trebuință a popoarelor care fuseseră puse, prin cei mai tineri și mai buni ai lor, în cele mai deosebite și minunate cadre geografice și între cei mai neașteptati oameni. A fost ca o perdea care a căzut din fața ochilor și a lăsat după ea o mare dorință de mișcare și de cunoaștere. Același lucru trebuia să se întâmple la noi, într'o țară crescută cu atâtea pământuri și cu atâtea suflete. Curentele de circulație născute atunci, și cu acest scop, al descoperirii treptate și uimite, nu s'au astâmpărat nici până astăzi. Umblăm, și cetele noastre cresc mereu, pentru luarea în stăpânire și umplerea cu același suflet a României drumețești.

Din plimbările în număr destul de mic, făcute cu pregătiri ciobănești, dar cu participare mai curând literară și aristocratică, prin Bucegi, pe la Iezerul și Păpușa, cu expediții mai rare până la Negoiul sau la Mândra, a ieșit carpatismul român, cu asociații numeroase, cu case de adăpost la tot pasul și cu drumuri aproape în masă de fiecare Duminecă și de fiecare vacanță. Muntele n'a mai fost închis cu zăvoarele lui de ghiață. Schiorii iernii, din ce în ce mai mulți și mai îndrăzneți, l-au cucerit și pentru cel mai aspru anotimp. Un nou turism, cu alte înzestrări și cu alt echipament, cu alte drumuri și cu alte stațiuni de oprire s'a ivit și își câștigă noui și noui credincioși. Frumusețea poenei Brașovului, a Predealului, a Borsecului, ca să amintesc numai locurile cu cele mai vestite pârtii, școli de ski și îngrămădire de iarnă, s'a sporit cu tot ce dau brazii încărcați de zăpadă și întinderile albe pline de atâtea scânteeri că parcă tot cerul cu stele s'a așternut sub pașii oamenilor. S'a născut Oficiul Național de Turism care a însemnat în

www.dacoromanica.ro

întâiul rând o mărturisire de vremuri schimbate și o însușire din partea Statului, cu toate mijloacele lui de propagandă și de generalizare, a inițiativei mai restrânse înainte și de caracter particular. Țara a fost prinsă într'o rețea de organizări locale, s'a pus numaidecât la cale un inventar de frumuseți ale pământului românesc și s'a dat în aplicare un întreg program de construcții, de drumuri, de ajutorare a localităților mai slabe, dar vrednice, care să înviioreze turismul interior și să-l atragă pe cel din afară. Hotelul Rex dela Mamaia, dat vara aceasta în întrebuințare, cu sutele lui de odăi, de săli, de restaurante, de terase, de instalații de plaje și în stare să stea alături de cele mai strălucite semene internaționale, după ce abia anul trecut i s'a pus piatra de temelie, este o dovadă a putințelor și puterii de acțiune a Oficiului Național de Turism. Dar el mai este și semnul unui alt fapt.

Cele mai frumoase drumuri ale României au început să fie drumurile mării. Basarabia de miazăzi s'a adaos cu țărmul, cu plajele, cu lacurile, cu așezările ei pescărești. Delta a crescut deodată în însemnătate și își are oaspeții pătimași și nelipsiți. Constanța cu stațiunile dimprejur, împreună cu Mangalia, s'a schimbat într'o regiune turistică maritimă de mare capacitate prin ridicări de cazinouri, prin construcții de hoteluri și vile, prin noui legături de cale ferată, printr'o puternică investiție de stat în flota noastră militară și comercială, iar particulară, în yachturi și îmbarcații de tot felul, prin atragerea și interesarea străinătății. Marea de miazăzi a aprins ca un far, care se vede de foarte departe, Balcicul. Orășelul acesta cuibărit în scobitura unui mal pe care-l surpă fără să-l distrugă, de sute și de mii de ani, izvoarele subterane, a izbutit să ne dea aproape un nou stil de viață, nu știu, ne-a dât chiar însuși prin puterile proprii sau a stârnit în noi o sete ascunsă după el și ne-a ajutat să ajungem la conștiința lui și să-l rostim. Suntem un popor nordic, mai puțin prin așezare geografică și mai mult prin climat și înrâuriri covârșitoare.

www.dacoromanica.ro

Avem şi noi un vis vechi, ca toate popoarele nordice, de soare de miazăzi, de o lume fără griji, de o vegetaţie caldă, de altceva, de o rupere de blestemul latitudinii. Balcicul ni le-a dat toate acestea. In iubirea pe care i-o arătăm este şi această recunoştinţă şi această vedenie de taină. Avem cu el o poartă spre ţările basmului.

Alături de acest dar, mai mult al firii şi mai puţin al omului, Bucovina ne-a aşezat înainte fapta de credinţă şi de artă a marilor voevozi, mânăstirile ei îmbrăcate ca în nişte odăjdii fără stricăciune în frescele vii ca în întâia zi, Voroneţul şi Sucevita, Gura-Humorului, Arbora şi Vatra-Moldoviţei.

Pe delături stau martore din aceleaşi timpuri, dar mai puţin fericite pentru că mâna înoitorilor nu le-a cruţat sau pentrucă şi gustul ziditorilor se schimbase, Mânăstirea Putna, ctitoria cea mai falnică a falnicului Ştefan, sau mânăstirea cea dintre ziduri şi turnuri a Dragomirnei şi toate bisericile Sucevei. Călătorim spre miazănoapte, pe aproape de hotarele Poloniei catolice, ca să aflăm cea mai curată şi cea mai adâncă artă bizantină. Nu suntem singuri. Toţi străinii până la care a pătruns vestea acestor fără de asemănare rămăşiţe ale unei trecute străluciri, ne însoţesc. In satele bucovinene ne întâmpină cu o vechime şi neschimbare de secole, ţărani cu cojoacele înflorite, închenărate cu lână neagră, şi ţărance cu fotele întunecate sau portocalii cu un colţ prins în brâu. Ştefan cel Mare i-ar cunoaşte şi le-ar vorbi mai puţin stingherit decât noi. Sunt de atunci şi ies înaintea noastră puţin miraţi de această năvală venetică, ies ca nişte mădulare şi soli ai acelei lumi. Farmecul Bucovinei este ţesut mai cu seamă din acest fir al tradiţiei.

Transilvania ne-a întregit, întâi, priveliştea noastră de munte. Carpaţii şi-au căpătat deodată a doua lor faţă. Dinspre partea Moldovei ni s'au deschis Valea Mureşului şi a Oltului cu cheile vijelioase ale Bicazului şi Lacul Roşu, cam la mijlocul lor. Ţara Săcuilor a fost

www.dacoromanica.ro

năvălită de această undă de turism, care-i aduce în sărăcia ei oarecare bună stare şi în închiderea în care trăieşte ca un îngrăşământ de viaţă românească. Dinspre partea Munteniei şi Olteniei, munţii Braşovului, munţii Făgăraşului şi munţii Retezatul ne-au primit ca pe nişte oaspeţi de mult aşteptaţi. Nu se mai vorbeşte românește numai la stâne, ca altă dată. Munţii au învăţat să vorbească din nou românește. Era o limbă de care şi-au adus numaidecât aminte. In spre apus munţii Motilor purtători de aur, Detunata şi mai departe munţii Bihorului s'au umplut de case de adăpost şi de drumuri de înălţime. Pe unde se pătrundea anevoie mai înainte astăzi mişună tineretul universitar clujan şi atâţia drumeţi, din ţară şi de peste hotare, pe urmele lor. Dar Transilvania ne-a adus, în al doilea rând, creaţiile ei de pământ deschis colonizării apusene de către cuceritorii vremelnici de pe scaunul regesc apostolic al Ungariei, burgurile săseşti, catedralele şi bisericile cu turnuri ascuţite, arta gotică a Evului Mediu. Sighişoara este întreagă un muzeu. Ne ducem şi noi şi vin şi alţii, ca să cunoaştem şi să trecem prin acesta şi prin alte muzee asemenea.

Banatul s'a legat şi el de Oltenia şi se pregăteşte să ne dea unele din drumurile nu numai frumoase şi umblate, dar cu totul deosebite de tot ceea ce avem. Turnul Severin, oraşul cu îndoit caracter, oraş al trandafirilor şi oraş al şantierului naval, răsărit aici încă din vremea Romanilor, a căror amintire o poartă în măruntae mai vie, mai bogată şi mai mândră decât orice oraş al ţării, oraş cu al treilea caracter al lui, oraş muzeu, stă şi astăzi la ieşirea din Porţile de Fier ca un popas de mare turism al viitorului. Hotelul ridicat acolo de Oficiul Naţional de Turism are pentru cei cari pot să vadă, acest tâlc. Dunărea îmbie cu măreţia romantică şi fără pereche a Cazanelor şi cu insula Ada-Kale, muntele duce spre Valea Cernei şi spre Băile lui Hercule, Semenicul e aproape. Banatul care cântă stă la marginea drumurilor, aşa cum se desfac ele în toate părţile, şi întâmpină cu bucuria lui de viaţă, nicăieri atât de izbucnitoare, pe

www.dacoromanica.ro

tot cuprinsul pământului românesc, precum ştie să ne-o arate el.

Dar cine a văzut, dintre cei ce iubesc drumurile, mai la o parte şi frumuseţile etnografice şi artistice, Ţara Oaşului cu mândreţea portului şi a oamenilor, sau Maramureşul cu bisericile de lemn ascuţite şi lucrate ca nişte giuvaere? Cine a trecut pe malurile Nistrului cu plopi, cu coturi adormite de apă, cu liniştea seculară a stepei, dar şi cu apariţia ca o ameninţare din fundul istoriei a cetăţilor de piatră, sau pe dealurile blânde basarabene cu mânăstiri dela marginea Codrului, pe la Hârjauca, cu cântecul clopotelor şi al culegătoarelor de struguri? Cine a luat drumurile mai uşoare şi mai aproape de om ale Vălenilor-de-Munte, cu ramurile lor de verdeaţă, de privelişti largi, de mori şi de pive de lemn, care par mai mult o podoabă a râurilor, decât nişte mici întreprinderi industriale, şi ducând spre dealurile şi Ocnele de sare ale Slănicului, spre livezile de pruni ale Homorâciului şi mănăstirile Suzana şi Cheia, sau spre mândrele sate ale Drajnei, Ogretinului şi Starchiojdului? Cine a plecat dela Curtea-de-Argeş şi zidul care închide zarea al Munţilor Făgăraşului spre Cumpăna, în trenuleţul de pădure grăbind pe lângă sate îmbrăcate ca o curte bizantină, pe lângă ruine de cetăţi înfipte pe creste dătătoare de fiori, prin ganguri, tăiate în cremene, până la pragul plaiului cu Negoiul la capăt? Dar cine a coborît pe serpentinele răsucite aproape în loc dela Giuvala, în tovărăşia de-a-stânga a posomorîtei Pietre a Craiului, iar înainte cu căldările de brazi şi de castele medievale ale Branului? Cine a pătruns până la cea mai înaltă trecătoare din România a Prislopului, la o răspântie de trei ţări româneşti şi de trei ţări străine, unde vântul este iute şi atât de răşinos încât dă ameţeală. Dar cine-şi poate aduce aminte de toate aceste locuri, că le-a călcat, şi cu cine, în ce lumină şi cu ce gânduri, şi trăieşte din ele povestindu-le, ca un însetat dintr'un ulcior cu apă de izvor, care trebue să-i ţie toată calea câtă mai are de mers?

www.dacoromanica.ro

Acestea şi altele sunt drumurile frumoase ale României.

Le-am ales pe cele cunoscute şi umblate cu iubire în fiecare an de tot mai mulţi drumeţi, cu pricini tot altele de încântare. Ele duc deopotrivă către munte şi către mare, către valea largă a Dunării şi către podgoria cu labirintul ei de dealuri, opresc şi farmecă în aceeaşi măsură prin ceea ce a dat firea şi prin ceea ce a pus dela el omul, trec prin pământul, dar trec şi prin sufletul românesc. Stau deschise înaintea tuturor. Vă aşteaptă.

---

www.dacoromanica.ro

DELTA

De câte ori se vorbeşte de Dunărea-de-Jos şi Deltă mi-aduc aminte o întâmplare pe care o spune un om legat de aproape o jumătate de secol de aceste locuri, d-l Gr. Antipa. In nopţile de Mai, când Regina Elisabeta se afla, împreună cu Regele Carol I, în călătoria lor de fiecare an pe fluviu, punea să ancoreze vaporul în mijlocul apei, luminile slăbeau, toată lumea tăcea, tăceau şi maşinile, ca să se asculte cântecul privighetorilor. Timpul e aproape acelaşi, marile sălcii s'au acoperit de verdeaţă, luna, la întâiul pătrar, îşi tremură în ape lunga pârtie de aur şi întreaga Deltă cântă, ca un ostrov-plutitor al privighetorilor. Pe aproape trebue să fie şi vaporul alb, cu oaspeţii lui regali de odinioară, întorşi pentru câteva clipe din lumea lor, cari ascultă.

Tot de-atunci vin până la noi nume care sunt amestecate cu aceste locuri şi încep să fie prea repede acoperite de uitare. Pe acelaşi vapor ajungea până aici prietena mai tânără a Carmen-Sylvei, fata lui Seculici, Bucura Dumbravă. Ea era o credincioasă a munţilor, pe cari îi zugrăvise şi preamărise în cărţile ei, apărute până 'n acea vreme, Haiducul şi Pandurul, ca nişte insule de singurătate şi de avântare către cer a pământului, dar Dunărea o urmărea. Nu numai că se născuse pe malurile ei, prin Pojonul unde se încoronau regii Ungariei, dar o bănuia plină de alte frumuseţi şi taine. Prin

www.dacoromanica.ro

hârtiile rămase dela ea şi care sunt în păstrarea mea, se găsesc tot felul de însemnări, care nu sunt decât dibuiri şi căutări mirate în această lume. Intr'o scrisoare dela Sankt Moritz, din Iulie 1924, ea îmi scria: «Iţi trimet icoana peninsulei Castel, scumpă colegului dumitale Nietzsche. Ieri ne-am plimbat de-a-lungul acestui lac adorabil şi de-a-lungul celorlalte trei, care întregesc salba legată de firul Innului, iar prin Inn, cum mi-a spus-o un elveţian, giuvaerele Engadinei sunt legate cu România, prin Dunăre. Inţelepciune». Iată cum poţi întâlni Dunărea şi Delta în inima Elveţiei, ca orice iubire pe care o porţi cu tine, oricât de departe ar rămâne pricina şi temeiul ei.

Pe aceleaşi braţe ale Deltei, pe toate trei, pe grinduri şi prin bălţi, trece amintirea altui scriitor, a lui Jean Bart, care face parte de-acum din această zare, ca o lumină de far sau ca un zbor de pelicani. Mulţi au să se gândească la atâtea din paginile lui de tinereţe şi de putere, începând cu acel minunat Jurnal de bord şi desvoltându-se în volumele de nuvele sau de întâmplări trăite, cu privelişti şi oameni, altele şi alţii decât orice privelişti şi oameni dela noi. Eu mă opresc, mai ales, pentru lucrările de închipuire, la romanul de rămas bun dela literatură şi viaţă, Europolis, mica epopee a Sulinei, şi pentru lucrările de cercetare şi de meditaţie de om de apă, la problema Dunării, care este tare cât un dig şi cât o flotă, într'o răspântie atât de ameninţată de deslănţuirile firei, şi de poftită de lăcomia noroadelor. Şi mă opresc la altceva, care este cunoscut de mai puţini, pentrucă a fost numai un plan, risipit de o neaşteptată despărţire de toate. Cunoscuse războiul şi fusese amestecat în el pe un front scăpat luării aminte a celorlalţi, în Deltă. Ştia să povestească lucruri, care foarte puţine se vor mai fi putând descoperi în arhive sau în amintirea altor martori, şi cele mai multe s'au dus cu el. Cred că una din cele din urmă ieşiri din casă ale lui, dacă nu cea din urmă, înainte să se prăbuşească deodată, ca un catarg, pe care nimeni nu-l bănue plesnit

www.dacoromanica.ro

pe dinăuntru de furtuni, când poartă atât de mândru pavilionul şi pânzele, a fost la mine, la o întâlnire mai lungă şi când tocmai mi-a vorbit de gândul să scoată o carte, tot pe atât de istorie cât de literatură memorialistă, despre războiul Deltei. Poate că o povesteşte acum vântului, în fiecare an, când se aprind licuricii, iar căpitanii sburători de bricuri dau semnalul plecării, acolo unde Dunărea se întâlneşte cu Marea Neagră.

Aducea atunci un manuscris pentru revista, pe care o 'ngrijeam eu, Boabe de Grâu, al unei tinere scriitoare, vrednică în ochii lui de această mijlocire, nu numai prin însuşirile textului, cât, mai ales, pentrucă era din Tulcea, oraşul dela începutul Deltei, pe unde ca ofiţer de bord sau căpitan de port trecuse în atâtea rânduri sau şezuse vreme mai îndelungată. Cunoştea lumea de-acolo şi cunoştea rosturile. Povestea anecdote, despre casele din vii de-aproape, despre lipovencele care se îngrămădeau una într'alta, în rochiile lor pestriţe, sus la Monument, şi mâncau seminţe, uitându-se, fără să spună nicio vorbă ceasuri, la întinderile de apă dimprejur. Incepeau să ne vie de pe acele întinderi nu numai mărfuri cu vapoarele oceanice intrate pe canalul tăiat în linie dreaptă de ingineri, al Sulinei, nu numai peşte şi icre negre dela cherhanalele Vâlcovului şi ale Catârleţului, ci oameni, firi hotărîte, nesupuse, întreprinzătoare, o nouă populaţie plină de zarea largă, de vântul şi de sărătura mării. O pildă era chiar autoarea pe care mă ruga s'o citesc. Eu zâmbeam. Zâmbeam de înfierbântarea lui, care-l încrunta şi-l făcea să uite să-şi mai aprindă luleaua de lup de mare, parc'ar fi găsit în mine un Toma Necredinciosul şi trebuia să mă câştige. Scriitoarea, care e d-şoara Lucia Borş, şi-a făcut după aceea drum, nu prin mici studii şi articole sau schiţe întâmplătoare literare, ci prin cartea de înviere a unei mari femei, Elena Cuza, dar eu am să văd totdeauna pe Jean Bart aducând-o de mână, ca pe-o descoperire a lui, din acea lume ciudată dunăreană. Luat de patima lui, spunea că are să înfiinţeze pe un grind o şcoală de marinari, cu

www.dacoromanica.ro

copii luaţi de oriunde şi fără părinţi, ca să nu lase nicio părere de rău şi nicio legătură în urmă, când aveau să plece pe Mare, şi şcoala se gândea s'o facă pe undeva pe-aici, între Vâlcov sau Sf. Gheorghe şi Tulcea. Era locul de unde puteau să răsară acei oameni noui. Un asemenea om, zămislire de Dunăre şi de Mare, nu-şi dădea seama că era el însuşi şi că plimba printre noi cea mai frumoasă întrupare a acelei lumi.

Alături de scriitori, au început să pătrundă dela o vreme în Deltă şi pictorii. Bogăţia de sălcii i-a cucerit, câte o cupolă de aramă avântată cu turnul de clopotniţă în cerul înalt al Bălţii, bărcile negre trase la mal, vreun pescar bărbos întinzând pânza în soarele care lua ochii. Dela Marius Bunescu, pictorul nostru al Dunării şi al Mării, care a căutat să prindă în pânzele lui tot verdele greu şi tot albastrul des al Vâlcovului, la ceasul unui miez de vară, până acum în urmă la d-na Cononov, cu vederile de poduri şi de drumuri de apă, fără lumină, ieşite dintr'o pensulă cenuşie, numaidecât înainte de ploaie sau după, se aşează toată pictura românească mai nouă. Nicăieri coasta Mării şi apropierile ei dunărene n'au fost cercetate mai cu luare-aminte şi mai cu iubire decât la Balcic şi la Vâlcov. Aceste două nume au să-şi aibă capitolul aparte în istoria plasticii, nu atât prin cadrul exotic şi bucuria de costume, cât prin problemele luminii şi revărsarea nestăpânită de colori. Parcă un pământ nou, în care aerul e de aur, s'a ridicat în aceste margini, ca să ne uimească şi să ne îmbarce pe el.

Oamenii de ştiinţă au alergat dela întâiele prilejuri de cercetare şi de muncă, sau de-a-lungul canalului care trebuia scobit prin mijlocul Deltei, sau pe coasta Mării, acolo unde cordoanele litorale păreau că dau un răspuns nedumeririlor originei, sau înăuntru, pe insulele dintre braţe. Inginerii Comisiei Europene a Dunării au luptat cu pragul de nisip dela întâlnirea apelor uşoare cu apele grele dela guri şi au făcut un adevărat bulevard mişcător, deopotrivă de larg şi fără nicio cotitură, din braţul Sulina; geografii s'au urcat pe grinduri şi au

www.dacoromanica.ro

pătruns prin lacuri şi pe gârle; naturaliştii au pândit cârdurile nesfârşite de păsări şi au dat uneori câte o carte cu vederi fără pereche ca a lui Bernardzik; hidrobiologii au săpat, în cursul anilor, acea a doua Deltă, care trebuia să dea viaţă bălţilor înăbuşite de mâl şi de burueni şi au umplut astfel de adevărate flote de pescari luciurile de apă şi stuful. In puţine părţi s'a muncit mai dârz şi mai temeinic decât tocmai aci, unde mâna şi isteţimea omului păreau mai neputincioase şi de prisos, înaintea puterilor firii, cu legile lor nesdruncinate.

Delta, rămasă multă vreme numai în seama locuitorilor ei ascunşi prin sate pescăreşti greu de găsit, a câtorva negustori, vameşi, hamali şi păzitori de faruri din singurul port şi cele câteva aşezări administrative, şi a călătorilor cari o străbăteau fără să coboare, privind-o de pe puntea vapoarelor în trecere, a început să se deschidă. Ea a intrat de câţiva ani în marele circuit turistic al ţării. A fost ca o năvală la o poartă care în sfârşit se mişcă pe ţâţânile ei grele, lăsând deodată să se vadă ceea ce fusese mai înainte numai o poveste de cărţi şi o margine de răsărit îngăduită abia câtorva. Au venit şcolile, au venit oamenii în vacanţă, au venit oaspeţii străini, îndreptaţi de prospectele societăţilor de călătorie sau de serviciile de propagandă. Intreprinderi europene sau româneşti de cinematograf au pornit într'o bună zi încoace, după filme documentare sau artistice. Pescarii s'au trezit ducând în bărcile lor, la locurile cele mai ferite, maşinile ciudate ale operatorilor. Au făcut ascunzători, ca în timp de războiu, ca să poată fi fotografiaţi pe ouă sau între puii lor, cormoranii întunecaţi, pelicanii retraşi, vulturii singuratici, văzuţi fără să vadă, în viaţa lor care se păstrase până atunci necunoscută. S'a făcut un hotel la Vâlcov, adăposturi de vânătoare pe canaluri, pădurea Letea, cu vegetaţia ei neaşteptată meridională, copaci înalţi, curmee spânzurate dela un trunchiu la altul, pe care te aştepţi să vezi legănându-se maimuţele Africii, desişuri de verdeaţă, toate înconjurate de nisipul cafeniu şi atât de apropiate de

www.dacoromanica.ro

Mare încât vânturile trebue să aducă până la ele stropii valurilor, a fost apărată de legea rezervaţiilor, ca să ajungă un parc naţional.

S'a dus vremea când stăpânea pe-aici numai Comisia Europeană a Dunării, moştenire a războiului Crimeei, în luptă cu oamenii şi cu fluviul ca să ţie liber drumul navigaţiei, cu drepturi de exteritorialitate, cu steag propriu, cu figuri de istorie şi de aventură printre conducătorii ei internaţionali, cum a fost englezul Gordon, comandant al unităţii care a atacat Redanul dela Sevastopol, inginer membru în Comisia care ne-a tras hotarele noastre basarabene şi dunărene, guvernator general mai apoi al Sudanului, în războiul cu Mahdiul, în lupta şi moartea dela Chartum, la 1885, cu scrisoarea cea din urmă către sora lui, cu o încheere vrednică de Nelson: «Am încercat să-mi fac datoria». Comisia şi-a schimbat în timpul din urmă alcătuirea şi rosturile şi funcţionari ai Statului Român îi iau tocmai în primire serviciile şi depozitele. Un capitol de istorie se încheie sub ochii noştri.

S'a dus şi vremea când Regele Carol I, în călătoriile lui în Deltă, nu se învoia, oricât de mari i-ar fi fost dorinţa proprie şi stăruinţele însoţitorilor, să se abată pe Braţul Chilia, care era un fel de Dunăre Rusească, în afară de supravegherea noastră şi de jurisdicţia Comisiei. Rana dela răpirea celor trei judeţe din Basarabia se deschidea din nou. Acolo era un pământ, pe care fără vină îl pierduse, şi un fost aliat, care uitase pe tovarăşul de luptă de ieri. Durerea întâiului nostru Rege şi a Intemeetorului de Stat dela gurile Dunării era aşa de vie şi de simţită, încât, într'una din cele din urmă călătorii ale lui pe fluviu, din 1912, când a văzut la Reni tot portul pavoazat cu steaguri şi a crezut că era o cinstire a trecerii Suveranului României, nimeni dintre cei din apropiere n'a cutezat să-i spună că Ruşii sărbătoreau 100 de ani dela desfacerea silnică a Basarabiei de trupul Moldovei.

Pentru tot ce a făcut şi a visat în binele Deltei şi al Dunării, Carol I, Rege dunărean, venit în România

www.dacoromanica.ro

dela izvoarele ei din Pădurea Neagră şi iubind-o totdeauna, nu numai cu o iubire de om politic, ci cu o iubire familiară, de vale care legănase copilăria, a lui şi a casei lui princiare, de sute şi sute de ani, se cuvine ca Dunărea şi Delta să-i sărbătorească un secol dela naştere, altmineri decât restul ţării. Amintirea lui e încă neştearsă printre pescarii şi oamenii apei, cari, încă dela 1879, când a venit pentru întâia oară în Dobrogea începând cu Tulcea, de pe toate gârlele şi cotloanele fluviului au alergat în bărci nenumărate, smolite proaspăt, cu steagul românesc la piscul dindărăt şi încărcate de toată lumea de-acasă, anume ca să-l vadă, să se bucure şi să-i ureze o lungă şi rodnică domnie. Ei au să iasă, ca atunci, aceia cari mai sunt şi copiii lor, cu mâinile voinice pe vâsle, la un semnal, prin locurile pe unde bătrânul Rege s'a ivit în mijlocul lor, le-a ascultat păsurile şi le-a zâmbit. Iar bătrânul Rege are să fie din nou între ei, nevăzut, cu toţi cei 100 de ani pe umerii de umbră. Renii şi tot malul Basarabiei se vor acoperi de steaguri, la altă sută de ani care a 'nlăturat pentru totdeauna pe cealaltă, şi nimeni nu se va mai sfii, ca în 1912, să spună tare prilejul şi temeiul. Undeva în sălcii, când luna îşi aprinde pe cer pătrarul curat, ca acum, se va opri un vapor alb şi mii şi mii de privighetori vor porni să cânte, într'un concert de primăvară şi de viaţă veşnică a acestui pământ românesc, întâilor lui Suverani, veniţi încăodată, din altă lume, ca să le-asculte.

---

www.dacoromanica.ro

DRUMURI DOBROGENE

Dobrogea are părți de coastă unde viața elementelor și forfota creatoare de bunuri a omului sunt mai puternice decât între Capul Caliacra și Ecrene. Chiar dacă am lăsa de o parte Delta Dunării, ca un fel de ținut de sine stătător, al treilea și de legătură între Basarabia și Dobrogea maritime, iată lumea marilor lacuri, Razem și celelalte, cu pescăriile dela Jurilofca, cu săpăturile elinești dela Histria, cu lucrările căii ferate dintre Babadag și Tulcea, cu expedițiile neîntrerupte și tainice ale hidrobiologilor, care taie canale și schimbă gustul apelor, acum dulci și de izvoare și acum sărate și de mare, după dorința peștilor și a pescarilor, sau cu ivirea la anumite treceri de păsări, a vânătorilor naționali și internaționali, pentru cari Oficiul Național de Turism a ridicat de curând în bălți, case de adăpost de un nou fel, necunoscut încă la noi, cum este aceea din Insula Lupilor. Deopotrivă, în partea de mijloc, dintre lacul Tașaul și Mangalia, iată acest lac însuși, cu toate dragele, șalupele și inginerii cari se îndreaptă către el, ca să-l schimbe în câțiva ani într'o bază navală; Constanța, marea noastră poartă de bogăție deschisă către toate țările, pregătindu-se să primească o adevărată flotă nouă de comerț românească și, ca un șantier neodihnit, totdeauna cu alte înoiri și întreprinderi; iată calea ferată, care trebue să fie gata în câteva luni, dintre Carmen-Sylva și Mangalia.

www.dacoromanica.ro

Intre Capul Caliacra şi Ecrene, unde anul acesta au pornit cu miile drumeţii primăverii, ispitiţi de florile mai timpurii şi mai luminoase, de apele mai calde şi mai albastre şi de ţărmii mai sculptaţi şi mai mângâioşi, este şi ca în alte părţi ale Dobrogei, dar este mai ales altfel.

Balcicul, care este capitala de frumuseţe şi de viitor a acestui ţinut, se înoieşte ca în întâiele timpuri, când i-a pornit faima. Locul unde se lucrează s'a mutat din nou, ca atunci, în cartierul Palatului Reginei Maria şi al grădinilor. Munca dela digul cel mare din larg s'a oprit. Nu se mai sparge cu dinamita piatra pe valea Cişmelelor. Nu mai aleargă toată ziua autocamioanele şi căruţele încărcate, între carieră şi port. Nu se mai ţes oamenii dela şantier la macaraua electrică de deasupra mării. Hotelul Oficiului de Turism, pentru care s'au ciocănit magazii de lucrători şi de unelte, s'au făcut întâiele săpături, s'a întins o schelărie înaltă cu şine, ca într'un desen de Brangwin, până departe în mare, ca să se răstoarne de acolo vagonetele cu pământ în valuri, şi s'au bătătorit drumuri noui peste dealuri şi pe după râpi, a încremenit, înainte să fi fost început. Balcicul de mari investiţii şi de mari proporţii se pare că trebue să mai aştepte. După ce se avântase plin de încredere în sine, încât amenința să nu mai încapă în vatra veche şi reteza, ca să se aşeze, dealuri sau înainta în larg, iată-l că dă pasul celorlalte aspecte pe care le cuprinde. Balcicul pitoresc şi artistic, iubit şi cultivat în deosebi de Regina Maria, îşi pune noui podoabe. Palatul cunoştea până acum terasele lui cu flori, tot în alte colori, după anotimpuri, şi căderile sau jocurile de apă, prăbuşite din înălţimi, plimbate prin jghiaburi de piatră sau răsfrânte în basinuri. De astăzi, el s'a lărgit nemăsurat, cu un adevărat parc naţional de relief şi de vegetatie de Coastă de Argint, în care mâna omului, spre deosebire de ce se află dincolo, unde ea este în fiecare amănunt simţită, abia se ghiceşte, într'o alee ferită, într'o căsuţă sub olane, dar cu prispa cu cea mai frumoasă şi mai singuratică

www.dacoromanica.ro

vedere asupra Mării, cu lespezi roșii puse ca niște pietre de vad prin iarbă și care par urmele de rouă lăsate de zeul acestor locuri în plimbarea lui de dimineață. Un zid scund, pierdut printre meri și cireși ninși de floare, suie și coboară, cotește sau se duce drept, mai mult ca să ferească de o revărsare în peisaj, cu totul asemenea dimprejur, toată această lume, decât ca s'o despartă de el. Balcicul a crescut însă, cu toată această întindere, care fusese acolo de multe secole și nimeni n'o vedea, până când ochii regești nu s'au oprit asupra ei, umplând-o de o neașteptată viață.

Cine merge de-acolo mai departe, vreo șease, șapte kilometri pe malul Mării spre miazăzi, numai prin grădini și peste izvoare, ajunge în Valea Batovei. Este locul pe care ciobanii români l-au numit de multă vreme, când mai stăpâneau pe aici Turcii, Valea fără iarnă. Turme de oi cu lâna până în pământ și cu miei sburdalnici și câini măreți pe margini, pasc și acum livezile sau chiamă din tălăngi prin tufișuri. Ele sunt de-atunci și mai de demult, ca râul și ca lunca de sălcii și de plopi. Ciobanul pe care îl întrebi, vorbește, nu de astăzi, ci din trecut. Parcă el este cel care a dat numele și rămâne pe-aici de pază, pentru ca numele să nu se piardă.

O muncă aproape faraonică răscolește această vale și încearcă să-i dea o nouă înfățișare. Râul, fie pe vremea ploilor mari, când dă peste maluri, fie în toate zilele, când Marea bătută de vânt îl împinge îndărăt și nu-l lasă să se verse; a făcut o singură mlaștină din tot ce se vede. Pământul este acoperit de stuf și de sălcii. Prin ochiurile de apă orăcăe coruri nesfârșite de broaște. Vitele umblă greu, scufundându-se până la pântece în nămol și în primejdie să-și rupă picioarele. Șoseaua dintre Teke și Ecrene trebue să se abată mai pe sub mal și să înainteze în coturi. Atâta loc de arătură se pierde. Și pe deasupra, roiuri de țânțari poartă în toate părțile frigurile. De aici a venit gândul ca râului să i se dea o altă albie și balta să fie secată.

www.dacoromanica.ro

S'a început anul trecut, cu două, trei sute de tineri, chemați din tot județul la munca de folos obștesc. Trei ministere alături, al Muncii, unde este Inspectoratul General al acestui serviciu social, al Lucrărilor Publice, care dădea planurile și supraveghetorii tehnici, și al Sănătății, care punea la îndemână cheltuelile de întreținere, dintr'un fond nou înființat, de însănătoșire a ținuturilor cu friguri de baltă. I-am văzut la treabă, în zilele lungi de vară, Turci cu șalvari și cu turbane pestrițe, Găgăuzi în cămăși cu dungi și nădragi roșcați, Români macedoneni cu brâuri late și pantaloni negri strânși pe picior, Olteni în ițari albi, luptând alături, cu cazmale și cu cântece, ca să biruie apa și mocirla și să câștige noui ogoare. Digul ridicat de ei, cu pământul scos din noua albie, trasă cu linia pe planșeta lor de ingineri, s'a acoperit de iarbă și deasupra lui, în verdeața crudă a primăverii, pe albastrul cerului pasc vaci în șir, ca într'un peisaj olandez.

In așteptarea aceloraşi trupe de tineri, pentru cari noaptea în barăci este încă prea rece, lucrul de anul acesta s'a mutat mai jos, aproape de gura Batovei. Apa care cântă, verde de verdeața sălciilor, în cotituri pe sub deal, aici este pusă la ascultare. Câmpul întreg este căptușit de stive de pietre, sute și mii de metri cubi. Cu ea are să se pardosească întâi noua albie din mal în mal, așa încât râul să alunece fără nicio piedică pe acest pat lustruit, cu o înclinare abia simțită. De o parte și de alta se vor ridica apoi, pe sute de metri lungime, diguri zidite, atât în uscat, dar o bună bucată chiar în mare, care să împiedice, în uscat, orice revărsare și să ajute, în mare, deșertarea de ape a Batovei. Oamenii lucrează în apă până la genunchi. Pământul este uneori, împletit ca o țesătură, cu rădăcini adânci de stuf. Casma, sapă și târnăcop se reped în căutarea lor, împroșcând avuzuri albe în toate părțile. Inginerul, cu planul în mână, îndeamnă de pe margini, călcând și el fără alegere și poticnindu-se câteodată în mâlul, nisipul și rămurișul aruncate la întâmplare. Marea este la doi pași, dar,

www.dacoromanica.ro

despărțită de noi ca de o ramă de aur, de o pajiște de nisip de clepsidră, subțire și neted, pare nefirească și înaltă deasupra noastră. Ne ducem cu un fel de fereală într'acolo, ca și cum ar fi să intrăm în cămările ei umede. O vedere înfricoșată ne oprește locului. O namilă de om cu botfori de cauciuc până la șolduri și cu o pălărie de piele lipită de cap și cu apărători de urechi și de ceafă, ca un coif de luptă sau ca o caschetă de pescar scandinav, umblă cu pași deșirați prin valuri și scobește fundul. Are în mână o casma cu o coadă foarte lungă, pe care o mișcă aprig. La anumite ceasuri, când nisipul se așează, el este dator să-l înlăture și să deschidă drum râului. Pare râul însuși, pe acești țărmi de amintiri clasice, care șeade rezemat de ulciorul simbolic și îi face cu o țăpușă loc să se scurgă. Nu se întoarce la noi și nu ne vorbește, ci se depărtează tot mai mult în Mare și o bate cu fierul înainte. Ne așteptăm să intre în vreo cămară de dedesupt cu toți botforii, haina cu mâneci răsfrânte și cascheta lui de cauciuc și de piele, și să piară fără sgomot. Am vrea să-l strigăm cu spaimă, și-l privim mai departe, în lupta fără odihnă cu Marea.

Dacă urci valea Batovei, pe o șoseluță, care, dincolo de satul Teke, cu mausoleul de piatră și de marmură lustruită, vânătă și purpurie, al sfântului turc, se face răsucită și prăpăstioasă, privelișteа și aerul se schimbă cu desăvârșire. In loc de podișul neted și fără un copac și de surpăturile fierbinți de lut ale coastei, pătrunzi deodată într'o țară de dealuri și de păduri. Miroase a frunză tânără și privighetorile își încearcă fluerașele lor fermecate. Râul rămâne undeva în fund și apoi pe nesimțite ca și cum el s'ar fi ridicat la noi, deși mergem mereu pe vale în sus, îl avem iară în picioarele noastre, într'o poiană largă și liniștită. Singurătatea este neturburată. Numai foarte rar întâlnim vreo căruță de crăci, atât de lungi și de dese, încât nici caii, nici omul nu se văd și parcă însăși o bucată de pădure a pornit la drum. Apoi Batova își sfredelește din nou albia în adânc și noi ne spânzurăm pe povârnișuri, între doi pereți de

www.dacoromanica.ro

crânguri. Dacă ar veni şi de partea cealaltă o căruţă, nu ştiu ce ne-am face şi până unde ar trebui sau unii sau alţii să dea îndărăt, ca să putem trece. Pe stânga două, trei rânduri de dealuri se înalţă în amfiteatru, până în cer, îmbrăcate dela creastă până la poale în păduri. De-a-dreapta, după cinci, şease, zece kilometri, încep să se arate întâile case prin verdeaţă. La o cotitură repede un sat întreg se dă la iveală. E Ceatalarul. Şcoala e micuţă, dar înveselită de chenarul conabiu al ferestrelor. In loc de biserică, se văd alături, ca în atâtea aşezări ale Cadrilaterului, un clopot într'o crăcană de lemn şi o toacă. Acoperişul, cerul de deasupra, iar Dumnezeu, în inimile oamenilor. Doi plopi uriaşi sunt mândria Ceatalarului, rotaţi şi unul lângă altul, chiar în miezul satului. Astăzi soarele curge prin ei ca o ploaie de aur, iar frunzele necrescute bine sunt ca un joc şi ca o tremurătură de soare. Pe marginea drumului gâlgâe printr'un şănţuleţ pietruit, apa din izvoarele care trebuiau să adape Bazargicul şi acum, în aşteptarea unor zile mai bune, se duc să îmbogăţească zadarnic Batova cea tulbure. Un şef de post de grăniceri ne face lauda aerului şi ştie să spună de un om din jandarmerie venit aici bolnav de piept şi întors îndreptat după o lună. Ridicăm, ascultând fără să mai înţelegem şi vorba lui viitoare, feţele în căutarea adierei, care ni le mângâie ca o mână foarte moale. Ceatalarul cel păduros e la o răspântie de pace. De jur împrejurul lui cântă mierlele şi privighetorile. Când ne depărtăm, şeful de post salută, iar grănicerul prezintă arma şi nouă ni se pare că salut şi prezentare de armă sunt pentru acel cântec dumnezeesc al mierlelor şi privighetorilor.

Drumeţul care poposeşte în Balcic, oricât de vrăjitor ar fi orăşelul, cu fiecare casă aşezată tot pe altă măgură, sau la altă cotitură, aşa încât parcă toată marea este numai a ei şi nu o împarte cu nicio vecină, dacă valea Batovei cu apele vii îi rămâne zăvorîtă, dacă n'a văzut de pe prispa casei de odihnă dela Ecrene, a fostului casier al Palatului Regal, îndrăgostit până la

www.dacoromanica.ro

suferință de aceste locuri, cea mai frumoasă plajă a Mării Negre și toată Coasta de Argint într'un singur perete de scoică până la Caliacra, dacă n'a pătruns în pădurile Ceatalarului, dacă nu s'a strecurat, aplecând fără voie capul, ca și cum se temea să nu se lovească de un tavan prea jos prin gâtlejul de piatră al Cavarnei, dacă nu s'a coborît în dreptul cherhanalei Paridului, pe cărarea prăpăstioasă a pescarilor până la coliba lor de pe țărm, printre capre, iezi și câini de stână, cu cele mai limpezi ape prin care se zăresc trecând în cârduri scrumbiile albastre, nu poate zice că a cunoscut acest colț de pământ de miazăzi al Țării Românești. El trebue cercetat pe rând în toate înfățișările lui deosebite și întregindu-se una prin alta până la acea imagine unică, pe care ca pe o icoană, în brațele ei de mătase, Maica Domnului dela Mare ar aduce-o strălucitoare înaintea noastră.

www.dacoromanica.ro

LUNCA DUNĂRII

Dacă pleacă cineva cu o barcă pescărească dela cheiul mic al Canalului Sfântu Gheorghe, din Giurgiu, ca să poată să se oprească unde vrea şi să intre pe gârle adânc în luncă, şi merge cu doi sau cu patrŭ vâslaşi, până la Turtucaia şi de-acolo până sub dealul Arab-Tabia dela Silistra, cunoaşte partea din marele fluviu pe care suntem datori s'o umblăm cât mai mulţi anul acesta. Voiu spune de ce, în câteva cuvinte.

Una din marile dureri ale drumeţilor din România este că Dunărea a intrat încă aşa de puţin în gândurile şi în obişnuinţele noastre. Lăsând de o parte pe locuitorii malurilor, cari şi ei trăiesc de-atâtea ori cu spatele la apă, văzându-şi mai mult de plugărie, de vreo nenorocită de vie de terasă sau de vreo turmă de oi de bălţi, decât de pescuit şi de cărăuşia plutitoare a largului, ceilalţi Români nu caută nicio legătură cu minunata vale a Dunării. Muntele s'a deschis încet, încet călătorilor. El s'a umplut de câţiva ani de poteci marcate, de case de adăpost, de pârtii de ski şi mai ales de forfota tineretului. Incepe să se vorbească, după ce s'au şi zidit întâiele hoteluri de înălţime, de un tren funicular, undeva pe valea Prahovei, la Sinaia sau la Buşteni, care să ducă sus, în liniştea plaiurilor dela 2.000 de metri, şi lumea mai temătoare de un drum cu piciorul până acolo. Societăţi carpatice, publicaţii nenumărate, organizări de

www.dacoromanica.ro

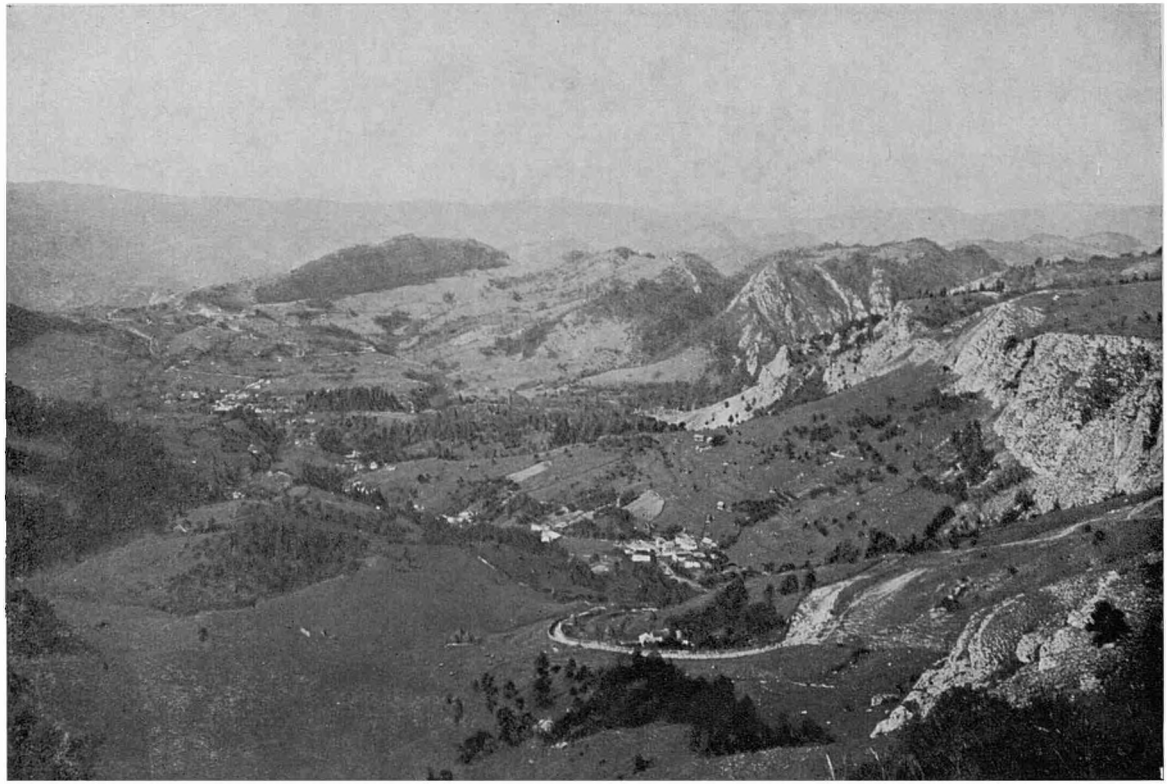

Valea Dâmbovicioarei

www.dacoromanica.ro

Caraimanul

www.dacoromanica.ro

Casa de adăpost Mihai Haret depe muntele Omu, rezemată pe vârful Bucura Dumbravă

www.dacoromanica.ro

Brașovul (între Biserica Neagră și Turnul Sfatului se găsește Biserica grecească

www.dacoromanica.ro

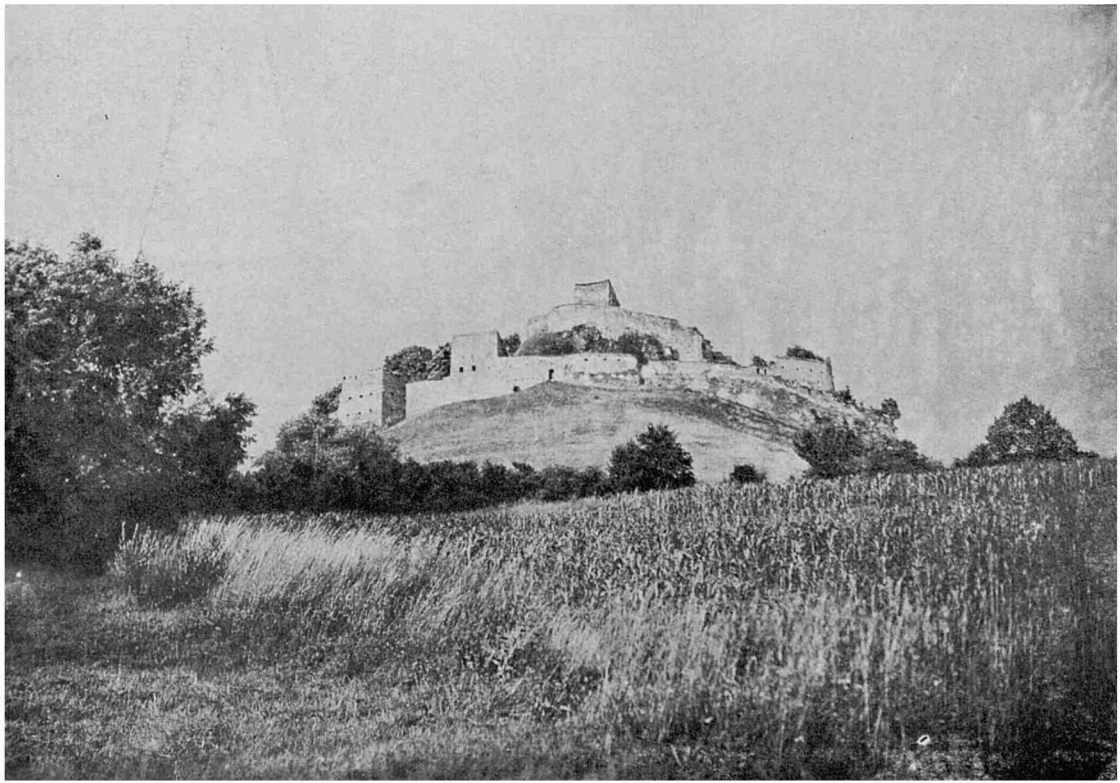

Cetatea Cohalm din Târnava Mare

www.dacoromanica.ro

Mânăstirea Vatra Moldoviței

www.dacoromanica.ro

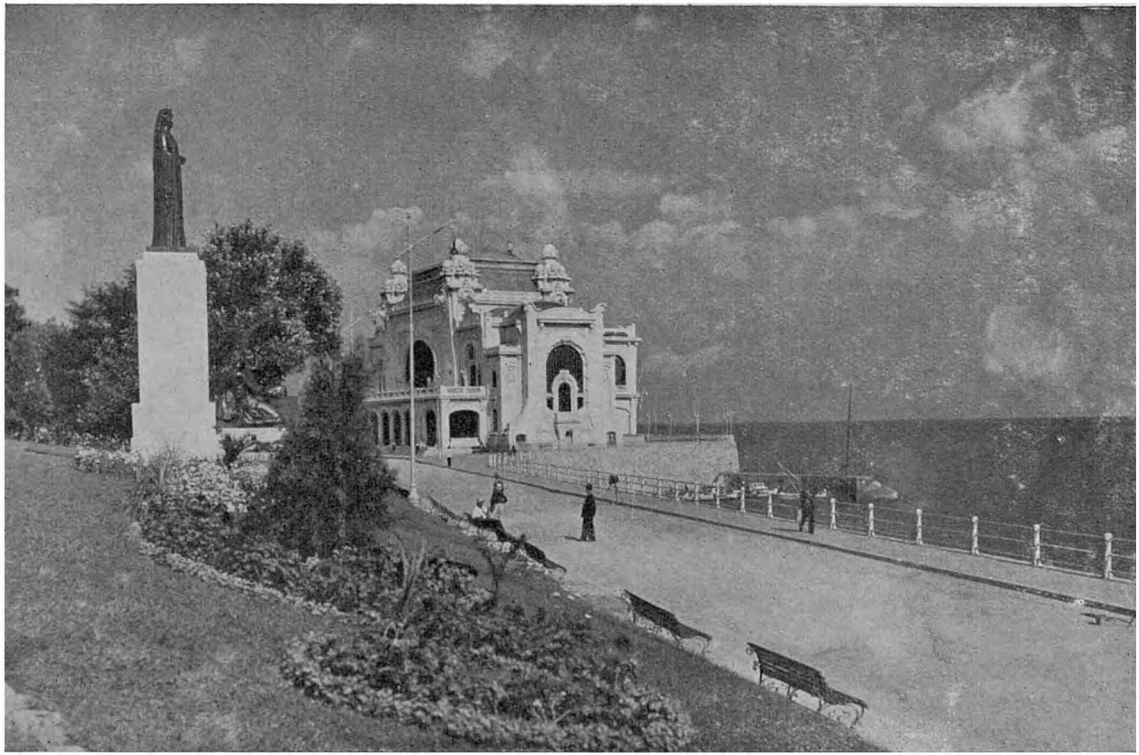

Constanța, cu statuia Carmen Sylvei (de Jalea)

www.dacoromanica.ro

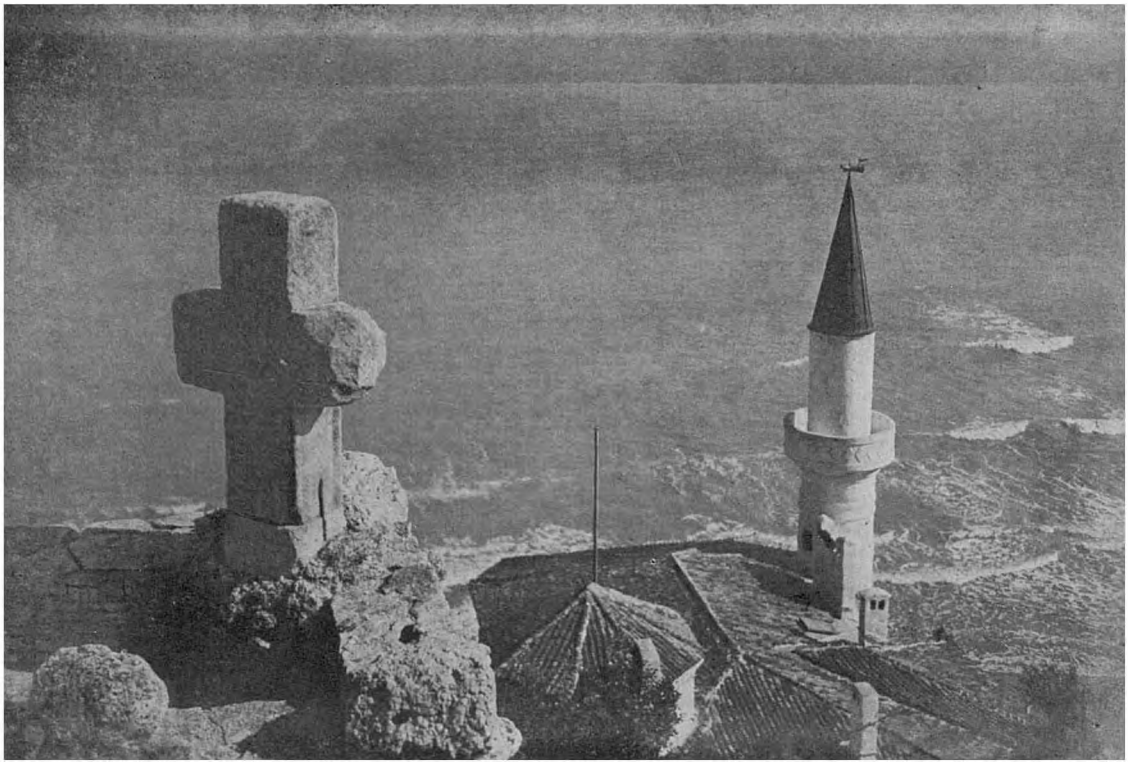

Pe malul mării, la Balcic

www.dacoromanica.ro

excursii, o întreagă propagandă pornesc şi întreţin mişcarea către munte. Marele pedagog de putere şi de linişte, cu umeri de piatră şi cu creştet de zăpadă, şi-a deschis clasele lui înalte pentru neamul de ciobani, care începuse să-i uite cărările.

Dunărea, care face parte din priveliştea şi din istoria românească în aceeaşi măsură ca şi Carpaţii, nu s'a bucurat de o soartă nici pe departe asemenea. Drumurile ei abia de-acum încolo trebue învăţate. Regele Carol I şi Carmen Sylva, unul în amintirea poate a Dunării dela izvoare, unde era castelul strămoşilor lui şi unde copilărise, iar cealaltă, cu mintea la undele şi la legendele Rinului, luaseră obiceiul călătoriei de fiecare an, cu un vapor alb, mai multe zile, de-a-lungul fluviului. Urmele acestor expediţii regeşti, care izbeau închipuirea populară şi o pregăteau pentru un viitor de iubire a marei noastre ape, se găsesc, pentru partea de interes gospodăresc în diferite scrieri ale d-lui Grigore Antipa, administratorul pe atunci al Pescăriilor Statului şi călăuza prin stuf şi pe la cherhanale, iar pentru partea de poezie, în atâtea pagini ale Bucurei Dumbravă, tovarăşa nedespărţită a Reginei poete. Porturile noastre sunt din acea vreme, flota de comerţ şi de războiu, deopotrivă. După războiu, multele griji ale României noui ne-au îndreptat în altă parte. Va trebui să ne întoarcem. Dunărea ne aşteaptă cu apele ei bătrâne şi cu cotloanele înflorite, ca un leagăn de neam ce ne-a fost. Ea este ca o rezervă de avuţie şi de frumuseţe, din care vom putea să luăm cu mâini pline.

Ziceam însă că anul acesta datori suntem să coborîm mai cu seamă la Dunărea cea mai nouă românească, dintre lacul Greaca şi lacul Călăraşilor, care curge pe-o margine a Cadrilaterului şi împlineşte un sfert de secol de când udă pământul românesc, pe un ţărm şi pe altul, ca în zilele lui Mircea cel Bătrân şi ale versurilor dunărene din Scrisoarea a treia a lui Eminescu: « La un semn un ţărm de altul, legând vas de vas, se leagă ». Hotarul nostru a fost împins atunci, în 1913, mai spre miazăzi,

www.dacoromanica.ro

tocmai ca să cuprindă mai multă Dunăre şi mai multă mare şi ca să apere, ceea ce luam, mai bine ceea ce aveam. Această aniversare să ne ducă paşii pe acele locuri. Prilejuri la fel să ne descopere căile, mai mult părăginite, ale Dunării. Trebue să începem şi să grăbim şi pentru ea, ceea ce s'a făcut în anii din urmă pentru munte. Dunărea cu lunca ei se cuvine să ajungă un ţinut de desfătare şi de odihnă, de vis şi de eroism al tineretului, care, la fel cum ia astăzi sacul în spate şi porneşte pe văi în sus, să se abată la luntrea lăsată într'un adăpost sigur sau să intre în apa căldicică, uşor murmurătoare şi cu ochiuri şi vârtejuri mici ca nişte nuferi galbeni, şi s'o taie înot, dus de şivoiu, dintr'un mal într'altul. Al doilea mare pedagog al pământului românesc aşteaptă, cu clasele lui de ape, de stuf şi de păsări, ca să ne dea un nou suflet şi să ne deschidă, aşa cum şi-a săpat el valea, o altă zare.

Luntrea neagră ne duce. Bate un băltăreţ bun şi luntraşul a întins pânza. Lipsit de altă grijă, decât să mai slăbească sau să mai strângă frânghia, s'a rezemat de catarg şi cântă un cântec vechiu. Încerc să-i prind cuvintele, prin care trec pescari viteji şi barcazuri încărcate cu scumpătăţi. Acum câteva sute de ani când el s'a născut, malurile aveau aceeaşi linie cotită, viile miroseau tot ca acum de floare tânără şi întâiele berze se roteau pe sus, scriind pe cer cu penele lor negre şi albe numele primăverii, cum îl scriu şi astăzi. Un foc se vede departe în luncă. Pâlpâe înalt, într'o grindină de scântei. Poate sunt nişte copii la o stână, cari au aprins coceni şi cioturi de salcie, dar, cu ochii mai mult închişi de lumina miezului zilei, parcă e o tabără pornită din păgânătate şi apropiindu-se. Toate se fac de aceeaşi vârstă cu cântecul.

De-a-dreapta, pe malul înalt, încep să iasă din verdeaţă case aşezate în mai multe caturi naturale. Mă uit la luntraş. S'a întors fără să-şi dea seama într'acolo şi s'a abătut puţin cu toată pânza şi cu toată luntrea. E Turtucaia. Într'o străduţă de lângă biserica pescărească

www.dacoromanica.ro

stă ascunsă între celelalte, căsuţa lui cu foişor de lemn şi cu grinzile pline de plase şi de vârşe puse la uscat. Nu vede pe copii. Trebue să fie prin vecini, toţi cinci, ca să se joace cu alţi ţânci de anii lor. Nevasta a plecat de azi de dimineaţă, cu casmaua pe umăr şi cu o legătură de merinde, la ţarină. Au vreo două pogoane, dar aşa de departe de oraş, că abia ajunge pe-aproape de amiazi şi ostenită. Ce mai poate lucra, şi se întoarce îndărăt, cu alte vecine, ca să fie acasă la masa de seară. Sunt o mie de luntri negre pescăreşti, care pornesc în fiecare primăvară prin toate bălţile, până la Giurgiu şi până la Zimnicea sau la gura Oltului. Toată Dunărea pe-aici, dela Turnu şi mai spre apus şi până la Silistra e turtucăiană. Pescarii Turci de lângă Arab-Tabia s'au împuţinat, s'au lăsat de meserie sau au plecat în ţara profetului. Liga Navală ar trebui să le poarte îndeosebi de grijă acestor oameni, cătăraţi pe treptele Turtucaei şi ascunşi prin firidele ei. Cu foarte puţin, ei ar putea să fie îmbărbătaţi, ca să rămână şi mai departe stăpânii acestor mândre ape şi să pescărească tot mai bine ei şi copiii lor, cum au pescărit din vechi vremuri părinţii şi strămoşii, păstrându-ne Dunărea românească, chiar atunci când puterea noastră politică se şubrezise. Alte popoare, poporul însuşi, care-şi întinsese până ieri stăpânirea asupra lor, s'au văzut nevoite să înveţe în şcoli anume cum să prindă peştele în bălţi şi în Mare şi să-şi pregătească o populaţie de apă printr'un program de Stat, atunci când populaţia pescărească a Turtucăenilor Români s'a întors la matcă. Nouă nu ni se cere decât să păstrăm ceea ce avem şi să desvoltăm, ceea ce nici n'aşteaptă altceva şi este plin, ca o tulpină sănătoasă, de muguri şi de vlăstari fireşti.

Ascult pe luntraşul meu care vorbeşte fără să se plângă, lăsându-şi numai gândurile să se audă, cu ochii la orăşelul care se desfăşoară pe dinaintea trecerii noastre line. Din când în când se întrerupe şi strigă ceva cuiva pe care numai el îl vede, sau să trimeată mălai la cutare otac din baltă, sau să caute cârligele dela o

www.dacoromanica.ro

troacă din sus, sau să știe că Ion al lui Marin a trecut cu niște lemne la Calimoc. El se miră că atunci când li se dau Românilor veniți din toate părțile țării și chiar de peste hotare locuri ale Statului sau rămase fără stăpân prin Cadrilater, numai ei, băștinașii, jumătate pescari și jumătate plugari, nu capătă. Fiecare pescar, îngreuiat de obiceiu de o casă de copii, s'ar mulțumi cu un pogon, peste ceea ce are. Ar trebui să fie așezat însă mai aproape, ca să nu piardă atâta vreme până să ajungă în fiecare zi la el. Și tot omul meu știe să-mi vorbească de costul prea mare al uneltelor și al bumbacului pescăresc, de câștigul prea mic, de împuținarea peștelui sau de tocmeala de bălți cu tot felul de greutăți și de angarale. Le cunosc toate, și altele, din alte drumuri ale mele pe-aici, și din întârzierea prin casele lor, mici, dichisite și curate, ca niște cuiburi de păsări de apă. Bună viță de oameni și vrednică de toată luarea aminte, așa cum stă înfiptă ca un țăruș la această margine de țară! Trebue să se facă ceva pentru ei, acum când ne pregătim să sărbătorim un sfert de secol dela intrarea lor din nou în marea comunitate a neamului românesc. Placa de marmură din peretele dela poartă al școlii primare, unde se vorbește de preoții și de învățătorii români cari deschiseră aici școală încă dela 1774, din anul păcii dela Kuciuk-Kainargi, se va aprinde, ca în legendă, de o văpaie de mulțumire.

Pânza ne-a dus însă mai departe. Malul a rămas fără case, numai cu pomi și cu grădini și poate cu vreun cerdac de pândar de vie. Din stânga se apropie gura Argeșului. Cu o mică mișcare pânza cade pe lângă prăjina catargului. Luntrașul o strânge și se așează la lopeți. Tăiem toată Dunărea, aproape un kilometru de apă aurie și oprim sub sălcii. Sgomotul, pe care îl auzeam adineauri și nu-l înțelegeam, se deslușește. Las pe om să meșterească ceva la luntrea lui și pătrund înăuntru, la început sărind peste rupturi de lut piftiit și apoi umblând fără greutate pe colți de iarbă nouă. Pe sub copacii falnici, țâșniți din belșugul pământului și al apei,

www.dacoromanica.ro

este ca o aşteptare de sărbătoare. Poate că primăvara a şi venit, dar n'a zărit-o nimeni, poate că vine la noapte. Prin crăci şi smicele frunzuliţa crudă a aprins ca o lumină verde. Soarele întinde pe jos velinţe şi scoarţe, cu chenare şi desene olteneşti. Câte un animăluţ fuge, poate vreun iepure care lua şi el parte la aceste pregătiri de primire, şi-i simt, mai mult decât îi aud săritura în copci a labelor uşoare, prin talpa piciorului meu. Ameţit de lumină şi de mirezme, mă abătusem puţin. Mă iau din nou după bocănitura care m'a adus. Balta este plină de neamuri de plop cu carne bună şi mai ales de osică albă, din care rudarii taie şi cioplesc nişte albii şi copăi monumentale şi tot felul de unelte de lemn. Ii văd la lucrul lor, într'o poiană curată, fără să fiu văzut, cum ridică securile, icnesc, se şterg pe frunte de broboanele de apă, beau dintr'un ulcior şi se apucă din nou, fără un cuvânt şi fără o întrerupere. Ii părăsesc şi intru mai adânc după sunetul de Mioriţă al tălăngilor. Pe aici a fost din străvechi vremuri şi este şi astăzi popasul de iarnă, până aproape de Sântu Gheorghe, al oierilor transhumanţi şi al drumurilor dela munte la valea Dunării, drumuri ale sării, ale untului sau ale lânii, bătute în cursul secolelor de neamul românesc. Balta le păstrează amintirea şi ţi-o dă când stai aşa în singurătate şi-i asculţi glasurile, ca un dar murmurător păstrat anume pentru tine.

Pornim apoi mai departe, prin faţa derelelor, adică a vâlcelelor, de cele mai multe ori uscate şi gâlgâind de apă, înecând şi stricând numai în anotimpul ploios. Şoseluţe strategice, făcute în timpul războiului din urmă, pleacă chiar din ţărm şi urcă prin pădurea măruntă spre şoselele cele mari de pe podiş. Pe ele au fost coborîte până aici, ca să fie poate încărcate şi duse la topitoriile cele mari dela Reşiţa, scheletele de oţel şi de fier ale forturilor dimprejurul Turtucaiei. Zac şi astăzi, de atâţia ani, în grămăjui roşii, cupole întregi, roţi dinţate, arbori şi osii, plăci şi scuturi, ici una şi mai încolo alta, începând chiar din port dela Turtucaia şi până dincolo

www.dacoromanica.ro

de Cusuiul-din-Vale. Nu îndrăznesc să întreb ce-i cu ele ca să nu aud dela un localnic jalnica lor poveste. Mă silesc să nu le văd. Luntraşul este atât de deprins cu ele încât nu le mai vede de mult. Oricât ar fi de costisitoare ridicarea lor cred că, cel puţin în anul acesta, ar trebui în sfârşit luate şi duse ca să facă o treabă mai bună decât cea de odinioară. Dunărea este un fluviu internaţional, pe care plutesc atâtea vapoare din alte ţări, cu ochi mai neiertători decât ai noştri, şi suntem datori să le luăm această privelişte.

Lângă ostrovul din zarea Cusuiului, cu Românii noui veniţi din judeţul Vidinului, din Bulgaria, şi, pe malul drept, a satului Mânăstirea, cu pământurile regale, cu urme preistorice preţioase şi cu îndiguiri de astăzi şi gospodărie model, fac semn să ne încetinim alunecarea. Luntri multe, afundate în apă până în buză şi cete, cete de oameni, până la brâu în fluviu, se dedau unei îndeletniciri ciudate. Locul e mai la adăpost. Firul apei e pe cealaltă lature a Ostrovului, pe unde trec şi vapoarele, al căror şuer de sirenă se aude de-aici. Albia e foarte lată, dar în părţi e, tocmai de aceea, mai puţin adâncă. Sunt deodată între culegătorii de pietriş ai Dunării. Alături de luntrile cu peşte, de luntrile cu lemne, de luntrile cu călători, de luntrile cu târgueli şi cu marfă de tot felul, iată şi luntrile cu piatră. Fiecare om are un fel de cange lungă şi cu o plasă de sârmă la capăt, cu care râcâe pietrişul de pe fund, îl adună, şi-l aruncă în luntrea de-alături. Pentru această muncă, făcută în apă, dar cu destulă voie bună, primesc în gară la Oltenița nu ştiu câţi lei pe metrul cub.

Acestea sunt apa, valea şi lunca Dunării, cele mai apropiate de locul de unde pot fi ajunse mai uşor, Bucureştii, şi în partea în care anul acesta trebue să ne fie mai dragă şi un îndemn poruncitor de pornire la drum. Priveliştea este neaşteptată, plină de frumuseţi şi cu amintiri care nu se mai uită, iar oamenii, neastâmpăraţi, dârji, întreprinzători, ca nişte mari vânători şi drumeţi vrednici să fie cunoscuţi şi iubiţi. Lunca Dunării

www.dacoromanica.ro

este ca un larg şi împodobit bulevard aşezat la marginea de miazăzi a ţării, anume ca să meargă pe el, să-i culeagă bogăţiile, să-l apere şi să-şi îmbogăţească sufletul cu toate frumuseţile lui, întreg neamul românesc.

---

www.dacoromanica.ro

INTRE DUNĂRE ŞI MARE

Porniserăm zilele trecute să căutăm o cetate veche. Eram pe nişte drumuri, unele cu piatră albă dedesubt, ca în zilele Romanilor, iar altele de pământ negru, parcă adineauri răscolite de copitele de cai mărunţi ai oamenilor stepei. Ceaţa se ridica din Mare. Ne găseam în Dobrogea, ţara dintre ape, ca o toartă a întregului pământ românesc, lustruită şi păstrată de istorie. Un om ne însoţea, care-şi trăise toată viaţa pe aceste locuri şi ne lămurea despre vremuri şi despre oameni. Ni se părea câteodată că, la vorba lui, deşi mai colindaserăm pe acolo de atâtea ori, lumi de lumi, aşa cum le aşezaseră în straturi secolele, ieşeau din necunoscut ca să ne întâmpine, se luminau o clipă şi se întorceau din nou în liniştea de unde le chemase. Mergeam poate alături cu însuşi glasul locurilor.

Mă gândeam că suntem îndemnaţi de obiceiu chiar cei cari ştim şi iubim Dobrogea, s'o credem un ţinut, aşa cum geografia şi istoria ni-l ţin proaspăt în amintire, cu trăsături asemenea şi fără mari schimbări în înfăţişarea lui. Iată malul Mării, jos peste tot şi tras cu linia; munţii, nişte biete dealuri roase de vechime până la temelie, aşa că abia au rămas de 200 sau de 300 de metri; Dunărea coborînd încet spre vărsare, aceleaşi ape leneşe scăzute şi umflate fără pricină, de întâmplări ale văzduhului petrecute la mari depărtări; uscatul, o câmpie

www.dacoromanica.ro

cu apă puțină, bătut de arșiță vara și de viscole albe iarna; locuitorii, pe lângă băștinașii Români pomeniți încă din cronici, sufletele călătoare alergate din cele patru unghiuri, spre acest gol, care fusese numai drum de oști și sălașe de cetăți.

Câtă nesfârșită felurime se ascunde însă sub aceste câteva trăsături mari, care a uimit încă pe călătorii de pe vremuri, și cât farmec, de care sunt pentru totdeauna cuceriți cunoscătorii de astăzi! Dobrogea nu este una singură, și fiecare poate să afle, în cine știe care din ele, ceva care să-i vorbească sufletului și să-l lege. Să lăsăm de o parte pe Ovidiu, care a vrut s'o pecetluiască pentru totdeauna ca pe un pământ de lacrimi și de surghiun, și i-a dat fără voie, amestecându-se în țărâna ei, o ultimă strălucire clasică. Niciodată harfa poetului roman, între ale cărei coarde se întâlneau figurile mitologice ale metamorfozelor și amorașii încovoiați sub lanțuri de trandafiri, nu fusese sguduită ca aici de dureri omenești și de strigătul ființei în singurătate. Versificatorul afemeiat își părăsise toga de lână și cununa de lauri ca să îmbrace sarica getă și să pună căciula noastră de pe coloana traiană, schimbându-se în același timp în cântărețul al cărui cântec se aude peste toată Dobrogea și răsună pentru noi, numai de noi din toate popoarele de acolo înțeles, ca o chemare, ca un dar și ca un îndemn al strămoșilor. L-am ridicat de bronz verde într'una din piețele orașului Tomis. Ne aplecăm peste fiecare sarcofag păgân de marmoră, descoperit de casma în adâncul pământului și-l căutăm pe el. Trăiește pentrucă a murit între noi, pe acest țărm pierdut dela marginea împărăției, mai mult decât dacă ar fi murit la Roma, între tovarășii de mărime ai vârstei lui August.

Dunărea strânge Dobrogea ca un braț, cu îndoitura de cot dela Galați și cu degetele pline de inele ale Deltei, scăldate în Mare. Pe malul stâng se întinde Bărăganul, de pe care vin până la apă, nenumărați scaieți, ca niște roți ale vântului, lunca Siretului și Moldova, Bugeacul basarabean. Pe malul stâng nu e decât Dobrogea, înaltă

www.dacoromanica.ro

şi închisă în sine, cu stânci galbene de calcar sau cu vârfuri dinţate de cremene. Amintirea cetăţilor romane şi bizantine, care adăposteau între ziduri ostaşi încoifaţi şi în sânuri de apă corăbii cu piepturi de aramă, stărue la fiecare răspântie, dela Transmarisca, între viile Turtucăiei, la Durostorum, în întâlnirea de văi a Silistrei, la Axiopolis de sub Cernavoda, de unde începea valul de piatră, la Carsium, în bastionul Hârşovei, la Troesmis, din care au ieşit casele Igliţei şi Turcoaei, la Arrubium, cu sborul de berze şi de aripi de mori de vânt al Măcinului, la Noviodunul celt, dela vadurile Isaccei, până la Aegyssus tulcean şi la Salsovia dintre mlaştini. Din Balta Ialomiţei cu păşuni şi plopi, se trece în Balta Brăilei cu sălcii şi lacuri şi se ajunge în Delta cu insule călătoare de plaur, cu păduri de stuf şi cu svonurile pontice aduse de pescăruşi ţipători. Dunărea nu mai e decât o legătură de salbă, care ţine aceste mari paftale şi galbeni strălucitori. Ea e mereu aceeaşi şi nicăieri asemenea. Călătorii în luntrea cu pânză sau lopeţi şi vânătorii pierduţi în botfori şi în şube de umezeală, trec ameţiţi de atâta frumuseţe şi bogăţie. Cine vrea să se simtă departe de lume şi să ducă o viaţă de putere şi de zări largi, are ca o împărăţie, anume pentru el gândită, această fără pereche Dobroge dunăreană.

Dobrogea maritimă începe poate dela Insula Şerpilor, care n'a fost totdeauna decât o vatră cu lumini în larg pentru călăuzirea corăbiilor, şi trece pe dinaintea porturilor cu cheiuri şi macarale moderne, cu muşchi şi scoici crescute pe lespezile genoveze sau cu ciubuce de marmură şi capete de vulturi cu delfini în cioc din ruine elenice, bătrâne de 2.500 de ani, ca să se albăstrească şi să se încălzească tot mai mult până în golful cu migdali şi smochini al Balcicului: Sulina între ape dulci şi ape sărate, Histria din subţioara lacului Sinoe, Constanţa încărcată de oameni şi de mărfuri, Mangalia, care-şi aduce aminte de Callatis, Caliacra, care desparte Crivăţul de Austru.

www.dacoromanica.ro

Aşezări de pescari ascunse în maluri ca nişte cuiburi, plaje de sănătate şi de bucurie a vieţii în aer liber, sau oraşe de soare şi de artă dau întregii coaste tot alte rosturi şi altă faţă. Numai zarea înaltă a Mării rămâne aceeaşi. Inaintea ei omul a căpătat un nou suflet, de râvnă întreprinzătoare şi de dor de ducă. România s'a îmbogăţit pe-aici nu numai cu neaşteptate privelişti, dar şi cu o nouă fiinţă: omul de apă. Il vedem avântându-se în luntrile pline de plase şi cârlige, pe puntea vapoarelor în haine albastre de matrozi sau pe drage, care scobesc fundurile, şi la faruri, mişcând cu scripeţii marile globuri care trimet lumina prin ceaţă şi noapte.

Dobrogea continentală îşi arată la miazănoapte pădurile de tei, dealurile cu podgorii, fântânile cu ape bune. Apoi vin câmpiile cu iarbă ascuţită şi sărată, pe unde se încură caii înalţi şi iuţi de picior, iar oile se strâng ciopor sau se duc în lungul făgaşelor şi polițelor, sunând din clopote ca în zilele transhumanţei. Văi adânci şi fără apă taie uneori şesul. De pe marginile lor de piatră roşie zgronţuroasă te uiţi ca în nişte scufundături, pe unde, când plouă, pornesc puhoaiele. Podişul urcă pe nesimţite şi se acopere de floarea soarelui şi de grâu. Apa de băut se scoate cu vârtejul dela 100 de metri şi mai bine adâncime. Incep şi pâlcurile de copaci. Ne apropiem de Deliorman şi de înălţimile dela miazăzi, în care se opreşte şi ia sfârşit Dobrogea. Dincolo e altă ţară. Dela un capăt la altul al ţinutului te însoţesc sau te privesc de departe gorganele, măguri de pământ, unele făcute de mâna omului, şi altele poate fireşti, morminte de regi barbari înmormântaţi călări şi cu arme şi unelte de aur, cum îi vrea legenda şi îi visează arheologii, sau semne de drum, într'o stepă lungă fără alte semne. In toate satele cu nume noui răsunătoare, care au înlocuit numele turceşti, fără înţeles după ce dela o vreme cei ce le dăduseră au plecat, te întâmpină Românul colonist, sosit, înaintea stăpânirii româneşti, din părţile Săcelelor şi Branului şi, mai apoi, din Moldova ca şi din Ţara Românească, Oltenia şi din toate Macedoniile.

www.dacoromanica.ro

Sunt oameni tari, de margine, alergați din toate părțile pământului românesc, la aceste hotare, de ape și de istorie, ca să muncească și să le apere. Mircea, Domnitorul dela Cozia, a trecut pe-aici cu sabia și n'a lăsat decât o amintire și un drept; ei au venit cu plugul și înțeleg să rămână.

Acestea sunt cele trei Dobrogi, dunăreană, maritimă și continentală, fiecare cu împărțirile și subîmpărțirile ei, dar care vorbesc toate de bogăția și felurimea de vieți și de locuri a pământului nostru dintre Dunăre și Mare. Pe-acolo porniserăm de curând să găsim o cetate, la care mai fuseserăm. Însoțitorul nostru, ca să-și dovedească destoinicia și ca să scurteze drumul, își pusese însă în minte să ne scoată prin altă parte. Și iată-ne rătăciți, cu roțile înfundate în noroiu, cu soarele care începea să se lase. Cetatea parcă nu voia să se arate. Știam că lacul cu ape limpezi și cu scoici pe mal era lacul tămăduitor Duingi, unde vin oamenii din douăzeci de sate dimprejur, ca să se facă bine fără voie, pentrucă nu se cunoaște de ce, scăldatul și unsul cu nămol sunt oprite. Indărătul lui trebuia să fie lacul Sinoe, care, pe vremea când au călătorit pe corăbiile lor cu pânze de purpură Grecii din Milet încoace, pe la anul 650 înainte de Cristos și de venirea lui Dariu, fiul lui Histaspe, și a lui Herodot, părintele istoriei, era un sân de Mare. Iar acolo, pe un mic podiș, lângă lac, trebuia să se vadă de departe în lumină muchia de piatră a zidurilor de afară ale Histriei, așa cum a fost ridicată repede, cu ce au găsit oamenii la îndemână, după prăpădul din anul 238 al vârstei noastre. Ne aduceam aminte de patru, cinci rânduri de lespezi așezate pe niște coloane, puse culcate una lângă alta, ca niște bușteni, putând să fie oricând urniți din loc și să ducă de-acolo toată cetatea. Dar această știință nu ne-ajuta.

Citisem cu câteva zile mai înainte o carte nouă, care căuta să refacă din tot felul de cioburi de lut, un popor și o cultură. Cioburile fuseseră strânse din săpături făcute la Histria, iar meșterul vrăjitor era o femeie, de multă

www.dacoromanica.ro

ştiinţă şi de cel puţin tot atâta gust, d-na Marcela Lambrino, soţia istoricului şi arheologului, care a căpătat însărcinarea, după dispariţia lui Pârvan, să ducă mai departe lucrările de desgropare a coloniei mileziene. Când am ajuns, în sfârşit, la Histria, unul din întâiele drumuri a fost la căsuţa din dărătul micului muzeu. Am deschis portiţa uşoară de împletitură, pe care se mai simţea puţin verdeaţa verii. Nu era nimeni, dar aveam o oarecare sfială, ca şi cum în cadrul uşii cu geamuri s'ar fi putut ivi, umplând-o toată, stăpâna acestor locuri, cu privirea întrebătoare. Pe ferestruicile cât palma se vedeau înăuntru, pe masa de lucru, vase ca acelea din carte, lipite din bucăţi: « Les vases archaïques d'Histria », cum sună titlul cărţii franţuzeşti, tipărită de Fundaţia Regele Carol I, sub îngrijirea directorului ei, care e şi un bibliofil, d-l Tzigara-Samurcaş: stilul din Camiros, stilul din Naucratis, stilul din Fikellura. Din foile acelei cărţi se desfăcuse ca un dor, să mă întorc la izvor şi să rătăcesc, aşa cum rătăceam acum, printre ruinele Histriei. Cuvinte greceşti puternice îmi sunau în urechi. Auzeam şi scârţâitul odgoanelor băgate prin gaura din muchia zidului, ca să priponească trirema sosită aseară, după două săptămâni de plutire în lungul ţărmului. In templul lui Apollo se aprinseseră mirezme aduse de ea. O trâmbiţă cânta sus pe deal, în faţa Mării, pentru ceasul apusului şi închiderea porţilor cetăţii. Trebuia să mă grăbesc, dacă vream să mai ies. Incă puţin şi călăreţul trac din Muzeu, cu pelerina umflată de vânt, avea să pornească în galop şi să aducă noaptea. Incă puţin! Ce-mi păsa de lămuririle necerute ale gardianului, cu ochii albaştri şi cu limba nesigură, care trebue să fi fost vreun barbar, din vreo ceată ascunsă după vreo umflătură de pământ, şi strecurat înăuntru ca să iscodească şi să puie foc! Toate locurile şi toată istoria de-aici sunt numai cioburi, pe care o mână isteaţă încearcă să le lipească, întregind lipsurile cu lut alb de rând. Cioburi Hellada, cioburi Roma! Iar trâmbiţa aceea fără fiinţă, sună în faţa unei Mări, care nu mai e nici ea,

www.dacoromanica.ro

stingerea! Nisipul şi mâlul au venit şi au înecat tot, Mare, port, secole!

In satul, depărtat cu câţiva kilometri, ca şi cum s'ar fi ferit să se aşeze prea aproape de Cetatea al cărei nume îl poartă, ne-am oprit. Am auzit în curtea şcolii glasuri de copii. Pavilionul străjeresc ridicat sus peste zidul de împrejmuire, începuse să coboare. Am intrat repede. Se ridica luna, rotundă şi roşie, ca o amforă din Fikellura. Umbra vânătă din ea semăna cu capra de munte, care împodobeşte vasul grecesc. Voiam să cântăm « Pe-al nostru steag» şi să cântăm « Tatăl Nostru», cu acei băieţi frumoşi cu căciuli mari de oaie, fumurii şi albe, aşezaţi în careu şi privind cum se lasă încet steagul fâlfâit de vânt, ca o bucată de cer, ca să fie păstrat până Luni dimineaţa păzit de orice atingere. Ne întorceam cu ei pe pământ şi în aevea. Niciodată nu m'a înfiorat, ca în acel sat dobrogean şi la acel ceas al serii, ceremonialul coborîrii pavilionului. O sută, două sute de palme nevinovate s'au înălţat la noi, şi erau ca un avânt de bucurie şi ca un legământ. Incepuseră să se aprindă luminile. Părinţii îşi aşteptau pe la porţi copiii. Am plecat întăriţi pe drumurile Dobrogii. A doua zi trebuia să fim, trecând peste troiene de zăpadă, în Valea-fără-Iarnă şi la Marea mai caldă a Balcicului.

www.dacoromanica.ro

MAREA NOASTRĂ

Am ieşit odată din Constanţa pe nava-bază. Trebuia să fim a doua zi la Insula Şerpilor şi plecam pe-aproape de miezul nopţii. Vasul abia intrase în flota noastră de război. Il priveau toţi cu iubire. Cheiul se umpluse şi acum, de oameni cari voiau să-l vadă deslipindu-se de ţărm şi depărtându-se, până când felinarele dela catarge aveau să se amestece cu stelele, deşi nimeni nu putea să spună cine le dăduse de veste.

Pluteam încet pe lângă vapoarele noastre poştale, trase în dreptul gării maritime şi aşteptând semnalul de ridicare a ancorelor. Ferestrele rotunde ale cabinelor ne priveau cu mulţii lor ochi aprinşi şi întindeau în calea noastră un luciu roşu tremurat, pe care trebuia să-l sfâşiem ca să trecem. De-a-lungul silozurilor, vapoare negre, încărcate numai pe jumătate, pufăiau slab. Mai încolo, în portul de petrol, vase cu felinarul roşu, se lăsau mai mult ghicite. Portul veghia în întuneric. Şi deodată, când ne îndreptam spre poarta lui, la jumătate depărtare între farul roşu şi farul verde, care se aprindeau şi se stingeau pe rând la capătul digurilor dinăuntru, o adevărată pădure de coşuri, catarge şi funii ne-a întâmpinat. Un proiector care-şi trimetea fâşia de lumină de deasupra noastră, scotea din umbră vas după vas, sclipea pe piscurile de oţel, se strecura printre gurile de tun şi mitraliere, se oprea pe o sentinelă albastră

www.dacoromanica.ro

nemişcată pe punte. Stăteam rezemaţi de vergeaua balustradei şi ne uitam înfioraţi, aproape fără să credem. Era ca o flotă a viitorului, năzărită pentru noi la acest ceas de noapte, şi care încerca să intre în port, cu făptura ei de ceaţă şi de vis. Era apărătoarea mării noastre, vasele de război ale României înşirate la cheiul lor de piatră. Apoi proiectorul s'a stins şi flota s'a făcut nevăzută, scufundându-se în taina şi în lipsa ei de aevea de mai înainte. Ieşisem în larg.

Ştiam că n'aveam să ne mai ducem la culcare. Aveam să stăm în scaunele de pânză, până când cerul avea să se facă de sticlă şi toate stelele lui să cadă una câte una în Mare. Aveam să povestim, marinarii isprăvi minunate sau hazlii de pe uscat, iar noi, îmbarcaţii întâmplării, isprăvi de apă. Ofiţerul de cart avea grijă de busole şi de hărţi. Câteodată se apleca la noi de pe puntea de comandă, şi ne striga un cuvânt, pe care nu-l auzeam. Mergeam, cu iuţeală scăzută, spre miazănoapte. N'aveam nicio grabă.

Mi-aduceam aminte că în vara lui 1905 eram la Constanţa. Veniserăm, băieţi de liceu, la încheierea cursurilor, ca să ne bucurăm de Mare şi să deprindem ce-i aceea înotul printre valuri, noi cari nu înotaserăm până atunci decât în râuri şi în lacuri. Ne duceam « La vii » pe jos, prin port, care acum 30 de ani, nu era pardosit ca astăzi, nici acoperit de magazii şi macarale.

Vorbeam de 30 de ani, atunci, când nava-bază abia venise, şi unor oameni, cari nici nu-i împliniseră. Mă simţeam bătrân şi povestind ca un cronicar, din alte vremuri.

Trebuia să ocolim pe lângă bălţi, care erau ochiuri de Mare rămase dincoace de diguri şi încă nesecate, şi să ne facem loc prin buruenişul înalt şi prăfos de stepă. Parcă văd la cheiul cel lung, unde acostează astăzi vapoarele noastre de călători, când sunt în pauză, pe « Elisabeta », singurul nostru crucişător. Pavilionul lui fâlfâia, dar nu ni se părea că era de vântul obişnuit de dimineaţă. Echipajul se găsea tot la posturi şi ştiam că nu era o manevră ca în toate zilele.

www.dacoromanica.ro

In ajun ne uitaserăm de pe malul cu iarbă, unde încă nu se clădise Cazinoul, cum venise cuirasatul rusesc Potemkin şi se aşezase de-a-lungul digului din larg, afară din port, pentrucă bătea apa mai mult de 9 metri şi se temea să nu se aşeze pe fund. Văzuserăm cum cele câteva sute de marinari răsvrătiţi plecaseră, cete, cete, de pe vas, cu sacii pe umăr, şi se împrăştiaseră prin oraş. Nu fuseserăm în stare să-i oprim şi să-i îndrumăm spre altă ţară şi alte debarcadere. Puteau să pătrundă şi cu sila. Flota, pe care o descoperiserăm adineauri, în lumina proiectorului şi care ar fi ieşit în întâmpinarea matahalei de oţel şi ar fi întors-o din drum, n'avea fiinţă. Eram la Mare, dar Marea nu era a noastră. Orice oaspe, ca acesta, mai puternic decât noi, putea să-şi facă loc, fără să ne întrebe.

A doua zi toată flota de război dela Odesa era la orizont. Iată pe « Sinope » în frunte, cu totul asemenea cu prizonierul nostru, golit de echipaj, care plecase nu fără să-i deschidă supapele şi să-l împiedice să mai se mişte singur. Era înconjurat de fum, care numai câteodată, spart de vânt, se deschidea şi-l arăta ca în câmpul unui ochian. In linie, îndărătul lui, celelalte vase de război se înşirau posomorîte, până se pierdeau în zare. De ce stăteau sub presiune? Cu ce gânduri şi porunci pătrunseseră în apele noastre teritoriale? Noi eram atunci nişte băieţi cu simţiri amestecate, bucuroşi de spectacolul acesta fără pereche şi fierbând, în acelaşi timp, de ciudă neputincioasă în faţa unei asemenea năvăliri, care ne ţinea sub tunurile de mare calibru şi de bătaie lungă. Ne cuibăriserăm îndărătul « Elisabetei », ca nişte pui goluşi pe lângă cloşcă, şi ne uitam de-acolo peste dig la flota rusească. Şi, cum ne uitam, am văzut nişte nouraşi albi de fum, ca nişte porumbei, în lungul lui « Sinope », şi numaidecât nişte bubuituri năpraznice au sguduit aerul şi pământul. Deasupra noastră, alţi nouraşi, la cele două margini ale crucişătorului, de care stăteam aproape proptiţi, au răspuns. Trăgeau cele două cetăţi de apă. Bombardamentul începuse.

www.dacoromanica.ro

Eram niște flăcăiași de 16, 17 ani, viteji și foarte plini de sine, dar pesemne că picioarele ascultă, în anumite împrejurări, de îndemnuri ascunse, pe care voința le descopere și și le supune mult mai târziu, pentrucă am rupt-o amândoi la fugă, fără să mai căutăm nici în dreapta, nici în stânga. Dacă bombardamentul nu înceta, după ce trăsese un număr de lovituri, dinainte hotărît între comandanți ca salve de salut, cine știe cât am mai fi alergat și dacă portul, cu prea puținele lui hectare, ne-ar fi fost de ajuns!

Am fost față când vasul amiral al escadrei a legat de pupa lui prora lui Potemkin, cu odgoane de sârmă împletită, și a plecat cu teamă, ca doi uriași nesiguri pe picioare. Când ne opriserăm din fugă, ne aruncaserăm ochii împrejur: nu ne văzuse nimeni, dar nu mai aveam însuflețirea de la început. Doream să se isprăvească această expediție cât mai curând, ca și cum putea să ia cu sine și amintirea acelei mișelii neînțelese. Ne duceam acum cât mai aproape, ne amestecam în locurile cu primejdii, numai ca s'o uităm și s'o facem uitată. Apoi toată flota s'a depărtat încet spre miazănoapte, cu « Sinope» ca vas amiral în frunte, legat de tovarășul lui întru totul aidoma, ca o răsfrângere alături pe apă. Poate că și Constanța se uita după acești oaspeți nepoftiți, după umilința neputinței ei, puțin cam ca cei doi elevi de liceu, foarte îndrăgostiți de Mare și de primejdiile de tot felul legate de ea, dar care nu se pricepuseră la altceva, când tunurile de pe punte se apucaseră să trosnească, decât să-și pună picioarele în mișcare și ființele la adăpost.

Ceva mai târziu, peste vreo cinci ani, ni se păruse că ne răsbunaserăm puțin. Eram acum studenți și ne întorceam dela întâiul Congres studențesc ținut la Iași, unde veniseră tot pentru întâia oară, studenți din toate provinciile subjugate, dintre cari unii, ținându-și cuvântul dat atunci, în adunări tinerești, cu vorba crezută pe acea vreme, ușoară, au căzut pe frontul nostru, cum a fost Grămadă la Cireșoaia, și alții prin alte părți. Cred că mai eram câteva sute când am ajuns la Galați și ne-am

www.dacoromanica.ro

îmbarcat pe vechea noastră dragoste, crucişătorul « Elisabeta », pricina şi martorul isprăvii dela Constanţa din anul întâiei revoluţii ruseşti. Niciodată n'a fost vas de război tăbărît de o lume mai veselă. Marinarii abia se mai vedeau dintre năvălitori, mai ales că cei mai posnaşi dintre noi se îmbrăcaseră în bluze şi 'n pantaloni marinăreşti de schimb, aşa încât, dacă nu sporiserăm disciplina la bord, sporiserăm pe neaşteptate echipajul. Intrarea aceasta în haine străine s'a întâmplat, de altminteri, mai mult de nevoie, mai târziu, cum voi arăta-o în câteva cuvinte la locul său.

Cât a ţinut drumul pe Dunăre şi, mai cu seamă, canalul cel drept, tăiat prin cei doi M al Sulinei, toţi erau pe punte îmbătaţi de aer şi de plutirea nesfârşită către răsăritul tainic şi discutau condiţiile de admitere în şcoala de ofiţeri de marină. Vântură-ţară se gândeau la căpitanii de cursă lungă şi la opririle în porturi exotice, scriitorii la Jean Bart, cei dornici de măriri la postul de amiral. Când ne întâlneam cu vreun transatlantic, ridicat ca 'n scări de şea, pentrucă venea gol ca să încarce grâu dela Galaţi şi i se vedea aproape tot fundul, vopsit roşu parcă ar fi fost ros de rugină, şi plin de scoici şi de alge, era o aplecare smintită pe o singură parte a celor mai multe sute, care băga spaima în comandant. Nu mai trăgea cu tunul, fără să dea de veste dinainte şi scoţând din fire pe nişte băieţi nevinovaţi, bătrâna casă de oţel, ci se lăsa pe o parte ca orice vaporaş de lemn, şi nu mai ştiu dacă nu şi scârţâia ca el!

Dela Sulina ne-a ajuns noaptea. Intram în Mare fără s'o vedem. Unii se răsvrăteau, dar coborau la urmă înăuntrul crucişătorului, ca să poată vedea în zori de zi, cum se lăsau amăgiţi, nu numai răsăritul soarelui din valuri, dar şi întâiele pregătiri, încă dela 3 dimineaţa, ale acelui răsărit, cu cerul care din vânăt-des se face albastru-luminos şi apoi verde, şi cu stelele, care scad treptat, până când în aceeaşi clipă, ca şi cum gura dimineţii ar fi suflat peste ele, se sting deodată cu toatele. Numai luceafărul mai luptă, micşorat şi el, până se prăvăleşte

www.dacoromanica.ro

în Mare. Unii dormeau în hamacuri și alții pe podină. Era ca o ucenicie a vieții de marinar. Le plăcea. Pizmuiau și se înghionteau puțin, camaradereşte, cu marinarii de serviciu, cari mai încercau nodul unui hamac sau mai aruncau un puișor de pernă umplut cu iarbă, vreunui întins pe jos. Apoi s'a cerut să facem tăcere și lămpile s'au stins, afară de una, două, din zece în zece hamacuri. Cei mai multe sute dormeau. Fără să spună la nimeni din ei, ancorele s'au ridicat zornăind mai cu grijă și « Elisabeta» a intrat în Mare.

Nu bătea vânt, dar era hulă și, cu toate că pereții vasului erau de oțel, duhul hulei, care e un anumit legănat, cu urmări totdeauna aceleași, a pătruns prin ei și a început să treacă din adormit în adormit. S'a oprit întâiu la cei din hamacuri. Hamacul prindea să se miște. Cel dinăuntru gemea slab, se întorcea pe o parte și scotea capul pe marginea frânghiei, cu ochii închiși. Cei de dedesupt nici n'aveau dreptul să fie supărați, când săreau uzi de jos și dădeau busna afară. Tovarășii de deasupra nici nu-i vedeau, nici nu știau că duhul hulei îi pune să dea tot ce aveau în ei. Atunci a trebuit să se caute pentru foarte mulți, prin sacii și lădițele marinarilor, bluze și pantaloni de schimb. Viitorii ofițeri de marină, Jean Barț-ii și chiar amiralii se plimbau pe punte ca lămâia și așteptau, mai mult decât zorile, Constanța și uscatul nemișcat. Cei sdraveni, cari rămăseseră destui, dar nu mai putuseră nici ei să doarmă, se cățărau ca nebunii în turnurile dela catarge, se îngrămădeau în odaia de comandă cu pereți de sticlă, erau la pupă, erau la proră, cu picioarele întinse deasupra Mării, pe sub vergeaua de jos a balustradei. Iar vaporul de război, cucerit de toată această tinerețe întreg și pe mâna ei, cu scări, cu frânghii, cu cârmă și cu tunuri, își tăia drum spre miazăzi, spre portul unde stătuse odinioară, cu pajura țării pe peipt, singur în fața întregei flote ruseşti de război a Mării Negre.

Mult mai târziu, încoace, după 1930, când Jean Bart, lup de mare și căpitan de port ieșit la pensie, isprăvise

www.dacoromanica.ro

cu Direcția Generală a Asistenței Sociale, unde făcuse atât de bună treabă, și luase asupra lui secretariatul Ligii Navale, ne adunam de multe ori ca să vorbim despre revista Ligii, pe care i se ceruse și avea și el de gând s'o reorganizeze. Așa cum este astăzi această revistă, o adevărată publicație de împrietenire cu Marea și cu problemele apei, a ieșit întreagă din priceperea și gustul lui de scriitor și într'o mult mai mică măsură din discuțiile cu noi. Titlul însuși nici nu-i fusese, în forma veche, nici nu trebuia să-i fie, în forma nouă, cel de astăzi. Văd încă, frumos desenată în colori de comandorul Știubei, coperta, pe care scria sus cu litere ușor de văzut de departe, ca fâșiile de lumină ale unui far: Marea. Mergea la tipar. Atunci am stăruit ca acest titlu să fie un program și o lozincă, așa cum numele celălalt, prea generic, nu putea să fie destul.

« Ce vrei să punem », m'a întrebat Jean Bart, și privirea lui s'a făcut neagră, ca atunci când dădea de o piedecă neprevăzută. « A fost Marea Neagră, dar nu-mi place. Prea sună a inscripție pe o hartă ».

« De ce te-ar speria », l-am întrebat ușor și ca 'n treacăt, cu teamă să nu-i deștept spiritul de contrazicere, « un titlu ca acesta; e dela Romani, și prin urmare, ca moștenitori în linie dreaptă, putem să ni-l însușim fără nicio șovăială. La ei avea alt înțeles, mai larg, dar era vorba de Romani, cari aveau în toate un alt orizont ».

« Spune, frate, odată! » m'a întrerupt atunci Jean Bart.

« Dă-mi voie », i-am răspuns. Și, pentrucă nu se putea scrie de-a-dreptul pe coperta gata de tipar, am scris « noastră » pe-o foiță de hârtie și am așezat-o lângă « Marea » de pe desen.

Jean Bart și-a pus ochelarii și a citit încet, cu ecouri parcă venite de departe, din drumurile lui de apă și din meditațiile de stilist: « Marea Noastră ».

Și a rămas « Marea Noastră », brâul acesta albastru în care se încinge țara, cu pescarii, cu porturile, cu flota ei și cu nădejdile românești de mărire.

---

www.dacoromanica.ro

MAREA

Una dintre cele mai frumoase statui ale Muzeului din Atena a fost găsită în Mare, pe la acel cap Sunion, pe după care, când coteau, corăbierii începeau să vadă licărind în zare coiful de aur al zeiței de pe Acropole. Se puteau socoti de atunci scăpați de primejdii. Ajunseseră. Parcă zeii vechi ieşeau din apă după două mii de ani şi se întorceau între oameni. Ne uitam la făptura de bronz, dintr'un mijloc de sală între celelalte urme de viaţă elenică, venite ca la o chemare. Parcă părul mărunt şi creț nu se uscase de tot, trupul gol şi bine clădit era verde mai mult de muşchiul şi de algele aduse din adânc, privirea de tată al zeilor căuta drept. Nu mai ştiam de ce eram în acel Olimp care trăia numai pentru el, noi barbarii călătoriți de departe şi scotocind pretutindeni fără nicio evlavie. Auzeam lângă noi Marea cum bătea din valuri. Ea era plină de zei, care se pregăteau s'o lase şi să urmeze pe cel dintâi dintre ei, înaintemergătorul.

Am încă cele două desene, unul de doamna Cuțescu-Storck şi celălalt de Demian, care au fost propuse comisiei noastre heraldice, când lucra la stemele oraşelor, pentru Balcic. Mi-aduc aminte că am urcat în dealul Arhivelor Statului anume ca să le apăr. Doamna Cuțescu-Storck se gândise la o Maica Domnului aşezată pe asinul care o scosese din Egipt ca să-şi scape sfântul

www.dacoromanica.ro

Prunc de sabia lui Irod. In fund se vede un zid lung, iar îndărătul lui Marea. La un capăt e un minaret ca un far şi încurcând puţin vremurile, ca într'o legendă, iar la celălalt, o barcă dusă de două pânze. Toate sunt liniştite şi veşnice. Parcă suntem într'un pământ din lună. Demian, care tocmai isprăvise de zugrăvit, pus de Regina Maria, paraclisul bizantin cipriot din grădina Palatului, numai cu îngeri albaştri şi cu Marii subţiri, înălţase la un catarg o Maica Domnului, ca o binecuvântare. Barca ei venea pe valuri, dar trecea şi peste noi, aducând mângâiere. Te simţeai viteaz şi tânăr, privind-o. Comisia heraldică a dat la o parte, atât episodul cât şi simbolul creştin, şi a pus în loc propunerea ei. Mi-a venit deodată în minte Zevsul de bronz dela Capul Sunion. In stema Balcicului stă zeul trac, primit în mitologia lor de Greci, Dionysos. De o parte se vede toiagul puterii, iar dincolo ciorchinele de struguri al beţiei sfinte. Zeii vechi ieşeau şi la noi din Mare şi se amestecau între pământeni. Parcă toată coasta Balcicului se umplea de lumini şi de cântece. Vremurile de odinioară se întorceau. Sub Balcic trăia din nou Dionysopolis acoperit de secole şi de Mare. Comisia îşi apăra proiectul propriu cu temeiuri tehnice. Pictorii vedeau plastic, pe când se cerea să vadă heraldic. Ea nu ştia că zeul ieşise zâmbitor din podgorii şi-şi poruncea dreptatea lui.

Pentru stăpânirea românească asupra Mării, când a descoperit Vâlsan numele Portiţa, locul pe unde marile lacuri subdunărene, Razelmul şi celelalte, se varsă în Mare, ca printr'o a patra gură a fluviului, când l-a descoperit şi în alte secole decât al nostru, a fost ca o lumină în întuneric. Ieşeau ca zeii vechi din valuri, voevozii aşezători de ţară, Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare, stăpâni pe Cetatea-Albă şi Chilia ţinute de pământul nostru cu ancore genoveze şi cu cetăţi moldoveneşti, care tremură până acum în apele limanului, şi ieşea Mircea cel Bătrân, cavaler cruciat în zale, cu vestita lui diplomă în mână ca o hartă dela 1400 a ţării, cu Marea Neagră, mare românească, spumegând uşor

www.dacoromanica.ro

dealungul Coastei de Argint ca astăzi, sub ochiul de veghe al păzitorilor de-atunci de graniță. Fusese cineva care ne păstrase aceste locuri mișcătoare și drepturile asupra lor, până când domnii ar fi putut să treacă din nou Dunărea pe malul drept, de unde o putere mai tare îi silise vremelnic să se retragă. Fuseseră Români cari rămăseseră și acolo așa cum au rămas și au știut să aștepte în multe părți, încă dela începutul istoriei noastre.

M'am dus de atâtea ori să-i întâlnesc și să trăiesc în mijlocul lor. Porneam de dimineață, înainte să se facă ziuă, cu plasa de cârlige în larg. Nu cântau. Se auzea numai gâfâitul în măsură la lopeți, care ne duceau repede pe apa încă înegurată. Era ca un gâfâit din fund de ani. Fără să știe de ce, ținuseră de-atunci până astăzi, până când ne-am întors ca să-i liberăm, ca dintr'o cetate asediată. Impărțeam mâncarea și râsul cu ei. Vremea era bună și peștele mult. Prețurile se ridicaseră la Tulcea și la Constanța. Sosise bumbac din Anglia la cooperativa pescărească. Trebuiau să fie înainte de amiază la cherhana. Vorbeau peste capul meu, proptindu-se în măsură în rezemători, despre viața de toate zilele și micile griji și bucurii — și erau păstrătorii întregului acest cuprins albastru de valuri, din Evul Mediu până la Carol I și la Ferdinand, întregitorii! Se opriseră. Apucau de sfori și le trăgeau cu mâini încercate. Scrumbiile argintii și albastre se sbăteau în plase și umpleau de fulgere scurte Marea. Barca se apleca pe-o parte, ca să le primească. Un singur om vâslea mai mult pe loc privind la munca celorlalți, pentru ca să nu ne ducă unda. Acum era în fundul unei văi de apă și acum deasupra pe o creastă. Era ca o întrupare și ca un simbol al așezării noastre la această Mare.

Peste pescarii noștri din bălțile Deltei și dela Mare s'au revărsat cu timpul și oaspeți mai noui. Le cunoaștem aproape anii când au venit, unii înalți, uscați și negricioși, iar alții ciolănoși, roșcați și cu bărbi neretezate niciodată de foarfece. Aduceau obiceiuri și unelte pescărești, sau de pe coastele Anatoliei, sau dela fluviile

www.dacoromanica.ro

de jos ale pământului Cazacilor. Pe-alocuri i-au copleşit chiar pe băştinaşi. Avem aproape de Constanţa, la jumătatea drumului până la Mamaia, un Institut Hidrobiologic. L-a înfiinţat Direcţia Pescăriilor, prin acela care a fost sufletul ei încă dela înfiinţare şi sub oricâte numiri a căpătat, cu trecerea anilor şi a stăpânirilor, domnul Grigore Antipa, doctor al acestor ape, la suprafaţă şi în adânc. Institutul are colecţiile lui de peşti şi de vietăţi marine şi tot felul de păsări şi de lighioni care trăiesc din apă. Eşti acolo ca într'un clopot fermecat coborît în fundul Mării. Adunătorul şi păstrătorul acestor bogăţii, care e un doctor mai tânăr al aceloraşi ape, ştie să vorbească despre fiecare vietate în parte, cu neamul, deprinderile, călătoria de aici până în oceanele dela marginea pământului. Dacă-i vorbeşti de clopotul de sticlă, coborît până în fundul Mării, gândind că-i faci plăcere, el ştie să-ţi aducă aminte, prieten mai presus de orice al preciziei ştiinţifice, că Marea Neagră, începând dela 200 de metri, este o Mare Moartă, închisă vieţii de un strat sulfuros. Clopotul ar putea să fie coborît cel mult până la stratul acesta, şi nu mai jos, de unde încep o linişte şi o pustietate geologică. Tot el are un laborator cu fierbători, lăzi de sticlă groasă cu apă sărată, pentru un aquarium mic de probă, eprubete şi ţevi de toate grosimile, măşti de gaze şi ochelari de ultraraze. Parcă eşti într'o hrubă de alhimist al lui Faust, dinainte să întâlnească pe Mefistofeles şi ajutoarele lui, Margareta şi Helena, şi unde se face viaţa. Ceea ce este mai însemnat decât toate acestea şi altele, în acea casă albă dela marginea Mării, este însăşi şcoala de pescari, întâia din România cu un caracter maritim, pentrucă aceea dela Giurgiu pregăteşte pentru Dunăre şi, până acum cel puţin, mai mult personal administrativ decât pescari vânători. Şcoala îşi are secţia ei de cursuri cu ucenici pescari, care are meritul programului de studii şi al corpului didactic îndrumător, dar are alături, în coasta Institutului Hidrobiologic, micul ei sat pescăresc, plasele întinse în beţe la uscat, casele de odihnă, vântul

www.dacoromanica.ro

sărat din larg şi până şi dulăii, cari fac de pază cu hămăitul lor ciobănesc. In fiecare zi pescarii pornesc pe ape. Sunt sub supravegherea Institutului şi uneori lucrează şi pentru el, când găsesc soiuri rare de fiinţe cu sângele rece. Ei înseamnă, mai presus de rosturile lor de breaslă, o colonie şi o aşezare model de pescuit de mare românesc. Practica şcolii se face prin ei, ei fiind învăţătorii de îndemânare la treabă ai meseriei. De aici trebue să iasă un adaos al populaţiei pescăreşti dobrogene şi basarabene, pentru ca să nu se întâmple pe nedrept, după secole de împotrivire fără nimeni de ajutor alături, să scadă tocmai astăzi, când a ajuns în sfârşit stăpâna Mării româneşti.

Mi-aduc aminte că am fost printre ei întâia oară, tocmai în anul când începuseră să lucreze şi erau destul de amestecaţi. De atunci s'au mai ales, cu o precumpănire a urmaşilor de pescari ai pământului, cari au ţinut deschisă portiţa atâtea secole. Eram cu Jean Bart, cu un an înainte să ne părăsească pentru totdeauna. Era ca o călătorie de rămas bun dela Marea căreia îi închinase viaţa, şi-i închinase mai cu seamă scrisul fără asemănare. Trecea din colibă în colibă. Vorbea cu oamenii. Le dădea sfaturi. Se uita de pe faleză în portul de bărci. Se întorcea către director şi-i spunea, în altă limbă, ca să nu-l înţeleagă oamenii, de schimbări şi îmbunătăţiri. Avea încruntarea lui, care începea să fie a boalei, dar părea a unui comandant de vas, în inspecţie prin cabinele echipajului, în sala de maşini şi la macarale. Ne povestea de gândul pe care i-l ştiam, ca să înfiinţeze o şcoală de marină la Vâlcov, din orfani. Omul de Mare este mai bine, când porneşte cu primejdia alături, pe elementul acesta nesigur, să n'aibă inima pe uscat, la părinţi şi neamuri. Trebue să fie o fiinţă tare şi o fiinţă singură. Avem acum coasta de 450 de kilometri, dar n'ajunge. Ea trebue cucerită încă odată, populând-o cu oameni ai Mării, nu întâmplători şi cari rămân oameni ai uscatului de unde au plecat, ci cu oameni crescuţi anume. Vorbea, şi de sub sprâncenele lui stufoase ochii

www.dacoromanica.ro

i se ridicau şi se pierdeau pe Marea înaltă până în cer, unde cele două albastruri se topeau unul în altul. Vorbea cu ea, pe care o ştia şi care-l înţelegea, nu cu noi. Nu ziceam nimic. Ne urmăream numai fiorul din noi, pentrucă ne simţeam lângă unul din acei cuceritori de Mare, care chema oamenii de apă ai viitorului şi-i aşeza în locurile primejduite.

Românii au făcut ceva mai mult decât să pună stăpânire politică pe acest ţărm, care li se cuvenea, să-l umple de porturi pescăreşti şi comerciale, să-l înviorеze cu mai bine de un milion de oameni dela gura Nistrului până în Valea-fără-Iarnă a Batovei, acolo unde se întindea până foarte de curând un bugeac şi o stepă cu turme de oi de transhumanţă şi cu herghelii de cai jumătate sălbatici. Ei i-au deschis un loc în ştiinţa vremii, nu numai dela noi, dar şi internaţională. Despre Marea Neagră n'au scris până acum lucrări mai temeinice decât vecinii noştri Ruşi, cari au înfiinţat staţii de cercetări pe toată coasta lor şi au trimis expediţii cu vapoare cu oameni de ştiinţă şi cu instrumente, la călătorie şi şedere în larg, numai cu acest scop.

Contribuţii, cu un caracter de specialitate, mai ales din domeniul ştiinţelor naturale, nu ne-au lipsit nici nouă. Ceea ce ne trebuia, ca să pătrundem în bibliografia cea mare a problemei, era un volum de sinteză, care să îmbrăţişeze nu numai fenomene dela orizontul nostru, ci întregul, privind pe toţi. Ştiu că se lucrează de ani de zile la o asemenea sinteză şi că ea este pe sfârşite. Are să fie încoronarea vieţii unui om, care de 50 de ani n'a făcut altceva, oricât s'a mişcat în domenii de ordin practic sau s'a ostenit în chestiuni de organizare, decât să adune materialul trebuincios ei şi să mediteze asupra unui fir care să-l lege. Omul de ştiinţă este domnul Grigore Antipa. Ceea ce a publicat până acum, dela volumul monumental despre pescuit până la memoriile către Secţia Ştiinţifică a Academiei Române, este o chezăşie că lucrarea aşteptată va avea şi o însemnătate istorică, pentrucă nu mi se pare că ar fi nimerit să întrebuinţez

www.dacoromanica.ro

expresia, însemnătate politică. Având dreptul să se înșire, prin activitatea dela pescării, între acei cuceritori ai Mării visați de Jean Bart, ca și acesta, el va avea cu atât mai mult dreptul prin activitatea de condei, să se numere printre aceia cari se luptă să așeze de-a-lungul ei acel zăgaz de suflet și de construcții ale minții, care nu se mai poate sfărâma. Ca un semn că sinteza este gândită pentru toată lumea științifică, ea va apărea în limba franceză. Marea Neagră va intra prin ea și pentru toți, în patrimoniul nostru spiritual.

In ce privește anume coasta dobrogeană a Mării, am căpătat în timpul din urmă o lucrare de sinteză din punct de vedere arheologic și istoric. In cele 400 de pagini de text îndesat franțuzesc și în cele aproape 200 de text englezesc, împodobit și înarmat cu numeroase planșe și hărți, d-l Radu Vulpe, noul profesor de arheologie dela Universitatea din Iași, a dat o carte, nu numai de documente, adunate cu grije din biblioteci sau de pe teren, prin urmare o carte de consultare, dar și o vedere proprie și unitară asupra unui fragment de pământ și de istorie, prin urmare o carte, în același timp, de citire curentă. Inaintea hărții cu toate cetățile și stațiunile din vremea romană, identificate și înșirate la locul lor, dela Transmarisca până la Dionysopolis și dela Dionysopolis până la Halmyris și Salsovia, trăiești ca o reînviere forfotitoare, înainte de acoperirea de negurile migrației popoarelor, a acestui pământ al strămoșilor și moștenire scumpă. Marea se înalță tăcută în zare, dar în fața ei este tot uscatul care o premerge ca o prispă și prispa se vede că e a neamului românesc, prin legi geografice tot atât cât prin destin istoric. De aceea încheierea volumului d-lui Radu Vulpe este ca o inscripție pe piatră, în această țară bogată în inscripții, și care ar trebui să se găsească, odată la intrarea ei dela miazănoapte, și altădată la intrarea ei dela miazăzi: « Pentru populațiile eurasiatice, Sciția Minoră înseamnă un drum, pentru oamenii mării un chei de mărfuri, pentru oamenii dela miazăzi și răsăriteni, o părere de graniță. Numai pentru

www.dacoromanica.ro

carpato-dunăreni ea vrea să zică mai mult: o întregire temeinică a țării lor atât de organic unitară. Este ceea ce ne fac să aflăm cele trei milenii de istorie a acestei provincii, pe care numai o judecată ușuratică ar putea s'o socotească drept o țară a tuturor și a nimănui. Firea a fost darnică și ea cu acest colț de pământ pus la o răspântie de înrâuriri care se bat cap în cap. In schimbul unei așezări primejdioase, ea i-a pregătit un sprijin de încredere și o chezășie de bună stare în legătura strânsă cu marea unitate a Daciei».

Cu aceste gânduri în minte, am plecat zilele trecute să caut Marea, pe acolo pe unde ea se leagă mai strâns de țară, și am trecut de-a-lungul malului plin de pescărușii țipători ai începutului de primăvară, care se păstra rece și umedă, pe la Istria și pe la Enisala, până la încrângătura cea largă a Dunării dela Tulcea. Apele ieșiseră din albie. Satele se pierduseră sub ele. Rămăseseră casele fără uși și ferestre, păsările, care știu să înoate, prin curțile fără oameni, păsări uitate în graba plecării cu lotca sau întoarse pe locurile vechi, livezile în floare de cireși și de piersici, care colorau sub ele apa alb și roșu, ca niște buchete de zambile înfipte acolo de zeii vechi ai Dunării, plecați și ei spre Marea cea mare. Nu mai era înaintea noastră fluviul măreț din zilele obișnuite, ci însăși Marea, care înaintase până aici ca odinioară în epocile geologice, și care-și cerea din nou drepturile.

Am pornit apoi pe apele vijelioase, cu vaporul puternic, printre munții cu nume tainice, care, ca să fie înțelese, au nevoie de tâlmăcire, printre ruinele de cetăți pline de istorie, printre sălciile cu verde crud, alungate parcă de vânt ca niște ghemuri de ciulin pe un bărăgan mișcător, cum nu li se vedea decât coroana rotundă pusă de-a-dreptul pe netezișul Dunării, printre maluri înecate și știute numai de cârmaciul dela roata de pe puntea de comandă.

Era ca o poartă a Mării, care ne venea în întâmpinare și ne cânta cântecul ei, cu glasuri de zei și cu glasuri

www.dacoromanica.ro

de oameni, şi mai ales cu acea sete şi cu acel dor al pământului, pus de strajă împrejur şi străbătut de neamul nostru văzut şi nevăzut, de acum şi din vremi apuse, cu chemări de găsire în furtună şi cu chiote de nădejde, oricare ar fi primejdiile.

---

www.dacoromanica.ro

PĂMÂNT ŞI OAMENI DIN ALTE PĂRŢI

www.dacoromanica.ro

CONSTANTINOPOLUL

Când am fost întâia oară la Constantinopol nu m'am dus pe apă, cum îmi fusese dorul. De atâtea ori, pe vremea când vapoarele Regele Carol și Principesa Maria erau vase noui, albe și iuți, mă strecurasem până la cheiul din Constanța, de unde plecau spre miazăzi. Plecau totdeauna pe la miezul nopții, ca să ajungă în Bosfor când se crapă de ziuă și când minaretele și bolțile bizantine ale moscheelor suiau din zare într'o lumină de foi de trandafir. Era în secolul celălalt și ai noștri se învoiau greu să ne lase la Mare, la un ceas atât de târziu. Stăteam pe colacii unei parâme, ca să fiu mai sus și să văd mai bine pe punte și pe vreun ochiu rotund de cabină. Toți ochii aceia aprinși răsfrângeau alți ochi în apă, cari se mișcau și se uitau la cei de deasupra, din adâncul plin de foșnet. Pe scara întinsă între vapor și țărm urcau fericiții. Il urmăream pe fiecare: femei cu flori pe brațe și cu capul înfășurat în borangicuri, ca să le apere părul de vânt, dar începând să aducă pentru mine, chiar prin aceasta, a cadâne în feregele și acoperite; oameni necăjiți, trăgându-și grelele boccele spre încăperile de clasa a treia. Mergeam în închipuire alături de fiecare, cu aceeași încântare, până se pierdea pe vreo ușe. Macaralele ridicau în brațele lor de fier, pe deasupra capetelor noastre, ca niște catapulte care le aruncau în stele, tot felul de încărcături. Pe urmă sirena de lângă coș

www.dacoromanica.ro

fluera. Punţile se luau. Aş fi alergat să strig şi să trag îndărăt pe hamali, că mai este un călător, pe care l-au uitat, acelaşi pe care-l uită în toate nopţile de vară când pleacă vaporul. Mă uitam după vas până când nu mai era decât un tufiş cu licurici mici de lumină amestecaţi cu stelele, până-l vedeam cum intră cu toate steguleţele fâlfâind pe frânghii, într'un Constantinopol de basm. Aceasta în copilărie. Constantinopolul se găsea, de altminteri ca şi astăzi, la porţile Mării noastre şi făcea într'un fel parte din ţară. Ne miram că nu suntem lăsaţi să-l vedem.

Am intrat în Constantinopol pe uscat, ca barbarii, cari l-au asediat o mie de ani. Era după războiul cel mare şi, pentru întâia oară dela întemeere, dela 330 de către Impăratul creştin care i-a dat numele, nu mai era capitală de ţară. Guvernul naţionalist dusese capitala Turciei încă din 1920, făcându-şi acolo aşezământul, la Ankara, în miezul Anatoliei. Istanbulul, numele turcesc, dar care-i vine dela cuvintele greceşti Eis polyn, adică «în cetate», suferise dela 13 Noemvrie 1918 până la 20 Octomvrie 1923 necinstea să fie ocupat de ghiauri, Englezi, Francezi şi Italieni. La 3 Martie 1924, cel din urmă Calif, Abdul Medgid, a fost gonit din oraş. După ce nu mai era capitala împărătească a Osmanliilor, nu mai era acum nici capitala lor religioasă. Legătura cu Mahomed Cuceritorul, care ducea mai departe în faima, în strălucirea şi în tradiţia lor pe împăraţii bizantini, fiind în acelaşi timp şi Patriarhul semilunei, se rupsese deplin. Republica înţelegea să aibă rosturi curat turceşti şi în mijlocul unei lumi care era numai a sa. Dela 1925 întâile legaţii străine au părăsit Constantinopolul şi s'au aşezat în nouile cartiere ale Ankarei. Cetatea veche, Ancyra Galatiei, cu ziduri încă dela Celţi, bazarul cu uliţa acoperită de pânze mişcate de vânt şi mahalalele asiatice, rămâneau la o parte. De vale se clădea un nou oraş, modern în linie şi instalaţii, cum se clădea în jurul lui, dela Eufrat până la Marea Egee, o nouă Turcie.

www.dacoromanica.ro

Trenul își încetinise mersul. Treceam de-a-lungul zidurilor împărăteşti ale Constantinopolului, pe care nu le putuse lua nici Mahomed al II-lea la 1453, cu toți cei 250.000 de soldați şi cu tot tunul cel mare tras de 50 de boi, dat în seama, cu ghiulelele lui de piatră, aşa cum ştiam noi, a unui tunar român. Zidurile au fost cucerite pe dinăuntru, pentrucă s'a uitat nepăzită una din porți, pe unde Turcii s'au ivit deodată în spatele apărătorilor. Plouă. Pe pietrele bătrâne şiruie apa, pietre bătrâne şi zadarnice, astăzi numai mărturii de istorie şi valori de turism. De pe crestele lor nu mai amenință nimeni.

M'am amestecat apoi cu patimă în viața oraşului, în care căutam tot ceea ce visasem în anii de demult, şi ceea ce, atâtea fapte ale domnilor noştri şi ale lumii, îl dăruia cu o putere de chemare fără pereche.

M'am dus în Galata, fostul cartier genovez, cu vestitul turn rotund care s'a păstrat de atunci şi seara îl vedeam, venind pe Mare dela insulele Prinkipo, aprins ca un far; am fost prin Pera, plină încă de viața ei de colonie europeană, cu străzi şi grădini coborînd spre Bosfor; am umblat la Cornul de Aur, pe podul de fier care leagă cele două Constantinopoluri şi pe apa albastră şi mătăsoasă, ca o strofă de Alecsandri, de pe vremea când spunea pe aici vorbe dulci Elenei Negri, într'un caic amorțit de soare şi de dragoste, dar veghiat fără ştirea lor, cu ochi de fier, de moarte; am rătăcit prin Fanar. Din această mahala, unde am ajuns după ce am trecut prin marele bazar, a ieşit prin urmare un capitol mai lung decât un secol al istoriei Țărilor Româneşti, şi aproape o epocă de cultură! Pe biserica Patriarhiei, zidită din nou în veacul al XVIII-lea, se citeşte şi astăzi însemnarea grecească de deasupra uşii de marmoră dinăuntru: « Adu-ți aminte, Doamne, de sluga ta, Constantin, Capuchehaia Moldo-Vlachiei, 1720». Pe aici, pe aproape e biserica Sf. Maria Muhliotisa, adică Maria Mongoliţa după numele Ctitoriței ei, Maria Paleologhina, căsătorită în 1265 cu un fiu de han, şi poate de

www.dacoromanica.ro

aceea una dintre puținele biserici rămase creștine până la urmă. Prin fața frescelor ei, cum e vestita judecată de apoi, a trecut și s'a gândit, la lucruri sfinte tot atât cât la lucruri pământești, câștigare de scaun domnesc și întoarcere în Moldova, învățatul beizadea, Dimitrie Cantemir. La doi pași sunt ascunse în buruieni ruinele Bogdan Seraiului și mai departe acelea ale Vlah Seraiului, adică ale Palatelor domnești moldovenești și muntenești. In căutarea unor vieți de odinioară au întârziat pe aceste locuri, întrebând, răscolind prin biblioteci, și mai ales prin aceea a metohului Patriarhiei, sau bucurându-se de vederea depărtărilor neschimbată cu toată scurgerea sângeroasă a secolelor, scriitori mai copți sau mai tineri, în afară de cercetătorii de arhive propriu zișI: Mihai Sadoveanu, cu lumea lui din « Zodia Cancerului », Marcel Romanescu, poetul, cu neastâmpărul învietor de vremuri și oameni, și din care nu s'a ales până acum decât frumosul studiu « Monumente românești la Stambul », tipărit în revista « Boabe de Grâu » din 1932, și Lucia Borș, cronicara Mariei Cantemir, urmărită până în această firidă pe unde se ascundea, nebănuit de nimeni, începutul uneia din domnițele cele mai stranii, prin trăsătură de spirit și prin soartă. Biserica Sfânta Maria Muhliotisa, cu turla ei rotundă și joasă din mijlocul acoperișului de olane, ne este dela ea mai aproape. Ii simțim pașii mărunți pe lespezile de piatră și umbra subțire alunecând peste pereți. O duce de mână cineva, care ar acoperi-o, dacă s'ar deosebi și el, și care trebue să fie marele ei părinte. Pe aceste locuri a întârziat și Marcu Beza, supus al fostei împărății și al padișahului și care, ca pe vremea Brâncoveanului, vorbea cu Turcii turcește și cu Grecii grecește, fără să poată cineva din ei să bage de seamă, după limbă, că n'ar fi unul din ai lor, ca să i se arate moștenirea nenorocitului domn, sabia de oțel și vasele de aur din muzeu sau cărțile și manuscrisele păstrate de călugări. Am îngenunchiat înaintea Patriarhului grec, alb ca vremea, pe un pământ care a rămas creștin, în Noua Romă, dela Impăratul

www.dacoromanica.ro

încreştinător până astăzi şi aşteaptă mereu, cum a aşteptat o jumătate de mie de ani, fie şi altă jumătate de mie, întoarcerea crucii. Eram ca între strămoşi, îngenunchiaţi şi ei alături de mine şi făcând aceeaşi rugăciune.

Când ieşi din nou la lumină şi călăuza ta te întoarce rând pe rând, cu braţul întins, către cele patru unghiuri, dela locul unde era Inalta Poartă la temniţa celor Şapte Turnuri, pe unde pământul trebue să mai ardă de sângele domnesc dela 1714, şi dela Scutari pe celălalt mal, asiatic, la Eyub, cu chiparoşi negri şi subţiri păzitori de morminte, nu ştii dacă n'ar fi mai potrivit să te scuturi de toată încântarea în care înoţi şi să blestemi mai bine această vatră, de umiliri şi suferinţe, pentru atâţia domni şi un popor întreg. Dar atunci parcă minaretele însele din cele patru părţi ale moscheelor cu nume răsunătoare, nu sunt nici ele decât nişte chiparoşi împietriţi puşi la capul unei împărăţii moarte şi tot acest zăvor al mărilor şi podoabă a pământului nu mai este decât un mare cimitir. Corăbiile, micşorate de aici şi cu pânzele lor deschise, de o albeaţă care nu e de pe această lume, din lungul Cornului-de-Aur şi din largul Bosforului şi al Mării de Marmara, parcă l-ar duce, legat cu funii, atât de încet încât nu simţi mişcarea, acest Constantinopol de legendă, ca să-l aşeze la ţărmul unde nu e decât amintire şi împăcare. Iată cele şapte dealuri, pe care a fost zidit, ca şi Roma veche, de dincolo de mare! Chiar în faţă, sub noi, e dealul Seraiului, al Sfintei Sofii şi al Hipodromului; al doilea e al coloanei lui Constantin; al treilea, al Turnului Seraskieratului şi al moscheei Sultanului Soliman; al patrulea, al moscheei lui Mahomed Cuceritorul; al cincilea, al moscheei Sultanului Selim; şi aşa mai departe. După rostirea fiecărui nume parcă se scutură, ca nişte steaguri, suliţele cu tuiuri, cântă muzicile turceşti şi Spahii pe cai albi, cu cozi până în pământ, strâng frâiele şi-i ridică în două picioare. Sultanii trebue să fie şi ei pe acolo, sub turbane de mătase şi fără nicio umbră alături, cum sunt fiinţele din alte secole.

www.dacoromanica.ro

La Sfânta Sofia, cea mai mare biserică a răsăritului, clădită de Justinian, Agia Sofia, Sfânta Înțelepciune, se curăță cu evlavie, de meșteri pricepuți, pereții acoperiți de straturi de var și cu discuri scrise cu litere arabe, dela dreapta la stânga, în lauda profetului. Acolo dedesupt așteaptă de aproape cinci sute de ani Maica Domnului cu Pruncul în brațe, care și-a ascuns fața ei de mozaic dinaintea păgânilor. Când se va ivi din nou și va umple tot cuprinsul acesta păzit de bolta înaltă cât cerul, se va părea că bolta însăși s'a dat la o parte și a lăsat pe o rază tot cerul ortodox înăuntru. Insetații de artă bizantină a mozaicului nu vor mai avea atunci să bată drumurile Ravenei, vor avea-o la izvor. Inchidem ochii ca să ascultăm cântecele vechi când Patriarhul dădea întâi Impăratului să sărute Sfânta Scriptură. Sfinții sunt aici și ne înconjoară din toate părțile ca ochii noștri sub pleoape. Deocamdată târîm în picioare papuci grei turcești, cari să păzească de necurățenie temuta moschee, și băgăm mâna într'o gaură din zid, făcută de copita calului lui Mahomed Cuceritorul, intrat călare în biserică, așa cum se văd urme la fel ale lui Odin pe stânci din miazănoapte, ca să ne lecuim de orice rele am suferi. Numai lumina intră tot așa de curată pe deschizăturile de sus și în apele ei de aur îngeri străvezii, pentru cari stratul de calcar n'ascunde nimic, își înmoaie aripile și fac de pază, pe rând, înaintea Prea Curatei.

In muzeul de artă, un fel de muzeu mai mic înjghebat în mijlocul muzeului mai mare, care e Constantinopolul însuși, se găsesc toate comorile Sultanilor puse în vitrine pentru toți ochii, și se găsesc sfărâmături de piatră și mai cu seamă sarcofagii, vestitele sarcofagii dela Sidon, din antichitatea greacă. Așezarea e măreață și odihnitoare. Luvrul și Britsch Museum, puse alături de aceste încăperi, unde niciun obiect nu se înghesuie în celălalt, amestecând stilurile și vremurile și turburând meditația, arată ca niște săli de depozit. Să ne oprim înaintea sarcofagului, care a primit poate rămășițele pământești ale lui Alexandru cel Mare. Nu e așezat în rotonda plină

www.dacoromanica.ro

de nume mari, de steaguri şi de figuri simbolice, ca sarcofagul lui Napoleon dela Invalizi. Pe toţi cei patru pereţi cavalcade de piatră şi falange nemuritoare de macedoneni, cioplite adânc în lespedea dintr'o singură bucată, înconjoară fără întrerupere pe marele Căpitan, în drumul lui dela Hellespont până la apele Indusului şi de acolo în oaza lui Amon din deşertul egiptean, şi în drumul fără moarte până în amintirea noastră şi mai departe, ţinându-l în acelaşi timp între tovarăşi şi despărţit de lumea călătoare. El cutremură mai mult decât celălalt, în singurătatea lui albă. Ne vorbeşte un turc, poate Hamdi bey sau Halil bey, directorii şi organizatorii acestei minuni, dar credem că ne vorbeşte Plutarh. Prea cunoaşte pe fiul lui Filip şi prea e plin de spirit elenic.

In lungul unui perete stă un basorelief cunoscut. Semeni de ai lui ne încurcau drumurile în copilărie, când îi priveam cu nasul băgat prin zăbrele în curticica universităţii celei vechi dinspre strada Academiei, abia ghiciţi dintre tufişurile prăfuite de vară, unde-i adusese Tocilescu. De acolo au plecat apoi în dealul Filaretului, ca să se amestece, cu arcurile şi scuturile de legionari romani sau de barbari dela anul 100, între tunurile de toate calibrele ale Muzeului Militar, în aşteptarea unui lapidariu, unde să îndure mai bine asprimea vremurilor şi să vorbească mai cald lumii de astăzi. Numele locului de unde veneau era tainic şi ştiam că e turcesc, Adam Clissi. Abia mai târziu am aflat că el însemna Biserica omului şi păstra destul de cinstit amintirea numelui celui dela început, Tropaeum Traiani. Basorelieful de aici e încadrat şi păstrat cu grije. Când ne întoarcem întrebători la bunul nostru Cicerone el dă zâmbind din cap. N'am greşit. Chiar după ce ploaia şi gerul vor măcina toate metopele noastre, va rămâne una în Muzeul de Antichităţi din Constantinopol, care să arate ce au fost celelalte şi cât am pierdut nepurtându-ne şi noi cu ale noastre la fel. Muzeul îşi desfăşoară mai departe colecţiile. La Sfânta Sofia mă gândeam că popoarele

www.dacoromanica.ro

supuse Inaltei Porți au fost ca mozaicurile spoite cu var ale pereților ei. Când stăpânirea a căzut, ele au ieșit la iveală fără nicio schimbare. La zâmbetul acestui alcătuitor meșteșugit de muzeu, îmi vine în minte că el este adunătorul și păstrătorul unei culturi, pe care alții au stropit-o cu lacrimi și au gătit-o cu stele.

El mă înțelege și e de părerea mea, cum e toată Turcia de astăzi. Trecutul să rămână în praf de cronici. Să mergem dincolo, dincolo de Mare, să lăsăm și Terapia cu casele ei de vară și de petrecere, acea nebunie de Calif de Bagdad din marginea Bosforului, Palatul Dogma Bagce, insulele Prinkipo cu palate și grădini atârnate, și să pătrundem în Anatolia, pământul de baștină, unde se lucrează de 20 de ani la o țară nouă, pe la baza navală din sânul de apă dela Izmid, pe la câmpurile de coloniști, de multe ori cu dobrogeni de ai noștri chemați acasă și lucrând ca în America numai cu mașini agricole motorizate, pe căile ferate intrând prin tuneluri și alergând pe viaducte către Ankara, șantierul de pe podișul de o mie de metri înălțime și turnul de veghe al Turciei de astăzi. E un cântec de tinerețe și de încredere pe care-l ascult cu întreg Istanbulul înainte. Orașul începe să se acopere de seară, prin care sclipesc ici și colo, ca niște ochi printr'un văl, întâile lumini. Glasul lui e poate mai slab, dar mai adânc. El vine de departe și spune de un vis visat de două continente, care s'au întâlnit pe aceste maluri frumoase ca să-l dăruiască istoriei și oamenilor. Marea s'a făcut mai albastră și parcă s'a desfăcut de țărm. E ca un drum pe care are să treacă, între răsărit și apus, duhul care a clădit tot ce se vede și mă cutremur să nu-l ia cu sine și să-l ducă.

www.dacoromanica.ro

BERLINUL

Eram de curând într'un automobil, care ne ducea nebuneşte pe şosele asfaltate spre un cartier nou dintre Grunewald şi Wannsee. Trecuserăm pe lângă nesfârşitele clădiri, la care se mai lucra, chiar la acea oră târzie şi pe frig destul de simţit, ale aerogării dela Tempelhof.

Incercam să-mi aduc aminte.

Aveam Berlinul şi împrejurimile lui în ochi, în auz, în nări, în picioare. Il străbătusem prin toate ungherele, cu tovarăşi, mari umblători ai locului, în anii de studiu. Când sala de curs şi biblioteca se închideau, drumurile ne chemau şi ţara aceasta străină ne vorbea cu toate glasurile ei. Ii ştiam muzeele, teatrele, sălile de întruniri, câmpurile de alergări şi de sport, împrejurimile, sate, râuri şi păduri. Ne duceam să întâlnim întâiele berze. Căutam întâii mesteceni înverziţi. Cunoşteam Biblioteca lui Friedrich cel Mare de la Sans Souci şi masa rotundă la care şezuse cu Voltaire. Parcă mai citesc şi acum pe monumentul căzuţilor din războiul dela 1870, dela intrarea în Bernau, pe unde merseserăm pe jos, prin nisipurile Nordului, acel nume în fruntea unei lungi liste şi care mă mişcase atât: Johann Ohneland. Bietul Ion fără ţară, trebue să fie şi astăzi acolo, înaintea măgurilor galbene spulberate de vânt!

Dacă nu s'au schimbat poate şi acele părţi, cum s'au schimbat cele de aici!

www.dacoromanica.ro

S'au aprins lămpile. Am intrat pe sub copaci. Nu mai cunosc nimic. Pe undeva, înaintea noastră, sau chiar pe locul pe care trecem, erau odată pini în nisip, şi îmi aduc aminte de o tabără mare de cercetaşi aşezată în marginea lor şi căutată de tot Berlinul. Printre oaspeţii veniţi să vadă pe băieţi fusesem atunci şi eu. Acum este numai o alee cu case în grădini, pe dreapta şi pe stânga. Din corturile şi din pădurea de odinioară a ieşit un oraş de piatră, lipit de metropola cu 3 milioane şi jumătate de suflete de alături. Insăşi gazda noastră, cari are o vilă nouă pe un drumeag lăturalnic, unde vrea să ne ducă, opreşte la o răspântie, ca să întrebe. Mi-e mai puţin ruşine. S'a rătăcit şi el. E de vârsta noastră şi, deşi localnic, a fost martor, care se poate ului, ca şi noi, al creşterilor şi prefacerii capitalei Imperiului german.

Am citit zilele trecute că Tokio a ajuns să numere 6 milioane şi peste şapte sute de mii de locuitori şi că este, astfel, al doilea mare oraş din lume. Am văzut Londra, credem că ştim ce este New-Yorkul, popasuri la ape mari şi încrucişări de drumuri ale lumii, care, dacă s'ar scufunda, ar trebui să iasă parcă din aceleaşi unde, mai mândre şi mai bogate.

Niciunul nu seamănă cu Berlinul şi nu te umple de gândul de care te umple el. Nu trebue să te laşi furat de măreţia liniştită a Aleei Unter den Linden, Sub Tei, care e ca un drum al Regilor, între Palatul Regal, Muzee şi Dom şi între Poarta de Triumf a Brandenburgului. De o parte şi de alta nu sunt numai strălucite clădiri, dar se întinde şi priveşte mişcându-se mulţimea, toată istoria, mai veche şi mai nouă, a Germaniei.

Friedrich cel Mare trece călare şi de bronz, pe deasupra lumii, către Podul Palatului, de pe Kupfergraben. Te temi că toate tunurile dela Arsenalul din colţ, care au luat parte la luptele lui, au să bubuie ca să-l salute. Opera, teatrul de muzică de peste drum, şi-a aprins luminile. La 7 se cântă Lohengrin. In Camera de gardă de odinioară, cu înfăţişare clasică, dintre Arsenal şi Universitate, este Mormântul Soldatului Necunoscut din războiul cel mare.

www.dacoromanica.ro

Germania de acum o sută şi mai bine de ani cunoscuse o Luptă a popoarelor, die Völkerschlacht, dela Leipzig, din toamna lui 1813, cu Napoleon, care o pusese la cale dela vestita moară de pe deal, unde a putut să şi adoarmă puţin la un foc de vreascuri, pe când aghiotanţii veneau mereu, ca să ia ordine, din diferitele părţi ale câmpului de bătaie. Ca s'o sărbătorească, a ridicat monumentul uriaş târnosit la 1913 şi de pe a cărui terasă, la multe zeci de metri deasupra acelui pământ frământat, călăuza ştie să arate, fiecare colţ, cu povestea lui de sânge şi de slavă. După un secol, ţara a cunoscut un război întreg al popoarelor şi a ales, ca să-l preamărească, această Cameră de gardă, fără nicio podoabă pe pereţi, numai cu un singur mormânt de piatră neagră la mijloc, şi acela fără nume, cu cerul deasupra prin tavanul deschis. E o lecţie de umilinţă, care însă cutremură şi îngenunche.

De cealaltă parte a Camerei de gardă este Universitatea, înfiinţată în 1809 ca o vatră de luptă, într'o vreme de desnădejde. De aici a cuvântat, cu vorba lui de flacără, Fichte către naţiunea germană. Alături este Biblioteca de Stat, biblioteca naţională a Germaniei, cu peste trei milioane de volume, cu zeci de mii de manuscrise şi cu o clădire covârşitoare pe patru străzi. La celălalt capăt, după aproape un kilometru şi jumătate de lungime şi largă tot timpul de peste 60 de metri, Aleea Sub Tei se încheie cu Palatul Parlamentului la orizont, şi cu statuele, de bronz, a lui Bismarck şi, de marmoră, a lui Moltke.

Iată, în lungul ei, istoria mai veche şi istoria mai nouă a ţării, Regii Prusiei şi Impăraţii Germaniei, valul, cu tot ce rupsese din aşezămintele trecutului, al Republicei, Hindenburg ca un mătăhălos sfânt Christofor, purtând pe copilul scripturii peste ape, şi, dela 1933, steagul roşu cu crucea în colţuri, neagră pe câmp rotund alb, fâlfâind pretutindeni şi mai ales pe o clădire dintr'o stradă alăturată, Wilhemstrasse, parcă la o parte de vârtejul vieţii, tocmai ca să-l stăpânească şi să-i dea îndreptările, Germania nouă a Capului Cancelar Hitler.

www.dacoromanica.ro

Aleea Unter den Linden e o stradă pe care se primeşte. La Hotelul Adlon stă şi astăzi, dela intrare până în marginea trotuarului, acel acoperiş de pânză groasă, ca un baldachin şi ca un portice acoperit, pe sub care se desfăşoară vreun covor de preţ la destul de dese prilejuri, stă şi astăzi cum stătea înainte de războiu, ca să adăpostească de ploaie sau de soare drumul simandicoşilor oaspeţi. De aici a plecat printre cei din urmă şi Preşedintele Hacha, la acea şedinţă vestită de noapte în care Cehoslovacia a cerut şi a căpătat protecţia prea puternicului său vecin. Noi, ca tineri studenţi, ne uitam numai prin geamurile mari, la strălucitele toalete de acum 25 de ani, care se adunau în sala de primire, pentrucă atunci abia începuse obiceiul ca magnaţii finanţei sau ai vieţii publice să nu mai dea mese la ei acasă, oricât de arătoase le-ar fi avut, ci la cel mai renumit hotel al Metropolei. Dar oricât ar fi de bogată în amintiri, în bunuri sufleteşti şi în bucurie de oaspeţi, Aleea Unter den Linden nu este tot Berlinul.

Alături de Berlinul istoric, politic, diplomatic, lumeţ şi cultural, care şi-a ales această perspectivă de Champs Elysées, ceva mai aspră decât cealaltă, a Parisului, şi care duce în plin West, cartierul aristocratic al oraşului, fierbe din zori în noapte, aleargă şi creează, celălalt Berlin, al muncii, de negoţ şi de fabrici. Strada Friedrich, cunoscuta Friedrichstrasse, lungă de mai bine de 3 kilometri, dela Oranienburger Tor până în Piaţa Belle Alliance, taie pe la mijlocul ei în cruce Unter den Linden şi este cu totul deosebită de aceasta. Ea duce spre miazănoapte peste Spreea, acel râu slab şi pornit să se reverse în mlaştini, care a fost schimbat prin silinţa şi isteţimea omului într'o arteră de circulaţie pe apă şi într'un cheiu de mărfuri în stare să se măsoare cu Londra şi cu Hamburgul. Atâţia dintre călătorii prin Berlin şi poate şi dintre locuitorii lui nu-şi dau seama că se află într'unul din marile porturi ale Germaniei. Port la ce? Port la Elba, port la multele canale interioare, la Marea Nordului şi la toate oceanele. In câte o seară, când cerul

www.dacoromanica.ro

a mai păstrat ceva din lumina apusului, care pare numai o răsfrângere portocalie de coajă de pini, sădiți de Hohenzollerni ca să oprească pe loc nisipurile glaciare, și când se împletesc pe cerul Berlinului adevărate păienjenișuri de catarge, de vergi și de frânghii, ai ca o bănuială că s'ar putea să fie și astfel și că îți plimbi pașii neștiutori poate printr'un mare oraș de apă.

In partea ei de miazăzi, strada Friedrich se întâlnește cu strada Leipzig, împreună marele târg neîntrerupt al Berlinului, cu toate produsele industriei germane și ale meșteșugurilor de artă, magazin de magazin, sute și mii. Nicăeri mișcarea nu e mai vie, deverul treburilor mai din belșug. Precum din Unter den Linden prin Tiergarten și șoseaua Charlottenburg, s'a tăiat acum autostrada, care leagă Berlinul cu toată Germania, după ce copaci bătrâni, poduri și case au trebuit date îndărăt, de o parte și de alta, ca să se lărgească trecerea, ca și cum un uriaș tânăr din folklorul eroic al Germanilor s'ar fi proptit cu palmele puternice în ele, făcându-și loc, la fel străzile care pornesc din această răspântie negustorească duc în cartierele și în suburbanele pline de coșurile, de turnurile de fier și de rezervoriile marilor fabrici, și leagă, într'un desăvârșit sistem de circulație, orașul cu sine însuși. După prăvăliile de desfacere și micile ateliere de tot felul, urmează cartierul industrial, așezat dincolo de linia de centură a căilor ferate și în sectoare anumite din Gross-Berlin, Marele Berlin.

Organizația «Kraft durch Freude», Putere prin Bucurie, care a dat la noi o organizație asemănătoare în Ministerul Muncii, «Muncă și Voe-Bună», și lucrează în Germania în cuprinsul Frontului Muncii, a trecut pe-aici înfrumusețând și înviorând. Fabricile noui sunt clădite și cele vechi prefăcute în așa fel încât viața lucrătorilor să însemne bucurie și încredere. Am văzut asemenea fabrici, prinse tocmai în curs de schimbare. Unele săli mai aveau posomorîrea unui loc unde se creează bunuri și omul nu este decât o unealtă și el lângă

www.dacoromanica.ro

alte unelte. Viața lui nu putea să înceapă decât după ce lăsa îndărăt acele ziduri afumate. Dincolo atelierul era plin de lumină, cu ferestre mari, cu flori în geamuri, curți cu asfalt și cu pătrate de verdeață, locuri de sport, săli de mâncare și de odihnă cu picturi murale, săli de serbări, biblioteci, întreprinderi de excursii, în țară și în străinătate. O fabrică cu mai puțin spațiu, ca să aducă asemenea îmbunătățiri, jertfise un cat întreg, pentru ca lucrătorii să aibă unde să se adune în pauzele de lucru, să ia o gustare sau să privească de pe pridvoare deschise cerul și lumea. Fabrica nu mai este un loc de suferință și de robie. Omul o caută. El găsește în ea un cadru de rânduială, de siguranță și de frumusețe, o împlinire de dorințe, o camaraderie încercată.

Una din fabricile cu mii de lucrători, de piese de mașini și de lucrări de precizie, avea dela războiu încoace aproape numai oameni din aceleași familii, pentrucă părinții își aduceau la examenele de intrare propriii copii și întreprinderea înțelegea să dea la alegere preferință acestora. In locul luptei de clasă de odinioară, munca a luat altă înfățișare, de iubire, de meserie și de firma care ajută să fie exercitată în cele mai bune împrejurări. Tatăl lucrează alături de copil, ca într'o gospodărie, de care nu-i ține strâns numai salariul. Ceva patriarhal în legăturile dintre muncă și capital stă alături de un desăvârșit mașinism. De multe ori trebue să te freci la ochi, ca să te dumirești pe ce lume te afli.

Fenomenul, nu este numai local, ci se întinde în toată țara. Dar dacă-l întâlnim aici, atât de îmbrățișat și de înviorător, nu trebue să se uite că, precum Berlinul este un mare port, el este și un mare centru industrial, putând să se măsoare, în număr de fabrici, de lucrători și de tone de mărfuri, cu regiunile propriu zis industriale, de pe Valea Rinului, din Silezia sau din Saxonia. Ceea ce se aduce la îndeplinire în cuprinsul lui, nu este numai o experiență de laborator, cu un orizont restrâns, ci o reformă care schimbă fața lucrurilor pentru milioane de oameni și miliarde de mărci și atârnă

www.dacoromanica.ro

greu în cumpănă, chiar numai ca atare, pentru restul ţării şi restul industriei germane.

Cine se duce până în Grunewald sau îşi face timp ca să ajungă pe apă sau cu trenul până la Potsdam, acest mic Versailles al Regilor Prusiei, îşi dă şi mai bine seama, de ce Berlinul se deosebeşte de atâtea din puternicele oraşe, care altminteri îi seamănă. El nu este mai încruntat decât ele numai pentrucă deasupra lui se desfăşoară un cer nordic. Nu e nici într'o necontenită râvnă de treabă numai pentrucă a primit un cuvânt de ordine, pe care îl urmează, ca un ceasornic întors, cât ţine lungimea lanţului sau a arcului. Casele lui ca şi palatele şi grădinile atârnate din orăşelul vecin, de odihnă regală, cu moara de vânt oprită în loc a legendei, s'au ridicat din mlaştini şi din nisipuri, cu o voinţă de cucerire şi cu o încordare de puteri, care n'au încetat nici astăzi. Berlinul s'a clădit cu luptă, bucată cu bucată, şi ceva din porunca străveche, pe care au auzit-o Hohenzollernii şi au dat-o urmaşului lor, a pătruns în crezul de viaţă al oraşului. Când intri în el de pe toate drumurile şi vezi ce îl împresoară, ai ca o temere că, dacă tot acest îndemn înainte s'ar opri fie şi numai o clipă, nisipurile şi mlaştinile s'ar pune în mişcare din nou şi l-ar acoperi.

De aceea Berlinul era menit, lăsând de o parte alte semene, cu un trecut adesea mai strălucit şi cu o desvoltare mai firească, Dresda, Münchenul, Hamburgul, Viena, să fie capitala Germaniei, turnul înalt de unde se dau îndreptările şi de unde pleacă pilda. El care ştia ce-i munca şi jertfa, pentrucă însemnau însăşi plămada din care fusese frământat, era cel mai destoinic să se facă ascultat şi să pună o ţară întreagă la muncă şi jertfă.

www.dacoromanica.ro

VIAȚA LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ DIN GERMANIA

Mă găseam de curând la Berlin, într'o adunare care părea o ședință a Camerei culturale. Niciodată nu văzusem atâția artiști germani la un loc, poeți, romancieri, oameni de teatru, pictori, sculptori și arhitecți. La câte un nume, vechi amintiri mi se întorceau în minte din istoria literaturii sau a artelor, pe care stătusem aplecat în anii universității acestei metropole, dar cei mai mulți erau oameni noui. Vecinul meu de scaun ar fi putut să treacă meșter de multe lucruri, numai de sonete nu. Sosise în oraș chiar atunci, de mai puțin de un ceas. Imi povestea liniștit o mică întâmplare din cursul călătoriei, nu dintr'o trebuință de vorbă sau ca să mi-o facă numaidecât cunoscută, ci ca să mă lămurească de unde-i venea junghiul care-l împiedeca să se întoarcă după voie.

Fusese într'o însărcinare la Roma, vorbise acolo cu capul Statului, și venise după două zile ca să fie față la această adunare, pe aceeași cale a aerului. Fără să vreau mă gândeam la Italienische Reise a lui Goethe, la poștalionul lui cu dese popasuri și la descoperirea pas cu pas a pământului clasic. Pagini, pe care le învățasem odinioară pe dinafară, îmi cântau prin cap și însoțeau, cu vorbele pline de o uimire stăpânită ale marelui scriitor, spusele în fugă ale sburătorului de alături. Iată Verona, care fusese ca o poartă, pe unde lumea latină

www.dacoromanica.ro

a construcţiilor fără moarte îi ieşise drumeţului de acum 150 de ani înainte, şi aceeaşi Veronă, văzută astăzi cu palatele şi cu teatrul ei rotund dela 1.500 metri înălţime, ca o schiţă cu puţine umbre de pe scândura de lucru a unui arhitect. Lumea a mers, şi lumea germană poate mai mult decât altele.

Trecuseră Alpii în mijlocul unei furtuni de zăpadă. Aparatul urcase până la 5.000 de metri în căutarea unui cer mai liniştit. Se uitau pe ferestre şi nu vedeau decât rupturi de nori în dreapta şi în stânga şi uneori, dedesupt, prin vreun luminiş, piscuri şi prăpăstii acoperite de ghiaţă. Aceasta însemna cel puţin un ceas întârziere. Aveau să mănânce la München mâncările reci! Atunci ca o mână puternică i-a oprit o clipă pe loc. Nu a mai văzut nimic, pentrucă un fulger mai scânteietor decât altele năvălise în cabină şi le luase ochii. Când a putut să se uite din nou, pe aripile aeroplanului lor era o pojghiţă de foc peste pojghiţa de poleiu dinainte şi care curgea încet pe la capete şi cădea ca din jghiaburi prin văzduh în şuviţe albastre şi roşii. Fuseseră loviţi de trăsnet, dar, după întâia zguduitură, porniseră cu aceeaşi iuţeală mai departe. Numai el rămăsese cu un umăr puţin ţeapăn. Mă ruga să-l iert că nu se putea întoarce cât trebuia de repede. Câteva exerciţii şi un masaj mâine dimineaţă aveau să-l întremeze aşa încât nici să nu se mai cunoască. Dinspre partea aceasta nicio grije!

Firește că nu toţi scriitorii nouei Germanii sunt ca vecinul meu de jeţ din acea seară, dar mulţi vor să-i semene. Oamenii au mai puţină melancolie şi scrisul mai puţină literatură decât pe vremuri. Cercurile şi cenaclurile s'au schimbat şi ele. Aceeaşi bucurie a faptei, care umple toată ţara, umple şi paginile cărţilor. Nu numai o folosire a istoriei, dar o întreagă estetică a prelucrării şi înţelegerii trecutului, aşa cum a fost el şi cum poate să învie ca să ne ajute să vedem mai limpede împrejurul nostru şi mai ales în noi, şi-a făcut loc în versuri şi în proză, în studii şi în discuţii. Una din cele mai frumoase cărţi ieşite în vremea din urmă este o traducere, traducerea

www.dacoromanica.ro

în proză a duiosului şi puternicului Wolfram von Eschenbach, Parsifal, făcută de Wilhelm Stapel, pe care noi o buchiseam cu dragoste în limba cunoscută astăzi numai de filologi, a Evului Mediu, şi o avem nu numai ca un dar, ci totodată ca un semn al acelei trebuinţe de faptă, faptă de istorie sau faptă de legendă. Este o lume a faptei, care nu cunoaşte prezent şi trecut, ci se cunoaşte numai pe ea şi se preţueşte ca atare, cu cât e mai curată, în afară de timp şi parcă uneori în afară de oameni. Literatura biografică şi vieţile romanţate, cu desvoltarea pe care au aflat-o şi aici, au între Germani, popor de gândire şi de sistematizări, acest înţeles mai adânc. Ele pun în lumină o năzuinţă a tuturor şi se încadrează. Altminteri am putea face greşeala să credem că Germania desamăgită de zilele de azi, găseşte o despăgubire în cele de ieri, ca în anii când creştea în toate ungherele tinerei Germanii floarea albastră a romantismului. Iată-l pe Hans Friedrich Blunck în « Wolter von Plattenberg », a treia carte din romanele lui istorice, cu lupta împotriva lui Ivan cel Groaznic a Maestrului Ordinului German. Este în ea o mărturisire de putere şi un condeiu care sbârnâie, dovezi cu totul de altceva decât de fugă de răspunderile vremii de faţă. Şi iată-l şi pe Iosef Ponten cu lucrarea lui pornită pe multe volume, « Popor pe drumuri », Volk auf dem Wege, din care cel de al patrulea, « Sfinţii celor din urmă zile », Die Heiligen der letzten Tage, abia a ieşit dela tipar. Scriitorul a fost de curând şi pe la noi, ca să caute aceleaşi drumuri ale neamului lui spre răsărit, spre câmpiile cu făgădueli ale Rusiei. Ne aflăm din plin într'o literatură, care răspunde, în multe feluri, trebuinţei de care am amintit.

Dintre toate artele aceea care izbeşte şi înrâureşte mai mult în Germania de astăzi nu este nici muzica, nici pictura, oricât s'a făcut pentru ele în organizarea de concerte şi de reprezentaţii de opere, sau în noua aşezare a muzeelor şi în premiile de compoziţie. Arta artelor se pare că e arhitectura. Germania întreagă, şi

www.dacoromanica.ro

în deosebi Berlinul, îmbracă un alt veşmânt de piatră. Berlinul, care mirosea până ieri a Brandenburg şi a Prusie, ajunge abia acum oraşul imperial, spre care se ridică ochii a 80 de milioane de oameni, ca spre cetatea unde se păstrează vasul Sfântului Gral al germanismului. Mi-aduc aminte, cu ce milă şi uimire ne uitam încă dinainte de războiu la câte o clădire, mai mult nouă, din vreun colţ de Friedrichstrasse, care cădea cu toate acestea sub târnăcop, pentrucă urma să se ridice în loc ceva în alt stil, şi numai de dragul acestui stil. Astăzi trecând pe aceleaşi străzi, mi-e ruşine de mila şi de uimirea de atunci. Ce înseamnă, de pildă, palatul nesfârşit al Ministerului Aerului, care trebue să aibă mai multe încăperi decât orice labirint din lumea mediteraneană sau atlantică, şi schimbă cu totul înfăţişarea şi stilul unui cartier întreg? Ce înseamnă dărâmările programatice care trebue să scoată din moloz un alt oraş? Ce înseamnă o clădire cum a fost Stadionul olimpic şi cum e aerogara nesfârşită dela Tempelhof? Prinţii electori şi Regii de marmoră de pe Aleea Triumfală au plecat şi ei dela locurile lor. Copitele de bronz ale calului amazoanei din Tiergarten, bat nerăbdătoare, ca în aşteptarea unei călătorii. Charlottenburgul, bulevardul cel larg, lărgit acum peste orice închipuire, prin tăiere de copaci şi dare în lături de picioare de pod, aşa cum trecea el pe dinaintea Şcoalei Politehnice şi ne ducea mai departe spre locuinţele noastre studenţeşti, sau spre excursiile de duminică, nu mai seamănă cu ce aveam noi în minte şi căutăm zadarnic prin aceleaşi locuri. Arta aceasta, care este a tuturor, în văzul şi în picioarele lor, şi a fost în toate timpurile dela Caldeeni şi Egipteni până la Romani, arta imperială, se desvoltă şi aici. Se construesc sub ochii noştri un nou oraş, o nouă ţară şi poate un nou popor. Este fapta care se închiagă şi rămâne, o lecţie de frumuseţe şi de putere a unei naţiuni.

Mă gândesc la un scriitor german care, între cele cinci minuni ale ţării alemane, punea el, puţin pictor, pe Iisus mort, de Holbein, din muzeul dela Basel, el,

www.dacoromanica.ro

atât de mult scriitor, manuscrisul cântului Niebelungilor dela Donau-Eschingen, şi, apoi, o biserică, această vedenie de arhitectură, împodobind zarea şi înălţând-o. Scriitorul este poetul şi dramaturgul Hermann Burte, cu numele de casă Stuebe, despre care tocmai am citit că a fost premiat de Capul Statului German cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani, pentru merite faţă de scrisul ţării lui, cu medalia Goethe. El întrupează mai bine decât altul pe literatul vremii, neastâmpărat, vulcanic, în luptă pentru găsirea unei armonii şi fiind altminteri asemenea lui Lessing, pe care nu-l ispitise atât adevărul cât căutarea lui. Burte vine de departe, din anii dinainte de războiu, şi a trecut prin toate schimbările şi pe lângă toţi oamenii de după aceia ai ţării lui, destul de sigur de sine ca să se învredniceascâ astăzi de o asemenea înaltă încununare. M'am dus în bibliotecile şi în librăriile oraşului meu, ca să-mi pot împrospăta scrisul şi ca să-l aduc, de acolo de unde-l ştiam, mai aproape de zilele noastre.

Este ciudat că i-a fost dat să ia medalia Goethe tocmai el care, în dorinţa de faptă şi de suferinţă, proprie celor mai de seamă scriitori germani din acelaşi timp, batjocorise în versuri pietroase vestita formulă de artă pentru artă din balada cunoscută a marelui poet «Cântăreţul», Der Sänger:

«Eu cânt cum cântă pasărea,
Ce-şi are 'n ramuri locuinţă
Şi cântecul din gura mea
Mi-e plată 'n schimb cu prisosinţă».

Ich singe wie der Vogel singt,
Der in den Zweigen wohnet.
Das Lied das aus der Kehle dringt,
Ist Lohn der reichlich lohnet.

Zice Burte, într'o năvală de furie împotriva acestei strofe senine. Amintirea ei îşi face loc în versuri întregi

www.dacoromanica.ro

luate aidoma de dincolo. Nu poate fi nicio îndoială. Burte s'a gândit la Goethe: «Arta e muncă, muncă. Niciodată nu iese un lucru plin de avânt din lene, din fericire de târâe brâu. Geniul e sârguință, care pătrunde în adânc. Niciun poet n'a cântat vreodată așa cum cântă pasărea. Numai cine înfrânează reaua credință a lucrurilor, stăpân pe sine și vesel, ajunge meșter netăgăduit».

Die Kunst ist Arbeit, Arbeit. Nie gelingt
Ein Werk voll Schwung, im Schwall, im Lotterglücke,
Genie ist Fleiss, der in die Tiefe dringt.
Kein Dichter sang je wie der Vogel singt.
Erst wer bezwang der Gegenstände Tücke,
In Lust bewusst, ist Meister umbedingt.

Dar Goethe zâmbește împăcat peste lume și peste această veche controversă. Medalia dată în numele lui e bine dată. In vers se sbate un suflet, și e de ajuns.

Hermann Burte e aleman. Cele mai frumoase pagini ale lui sunt din acele ținuturi ale Rinului, până unde a pătruns în alte secole sânge și gândire dela miazăzi. E nu numai concetățean cu Hebel, poetul în dialect, de care am învățat în școală, dar i-a închinat și un fel de odă, ticluită în cealaltă limbă, atât de dragă și de înțeleasă amândorura și a scris însuși un volum de versuri în alemană. Se chiamă Madlee, după numele unei femei, care apare ca o floare a pământului în cel dintâi volum de proză al lui Burte din 1912, Wiltfeber, veșnicul german, povestea unui căutător de țară, Der ewige Deutsche, Die Geschichte eines Heimatsuchers. Martin Wiltfeber este și el un aleman, care se întoarce după mulți ani acasă, și în această povestire de o singură zi în 400 de pagini se luptă cu sine și cu lumea pentru o nouă credință și o mai bună așezare a lucrurilor. Cade înfrânt în cele din urmă de propria patimă, care, ca un havuz, nu se putea înălța până la cer, ci se întorcea și se risipea în propriul joc de ape! Scrisul aduce aminte de

www.dacoromanica.ro

Nietzsche, ca și multe din atitudini. Scriitorul s'a împotrivit totdeauna și a arătat-o și într'o prefață mai din-coace, ca scrierea aceasta de avânt și de tinerețe să se creadă purtătoarea vreunui ideal politic și să fie însușită de un partid. Cu Wiltfeber Hermann Burte a luat, sprijinit de poetul Dehmel, care l-a prețuit dela început, premiul Kleist. A fost bine văzut și ocrotit de Rathenau, despre care a scris o carte, « Cu Rathenau la Rinul de Sus », Mit Rathenau am Oberrhein. Dar el avea dreptate. Focul, care-l ardea, se aprinsese din altă vatră, decât aceea a vreunui partid politic. Partidele s'au putut duce, flacăra a rămas. De căldura ei Capul de astăzi al Statului german s'a apropiat și a rostit numele lui Goethe. Ca în Faust, partea a II-a, coruri au început să cânte!

Ce răspunde scriitorul? Iată un fragment din Wiltfeber, acesta tot atât de negoethean ca și versurile de adineauri. « Să fim fericiți? Nu, așa ceva nu e îngăduit să ni se întâmple. Mi-ar fi rușine să fiu fericit! E fericit un țăran, un lucrător, poate vita, dar noi suferim, și se și cade să suferim, dacă vrem să ajungem la desăvârșire! » Glücklich sein? Nein, das darf uns nicht vorkommen. Ich würde mich schämen, glücklich zu sein! Glücklich ist ein Bauer, ein Arbeiter, vielleicht das Tier. Wir aber leiden und wir sollen auch leiden um vollkommen zu werden!.

Volumele de versuri ale lui Hermann Burte se chiamă Patricia, Die Flügelspielerin, Cântăreața la pian, Anker am Rhein, Ancoră în Rin și sunt cele mai multe sonete, cu amintiri din Shakespeare, dar cu o viață nouă și cu mărturisiri năvalnice, care fac să se cutremure ca o barcă prea încărcată, savanta construcție romanică a versului, iar volumele de teatru, Drei Einakter, Trei piese într'un act, din 1907, Herzog Utz din 1913, Katte din 1914, Simson din 1917, Der letzte Zeuge, Cel din urmă martor din 1921, Apollon und Kassandra, uneori istorice, alteori psihologice sau sociale, dar totdeauna cu un mare simț și știință a scenei, și cu fiorul unei sguduitoare arte dramatice. Kleist se arată uneori printre rân-

www.dacoromanica.ro

duri, ca să aşeze în rândul celor mai bune şi să apere aceste meşteşugite construcţii.

Cu acestea şi alte manifestări, mai trecătoare sau mai statornice, se mişcă viaţa literară şi artistică a Germaniei de astăzi. Ea este ca un înveliş în care se aleg tot felul de închipuiri fermecate cu existenţă proprie şi crezute atare, până băgăm de seamă că ele trăiesc aevea dincolo de pânză, şi că pânza nu stă între noi decât ca să le dea limpeziciune şi adâncime. Când istoria, atât a unui suflet cât şi a unui popor, este prea bogată, povestirea faptelor atrage mai puţin decât faptele însele şi nu poate să se descurce dintre ele şi să le stăpânească. Literatura şi arta sunt prea încărcate în zilele noastre de tot ce aduce clipa. Vor trebui să mai piardă din viaţă ca să fie mai vii. In schimb, în măsura în care au mai puţin din cuirasa nemuririi, ele sunt mai aproape de om, prietene şi tovarăşe cu el, de-a-valma cu tot ce-l bucură şi-l doare, artă de astăzi pentru astăzi, faptă şi istorie în acelaşi timp. Iubitorii literaturii şi artei, şi ai celor germane, în deosebi, au o privelişte dintre cele mai rare. S'o urmărim cu luare aminte, pentru desfătările estetice pe care le dă, precum şi pentru înţelegerea mai uşoară a timpului şi a oamenilor. Frumosul nu este numai podoabă; este şi cheie.

---

www.dacoromanica.ro

COLABORĂRI CULTURALE

La școala de iubire de țară, unde am deschis ochii minții și am început numaidecât să lucrăm pe la anul 1905, îmbătați de toate numele mari ale trecutului, dar mai ales de neamul viu și de față în fiecare clipă împrejurul nostru, am învățat ceva nou, de care am rămas pentru totdeauna pătrunși. Inaintașii avuseseră menirea minunată să făurească o țară și un suflet, care s'o ție. Aduseseră gânduri din altă parte și puseseră pământuri împreună, care trebuiau să le cheme și pe celelalte, încă neliberate, aceasta într'o luptă de o jumătate de secol, înăuntru și în afară. Primiseră și dăduseră lovituri. Noi înțelegeam să ne întoarcem la izvoarele cele vechi, nu numai ca la niște mijloace, cum făcuseră ei, dar ca la aceia ce erau în adevăr, niște scopuri, limbă, credință, datini. O nouă filologie și literatură, o altă istorie și cunoaștere a poporului își au începutul în acei ani. Alături de ele s'a înșirat pentru întâia oară cu aceleași drepturi, geografia. S'a putut naște gândul unei noui traduceri a Bibliei. Puteam de atunci să ne cercetăm și pe noi în liniște, cum puteam să cercetăm cu aceeași liniște și popoarele dela hotare sau din mijlocul nostru. Țara și neamul se așezau pe temeliile lor de totdeauna și desvoltarea viitoare avea să se facă fără sguduiri. Puteam fi drepți cu noi și puteam fi drepți cu ceilalți.

www.dacoromanica.ro

Am socotit că dovada cea mai vorbitoare a acestei prefaceri au fost în anii din urmă, multele drumuri dela noi la vecini şi dela vecini la noi şi mai ales multele scrieri care îi priveau. Legăturile dintre noi, cele de odinioară, ca şi cele de astăzi, şedeau în această nouă lumină. Ele ajutau să ne înţelegem mai bine, luate din fierbinţeala ciocnirilor. Insemnau în acelaşi timp, ceea ce e statornic între unii şi alţii, statornic şi creator şi trebue de aceea căutat. Valurile care ne-au purtat, uneori spre măriri, dar de cele mai multe ori spre căderi, s'au astâmpărat. Intâia datorie e să ne cunoaştem din nou, aşa cum ne-au lăsat vremurile, şi să ne întindem mâna pentru colaborările roditoare. Tot ce ar fi potrivit să ne desbine ar fi spre paguba tuturor. Ar fi ca o lăsare în voia aceloraşi valuri, dintr'o orbire de o clipă, gata să ne scufunde pe toţi în aceleaşi suferinţe.

Am avut aceste gânduri la întâiul Congres de bizantinologie ţinut la Bucureşti. Veniseră, ca să ia parte la lucrările lui, oameni de ştiinţă din toate părţile lumii, dar veniseră şi cercetători din fostul imperiu bizantin, care sunt ţările balcanice de astăzi şi câteva provincii din coasta lor, de uscat sau de apă. Se întorceau parcă după risipa cea mai nouă dela 1453, când umpluseră Italia şi Europa şi pregătiseră altă vreme, a Renaşterii şi a Reformei, ca să facă iară, printr'o laolaltă chibzuinţă, ceea ce se stricase. Ascultam din sală comunicările lor învăţate şi aveam această vedenie. Simţeam în noi toţi ceea ce sălăşluia în adânc, pusese împărăţia cea mare de răsărit, drept roman şi dreaptă credinţă, şi ne înrudea de aproape, cu voia sau fără voia noastră. Oamenii de ştiinţă păşeau înainte şi arătau drumul. N'aveam decât să-i ascultăm, ca să ne fie bine.

Mă întâmplasem în anii mai dincoace la Sofia, în căutarea unor căi care tocmai să facă aevea asemenea năzuinţe. Sosisem într'o seară de vară. N'aşi fi ţinut minte că era într'o zi de 2 Iunie, fără ceea ce s'a întâmplat mai târziu. Muntele Vitoşa se albăstrea deasupra noastră într'un cer subţiat şi fără fiinţă. Parcă el era

www.dacoromanica.ro

cerul, care se lăsa pe pământ ca să se păstreze, de teama nopții apropiate. In golul de dindărăt aveau să se avânte tinere stelele. Gazda mea, un mare scriitor și profesor universitar bulgar, care trebuia să mă aștepte la gară, nu se arătase. Il știam om cu mintea împărțită și mi-am căutat singur casa unde urma să trag. Nu l-am întâlnit decât târziu noaptea. Era nemângâiat, dar nu pentrucă nu fusese la gară, de care uitase. Se frământa tot că nu mă poftise cu o zi înainte. Eu căutam să-l mângâi, că pentru câte aveam să vorbim și să vedem, o zi mai de vreme sau mai târziu, nu putea să ne păgubească nimic. « Bine, dar știi Dumneata ce înseamnă pentru noi 2 Iunie? ». Eu m'am uitat neputincios la cei dimprejur. Era printre ei și Costov, dramaturgul și directorul Muzeului etnografic, pe care de atunci l-am pierdut, era Bojinov, marele caricaturist. Se uitau la omul mic și îndesat, care se sbuciuma în fața noastră, și nu mă ajutau. Se vedea că îl așteptau să vorbească. Trebuia să fie ceva deosebit.

« Ziua de 2 Iunie ar trebui să fie tot atât de mult a Bulgarilor cât și a Românilor. Dumneavoastră ați uitat-o, iar noi ne-am închis cu timpul din ce în ce mai mult într'ale noastre. Parcă din dușmănie a putut să iasă vreodată ceva bun! Vorbim cu toții, învățăm la școală de Imperiul dela 1100 și 1200 al lui Petre și Asan. L-am făcut împreună, Bulgarii și Românii, pe urma și cu amintirea întâiului mare imperiu al lui Simion, dar, de când n'am mai fost atât de bine unii cu alții, acest imperiu a început să fie privit la miazănoapte de Dunăre tot mai mult ca român, iar la miazăzi tot mai mult și în vremea mai nouă chiar în întregime ca bulgar. Istoria nu se scrie singură, ci de istorici. Dar ce știm noi din acel timp fără cronici și de ce nu ne oprim la cei 70 de ani de colaborare frățească între Români și Bulgari, petrecuți aproape sub ochii noștri și de când dovezile sunt pe toate drumurile, dela întâia carte în limba bulgară modernă, acel Kiriakodromion tipărit de Mitropolitul nostru Sofronie Vrațanski în România la

www.dacoromanica.ro

1806 și până la 2 Iunie 1876, când aici, lângă Vrața, orașul aceluiaș mitropolit și ca o închidere de cerc, s'a prăbușit lovit de un glonț în frunte furtunosul nostru poet și mucenic Hristu Botev? Dumneavoastră ați luat alte drumuri, iar nouă nu ne place să ne mai aducem aminte, pentrucă în tot acest timp n'am făcut decât să căpătăm dela Români, daruri din care s'a urzit o țară, și n'am mai apucat să dăm nimic în schimb. Nici între oameni recunoștința nu leagă totdeauna; între State ea e de-a-dreptul necunoscută.

Avem la Biblioteca Națională un manuscris, pe care am să ți-l arăt mâine. E de mâna lui Zamfir Arbore și ne pare rău numai că e atât de scurt și oprit prea de vreme. Ați făcut acolo o Istorie a Bulgariei eroice între 1860 și 1878, pentru care, dacă ar fi numai ea, și ar trebui, noi cel puțin, scriitorii, să vă preamărim. Nicăiri, nici în scrieri bulgărești, eroii noștri cei mai scumpi, și pe cari ziaristul român i-a cunoscut și i-a ajutat, nu sunt zugrăviți cu atâta putere și cu atâta omenie. Noi ar fi trebuit s'o traducem și s'o punem în mâinile școlarilor și cititorilor noștri. Vremea aceea are să vie și ea. Bulgaria n'a știut nici aici să dea ceva care să laude și să facă iubită România în aceeași măsură în care scrierea lui Zamfir Arbore, ținută mereu sub lacăt la noi, laudă și face iubită patria lui Hagi Dumitru, a lui Caragea, Levsky și Botev. Păcat că biografia lui Botev a rămas despărțită de textul pe care-l avem și l-ar fi încheiat ca o apoteoză. Am scos pentru Dumneata din acel manuscris câteva crâmpee dintr'o scrisoare trimisă lui Zamfir Arbore de ziaristul nostru Zaharia Stoianov, care a ajuns mai târziu Președinte al Sobraniei. Scrisoarea e din 1886. S'a tipărit în românește în ziarul « Telegraful », care-l avea ca redactor pe Zamfir Arbore. Iată ce credeau atâția Bulgari a doua zi după războiul de liberare de sub Turci. In marea noastră statue, ridicată în Piața Sobraniei Țarului Osvoboditel, Țarului Liberator, sunt în grupul care înconjură dedesubt calul împăratului, soldați Ruși și voluntari Bulgari, dar lipsesc toți oamenii

www.dacoromanica.ro

din scrisoarea lui Zaharia Stoianov, Kogălnicenii şi Brătienii, întâii şi cu mult înainte la datorie. La aceasta m'am gândit când am transcris pentru Dumneata, pe sărite, câteva rânduri».

Zise şi-şi căuta prin toate buzunarele, scoţând pe masă carnete, creioane, hârtii de tot felul, batiste, până descoperi într'o carte o foaie mare făcută în patru cu numele Bibliotecii Naţionale. Eram mişcat că se gândise la mine, cum eram mişcat şi de vorbele lui. Vream să-l ajut să se aşeze pe un scaun:

«Lasă, că nu sunt chiar atât de obosit, cum ai putea să judeci după ghetele mele. La restaurantul Balabanov oamenii sunt învăţaţi cu mine. Scriitorii şi artiştii alcătuesc aici, la Sofia, o mare familie şi fiecare familie îşi are ciudăţeniile şi ciudaţii ei. Numai proştii se miră. Noroiul de pe picioarele mele e de pe muntele Veslez. Ar putea fi luat şi aşezat la icoană. De acolo viu. In fiecare an, la 2 Iunie, tot tineretul din Sofia face o excursie, care e un pelerinaj, până la muntele şi la locul unde a căzut acum aproape 60 de ani Hristu Botev. Am fost şi eu cu studenţii mei. N'am vrut să dau la nimeni până sus braţele de liliac pe care le-am luat cu mine şi nu m'am uitat totdeauna unde calc. Nu m'am mai schimbat. Astăzi se umblă aşa cum am fost acolo».

Poate că era răguşit şi bătrân glasul care a început deodată să cânte cântecul lui Botev, dar toţi tovarăşii noştri au intrat cu el în măsură. Alţi oameni, de afară, cari treceau pe la ferestre, s'au oprit şi au cântat şi ei. Părea că toată Sofia, Bulgaria întreagă, din Dunăre până în Balcani, cântă:

Liniştit, Dunărea albă se vălureşte, susură vesel,
Şi Radeţchi fudul pluteşte pe valul de aur,
Dar când se arată malul dela Codoslui,
Pe vapor răsună o goarnă şi se desfăşoară un steag.

Profesorul vorbi mai departe:

www.dacoromanica.ro

« Radețchi e vasul austriac, pe care au pus mâna cei 200 de cetași ai lui Botev, îmbrăcați în grădinari, și l-au silit să-i ducă dela Giurgiu până la satul dela noi, Codoslui. Satul în care am fost și eu pe urmele poetului, este locuit și astăzi, ca și în zilele lui, numai de Români. Românii îl ajutaseră dincolo de Dunăre și tot printre Români, prin satele lor care se întind până în jurul orașului Vrața, unde trebuia să i se încheie viața eroică, s'a strecurat în inima Bulgariei. M'am gândit astăzi la acest drum și la România, înaintea monumentului de pe munte. Ar fi trebuit să fii cu noi acolo. Ai fi fost în locul Românilor, cari, pe nedrept, n'au fost chemați și n'au venit niciodată. El ar fi înțeles și te-ar fi privit cu iubire. A trăit ani de zile în București, în Brăila, în Giurgiu, a scris și a visat în țara Dumneavoastră, care a fost a doua lui țară, și a lăsat în ea, ca să nu-i mai vadă niciodată, femeia și copilul.

« Dar mă întind la vorbă și nu citesc ce a scris Zaharia Stoianov, încă atât de aproape de zilele, pentru noi legendare, când s'au întâmplat toate acestea: « Nu există un singur Bulgar, mai mult sau mai puțin cult și patriot care să nu fi călcat pământul liber al României și să nu se fi folosit de ospitalitatea frățească a Românului. Intr'o epocă de o jumătate de secol, într'o epocă groaznic de neagră pentru noi, privirea poporului bulgar a fost mereu ațintită asupra malului stâng al Dunării. Tot ce a fost onest și mare, tot ce avea vreo inițiativă, tot ce n'a putut trăi și respira în Bulgaria robită, lucra și trăia în sfânta Românie . . . Țara voastră a fost pentru noi farul luminat al libertății, speranța în viața nouă. Deși vasali puternicilor Sultani, Românii au îngăduit, ba chiar au patronat organizarca comitetelor revoluționare, au lăsat pe Rakovsky să-și rostească vorbele de foc, au lăsat pe Liuben Caravelov să-și tipărească ziarele Zvobodo și Nezovisimost, au lăsat pe neastâmpăratul Hristu Botev să ne trimită « Cuvântul emigranților bulgari », și să editeze apoi « Zname ». Pământul vostru a hrănit pe apostolii libertății bulgare,

www.dacoromanica.ro

pe luptătorii uriaşi ai neatârnării noastre, pe Levsky, Bencovsky, Hagi Dumitru, Caragea, adică întreaga pleiadă a martirilor noştri căzuţi pe câmpul de luptă, morţi în ştreang şi prin temniţele turceşti. România a fost a doua patrie pentru miile noastre de martiri».

«Şi acum, uită-te, te rog, bine la mine. Eu sunt membru al Academiei Bulgare, dar nu pot şi nici nu vreau să uit că Academia noastră de astăzi este Societatea literară bulgară înfiinţată de colegi de seamă, cari-şi ziceau la 1869 în 3 Decemvrie, în cererea făcută marelui român Mihai Kogălniceanu, pe atunci Ministru de Interne, «Subsemnaţii cetăţeni ai Brăilei», Ţenov alături de Beron şi Drumev. Când tot pe acea vreme se găseau acolo luceferii scrisului şi acţiunii politice, cari au deşteptat şi au înfiinţat Bulgaria, Rakovsky cel vechiu, Liuben şi Petcu Caravelov, Botev, Dobre Voinicov, întemeietorul teatrului bulgar şi toţi ceilalţi, mă întreb cine mai rămăsese acasă şi ce ne-am fi făcut noi fără ei şi fără România? Mă simt şi eu puţin cetăţean al acelei Brăile şi cetăţean al României. Şi dacă ţara mea, în potrivelile ei politice, în care nu mă pricep şi nu vreau să mă amestec, s'ar ridica vreodată, din orice pricină, împotriva României, mi-aşi acoperi ochii, pentrucă mi s'ar părea că ea ar trebui să treacă peste cele mai mari umbre ale noastre, aşezate la hotar, ca să împiedice grozăvia».

Intre cei cari ascultau pe cunoscutul meu se găsea şi scriitorul Iordan Iovcov, tras de o parte şi tăcut, cum părea că-i era firea şi-i era poate numai boala, care l-a răpus curând. A avut un zâmbet de înţelegere, şi atunci m'am hotărît să dau în româneşte cartea lui de povestiri: «Nopţi la Hanul din Antimovo», ca o amintire a acelei zile de 2 Iunie şi un semn al colaborărilor cu putinţă. A primit s'o ilustreze Teodorescu-Sion şi a ieşit unul din frumoasele noastre volume, atât prin cuprinsul puternic al unui scriitor care citea în original şi preţuia pe Mihai Sadoveanu, cât şi prin înfăţişare tipografică. E ciudat, în legătură cu rostul acestor

www.dacoromanica.ro

cuvinte, că la 1932 criticul bulgar Vladimir Vasiliev rugat să scrie o prefață la această traducere, încheia astfel: «Această traducere, după «Mina de aur» a lui Ştefan Costov, constitue un al doilea pas de adaptare reciprocă a valorilor culturale ale popoarelor român şi bulgar, care se face dincolo de Dunăre. Vom şti să-l prețuim. Şi de data aceasta *tot noi suntem cei îndatorați!*».

La o căutare mai de aproape, față de fiecare popor din jur şi din Peninsula Balcanică ne putem descoperi în cursul secolelor schimburi de înrâuriri şi de servicii de viață, la fel cu acelea care leagă Bulgaria de noi, după mărturisiri care nici nu sunt ale noastre, ci ale celor mai buni dintre fiii ei. Orice pas pripit al celor de azi poate deştepta o chemare la datorie şi o împotrivire a umbrelor, vrednice încă să fie ascultate şi ele, de vreme ce pe umerii şi faptele lor se reazimă țările însele, în care s'au zidit. Vremurile sunt cumplite, după scrisa cronicarului. Să ne păstrăm firea, pentrucă am fost înaintea lor şi vom şti, prin cumințenie, să fim şi după ele. Dacă ne vom slăbi unul pe altul, vor folosi alții, nu noi.

www.dacoromanica.ro

VIAȚA LUI TOLSTOI

Au fost oameni cari au legat numele lui Tolstoi de al lui Goethe, prin data naşterii, ca lună şi zi din lună, aceeaşi la amândoi: 28 August. In afară că apropierea ar fi fost cu totul exterioară, s'a văzut curând că ea nici nu exista în fapt. Unul, 28 August, cel al olimpianului dela Weimar, dela 1749, rămânea de stil nou, iar altul, cel al profetului frământat de toate patimile, era în adevăr, raportat la cel dintâi, 9 Septemvrie 1828.

Pentrucă e vorba însă de urmărirea lui Tolstoi în viaţa lui lăuntrică, aceea care, peste disciplină de artă sau convenienţe, adică disciplină socială, înseamnă însuşi omul, cu puterile sau lipsurile sufleteşti, să ne oprim la cea mai dragă formulă a lui Goethe. Ea se potriveşte aidoma lui Tolstoi şi putea fi găsită de un cercetător al operei lui, a doua oară, întocmai, fără o cunoaştere a ei dela izvor.

Zicea Goethe, probabil în convorbirile cu Eckermann, că tot ce a scris el sunt crâmpeie ale unei mari spovedanii: Bruchstücke einer grossen Konfession. Expresia a uimit, cu toate că la un mare liric, aşa cum a fost Goethe, oricâtă poemă epică, dramă, povestire şi ştiinţă a făcut, nu putea fi decât firească. Dar cu cât mai mult trebue să ne mire pentru Tolstoi, scriitor epic şi numai scriitor epic, unul din cei mai mari şi mai nefalsificaţi de adaose într'un veac de amestec al genurilor.

www.dacoromanica.ro

Chiar dacă n'ar fi alte mărturii, care să ne ajute să vedem pe Tolstoi și întâmplări de-a-dreptul ale lui sau la care fusese martor, în aproape toate povestirile și romanele pe care le-a scris, ne-ar rămâne dovada cea mai bună: mărturiile proprii. Din întâia tinerețe, dinainte de 20 de ani, și până la urmă scriitorul și-a însemnat în jurnalul lui până și cele mai mărunte fapte ale vieții, gândurile, ciocnirile cu oamenii, geneza și procesul de realizare a tuturor operelor. E ca o neîntreruptă pătură de apă subterană, de unde țâșnesc numai din loc în loc, în văzul oamenilor, jocurile frumoase efemere sau șivoaele puternice, care trebuiau să miște morile cele grele cu făina flămânzilor de adevăr. Ne vom lăsa mai puțin ispitiți de ele, neintrând în scopul cuvintelor de azi, și vom încerca să pătrundem și să rămânem tot timpul dincolo.

Din când în când, pentru control numai și ca o întemeiere a formulei goetheene cu aplicare la Tolstoi, vom trece dela un izvor la altul, știind însă mereu că, în sine, ele nu sunt decât unul și același.

Din aceeași pricină, pentrucă Tolstoi stă fără taine în fața noastră, pe de o parte în literatura autobiografică a « Jurnalului » și a corespondenței, și apoi în literatura propriu zisă, cu făpturi mai mari decât natura, făcute să se miște între faraoni și statui, putința documentelor neașteptate pentru cunoașterea lui ni se pare neverosimilă. Suntem în anul centenarului nașterii. La Moscova se pregătește o ediție de opere complete, pe care guvernul sovietic a încredințat-o unor critici prea conștiincioși ca să se învoiască, ei, cu tăieturi ale pasagiilor neplăcute regimului. Multe pasagii rămase nepublicate vor fi acum pentru întâia oară aduse la cunoștință. Din punct de vedere literar, evenimentul se poate aștepta cu toată nerăbdarea. Ce va însemna însă din punct de vedere autobiografic și omenesc, ne îngădue să ne facem o părere un volum de curând apărut, cu acest nume: Tolstoi necunoscut. A fost scos și el cu învoiala familiei, de către cineva care a adus însuși materialul din

www.dacoromanica.ro

Rusia. Mici fapte şi trăsături interesante nu lipsesc, dar ele nu adaogă nimic lui Tolstoi, pentrucă Tolstoi e întreg în operele pe care le avem. Tolstoi de aici e un Tolstoi foarte cunoscut, Tolstoi de totdeauna, numai că în nişte pagini care rămăseseră în sertare. Il vedem, aşa cum trebue să stea şi acum aici în sală şi să asculte în picioare, mai înalt decât noi toţi şi străveziu, încât toată lumea se străvede prin el dincolo, însă ca şi cum s'ar creea din el, cu mâna sub cureaua care strânge bluza căzăceească şi cu ochii drepţi, străbătători, cenuşii, ochii temuţi ai raţionalistului fără mângâiere aţintiţi în aşteptare asupra noastră. Aşa cum casa dela Iasnaia Poliana a stat deschisă după 1880, timp de 30 de ani, tuturor trecătorilor cari voiau să se oprească, dela prieteni din aceeaşi lume la curioşi internaţionali sau la rascolnici de drumul mare, la fel şi viaţa lui. « Eu n'am taine! » A spus-o singur şi a pus tot ce i-a stat în mână ca să facă un adevăr din acest înspăimântător cuvânt.

Iată această viaţă, aşa şi atât cât reiese din ceea ce Tolstoi ne-a mărturisit. Aş grupa faptele, fără să mă ţin de împărţirile obişnuite ale biografilor cari lucrează şi cu alte elemente, în trei mănunchiuri. Cel dintâi dela început, dela începutul vieţii conştiente, — el pretinde că şi-a văzut trupul în albioara de baie când era de trei ani, şi s'a îndrăgostit de el — până numaidecât după sfârşitul romanului Ana Karenina, pe la 1877—1878. Sunt cei cincizeci de ani de pregătire şi de cugetare ai scriitorului, anii frământărilor sufleteşti şi ai marilor creaţii artistice, anii teoriei. Mănunchiul al doilea s'ar întinde dela această dată de răspântie până la 28 Octomvrie 1910, cei 30 de ani ai luptei cu lumea după lupta cu sine, anii apostolatului religios şi social, anii practicii. Cel din urmă mănunchiu nu ţine decât 10 zile şi se încheie în odaia şefului de gară dela Astapovo, cu mâinile care atâta împletiseră binele şi răul, încrucişate pentru totdeauna pe piept. Sunt zilele tăcute, despre care nu ne-au rămas decât spuse străine, ale sfinţeniei şi ale drumului crucii.

www.dacoromanica.ro

Cine era acest Tolstoi, care a umplut veacul, şi de unde venea? A spus-o singur, în felul tăios şi de desconsiderare, de atâtea ori fățarnică, față de sine, al lui Rousseau, pe care l-a iubit şi în multe l-a urmat. « Cine sunt eu? Unul din cei patru băieți ai unui locotenent-colonel la pensie, rămas orfan la 7 ani, crescut de femei şi de străini». E dintr'un pasagiu al unei însemnări mai lungi, de jurnal intim, dela 7 Iulie 1854. Era atunci la București şi se pregătea să plece la asediul Sevastopolului. Sunt niște cuvinte spuse într'adevăr parcă în mijlocul nostru şi pentru noi. Pe părinți, pe amândoi, şi ascendenții vestiți, de mamă şi de tată, îi găsim în eroii de căpetenie ai romanului « Războiu şi Pace», care mai mult decât un roman istoric e o cronică de familie. Acel locotenent-colonel la pensie era însă din osul neamului de boieri cari au stat la începutul Rusiei şi au avut mereu rosturi mari în împărăție. E destul să amintesc de strămoşul lui din vremea lui Petru cel Mare, care a făcut vestitul serviciu italian Țarului şi a ajutat să se rezolve, cum s'a rezolvat, sălbatic, problema țareviciului. Mama lui venea dintr'o familie, Volkonsky, care nu era mai puțin veche şi cunoscută. Tolstoi a rămas toată viața moştenitorul acestui îndoit sânge. A fost un moşier rus de neam, învățat să se privească de mic drept o ființă aparte, să aibă numai neînțelegere şi dispreț pentru intelectualii şi oamenii de oraş, să-şi ia mereu un loc de conducător şi să-l ție şi să-l exercite, mai mult asupra sufletelor decât asupra corpurilor, nu numai în Rusia, dar în toată Europa, tocmai atunci când se lepăda cu o mai mare smerenie creştină de el. Sunt caracteristice vorbele lui Lenin, ale altui adevărat rus, către Gorki: « Tolstoi, ce bloc, iubite, ce materie! Lucru cu adevărat măreț la Tolstoi e glasul lui de țăran, gândirea lui de țăran; el e un țăran sadea, aşa cum în afara lui nu s'a pomenit un al doilea. Până la acest grof, țăranul nici nu a fost cunoscut în literatură». Ura sau neînțelegerea atâtora față de el, se datoreşte tocmai acestei însuşiri. E ura față de țăran, rămas închis, numai pentru el şi

www.dacoromanica.ro

de neîndoit, aşa cum e totdeauna omul dela ţară. Acest rus până în măduvă, nu putea să sufere pe slavo-fili şi pe liberali, aşa cum n'avea încredere faţă de social-democraţi, şi era la fel privit de amândouă taberele; şi el, care trăia de mic în limbi şi cărţi străine, totdeauna informat de ultima idee din Europa, era tot atât de puţin un occidentalist şi putea fi îmbrăţişat ca unul din ei de această aripă stângă, intelectuală şi politică, a Rusiei.

A trăit aproape toată viaţa la Iasnaia Poliana. De acolo are întâile amintiri, de acolo cele din urmă. Viaţa de ţară îl urmărea, oriunde s'ar fi găsit. La 1844 e student la Universitatea din Kazan, destul de puţin entusiast, întâi la limbile orientale şi apoi la drept. Când pleacă la 1847, fără să fi dat examenele, e atras de Iasnaia Poliana şi de gândul să trăiască pentru ţărani şi să-i fericească. Are desamăgiri, ţăranii nu-l înţeleg, nu se apropie de el, îl batjocoresc şi-l înşeală. Experienţele de-atunci a vrut să le facă obiectul unui mare roman din care nu s'a păstrat decât un episod: Dimineaţa unui moşier. La 1851, scârbit de încercările umanitariste şi reformiste, după ce îşi lăsase frânele slobode firii lui autoritare şi pătimaşe, jucând mai ales cărţi şi ruinându-se, pleacă în Caucaz, ca să se refacă. In singurătatea de acolo, cu munţi de zăpadă şi cu duşmani, se descopere pe sine. Scriitorul Tolstoi e de aici. Intâia lui operă însă, e o întoarcere acasă şi asupra vieţii de până atunci. E o adevărată întoarcere care culege numai observaţiile făcute pe drum, de ani şi ani, asupră-şi şi asupra lumii. Se chiamă «Copilăria» şi trebuia să facă parte dintr'un mare roman ciclic: Patru popasuri ale unei formaţii intelectuale. El pornea cu întâiul fragment, «Copilăria», dela naştere, trebuia să treacă dela Adolescenţa, începută tot în Caucaz şi sfârşită în România, la Tinereţea, la care a lucrat la Sevastopol, prin anii de închegare, la Iasnaia Poliana, la Universitate şi în lume, şi trebuia să încheie cu romanul împrospătării în mijlocul naturii uriaşe şi al omului nou. Acesta, rupt de celelalte, ni s'a păstrat în formă de fragment în nuvela «Cazacii»,

www.dacoromanica.ro

începută în Caucaz și sfârșită abia peste aproape zece ani, în preajma celei de-a doua activități literare a lui, în toamna anului 1862, după ce-l purtase pe câmpurile de luptă, prin Europa și-l adusese iară la Iasnaia Poliana, fără gând că are să-l mai ducă la capăt vreodată. O datorie de o mie de ruble, făcută la biliard, și plata înainte luată pentru acoperirea ei, dela Katkov, directorul revistei « Russky Wesnik », îl conving. Nuvela apare revăzută, dar tot neisprăvită, cum a și rămas. E simbolică această neisprăvire, pentru rostul pe care trebuia să-l aibă opera și pentru stadiul de desvoltare, care stătea atunci înaintea lui Tolstoi, abia căsătorit.

In 1855, spre sfârșitul anului, se întoarce de pe front și în anul viitor demisionează din armată. Trăia pe acea vreme în cercul prietenilor lui literari din Petersburg și la Iasnaia Poliana. Ducea o viață de observație crudă, care îl îndepărta treptat de oameni, de joc de cărți și de petreceri. Se ducea la chefurile cu țigani cari i-au împodobit unele din lucrări, cum e mai ales « Cadavrul viu ». Atunci, într'o dimineață, un prieten care venise la Turgheniev, s'a mirat că vede o sabie rezemată de un scaun. I s'a răspuns că e a lui Tolstoi, care se întorsese foarte târziu noaptea și se oprise să doarmă la el. Sabia aceea rămânea fără rost acolo și nimeni n'ar fi putut spune pe acea vreme că ea avea să se ridice asupra literaturii și vieții rusești, în brațul unui arhanghel, care vestea Apocalipsul, altă judecată și o nouă împărăție a lui Dumnezeu. In 1857 pleacă în străinătate. E întâia lui ieșire din Rusia; în 1860 pleacă a doua oară, în ambele rânduri câte nouă luni. După aceea se așează la țară și nu mai iese decât pentru scurte răstimpuri la Petersburg, Moscova, pe Volga, la herghelia lui dela Samara, sau în miazăzi, atunci când s'a îmbolnăvit mai greu, la bătrânețe. Tolstoi crește din pământul rus, unul din cele mai curate, din guvernământul Tula, și rămâne pentru toate vremurile cel mai rus dintre scriitorii și oamenii mândrei țări slave. « Scriitor al pământului rus » i-a zis Turgheniev aproape de sfârșitul vieții pe la 1883.

www.dacoromanica.ro

Tolstoi, care totdeauna a încercat să se apropie de marele romancier şi totdeauna a rămas depărtat, a protestat şi împotriva acestei formule. I se părea fără înţeles. Poate pentrucă era în zilele fierberii etice şi religioase.

Jurnalul nu e destul de bogat pe cât l-am vrea în această perioadă. După 1857 începe să se împuţineze. De unde era urmat zi cu zi, are salturi şi goluri. Cele mai de seamă căutări şi schimbări se deslușesc însă, fie şi într'un rând sau într'o exclamaţie. Ceea ce îl preocupase până acum erau toate problemele pe care le vom întâlni statornic la Tolstoi: omul ca individ şi mai ales el, legăturile cu societatea şi revărsarea în Dumnezeu. Omul e plin de iubirea de sine, e pornit şi dispreţuitor faţă de ceilalţi, în voia tuturor patimilor, joc de noroc, femei, băutură, petreceri. E o putere înăbuşită care vrea să se cheltuiască şi, nemulţumită de căile obişnuite, sfarmă totul şi se împrăştie. Dintr'o tinereţe, pe care noi obişnuim pentru media oamenilor, s'o numim neocupată, din anii băeţiei, el şi-a alcătuit nişte rânduieli aspre de viaţă, cele mai multe negative, porunci biblice: Să nu... pe care le-a însemnat, îmbogăţindu-le sau slăbindu-le în fiecare zi, certându-se regulat pentru regulata lor călcare, în fiecare seară. E ceea ce numesc eu autoflagerea tolstoiană, şi vâjâie prin fiecare foaie a jurnalului, care înşiră în acelaşi timp, ca într'o spovedanie către Dumnezeul abstract, poticnirile şi păcatele săvârşite din zori până în seară şi uneori din seară până în zori. Vrea mereu să se înfrâneze pe sine, să nu mai fie mândru faţă de ceilalţi, supărăcios până la provocări sau la îngheţarea oricărei simpatii, să lucreze, să se desăvârşească. Dela înconjurimea nemijlocită, rude, colegi şi prieteni, se ridică la datoriile lui faţă de seamăn, pentru care vrea să lucreze, şi mai ales faţă de ţăran şi faţă de mulţimea anonimă. Problema descătuşării ţărăneşti, a împroprietăririi, nu numai că l-a interesat, dar l-a câştigat pentru ea. In ţăran n'a văzut însă numai celula economică, ci dela început pe om cu sufletul lui, dornic

www.dacoromanica.ro

sau cel puţin vrednic de înălţare. In călătoria lui dintâi în străinătate, unde se dusese tocmai ca să se reculeagă şi să găsească o linie de purtare în haosul care-l purta cu el, înseamnă la 24 Iulie 1857. Era la Sttutgart, abia ajuns, după o citire a unui roman de Auerbach: «Am văzut luna din dreapta: e semn bun. Esenţialul: am conceput foarte viu ideea să organizez o şcoală de sat pentru toată regiunea, şi un plan întreg de activitate în acest sens. Principalul e o activitate fără popas». A doua zi ajuns la Baden, se lăsa ispitit de ruletă, pierdea aproape tot ce avea şi se întorcea pe neaşteptate în Rusia. E aici în trei rânduri întreg Tolstoi, omul. Firește că rămâne, cu izvoarele ţâşnind din el, scriitorul.

Iată că a început partea de superstiţie: Luna la dreapta, semn bun. Jurnalul e semănat cu asemenea trăsături. Superstiţia aceasta e uneori tradiţie, ţărănism şi folklor. Una din cele mai caracteristice e credinţa lui în ziua de 28. Se născuse într'o asemenea zi. Intâia carte i-a apărut într'o zi de 28, întâiul copil i s'a născut la fel. Când vrea să facă o colecţie a poeziilor din scriitori francezi moderni, era de părere să se deschidă din fiecare volumul caracteristic şi să se copieze fără deosebire bucata dela pagina 28. A plecat de-acasă pe drumul morţii la 28 Octomvrie. Scrie într'un volum de amintiri unul din băieţii lui, care la acea dată trăia cu familia în altă parte, în miazăzi, că atunci când a primit telegrama că tată-său a plecat şi nu se ştie unde, în ziua de 28, şi-a dat seama că era pentru totdeauna.

A doua trăsătură, după aceea de rusism vechiu, era aceasta de rusism nou, al vremii lui. Tolstoi făcea parte dintre boierii pocăiţi ai Rusiei. Ei îşi dădeau seama că au îndatoriri mari faţă de ţăranii lor şi căutau, fiecare după fire, să şi le împlinească. Tolstoi, după ce le-a încercat pe celelalte, de ordin propriu zis economic, şi a dat greş, s'a adâncit în cele de ordin sufletesc. Şcoala a înfiinţat-o numaidecât, dar după ce a învăţat pe copii ceea ce însuşi nu ştia, cum o spune singur în jurnalul intim, a plecat din nou în străinătate, peste trei ani, ca

www.dacoromanica.ro

să studieze sistemele pedagogice și aplicarea lor în Europa. Aceste frământări, preocupări și ocupări multiple, izbiseră și pe prieteni și mai ales pe Turgheniev, care în același an, 1857, îi scria: «Imi spui că ești foarte mulțumit că nu mi-ai urmat sfatul, să fii numai un om de litere. Nu discut. Poate ai dreptate. Cu toate astea îți mărturisesc rușinea mea că oricât îmi bat capul nu pot să-mi închipui ce poți să fii dacă nu ești om de litere. Ofițer? Moșier? Filozof? Intemeetorul unei noui religii? Funcționar? Om de afaceri? Te rog scoate-mă din încurcătură și spune-mi care din aceste ipoteze e cea mai bună. Glumesc, dar la urma urmei aș vrea nespus să-ți deschizi în sfârșit toate pânzele și să plutești». Nu se vede, de-aici, minunat, ce multiplu apărea Tolstoi contimporanilor pătrunzători, în ajunul a 30 de ani? Convingerea că el rămâne același, de când se desluşește ca personalitate, în anii foarte fragezi, până în mijlocul marilor lupte ale bătrâneții, nu capătă decât încă o întărire. Și în sfârșit, în al treilea rând, alături de meditațiile umanitare, căderea în ispită, jocul, ruina, ruperea de mediu și fuga la Iasnaia Poliana.

Problema lui Dumnezeu îl umple deopotrivă. Dela 12 sau 13 ani, când un coleg de școală intră peste el și fratele lui în odae, strigându-le că are dovada că Dumnezeu nu există, dela încercările să puie nemurirea în formulă și dela căderea în religiozitate a fratelui lui Dimitrie, încă dela Universitatea din Kazan, căreia i-a fost martor, până la tăgăduirile și la adâncirea în religia naturală a lui Ieroșca din Cazacii, sau până la aceste gânduri, sunt trepte: «Convorbirea de ieri despre dumnezeire și credință a făcut să se nască în mine o gândire măreață, nemăsurată; mă simt în stare să-mi consacru viața urmărindu-i împlinirea. Gândirea aceasta e crearea unei noui religii, conformă cu desvoltarea omenirii, religia lui Hristos, dar curățată de credință și de taină, religie practică, nefăgăduind fericirea viitoare, dar dând-o aici pe pământ. Imi dau seama că această idee nu poate fi înfăptuită decât de mai multe generații lucrând conștient în

www.dacoromanica.ro

acest sens; generațiile au să-și lase moștenire gândul urmașilor, și într'o zi fanatismul sau rațiunea vor ajunge s'o înfăptuiască. Să lucrezi conștient ca să unești pe oameni prin religie, iată temelia gândirii care sper că va ajunge să mă ia cu sine». Aceasta, înaintea Sevastopolului, în Martie 1855. Până la scrisoarea lui Turgheniev mai trec doi ani. Trepte sunt toate aceste stări, dar trepte care duc mereu, și în fiecare zi, dela pământ la cer și dela cer la pământ. Firea religioasă dela început a lui Tolstoi se străvede limpede.

Acestea până în preajma anului 1862. Atunci Jurnalul intim arată întâia răspântie care o prevestea pe cealaltă. Cea dintâi era primăvăratică și înflorită; cealaltă s'a afundat în nori și trăsnete profetice.

Faima literară a lui Tolstoi, uluitoare dela întâile povestiri, scade. Ceea ce scrie el după 1857 nu mai interesează lumea. Societatea se schimba. Literatura lui de război și de întrebări de scriitor în căutare a artei și sufletului propriu, cădeau în plină întoarcere spre problemele de ordin social și chiar administrativ, de rezolvare a ciocnirilor dintre clase și de organizare nouă a Statului, după trezirea a doua zi de înfrângere. In același timp și aproape ca o provocare, în atât de mare contrast cu tot ce a urmat, Tolstoi, în comunicarea dela 4 Februarie 1859 la Societatea moscovită a Iubitorilor literelor ruseşti, — « Superioritatea elementului artistic în literatură asupra tuturor curentelor ei vremelnice», făcea apologia artei pentru artă. Trebuia să intervie Homiacov, președintele societății, ca să ia apărarea artei sociale și morale.

In vremea din urmă fusese tot bolnav. Credea că e ftizic. Doi din frații lui muriseră de boli de piept. La începutul anului 1862 se duce după sfatul medicilor, la Samara, ca să facă o cură de kumîs, lapte de iapă fermentat. Și curând după aceea, în toamnă, se însoară, cu Sofia Andreievna Behrs, pentru ca să intre într'o epocă de pace lăuntrică și de mare creație. Dela 1865 până la 1878 Jurnalul intim se oprește. E drept că nu lipsesc

www.dacoromanica.ro

scrisorile cu mărturisiri proprii, nu lipsesc mărturisirile străine şi mai ales operele, cu atâtea episoade autobiografice abia ascunse în haina artei. Era o încercare de deslegare a tuturor problemelor din punct de vedere strict personal. Tolstoi e fericit. De atunci sunt ocupaţiile gospodăreşti înteţite, apicultură, crescătorie de vite, herghelia de 3 şi 4 sute de cai dela Samara, cu cele 5000 de hectare în acest scop cumpărate din ţara Başkirilor, la aproape 150 kilometri de trăsură dela Samara, viaţa de mare moşier gospodar. De atunci romanul « Război şi Pace», scris timp de cinci ani, dela 1864 la 1869, de atunci începutul Anei Karenina, la 1873. Când o isprăveşte, cu destulă silă, la 1878, e în plină criză religioasă şi intrat în a doua epocă a vieţii.

Am zis acestei de a doua epoci etică-socială, sau practică, după cea dintâi estetică-filozofică şi teoretică. Voiu încerca să întemeez numaidecât această părere. Simt că e nevoe!

Anii 1876, 77 şi 78 au fost pentru Tolstoi ani de dospire şi apoi de izbucnire a unei crize. Nu e vorba de vreo schimbare în adânc şi de un om care ar apare cu totul nou, după un drum la Damasc. E, după o sguduire care înseamnă o desfacere dintr'o stare haotică, a tuturor gândurilor şi putinţelor, cum le ducea cu sine de zeci de ani, o viaţă potrivită după nişte păreri revăzute şi definitive. Cei dimprejur şi străinii, cari vedeau acea muncă de curăţire, erau îngrijaţi. Ea s'a arătat într'o mai de aproape urmare a datinelor religiei ortodoxe, cu ducere la biserică, spovediri, post la Paşti de şapte săptămâni ţinut întreg şi convorbiri nesfârşite cu oricine venea la Iasnaia Poliana despre acelaşi şi acelaşi subiect. Ilia Tolstoi povesteşte în volumul lui de amintiri întâmplări din acei ani, din care se desprinde cântăreţul de băline rătăcitor dela 1877, poposit pentru mai mult timp la ei şi spunând într'un chip atât de pătrunzător vechile poveşti în versuri ale poporului rus. Din povestirile lui a luat Tolstoi subiectul bucăţilor pentru popor: Din ce trăiesc oamenii şi Trei bătrâni. De atunci

www.dacoromanica.ro

ajunge încet la convingerea că doctrina oficială e o rătăcire și caută să culeagă pe cea simplă, învățătura curată fără dogmele bisericii, a lui Iisus Omul, din gura săracilor cu duhul sau a rascolnicilor călători. Lasă călăria, vânătoarea, băile, băutura, tutunul. Umblă mult pe jos, pe șosea, și se oprește de vorbă cu drumeții întâmplării. E o ieșire în căutarea lui Dumnezeu, ascuns într'un suman peticit sau într'un cojoc. Așa dă de Sutaiev, care l-a înrâurit puternic în părerile despre proprietate, despre biruri, despre respingerea serviciului militar, despre neîmpotrivirea la rău; și tot de acolo i-au venit vânturi și oameni dela Caucaz, dela Duhoborți, o comunitate întreagă ajunsă la aceleași păreri și împlinindu-le într'o adevărată mucenicie, până au fost siliți să plece în America.

Intâlnirea cu sectele era o dovadă a contactului cu adevărata Rusie populară. Inainte de războiu o treime din populația uriașului imperiu era, cu toate opreliștile și prigonirile, sectantă. S'a mers până acolo să se scrie în cea mai nouă carte despre bolșevism: « Bolșevismul e, așa dar, în multe privințe, ca o întrupare politică a vechei nădejdi rusești în sosirea împărăției de o mie de ani, despre Dumnezeul Om. Toate învățăturile, oricât de anevoios gândite ale materialismului științific, ale dialecticii și ale ideologiei pseudo-marxiste, servesc în ultimă analiză numai încercarea să se ascundă sub un văl această temelie religioasă și sectantă a învățăturii bolșevice a mântuirii și să se îmbrace într'un vestmânt modern; întregul aparat savant, așa cum s'a desvoltat împrejurul bolșevismului, e un adaos secundar și nu trebue să înșele că în fond doctrina lui Lenin e acea veche evanghelie rusă și credincioșii ei sunt sectanți (Geist und Gesicht des Bolschewismus- Rene Fülöp Miller, p. 121). In această direcție apar « Mărturisirile » scrise între 1879 și 1881 sau « Critica teologiei dogmatice », « Potrivirea și Tălmăcirea celor patru evanghelii », « Din ce e făcută credința mea », « Crede în învățătura lui Isus », cu piatră unghiulară « Cuvântarea de pe munte ». Hristos încheie șirul de înțelepți, al Brahmanilor,

www.dacoromanica.ro

Buda, Lao-Țe, Confucius, Zaratustra, Isaia, cari au arătat oamenilor adevărata fericire și drumul la ea. Tolstoi e un mistic al rațiunii. La început a fost Logosul, adică Rațiunea. Fapta trebue, nu vorba. Intâia faptă e însă iubirea. Spaima alor lui sau anatema bisericii nu l-au clătinat.

După această descoperire a lui Dumnezeu, Tolstoi a descoperit societatea. In 1881 familia lui s'a mutat pe scurtă vreme la Moscova. Boierul acesta de țară descoperea în același timp orașul. Iubirea lui creștină, care era fapta credinței, se putea exercita. In 1882 se făcea recensământul populației, la care Tolstoi a luat parte. In cele trei zile în care și-a împlinit cu binevoitori și cu unii membri ai familiei mai răsăriți sarcina de anchetator în cel mai păcătos cartier al Moscovei, târgul Smolensk, cu azilurile lui de noapte, Tolstoi a trecut prin cele mai înfricoșate chinuri ale vieții. După sguduirile religioase personale, veneau sguduirile de ordin social. Lumea intra în el și-l împingea la protest și la o acțiune de mântuire. Din aceste împrejurări a ieșit măreața lucrare, analiză, osândă și arătare de drumuri în același timp: «Ce trebue să facem», din 1884—1886. Mizeria e aici zugrăvită cu acea putere, stăruință și amănunțime, parcă pierdute odată cu Tolstoi, corupția orașului, bogății cu luxul și ispitele, Statul creație și în serviciul celor puternici, biserica, asociată lui, artele complice. Cele mai tari atacuri împotriva artei aici se dau; lucrările de mai târziu sunt numai desvoltări. Scăparea stă în respingerea împărtășirii la robirea omenirii, prin desființarea banului, a proprietății de pământ, a armatei, a serviciului către Stat. Și în al doilea rând, în însușiri personale; să nu minți, să te pocăești, să muncești în sudoarea frunții. Munca unește pe oameni cum îi unește religia, cum îi unește arta. Arta artistică făcută pentru puțini, desunește pe oameni: Goethe, Beethoven, Shakespeare. Ea trebue lovită și înlăturată.

Arta lui e o artă de simplicitate și de simțiri mari omenești, pe care să le priceapă cât mai mulți, o artă

www.dacoromanica.ro

religioasă, de legătură între oameni. Chemarea ei e să înlăture ura şi să facă să vie împărăţia lui Dumnezeu, iubirea.

Ce a scris de acum înainte Tolstoi a fost ca o exemplificare măreaţă a acestor păreri: capodopere ca « Moartea lui Ivan Ilici », « Sonata Kreutzer », « Invierea ». In tot acest timp, şi mai ales între 1900 şi 1910, scrierile polemice şi mistice în lupta socială deslănţuită, nu s'au mai oprit. Ele au ieşit sau au circulat, tipărite sau, când erau interzise, multiplicate pe altă cale, în milioane şi zeci de milioane de exemplare. Traducerea celor mai multe se făcea numaidecât şi se răspândea în toată Europa. E vremea când Tolstoi, omul singur, e acelaşi cu omul tuturor. Scrierile lui cele mai sgomotoase sunt pagini de memorii, de când nu mai are taine. El e conştiinţa vie nu numai a Rusiei, dar şi a unei mari părţi din omenire, a omenirii suferinde şi neajutorate. Pe urma plugului său, care a răsturnat o brazdă cât o întreagă împărăţie, orice semănători puteau să vie.

Pentru omul care gândea şi trăia astfel, deşteptând entusiasme, dar mai cu seamă uri, îşi făcea loc mereu învinuirea că nu-şi potriveşte viaţa părerilor. Scriitorii nu-l puteau ierta că nu vrea să fie un om de litere, oamenii de ştiinţă că decreta în atâtea domenii pentru care ei făcuseră studii după toate cerinţele ştiinţei, oamenii de partid că lovea deopotrivă în liberali şi în social democraţi, Statul şi Ţarismul că le propovăduia desfiinţarea. Cei mulţi, pentru cari lucra, abia dacă îl cunoşteau şi nu puteau să-l apere de acele puteri deslănţuite. Urmarea acelor împrejurări se mai simte şi azi. Tolstoi trebue apărat, când e scos iară în ochii lumii.

Merejcovschi, foarte tânăr încă, într'un studiu despre Tolstoi şi Dostoievschi, a strâns toate aceste învinuiri şi le-a aruncat împotriva profetului şi scriitorului. El îi strigă în obraz că de cea mai mare minciună, aceea a stăpânirii de bunuri, nu s'a putut lepăda. Am găsit în volumul de curând apărut: « Tolstoi necunoscutul », o scrisoare a unui student către Tolstoi, care rezumă şi citează

www.dacoromanica.ro

din Merejcovschi, întrebându-l dacă i-a răspuns undeva sau ce are de răspuns. Tolstoi îi răspunde numai în trei rânduri, care sunt înfiorătoare, nu atât prin cuprins cât prin data când au fost scrise: «Pe Merejcovschi nu l-am citit; judecând după extrasele d-tale, nu mi se pare de trebuință, nici să-l citesc, nici să mă apăr». Scrisoarea era datată Iasnaia Poliana, 24 Octomvrie 1910. Peste patru zile el pleca, nu numai ca să-şi potrivească viața cu învățătura, dar pentru cele zece zile ale rătăcirii prin lume până la odihna de pe patul unui om sărac dela Astapovo, pat care s'a păstrat până astăzi în înfățișarea de atunci, cu flori de amintiri deasupra. Răspunsul pe care l-a dat astfel, cu fapta, lui Merejcovschi, creștinizantul mistic al celei de-a treia împărății, așa de străin de Tolstoi şi de ochii lui cruzi, a fost din rândul nu al celor omenești, ci al celor dumnezeești.

Acesta e Tolstoi, într'o cercetare cu date puse la îndemână de el însuşi şi fără caracterizările literare. Punctul de lumină şi de durere al desvoltării lui sufletești rămâne acela al crizei. Toți cercetătorii, binevoitori sau nu, aci întârzie mai ales. Aş îndrăzni, lăsând de o parte celelalte explicații, care pot rămâne valabile după puncte de vedere, să mă apropiu şi eu de el cu un alt criteriu. Călăuzindu-mă de acesta am şi făcut împărțirea vieții lui Tolstoi în perioada teoretică şi în perioada practică.

E o constatare pe care au făcut-o cugetătorii ruşi, nu numai economişti sau sociologi, ci atâția cu pregătire filozofică, teologică sau literară. Intâlnirea în aceleaşi încheieri dă de gândit. Foarte mulți Ruşi dau la iveală o lipsă de înțelegere pentru valoarea obiectivă a unei idei. Berdiaev a spus, de pildă, că în Rusia o idee n'are înţeles decât întrucât e potrivită să ridice bunăstarea generală materială. Cultura are acolo pecetea utilitarismului. Toată istoria noastră spirituală, zice sociologul Frank, e colorată strident utilitar. Incepând cu adorarea ştiințelor naturale, pe la 1860, şi continuând până astăzi, « inteligența» (intelectualii) n'au căutat

www.dacoromanica.ro

niciodată în creaţiile gânditorilor adevărul ştiinţific, ci totdeauna numai folosul practic.

Şi dacă Tolstoi e om al veacului al nouăsprezecelea şi atâta de Rus, cred că n'ar fi o coborîre privindu-l sub acest punct de vedere. Spaima de moarte, slăbiciunea vârstei sunt criterii respectabile, dar nu îndestulătoare, ca să înţelegem izbucnirea şi adâncirea crizei. Trecerea la aplicarea practică, poruncitoare şi radicală, după încercările de elaborare teoretică şi toate şovăelile bărbăţiei, dă unei minţi raţionale ca a lui Tolstoi un alt cadru. Incă cineva din Ruşii de vază n'au preţuit o frumoasă arhitectură de idei, decât dacă o puteau face locuinţă de milioane. Şi atunci, nu numai pământul, cu omul şi societatea, dar şi Dumnezeu au trebuit să se adapteze acestei noui cerinţe. A fost pământul şi Dumnezeul lui Tolstoi, pe care el l-a dat oamenilor vremii sale, luptând cu mândria, cu ispita să ia el locul unui întemeetor de credinţă, şi cu toată zgura pe care şi o fiinţă de aur ca a lui o dădea în focul vieţii. Ce înseamnă alături de asemenea dimensii, micile bârfeli ale lui Merejcovschi şi ale contimporanilor guralivi, neîncrezători sau partizani de altă tabără! Tolstoi se ridică peste noi, ca aici în sală, cu mâna petrecută în cureaua bluzei ruseşti şi cu ochii cenuşii nemişcaţi, privindu-ne din lumea lui verde de natură şi din adâncurile raţiunii. El nu e o învăţătură, care poate trece, ci un eroism, care oricând poate porni pe noui drumuri, cu alt nume.

www.dacoromanica.ro

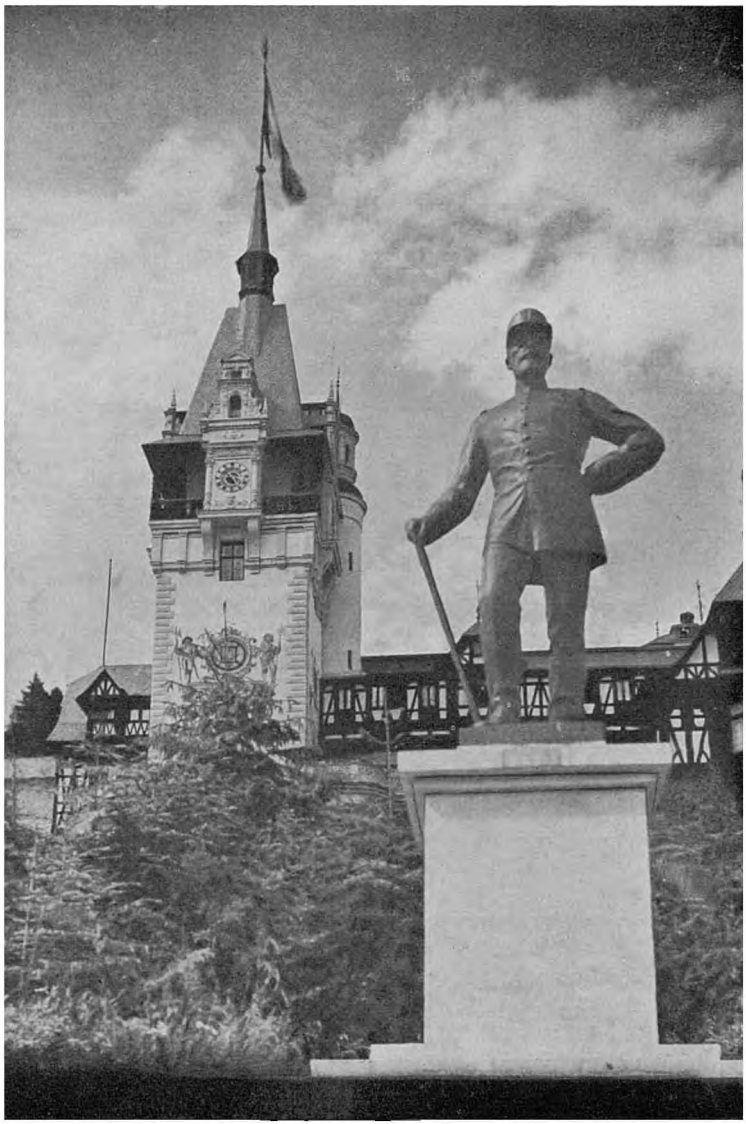

Statuia Regelui Carol I, dela Castelul Peleș (de Han)

www.dacoromanica.ro

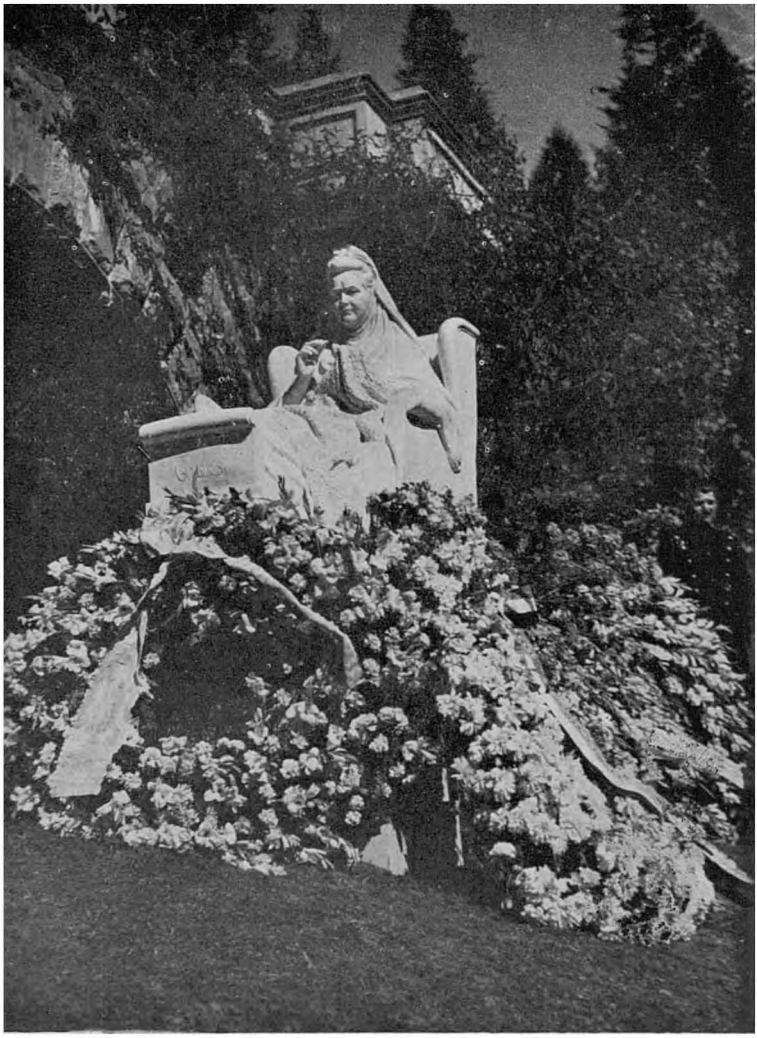

Statuia Carmen-Sylvei dela Castelul Peleș (de Spathe)

www.dacoromanica.ro

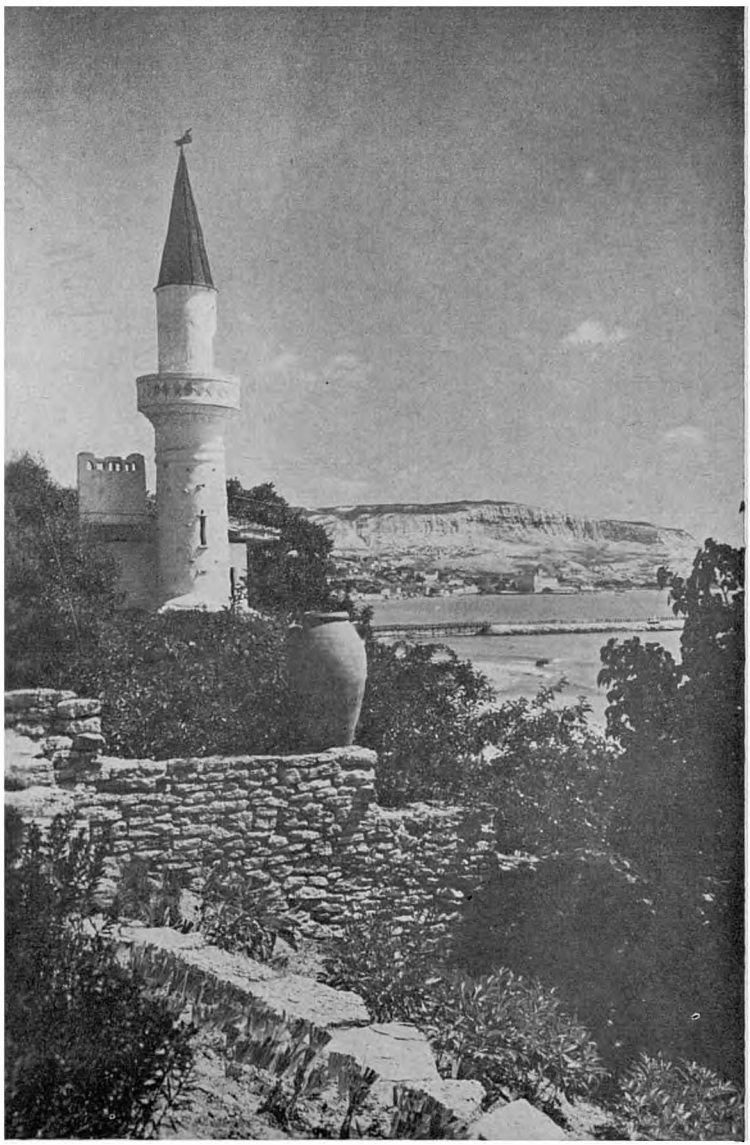

Balcicul dela Palatul Regal

www.dacoromanica.ro

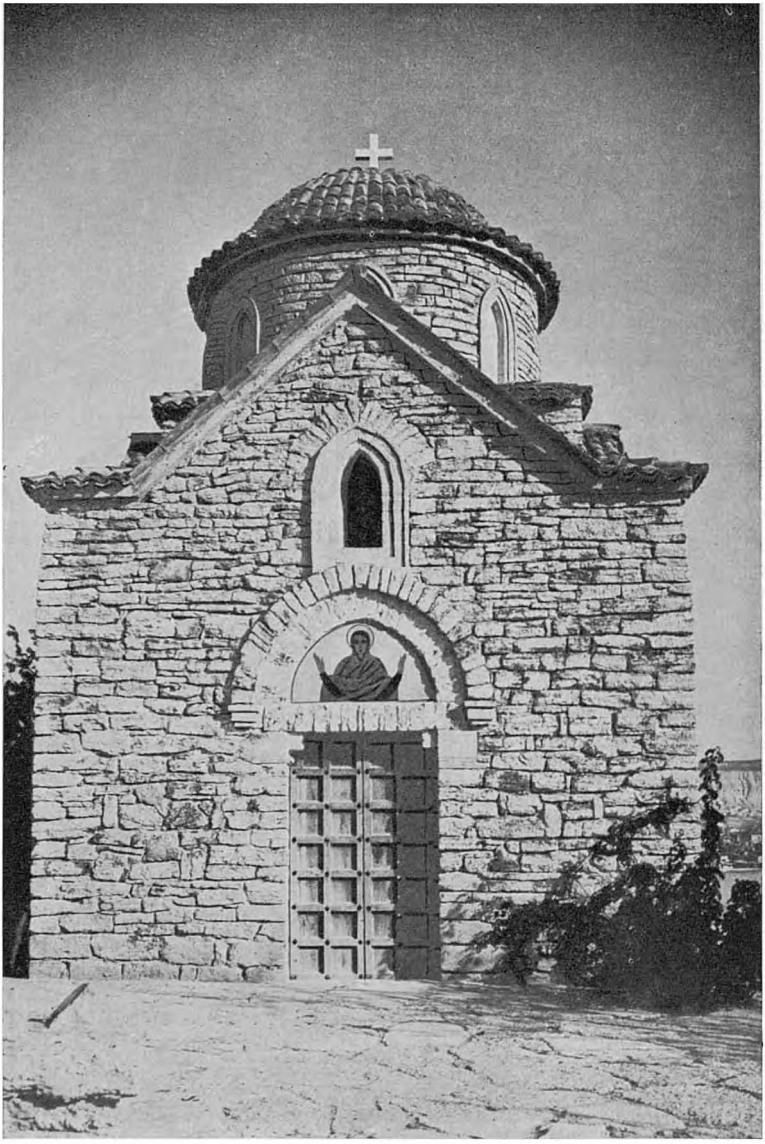

Biserica «Stella Maris» din Balcic

www.dacoromanica.ro

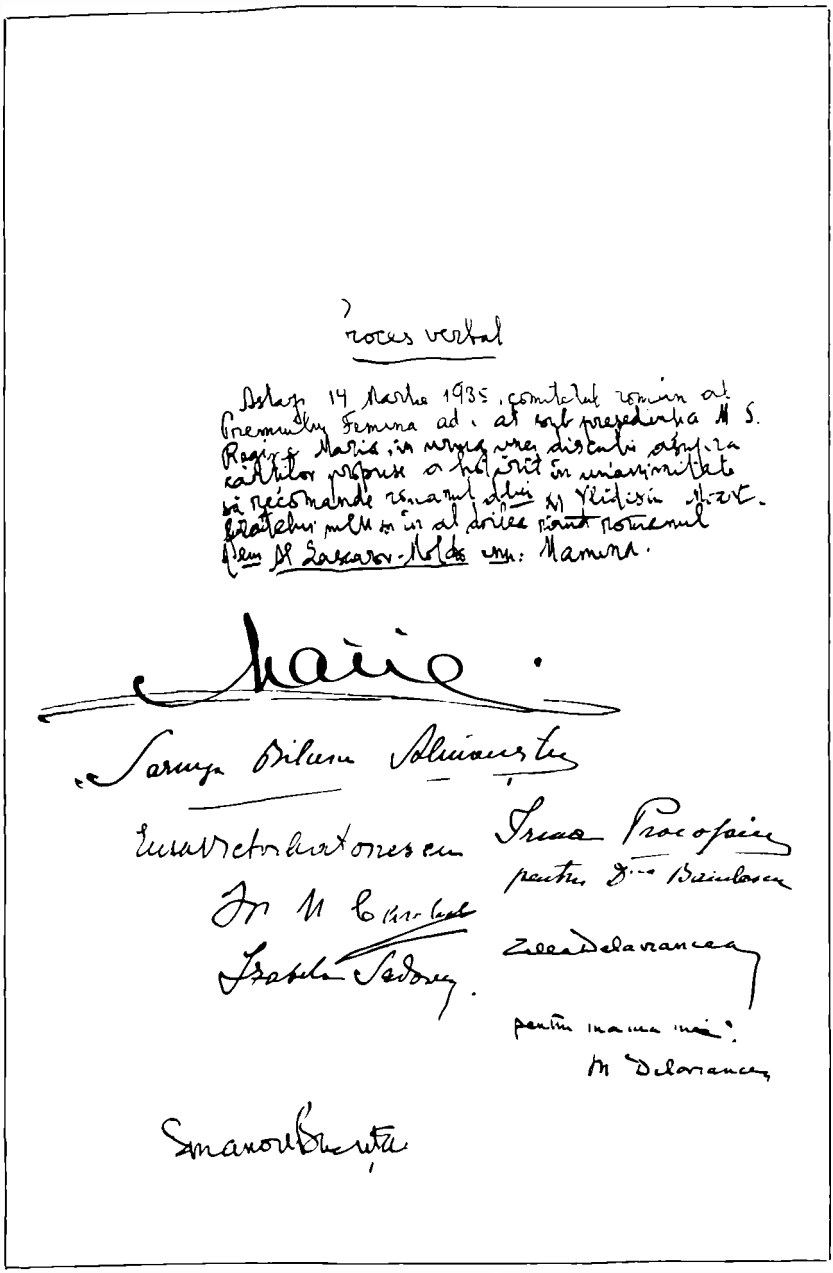

Un proces verbal al Premiului Femina, semnat de Regina Maria

www.dacoromanica.ro

Curtea-de-Argeș

www.dacoromanica.ro

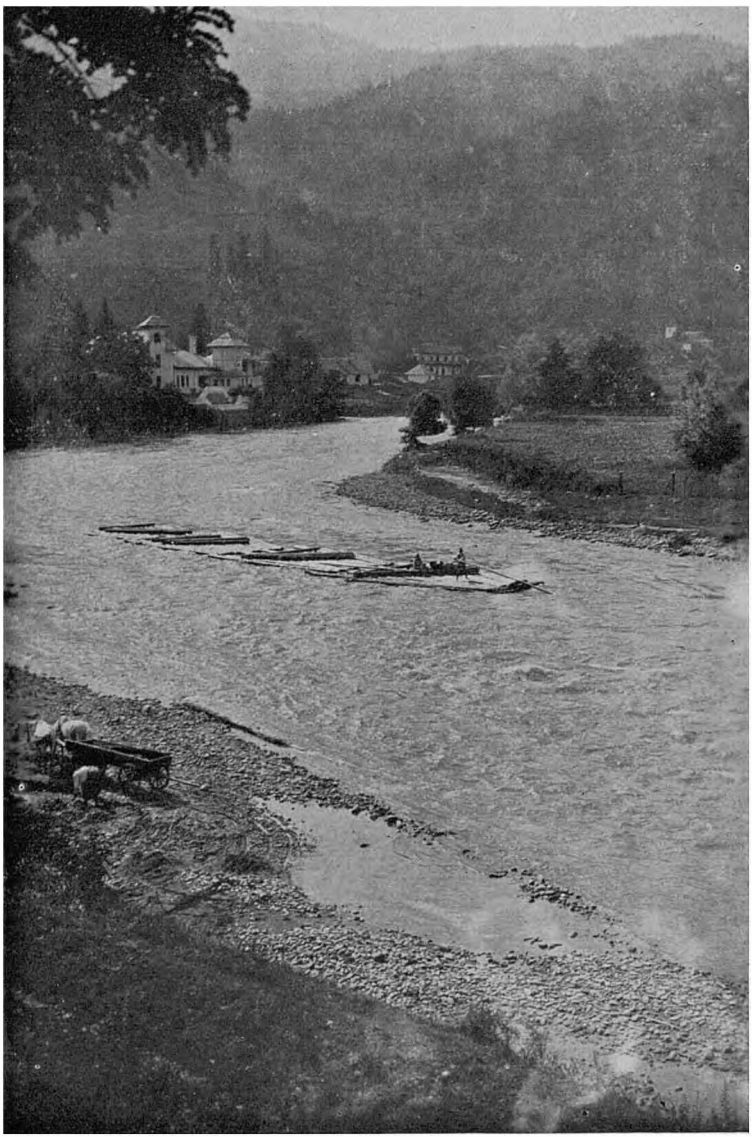

Plute pe Bistrița la Broșteni

www.dacoromanica.ro

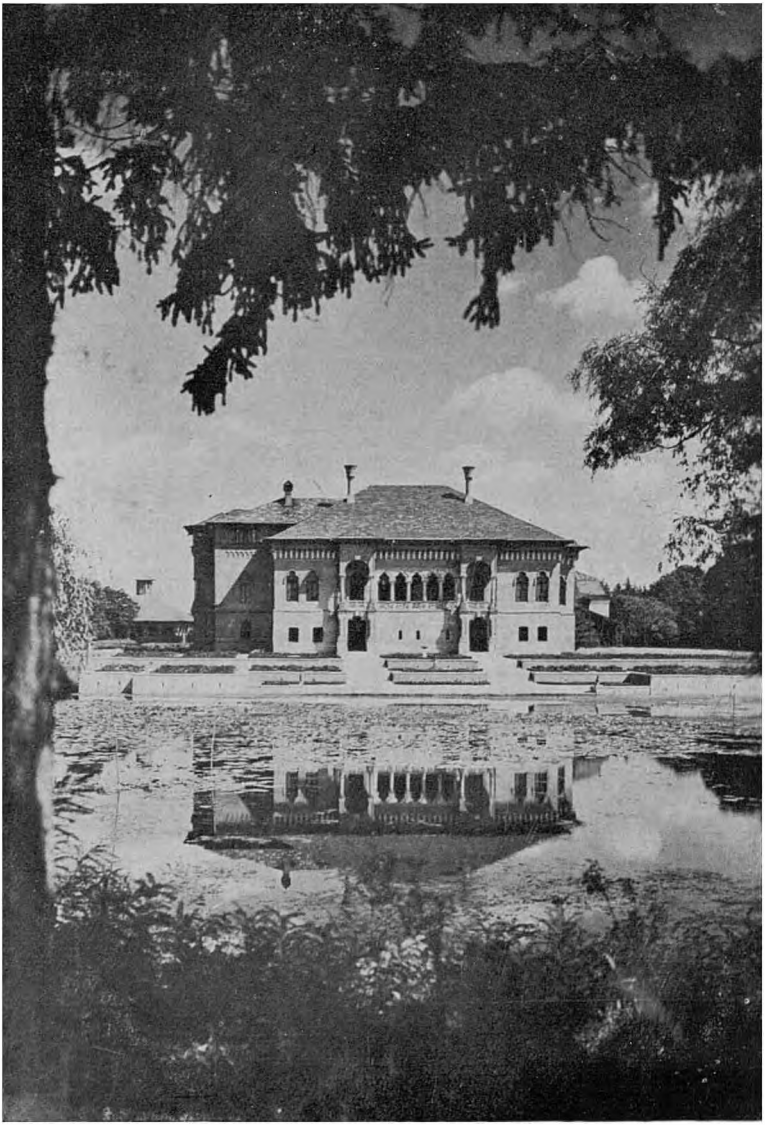

Castelul Mogoșoaia

www.dacoromanica.ro

ARTA CĂRȚII ȘI ARTE PLASTICE

www.dacoromanica.ro

EMINESCU, GENIU ROMANTIC

Când Titu Maiorescu dăruia Academiei Române, în şedinţa dela 25 Ianuarie 1902, cele 43 de volume de manuscrise cu 15.000 de pagini, care însoţiseră pe Eminescu, împreună cu lada de cărţi, şi sporind mereu, în toată viaţa lui pământească, el dădea ţării pe cel mai mare poet al ei, în gândul întreg şi adevărat. Se închisese tocmai secolul, în care răsărise şi, ca un luceafăr, prea greu ca să-l ţie cerul, coborîse sub orizont, luminând de acolo. Lumea putea să-l cunoască, în toate avânturile ca şi în toate căutările şi şovăelile lui. N'a fost numai o întâmplare că omul cel mai legat de soarta lui Eminescu şi al cărui nume se va rosti totdeauna odată cu al lui, aducea cu mâini tremurătoare acum de ani, aceste foi. El văzuse cel dintâi, încă din Venere şi Madonă şi o spusese destul de răspicat, că ni se născuse un nou poet, care era să fie poetul aşteptat. I se cuvenea această răsplată.

Este ca un cântec de clopote, dintr'o înaltă clopotniţă, intrarea lui Eminescu în literatura română. N'avea decât 16 ani şi era elev privatist în capitala Bucovinei, pe numele de atunci Mihai Eminovici. Murise la 12 Ianuarie 1866 Arune Pumnul şi a scris pentru o carte de amintire « Lăcrimioarele învăţăceilor gimnăsiaşti din Cernăuţi la mormântul iubitului lor profesor», vestitele versuri:

www.dacoromanica.ro

« Imbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde 'ncinge antică fruntea ta».

Își începuse viața romantică, de rătăciri prin toate indeletnicirile și prin toate colțurile pământului românesc. Deschidea deocamdată ochii mari în lume, strângea cuvinte și încerca strofe. Anii curgeau mai repede pentru el decât pentru alții. Avea să privească foarte curând și în sine, cu o privire mai adâncă decât a privit vreodată vreun scriitor român. Se pregătea să fie geniul nostru romantic. Dacă ar fi să-i împărțim viața după marele roman al lui Goethe, Wilhelm Meister, aceștia erau anii de călătorie, ca ai lucrătorilor medievali, după ce avusese anii de ucenicie și în sfârșit aveau să urmeze anii de meșter. Ca și la Goethe, care n'a dat o carte împlinită decât în Wilhelm Meisters Lehrjahre, cu o prelungire mai mult de ecou în Wilhelm Meisters Wanderjahre, Eminescu n'a mai apucat să ajungă la liniște. A făcut capodopera care-i dădea dreptul să fie meșter, a « Luceafărului », și a intrat în neguri. Anii călătoriei sunt tot atât de turburi și de sfărâmați ca și aceștia. Floarea albastră, pe care a căutat-o și el ca Novalis, s'a veștejit, când era să pună mâna pe ea, și s'a scufundat în ape.

Nicăeri nu m'am simțit mai aproape de Eminescu și de ceea ce a însemnat el nou și înviorător pentru simțirea și limba noastră, decât tocmai în această Bucovină, unde a deschis ochii minții. Iarăși nu este numai o potrivealâ oarecare, că publicația care-i urmărește mai cu sârguință viața și opera, iese acum la Cernăuți. Studenții bucovineni din Societatea Arboroasa, cu ai căror părinți poetul ar fi putut să fie coleg, i-au ridicat o statue sub bradul de lângă altarul Mânăstirii Putna. Dincolo de zidul acesta dela miazăzi odihnește de veci Ștefan cel Mare, sabia Moldovei, iar de cealaltă parte, la miazănoapte, Doamna moartă din iubire, Maria din Mangop. Lumea lui Eminescu s'a strâns toată împrejurul lui. Este aici și gândul cel dintâi și cel mai turburător al

www.dacoromanica.ro

ființei și al neființei, este și dorul nemărginit, vitejia trecutului, cântecul de folklor al unei țărănci cu fota neagră prinsă în brâu, frumusețea firii, poezia și în deosebi singurătatea, în care sunt cu putință și capătă viață toate. Poetul se uită înainte, peste zidurile mânăstirii, peste turnul unde la 1871, la Congresul studențesc, a dormit în fân cu Slavici, sub clopotul cel mare al Voevodului ctitor, se uită peste poiana însemnată cu o cruce, de unde acesta a tras cu arcul ca să aleagă la 1470 loc de altar, și așteaptă luceafărul. Ți se pare că bronzul, cu plete date cu o scuturătură pe spate, șoptește întâia strofă din «Oda în metru antic»:

«Nu credeam să 'nvăț a muri vreodată,
Pururi tânăr înfășurat în manta-mi
Ochii mei înălțam visători la steaua
Singurătății».

Am crezut totdeauna că poezia dela început a editurii Maiorescu, pe care o citeam când eram băiat, era Singurătate. Mă tem să mă duc să caut pe raftul de cărți, pentrucă mi se pare că numai așa trebue să fie, ca o uvertură de operă și ca o ridicare de cortină dintr'o piesă plină de înțeles. Iată-l pe Eminescu întors între noi! El nu putea să vie decât pe aceste plaiuri. Bucovina este până astăzi pământul nostru romantic. La 1865 era ca o poartă deschisă, pe care putea să pătrundă până între Români romantismul german, nu numai cu cântăreții și povestitorii, dar și cu filozofii lui. Eminescu plecase dela Ipătești la Cernăuți în întâmpinarea acestui romantism.

Secolul nu-l așteptase pe el ca să se umple de acea mișcare, și la noi, care schimbase în Europa țări și oameni. Modelele clasice, moștenite dela Renaștere, căzuseră. Marele Pan, și toți zeii mitologiei, mai muriseră odată. Un nou val creștin, pornit de rândul acesta din Evul Mediu, îi acoperise. Catedralele de piatră, cu porți de perete și lumini aprinse, cântau din toate orgele lor.

www.dacoromanica.ro

Omul nu mai era o minte care gândeşte şi-l face deopotrivă cu semenii lui, ci o inimă, care se bucură şi plânge, dar îl deosebeşte în acelaşi timp de toţi ceilalţi. El se lăsa îmbătat şi dus de propria închipuire, spre cele mai negândite utopii. Poezia, povestirea şi teatrul coborau în stradă şi puneau la cale revoluţii, uneori în prefeţe de cărţi, dar alteori pe baricade. Popoarele erau chemate la o nouă viaţă din sânul împărăţiilor anacronice şi obosite, în numele sufletului propriu, vădit în limbă şi în toate creaţiile populare. Un val de tinereţe s'a fost revărsat atunci peste lume, cu toată sburdălnicia iconoclastă, cu sbucium şi desnădejdi peste măsură, dar şi cu o schimbare de decor şi de gânduri, care putea să prevestească orice. In acei ani s'a născut marea antiteză, s'a desvoltat ironia, a cântat pe toate coardele lui lirismul, s'a înălţat strălucită istoria, au ieşit de pe la vetre bătrâneşti literatura populară şi folklorul, s'au închis în hotarele lor micile naţionalităţi. Continentul a căpătat alt obraz. Un poet şi lord englez, care înota şi călărea mai bine decât umbla, murea la Misolonghi, pentru liberarea Greciei. Eram prea în drumul acestor întâmplări, ca să rămânem până la urmă străini de ele. Veneam mai târziu şi amestecam puţin lucrurile, dar voiam să călcăm în pas cu ceilalţi. Literatura noastră, când începe, după 1830, este literatură romantică, la fel gândirea, la fel economia politică, la fel Statul. Suntem fii ai romantismului.

Eminescu făcea la 1870 în «Epigonii», şi înainte să se avânte pe propriile cărări de stele, o strălucită zugrăvire a acelui trecut, pe care îl moştenea sau în care se mai găsea prins. Cele mai mari nume ale lui trec pe dinaintea noastră, în caracterizări neuitate. Este ca o orhestră, pe care o pune la un loc şi o face să cânte, cântecul ei de lumină şi de încredere. Este cea mai frumoasă istorie a limbii şi a poeziei româneşti până la el. Este întâia noastră poezie romantică unde nu mai clocoteşte doar suferinţa unui om şi nu se mai aude doar glasul lui, ci se învălmăşesc, strigă şi caută deslegări

www.dacoromanica.ro

o vreme întreagă, altă generaţie şi o nouă cultură. « Convorbiri Literare » aveau dreptate s'o tipărească în numărul lor dela 15 August 1870, pe întâia pagină, ca un fel de program. Ea era solul unei alte literaturi. Eminescu aşeza, ca un motto, în fruntea scrisorii trimise din Viena, unde se găsea la studii, lui Iacob Negruzzi, redactorul revistei, ca să se apere de învinuirea că ar fi suprapreţuit pe unii din înaintaşi, distihul lui Schiller din Xenii:

Toate 'n Germania merg astăzi mai rău în proză şi 'n versuri,
Vai şi departe 'ndărăt vremea de aur mai stă!

Alles in Deutschland hat sich in Prosa und Versen verschlimmert,
Ach, und hinter uns liegt weit schon die goldene Zeit.

Schiller scria aşa, cu patosul lui clasic, într'o vreme când literatura germană, dacă i-ar fi avut numai pe el şi mai ales pe Goethe, ar fi putut să se odihnească pentru tot secolul care avea să vie. De Eminescu putem să zicem acelaşi lucru. Literatura română parcă nu se ivise şi nu crescuse în cei treizeci, patruzeci de ani dinainte decât ca să pregătească drumul acestui scriitor, în care ea se descoperea pentru întâia oară, cu toate puterile şi mai ales cu toate putinţele de viitor. Numele de Epigon era numai o biciuire, care trebuia să ducă mai departe, peste ce fusese până atunci. Eminescu s'a înşirat în acea cavalcadă a scripturilor române, după ce încheia cele trei strofe închinate lui Vasile Alecsandri, cu toată opera lui. Calul, pe care venea el, avea aripi. Oricând putea să se desfacă de ceilalţi şi să meargă înainte singur.

Eminescu s'a simţit totdeauna singur, nu în tovărăşiile pământeşti, ci în lumea visurilor şi a gândurilor. Dacă ar fi fost să-şi aibă şi el o muză şi-ar fi ales-o pe aceasta, pe a zecea, Singurătatea. Cele mai duioase şi mai adânci versuri ei i le-a închinat. Adevăratele mulţumiri, într'o viaţă de sbucium şi de desamăgiri, ea i

www.dacoromanica.ro

le-a dat. Făpturile în care se întrupează de atâtea ori, lacul, codrul, luceafărul, nu sunt decât alte nume și înfățișări ale aceleiași zâne. Căutările de ieșire din sine, prietenia cu Creangă, iubirea Veronichei Micle, participarea la Junimea, punctualitatea lui aspră în toate sarcinele pe care le primea, de bibliotecar, de revizor școlar, de profesor și de redactor de ziar, îl ajutau mai mult s'o înțeleagă și să-i simtă prezența neclintită. Ea îi înlesnea să fie în lume și să poată oricând să se desprindă de ea. L-a însoțit și când umbla pe jos cu o traistă de merinde, pe drumurile Blajului, în odăițele de mansardă pline de fum și de miros de cafea neagră, pe care nu le deschidea cu zilele, și l-a însoțit și când nu-i mai rămăseseră decât ochii, ca să se uite drept și s'o vadă numai pe ea, după ce organele se sfărâmaseră și maestrul era cum isprăvește cu un țipăt și o proorocire « Scrisoarea a Patra». Teiul rotat, cu frunza ca o inimă și care se umple la sfârșitul lui Mai de o mireasmă de aur și de leșin, este și el un chip al singurătății. L-a adus și l-a răsădit cu mâinile lui din literatura germană și-i place să stea sub el, ca o zămislire proprie, tot atât în grădina dela Copou cât în cetatea morților dela București. Dar luna? Ce este altceva luna în versurile lui Eminescu, dela catrenele scurte de dragoste, unde abia încape, prin cugetările Sărmanului Dionis, îmbibate de ironie romantică și cu mâțele care « heinizează» duios la astrul nopții, suspină cu râs pe din două ca Heine, și până la versurile lungi, parcă dinadins ca să-și desfășoare în voie mai mult decât discul și razele, simbolul venit de departe? « Căci în propria-ne lume ea deschide poarta intrării», nu luna, ci singurătatea pe care o îmbracă.

Eminescu poate fi urmărit vers cu vers în poeziile lui care înoiesc felul de simțire al unei vremi întregi, cum înoiesc și limba în care ea s'a rostit. N'avem decât să spunem un fragment din « Atât de fragedă» sau din « Melancolie», din « Rugăciunea unui Dac» sau din «Glosă», pentru ca să ne cufundăm într'o stare de suflet, făcută din dor și din nemângâiere, pe care nimeni

www.dacoromanica.ro

altcineva nu ne-ar putea-o da. Este semnul, după care se deosebește adevăratul poet, în afară de orice meșteșug, acea acordare, ca de instrument muzical, a întregei ființe, golită de tot ce este al său și întinsă înainte ca să se pătrundă până în cel mai depărtat ungher, de melodia dumnezeiască făgăduită. El poate fi găsit în « Povestiri », în « Geniu Pustiu » și în « Sărmanul Dionis », în « Cezara », în « La aniversare », sau în « Făt-Frumos din Lacrimă », cu un condeiu care știe să meargă până în fundul lucrurilor, dar săltăreț, limpede și colorat, sau în proza politică a gazetarului, retorică, repezită și plină de fulgere. Poezia a dat naștere, între alți epigoni decât cei înfierați, dar și plânși de poet, pentrucă se credea și el între ei, curentului eminescian, dulce și lăcrămos, iar proza, unei adevărate doctrine naționaliste, rezemată pe istorie, cu toate darurile ei, pentru trecut, și pe țăran, cu tot ce aducea curat și puternic, pentru viitor. Steagul acestei doctrine a fost luat și este purtat încă, de un om care umple începutul de veac al Marei Uniri. Îi auzim și astăzi în jurul urechilor fâlfâitul de biruință, toți câți am stat sub el sau în apropiere. Romantismul, care ne dăduse țara, se mai încordase odată, ca să ne-o păstreze și s'o crească.

« Dela Nistru pân' la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s'a »

poate să rămână de acum o poezie de antologie sau de școală. Dintr'un crez ea a ajuns o împlinire. Pesimismul lui Eminescu fusese războinic și făuritor. Călăuziți toți de el într'o muncă de revizuire și de împrospătare, am mers înainte. Eminescu nu lipsește din cea mai nouă și mai de seamă faptă a neamului românesc. Iată o poezie care a creat istorie.

Poetul ne-a lăsat însă, înainte să plece dintre noi și ca un fel de testament literar, cele patru bucăți monumentale, cărora nu știm de ce le-a zis « Scrisori ». Scrisoarea a Cincea, publicată mult mai târziu, nu e decât o variantă, un fragment care n'a mai intrat în Scrisoarea

www.dacoromanica.ro

a Patra. Cele dintâi patru scrisori au apărut toate în «Convorbiri Literare» în anul 1881. I-aş zice, aşa cum i s'a zis în Germania anului 1798, luminat de colaborarea dintre Goethe şi Schiller, atât de scumpi lui Eminescu, Anul Baladelor, Das Balladenjahr: Anul Scrisorilor. Dintr'odată, şi în ele, Eminescu îşi lăsa îndărăt pe toţi înaintaşii. Grigore Alexandrescu îl privea gânditor, cu Epistolele lui, cam destrămate şi scrise în voia peniţei, într'adevăr mai mult pentru cei cari le primeau şi cunoscuţi, decât pentru literatură şi toate vremurile. Scrisorile romanticilor francezi, ale lui Lamartine şi Musset, îl urmăreau şi pe el ca şi pe ceilalţi. Aici îşi tăia drum o mărturisire de credinţă, literară şi lumească, aşa cum n'are nu numai literatura română, dar, după ştiinţa mea, nici alte literaturi. Scriitorul făcea ca argintarul, care după ce zidarii au isprăvit de ridicat o biserică, s'apucă s'o lucreze el, a doua oară, în mic, din metale şi pietre scumpe, chivot de pristol, întrebuinţând cele mai iscusite dălţi şi ciocane. Niciodată poezia noastră nu ieşise în lume mai încărcată de gânduri şi de icoane, şi niciodată versul românesc nu fusese mai larg, mai plin şi mai bogat. Dacă nu ni s'ar fi păstrat dela Eminescu decât Scrisorile, am şti şi cine a fost, cu tot focul care l-a ars, şi i-am cunoaşte şi mijloacele de rostire şi de încântare. Il găsim în ele întreg, şi mai uşor de prins decât în toată opera, atât pe scriitor cât şi arta lui romantică.

In Scrisoarea Intâia poetul stă în faţa lumii, pe care o urmăreşte de când s'a desfăcut din haos, după legi aflate şi gândite în Rig Veda şi în Schopenhauer, şi până s'a împrăştiat în muşuroaie de furnici: versuri bubuitoare de epopee cosmică stau alături de rânduri de satiră şi de polemică. Peste toate luna plină se învăpăiază şi linişteşte, într'una din cele mai măreţe înviorări a firii, cu scânteieri şi cadenţe onomatopeice fără asemănare. Omul cugetător se pierde înaintea acestei privelişti; omul romantic se răsvrăteşte şi-şi strigă durerile lui, care-l umilesc, dar sunt durerile vieţii.

www.dacoromanica.ro

In Scrisoarea a Doua se arată meşteşugarul cuvântului, care poate să închidă în el tot ce chiamă şi frământă pe om, slavă, dragoste, prietenie, amintiri, dar nu se îndeamnă. Arta prea a fost târîtă prin toate măruntele patimi. Nicăiri nu-l vedem pe Eminescu, aşa cum răsare din aceste versuri, făcute pe jumătate din amărăciune şi pe jumătate din duioşie, între manuscrisele lui, deasupra celor cincisprezece mii de foi dăruite de Maiorescu Academiei Române, scriind şi ştergând, cu caligrafia lui subţire. El se apleacă şi lucrează la ele, ca peste o oglindă magică, unde singur ar vedea drumul propriu şi drumurile omenirii.

In Scrisoarea a Treia se desfăşoară toată istoria neamului nostru, pentrucă numai într'un episod a izbutit să pună tot ce-i dă o temelie şi un înţeles. Este cunoscuta întâlnire dela Rovine dintre Mircea şi Baiazid, ciocnire diplomatică şi ciocnire de arme între semiţiile Asiei şi ciobanii şi plugarii din Valea Dunării. După Umbra lui Mircea a lui Grigore Alexandrescu, a cărui construcţie poate l-a urmărit, Voevodul dela Cozia îşi găsea în fierberea patriotică şi în arta ajunsă la culme a lui Eminescu pe arhitectul unei adevărate piramide literare. Fluierul de baladă al Scrisorii de iubire strecurate aici de unul din fiii falnicului Domn, amestecă în învălmăşeala de câmp de luptă, motivul popular. Oamenii de astăzi vin la rând cu păcatele lor, care-i fac vrednici de Vlad Ţepeş. Toată literatura politică eminesciană este strânsă în aceste versuri ca într'un mare mărgăritar negru.

In Scrisoarea a Patra cele două mari gânduri ale lui Eminescu, care sunt şi ale şcolii romantice, natura şi femeia, îşi fac un cadru, păzit de un castel, oglindit în lacuri, şi de lebede plutitoare încet prin trestii. Atâţia, ajutaţi de Slavici, au crezut că-l găsesc în parcul ca'ei de ţară a Oteteleşenilor dela Măgurele şi s'au dus, ca mine şi ca alţii, să citească chiar în faţa vergelelor dela balcoanele de acolo, nemuritoarele versuri. In ele nu mai vorbeşte bărbatul, care a fost învinuit că n'ar fi în

www.dacoromanica.ro

stare să iasă din erotismul obişnuit în cântecele lui de iubire. Ascultaţi-l aici, când vorbeşte femeia. Este cel mai cald şi mai desnădăjduit suspin al sufletului, pe care poet român l-a suspinat vreodată, iubirea care întinde braţele, dar nu poate fi ajunsă.

Intr'un articol pentru revista «Fântâna Blanduziei» din iarna 1888, într'un prea scurt răgaz de înseninare a minţii, Eminescu putea să scrie cu această uscăciune, de om speriat de boala pe care şi-o cunoştea: «Din nefericire neajunsurile politice şi economice ale statelor europene n'au rămas fără o înrâurire determinată asupra artelor şi literaturii. Astfel ca un fel de adăpost împotriva realităţii s'a născut în Germania romantismul, care descria veacul de mijloc cu colori atât de strălucite precum de sigur în realitate nu le-a putut avea, şi tot pentru a scăpa de un prezent insuficient, cu ideea că orice altă stare de lucruri trebue să fie mai bună decât cea existentă, s'a născut şcoala romantică în Franţa, fiica şcoalei romantice germane şi a dispreţului byronian pentru lume». Dacă însuşi Paladinul romantismului la noi nu mai găsea decât asemenea cuvinte ca să înfăţişeze lumii acea şcoală de eroism şi de avânt cu aripile deschise, romantismul murise de mult. Romantismul era chiar el, bărbatul acesta încă în putere şi îmbătrânit înainte de vreme, cu toate stelele din păr şi de pe umăr, cu care năvălise în viaţă, acum stinse. Lângă el ar fi trebuit să izbucnească, pornite din toate colţurile orizontului, accentele înalte ale Imnului Bucuriei din Simfonia a IX-a. După cum Beethoven, fără auz, a mângâiat cu armoniile lui milioane, la fel Eminescu, nefericit, a făcut şi va mai face să tremure bietele noastre inimi, de cei mai adânci şi mai desfătaţi fiori.

www.dacoromanica.ro

PRAZNICUL UNUI CLASIC

Cu fiecare volum, pe care cei ce şi-au luat sarcina să ne dea opera întreagă a lui Caragiale, la peste douăzeci de ani de când ne-a părăsit, îl aduc aproape cu evlavie între cititori, scriitorul creşte şi ia alte înfăţişări. Literatura română se îmbogăţeşte cu un nou Caragiale. Este ca într'o biserică veche, de toţi cunoscută, în care moştenitori cu gusturi mai subţiri şi zugravi puşi de ei au tras o altă zugrăveală peste povestea sfântă şi peste ctitorii dela început, iar nişte iubitori de monumente istorice dau jos cu apele lor meşteşugite găteala mai târzie şi ne lasă iară să vedem ceea ce fusese ascuns dedesupt.

Intrebuinţarea unor cuvinte ca evlavie sau a unor asemănări ca pictura de biserică, n'are de ce să mire. Scriitorul ne-a rămas mai cu seamă ca un umorist şi ca un satiric, descoperitor de formule de biciuire care pecetluesc pentru totdeauna un om, o situaţie sau o societate. Parcă el n'ar fi venit între noi decât ca să râdă şi să facă să râdă. Cine răsfoeşte cele trei volume de «Opere», editate în 1930 şi 1932 de Paul Zarifopol, şi cele două ieşite de curând, sub îngrijirea d-lui Şerban Cioculescu, nu numai în partea de text, mai mult cunoscută din ediţiile apărute cât scriitorul era în viaţă, dar mai ales în partea de întregiri şi de însemnări dela sfârşit, descopere la fiecare pagină acea adevărată religie

www.dacoromanica.ro

a scrisului, care îmbrăţişa deopotrivă menirea lui ideală şi meşteşugul de argintar al ciocănirii cuvintelor şi virgulelor, şi este trăsătura nedespărţită de-acum de Caragiale. Poate în aceeaşi măsură au avut-o şi alţi scriitori, un Eminescu, un Creangă, un Odobescu, şi trebue s'o aibă orice scriitor vrednic de acest nume, dar niciunul nu s'a sbuciumat mai mult sub porunca ei, n'a simţit-o mai dureros, nu i-a strigat lipsa de milă şi n'a făcut-o să se mişte printre noi şi să ne urmărească.

Caragiale era de părere şi a mărturisit-o, se întâlneşte în articolele publicate în aceste volume, că proza este mai grea de scris decât poezia. Era o fire antiromantică şi antilirică, dar, tocmai de aceea, adică fiind omul acelei credinţe, nu se putea să nu ajungă, fie şi în formă de parodie, la vers şi la cadenţele lui, care începe să însemne cuvântul în sine, numai coloare şi muzicalitate. Prin vers, oricare ar fi subiectul pe care îl îmbracă, se vede mai întâi sufletul scriitorului. E întruparea în care trece printre noi, neacoperit, făuritorul de cuvinte, cuvântul în sine. Caragiale a vrut să râdă şi de vers şi i-a adus, fără să vrea, această recunoaştere. A încercat să scrie ca Eminescu, sau mai degrabă ca Eminescienii, nu numai împrumutând ritmuri şi expresii, dar dând atmosferă şi creând mai departe pe aceeaşi linie, şi a izbutit. A urmărit să dea ceva din strofa vorbită şi idilică a lui Coşbuc, să contrafacă legenda retorică şi săltăreaţă a lui Bolintineanu, să învie fabula politică a lui Grigore Alexandrescu, să fie chiar el, în satira, strălucită ca patos, ca rime şi ca apropieri neaşteptate, împotriva Academiei Române, sau în mănunchiul de versuri stârnite de răscoalele ţărăneşti din 1907. Versificatorul în glumă, silindu-se să intre în atâtea tipare, se închina în faţa poeziei, cea cu multe suflete.

Volumele de până acum, toate cele cinci, cu peste două mii de pagini de format mai mare decât cel obişnuit, ne arată un Caragiale iute la condeiu, cu însuşirile literare pe care i le ştim, de observaţie ascuţită şi de rostire concentrată, dar şi cu neastâmpărul de gazetar,

www.dacoromanica.ro

legat de actualitate şi lăsându-se de-atâtea ori furat de ea. Cu ajutorul cronologiei diferitelor compoziţii şi articole, în ediţia de faţă distribuite, cum era firesc, pe grupe şi volume, s'ar putea reface pe un răstimp activitatea scriitorului în ordinea ei reală. Am găsi atunci bucăţi scrise în aceeaşi zi, atât de deosebite, în idei, atitudine şi vocabular, încât nici nu mai par izvorîte din aceeaşi minte. Iată, de o parte, jocul cu lumea, pulberea de spirite şi arlechinadele din revistele umoristice, « Ghimpe », « Clapon », « Moft român » şi cum se chiamă sau s'ar mai putea chema ele, şi, de alta, articolele de fond, expunerile de doctrină şi critica socială, de pildă, din ziarul « Timpul », identificate unele pentru întâia oară şi prin care trec pe-alocuri felul de gândire, argumentul şi gestul lui Maiorescu, ca ecou al unei discuţii de redacţie, la care luase şi acesta parte, sau ca urmare a unei puteri actoriceşti fără pereche. Trecerea de timp dela un text la altul nu există. Cu aceeaşi înmuiere în cerneală peniţa pune punct celui dintâi şi începe, sprintenă, pe al doilea. Ziaristul se împarte pe din două cu scriitorul şi trebue cercetat, pentru înţelegerea personalităţii întregi, cu o deopotrivă luare aminte.

Stările la îndoială, amânarea scoaterii din săltar şi întoarcerile asupra unui cuvânt sau unei tăieturi de frază, pentru toată această îndeletnicire nu-şi mai aveau rostul. Manuscrisele care s'au păstrat sau care sunt reproduse de editori privesc bucăţile de înceată elaborare, cu schimbări şi ştersături la tot pasul. Ar trebui să avem şi un manuscris de redacţie de ziar, scris pe un colţ de masă, pentru băiatul dela tipografie care a venit ca să mai ceară sferturi de coloană sau cele cinci rânduri încă lipsă. Scriitorul arunca pe hârtie o descriere sau un dialog, fără nicio şovăială. Poate mai face o mică îndreptare la corectură, de-a-dreptul pe hârtia umedă, şi care nu mai apare niciodată în manuscris.

Caragiale putea să aibă şi pentru meşteşugul propriu zis al scrisului, două îndemânări. Îndrăznesc să spun că lucrul se simte, nu în bine sau în rău, dar într'o

www.dacoromanica.ro

deosebire de prospețime sau de scurtime. Ceea ce se chiamă «stilul Caragiale» are șovăeli. Să se citească în sprijin cronica celei din urmă iubiri și a plecării din viață a lui Alexandru Odobescu.

Față de ceea ce ar fi putut să mai scrie Caragiale, de stăruințele și de așteptările prietenilor și de propriile lui păreri de rău, «Operele» puse astfel împreună înseamnă o oarecare uimire. Dacă editorul va putea să-și împlinească și altă dorință și să culeagă destule scrisori ca să dea și un volum de corespondență, mai multe nu văd cum s'ar fi putut avea, chiar dacă pierderile și distrugerile ar fi fost mai puține, pentrucă autorul nostru nu era ceea ce se chiamă un scriitor epistolar, literatura română va fi vrednică să se laude cu opt volume de Caragiale, ceea ce ar face aproape patru mii de pagini. Pentru un clasic, deopotrivă de supraveghiat, și în ceea ce avea să spună și în cum avea să spună, este un adevărat monument. Un stâlp s'a ridicat, din zilele noastre de mare creație literară, venite după vremea eroică și învălmășită a începuturilor, care dă încredere. Intâia viață a scrisului caragialesc, plin încă de răsunetul clipei și legat prin fire vii de oamenii și de împrejurările între care artistul s'a ivit, s'a frământat și a luminat, a trecut; cu această ediție începe viața lui a doua, de înrâurire liniștită și de școală a generațiilor.

Datoria dintâi față de el și față de noi a fost împlinită, sau e pe cale: cunoașterea în întregime și cu toată grija a ceea ce condeiul lui a zămislit. Rămâne a doua, care în unele părți ale ei ar fi fost parcă mai grabnică decât cealaltă, pentrucă se pierde cu fiecare zi, sub ochii noștri și pentru totdeauna. Ne trebue în cel mai scurt timp o viață a lui Caragiale, cum ne trebue un studiu critic, de analiză și de punere în cadru, a operei. Astăzi ceea ce a fost ființa pământească, cu toate întâmplările ei, a scriitorului, se găsește în scurte schițe sau amintiri, în câteva anecdote și mai ales, ca un scump depozit, din care vremea fură necontenit, în contimporanii lui, cari mai întârzie între noi. Cine mai poate pune la loc,

www.dacoromanica.ro

de pildă, ce a luat cu sine un Zarifopol, îndeosebi pentru cei din urmă zece ani de viață, în fapte și în comentarii, din epoca de mare maturitate, nu atât de creație literară, cât de judecată a procesului creator și a oamenilor, de ședere în Germania? Cine, deopotrivă, va mai fi în stare să povestească, dacă în hârtiile lui nu se vor găsi acele însemnări în legătură cu marele scriitor, despre care îi plăcea să vorbească, așa cum ar fi povestit ceea ce știa și auzise dela el, prietenul lui mai tânăr, Goga? Trăiește între noi și se bucură de aceeași neistovită putere de mărturisire, o personalitate ca a d-lui Rădulescu-Motru, care ar putea să ne arate ca nimeni altul apariția lui Caragiale la «Epoca» și să ne descopere pe om și pe artist în resorturile lui ascunse. Mai sunt între noi, tot mai puțini, dar mai sunt, membri ai familiei. După viețile lui Eminescu și Creangă, din același timp, să ni se dea și viața lui Caragiale, în care scriitorul ar fi înconjurat de cea mai bogată și mai neastâmpărată epocă a istoriei românești, dela republica din Ploești, cu omul nostru încă un băiat de optsprezece ani încins cu sabia de subcomisar și de luptător pentru libertatea «boborului», până la pârjolul dela 1907 și la toate valurile cărora le-a dat naștere. Legenda Caragiale o avem, născută, prin nebăgarea noastră de seamă, înainte de vreme, pentrucă ar fi trebuit premearsă de viață, pe care să se rezeme și s'o ducă mai departe. Să facem, cel puțin acum, cale întoarsă. Mâine va fi prea târziu.

Mă găseam zilele trecute pe niște drumuri de Cadrilater. Plecam dintr'un oraș tăiat în două pe cerul albăstrit de secetă, de unul din cele mai frumoase minarete pe care le avem. Satele în care intram aveau nume turcești. Pământul, cu surpături roșii de piatră și fără apă, aducea aminte de depărtate podișuri anatoliene. Tovarășul meu era un român macedonean, om de știință filologică și membru corespondent al Academiei Române. Nu știu cum am ajuns să vorbim de Caragiale și mai cu seamă, de marea lui dragoste pentru tot ce

www.dacoromanica.ro

era oriental. Poate tocmai înconjurimea în care ne mişcam, poate altceva, vibraţiile neştiute dinăuntru ale cuiva care abia se ridicase de pe paginile scriitorului.

Era la Lipsca prin 1906 şi doi, trei ani după aceea. Caragiale venea regulat în marele târg al cărţii, adus de concertele săptămânale dela Gewandhaus, de la care n'ar fi lipsit orice s'ar fi întâmplat. Atunci se întâlnea cu Zarifopol. Atunci făcea cerc, firește, mai mult căutat decât căutând, cu studenţii români de acolo şi în deosebi cu cei dela Weigand. Românul meu macedonean îi era drag mai mult decât alţii pentru marea lui ştiinţă de întâmplări şi de anecdote, unele foarte pipărate, răsăritene. Izvorul era nesecat, precum nesecată era pofta de ascultare. Unele nuvele şi schiţe din opera definitivă a lui Caragiale sunt prelucrări ale celor auzite atunci şi dela acel student în filologie. Aşa este, între altele, Pastrama trufanda a lui Iusuf. Când i-am spus despre ediţia completă a operei lui Caragiale, cu lucrările minore alături de cele clasice, tovarăşul meu ştia să mă întrebe de tot felul de compoziţii, al căror temeiu erau tot acele seri dela Lipsca, la o halbă de bere şi în fum de tutun, cu toată tinereţea sburdalnică şi cu România de mâine împrejur. Mă uit la prietenul mai în vârstă dela dreapta mea, pe când priveliştea aspră a Cadrilaterului trece în fugă pe la ferestrele automobilului. Ce multă vreme s'a scurs de-atunci! El este acum un director de liceu scos din oficiu la pensie pe ziua de întâiu Septemvrie. Tot ce ştie are să se închidă ca într'o casă de melc numismatic într'o cămară de pensionar şi n'are să mai iasă. Cercetătorii vieţii şi operei lui Caragiale ar trebui să-l caute şi mai cu seamă să se grăbească. Ar putea afla, încă într'un caz, felul cum scriitorul prelucra realitatea. N'ar avea decât să-l pună pe vechiul informator al lui Caragiale să povestească aşa şi ceea ce i-a povestit pe vremuri lui, despre o bucată care a căpătat mai târziu pecetea marelui stilist. Din punerea alături a acestei stenograme şi a compoziţiei caragialeşti ar putea să scoată atâtea încheieri, care ar încânta pe orice iubitor

www.dacoromanica.ro

de literatură. Dar e nevoie de grabă! O amânare de câțiva ani poate să șteargă deodată și această fântână, cum a secat atâtea altele. Incântat, Caragiale, de multa știință anecdotică a ucenicului filolog, l-a întrebat, de ce nu face din ele o carte, care ar găsi cu siguranță cititori. Omul i-a răspuns că ar fi cu neputință și pentrucă cele mai multe sunt scatologice, cum e obiceiul răsăritului, care se oprește cu plăcere la cele mai mărunte și firești acte omenești. Caragiale a râs și i-a spus că aceasta n'ar alcătui o piedică. Orice lucru, oricât de îndrăzneț, poate fi scris. Atârnă de meșteșugul zugravului, și de felul cum știe să tragă desenul și să amestece colorile. Observații asemănătoare, care luminează deodată o întreagă concepție, am cules și s'ar putea culege dela același păstrător de amintiri caragialești, pe care dela sine nu le-ar împărtăși niciodată. Incăodată, e nevoie de îndemn și de grabă. Cei în cari Caragiale se mai păstrează, ca în niște oglinzi, pălesc încet și se încenușează.

Mi-aduc aminte de o noapte de iarnă din 1919 și de un ciocănit la ușa mea, care se amesteca cu sgomotul viscolului. Când am deschis, am văzut pe treptele albe un tânăr într'un palton foarte mare și cu niște ochelari, atât de puternici încât păreau mai mult un ornament de excentric, decât un ajutător de vedere slabă. Il trimisese la mine dela Sinaia Bucura Dumbravă. Trăise acolo câtva timp și urcase toată toamna cu ea pe munte. Aducea tot felul de versuri proaspete, pline de aer de înălțimi și de cuvinte rare, zglăvocul și omeagul, cu coiful lui ca o Ioană de Arc a florilor. Mi-a citit apoi din ele, la masa mea unde nu era prea cald, în întâia iarnă după războiu când lipsa era așa de mare. Am vorbit. Eu scriam atunci la «Ideea Europeană», care era la întâiele ei numere. I-am cerut un articol pentru revistă. Versurile erau menite să intre într'o Carte a Munților, la care Bucura Dumbravă se gândea, dar pe lângă partea de proză scrisă de ea, așa cum ne-a rămas, cu o parte de poezie, și partea de poezie trebuia s'o dea tânărul meu oaspe. Tânărul meu oaspe era Luca Ion

www.dacoromanica.ro

Caragiale, cel mai mic băiat al scriitorului. Cele patru, cinci coloane de «Amintiri despre Caragiale», apărute după aceea într'un număr din Ianuarie 1920, sunt numai un fragment din ceea ce vorbiserăm împreună. Când l-am văzut peste câțiva ani, acoperit tot de flori, pe un catafalc jos în casa lui din strada Icoanei, m'am gândit, în durerea care mă sfâșia pentru o asemenea ieșire grăbită din viață, și la atâtea care se duceau cu el și din care numai o parte aflasem și eu, în legătură cu marele lui tată.

Pentru cercetătorul vieții și operei lui Caragiale mai sunt asemenea locuri, de unde se poate adăpa. El trebue să facă puțin, ca să-și poată ajunge scopul, ceea ce a făcut Alexandru cel Mare ca să poată trece dela Tir de-a-dreptul la Babilon și să nu mai urmeze drumurile pierzătoare de vreme și poate de viață prin pietrăriile nordasiatice: a așezat din popas în popas prin pustie amfore cu apă.

Deocamdată și lăsând aceste gânduri și temeri, ne putem bucura că am pregătit, cu vremea noastră și cu osteneala învățată a unui om de carte, cel mai frumos praznic pe care îl putem da unui scriitor: o ediție definitivă și îngrijită a operelor lui.

www.dacoromanica.ro

PE ARGEŞ IN SUS

Mă gândesc la drumurile care se adună din toate părţile în ţinutul Piteştilor. Parcă oraşul însuşi, cu înălţimile de mal de apă, cu bisericile şi cu grădinile lui, nu este decât un nod al acestor drumuri. Pe unele vii de pe muscele, pe valea Doamnei, pe a râului Târgului sau pe Argeşel; pe altele, din jos, de pe valea Dâmbovnicului sau a Teleormanului; pe unele dinspre Bucureşti şi Giurgiu, de o parte şi de alta a Argeşului, cu plopi rotaţi; pe altele dela munte, dinspre scaunul domnesc de demult, al Curţii-de-Argeş, cu piscuri singuratice în zare, între care sclipeşte de argint, cu zăpada lui timpurie, Negoiul; pe altele dela Olt, dintre troiţele şi bisericile cu sfinţi ţărani sau boieri, de pe Topolog, dela Râmnicul-Vâlcei şi dinspre Drăgăşani. Nu pot fi mândri Francezii de cele douăsprezece bulevarde ale lor, care se întâlnesc la Arcul de Triumf cel mare ridicat în inima Parisului, în cinstea lui Napoleon, cât suntem noi mândri de această alergare a ţării, pe drumuri pline de oameni, spre oraşul unde se unesc râurile ca braţele cele două ale unei furci. Femeile trec măreţe, în catrinţe colorate şi cu marame şi poveri pe cap, ca nişte păstrătoare de datini.

Ele trebue să fie la fel cu femeile de acum o sută de ani, care ni se întorc deodată în cele 643 de scrisori, date de curând la iveală de d-l George Fotino, cu numele

www.dacoromanica.ro

« Boerii Goleşti ». Sub aceste dealuri cu struguri şi cu pere galbene zemoase e satul Goleşti. Mai încolo e casa Goleştilor. Zoe Golescu se plânge într'o scrisoare către fiul ei întâiu născut, Ştefan Golescu, la 9 August 1839, că de trei ori Argeşul le-a luat zăgazul şi le-a lăsat morile pe uscat. In turnul dela poartă, pe care nu-l mai putem vedea decât în închipuire, a fost ispitit de duşmanii lui, Tudor Vladimirescu. Pe sub poarta cu vargă de fier de-a-curmezişul şi cu lanţuri cu lacăt, a intrat la 9 Mai 1866 trăsura cu Principele Carol, care în această veche casă boierească şi-a dormit întâia noapte pe pământ românesc. Pe drumurile de-aici n'au trecut numai oameni şi care, ci a trecut istorie.

Am rătăcit de nenumărate ori pe aceste locuri, din nişte ani din celălalt secol, când urechea mea de copil asculta, frumoase ca un basm, întâmplările care le împodobiseră, ca o pagină adâncă de cronică. Asculta pe atunci şi abia dacă păstra pe Dinicu Golescu, iubitorul de ţară şi de limbă, cu « Insemnarea călătoriei » lui, alături de care se deosebea Gheorghe Lazăr, în strae groase ardeleneşti, cu mintean de vreme rea, aidoma cum îl privisem de atâtea ori în faţa Universităţii din Bucureşti. Lucrurile se amestecau în mintea mea mirată şi mi se părea că acolo, cartea în care arăta cu degetul lui de marmoră, învăţătorul în limba noastră dela Sfântul Sava, era vestita carte de călătorie a boierului Dinicu Golescu. Mai târziu, când am citit cu răgaz minunata istorisire, care deschide secolul al XIX-lea, secolul renaşterii româneşti, casa din Goleşti, în acele zile mai mult o ruină, şi dealurile umblate de mine fără potecă, abia înfrunzite prin Aprilie, când începea să cânte cucul, şi aurite puţin de toamnă, când ne duceam la culesul viilor şi al poamelor, pluteau printre rânduri, aşa cum le văzusem şi n'am să le mai uit niciodată.

Pagina de cronică cu slove în care ştiam să mă descurc de atunci, îşi pierdea încet capetele roşii, cum îşi pierdea şi buchile slavoneşti, şi se schimba într'o pagină luminoasă de litere aduse din apus. Aici se

www.dacoromanica.ro

ciocănise mai întâi la această schimbare. La Goleşti s'a deschis fereastra pe care a intrat în ţară vântul de nouă viaţă, plin de svonuri şi de chemări, din străinătatea evropenească. Astăzi, când văd între aceleaşi coperţi ale scrisorilor din aceste volume, alături de cuvintele de soră a boierilor Goleşti dela 1848, ale Anei Racovitză, scrise în limba grecească, pe care ea o învăţase şi ai ei o citeau, prin urmare, fără nicio greutate, cuvintele în limba franceză ale celorlalţi, care era limba lor obişnuită de corespondenţă, plină însă de românisme, cum editorul atrage luarea aminte la fiecare pagină, şi, spre sfârşit, rândurile foarte sigure de sine ale lui Ştefan Golescu în limba românească, parcă am înainte istoria sufletului unui întreg neam, în lupta lui de descătuşare şi de rostire proprie.

N'am numărat câte din aceste scrisori au fost scrise la Goleşti. Ele nu sunt toate câte au schimbat între ele mădularele acestei familii, pline de iubire unul faţă de altul şi pline de iubire faţă de obşte. Multe s'au pierdut încă de atunci, din vina vremurilor turburi, iar altele se vor fi rătăcit mai apoi din negrija oamenilor. Toate sunt însă pătrunse de acelaşi duh, care e duhul Goleştilor. Simţeam şi înainte, din istoria rezemată pe alte fapte, politice sau culturale, că a fost ceva asemănător lui, un suflu tare, născut acolo, pe Argeş în sus, şi care a cuprins treptat toată ţara, dar nu-l avuseserăm nicăiri întreg înaintea noastră ca în aceste scrisori, plin în acelaşi timp de duioşie şi de putere. Iată-l, după atâtea şi atâtea zeci de ani, uşor de cules de oricine din aceste o mie şi ceva de pagini, acest duh al Goleştilor! Cu ajutorul lui multe se deschid şi se luminează din viaţa marelui secol, care îşi are încă tainele lui. Zoe Golescu, soţia lui Dinicu Golescu şi mama Goleştilor, stă în faţa noastră zâmbind, cu condeiul pe foile ei de scrisori, ca o întrupare a acelui duh.

Oamenii aceştia au apucat cele mai de seamă întâmplări ale secolului al XIX-lea, şi au luat parte, uneori hotărîtoare, la ele. Zoe Golescu s'a născut pe la 1792

www.dacoromanica.ro

şi s'a sfârşit la 1879. In casa dela Goleşti se încheie răscoala lui Tudor Vladimirescu, care a fost ca o mărturisire năvalnică şi sângeroasă, de viaţă proprie, a neamului românesc. In aceeaşi casă, după 45 de ani, un tânăr principe, venit din apus, ca o întrupare şi o făgăduială de împlinire a dorinţei de tot atâţia ani a tuturor Românilor, poposea, legând parcă astfel trecutul cu viitorul. Scot cinci, şease rânduri, din volumul de introducere la scrisori, al d-lui George Fotino, pentrucă nu s'ar putea spune mai bine cu alte cuvinte cum s'a făcut această trecere şi cum toată lumea aceea s'a simţit împresurată deodată de duhul Goleştilor, şi pentrucă nu ştiu cum i-am putea mulţumi mai potrivit pentru marea şi iubitoarea lui muncă:

« Pe soare, sub un cer luminat, peste câmpul fără drum mai ca lumea, de-a-lungul poalelor Carpaţilor încă încununaţi de zăpadă, agerii cai români în chiotul surugiilor, au adus în goana mare pe tânărul Domnitor, la Piteşti, unde sosi către seara aceleiaşi zile.

« Il aşteptau aici Ion Ghica, preşedintele Consiliului (de Miniştri) şi Nicolae Golescu, Locotenentul Domnesc. După primirea oficială, Domnitorul se urcă în caleaşca, de astădată domnească, trasă de opt cai, şi porni spre Goleşti. A trecut Argeşul, a privit în depărtare Negoiul şi munţii Muscelului, a trecut râul Doamnei, a mers de-a-lungul dealurilor înverzite, pe care se înşirau frumoasele podgorii ce înmuguresc în căldura primăverii, şi sosi la Goleşti; pătrunse prin poarta boltită, pe aleea tivită de o parte şi de alta cu bujori roşii şi albi, şi ajunse la scara bătrânului conac, în cerdacul căruia bătrâna Zoe Golescu, acum mergând pe al şaptezeci şi cincilea an al vieţii, dar ale cărei trăsături mai aminteau de frumuseţea-i de odinioară, L-a întâmpinat înconjurată de nepoţii şi de nepoatele ei ».

Dar fapta, în jurul căreia se strânge toată această lume, şi care însemna o culme pentru tot ce avea mai bun în fiinţa ei, era mişcarea dela 1848. Revoluţia aceasta se pregătea la noi încă dela 1821, era o urmare a lui,

www.dacoromanica.ro

şi începuturile din celelalte ţări n'au avut decât rostul să deslănţuie puterile de înnoire, care de atunci erau la lucru şi însufleţeau pe toţi patrioţii. An aşezat prin voia soartei în mijlocul secolului, el îşi pune pecetea pe acest secol, făcând din ce a fost înainte, numai o vreme de pregătire, iar din ce a venit după, o adâncire şi o gospodărire, prin oameni în acea încercare căliţi, a cuceririlor lui. Aveam până acum, ca documente de un caracter mai intim, în legătură cu anul 1848, în Ţara Românească, frumuseţea de scrisori, «Amintiri din pribegie», tipărite de Ion Ghica. Ele se aşează aproape dela sine în jurul chipului de mucenic şi apostol, al lui Nicolae Bălcescu. Sunt aproape ca un volum din operele lui complete. Foile îngălbenite cu scrisul grăbit şi înfocat, de om care avea să trăiască puţin, se găsesc astăzi la Academia Română, ca să rămână încă o dovadă că am avut în el pe cel mai mare om politic al vremii, un Kogălniceanu al Ţării Româneşti, întru totul vrednic să stea alături de Moldovean, şi poate să-l şi întreacă. Avem astăzi, o a doua colecţie de scrisori, în care anul 1848 şi bărbaţii şi femeile amestecate în întâmplările lui, se aşează, de rândul acesta, în jurul Goleştilor. Faptele luminate din colţ ni se înfăţişează cu noui înţelesuri. Dar pe când celelalte scrisori erau călătoare şi se ridicau numai ca nişte scântei purtate albastre şi roşii, de vânt, din vatra cea mare a Revoluţiei, acestea se cuibăresc dela sine ca într'un pat cald şi părintesc, la locul de întâlnire de ape, de dealuri şi de oameni, dela Goleşti. De câte ori le citim, pământurile acestea dragi, prin care trece Argeşul cântând din unde printre plopi şi arini, se aleg din ceţuri şi ni se opresc însorite înainte.

Locul unde s'au aşezat împreună şi s'au transcris hârtiile, plimbate prin toată Europa şi parte din Asia, care alcătuesc «Amintirile din pribegie», a fost Ghergani, la castelul lui Ion Ghica, atât de aproape el însuşi de valea Argeşului şi pe drumul cel mare al Goleştilor. Beiul de Samos făcea parte din aceeaşi lume şi a stat în strânse legături cu boierii Goleşti. Leordenii sunt

www.dacoromanica.ro

abia ceva mai departe, la poalele dealurilor cu podgorii, unde şi-au făcut sălaş Creţuleştii, şi stăpâneşte până astăzi amintirea viforoasă a lui Stroe Leordeanu. In biserica acestuia au fost puşi sub piatră şi unii din morţii Goleştilor. Pe la marginea casei Ghiculeştilor se mai opreşte poate şi astăzi, ca în zilele Fanarioţilor, Iancu Jianu cu haiducii lui, aşa cum l-a amintit Ion Ghica în vestitele scrisori către Vasile Alecsandri. Pe la marginea locului, unde au fost casele Leordenilor, se văd trecând căciuli de Seimeni de ai lui Matei Basarab, întru totul asemenea ostaşilor lui Mihai Viteazul. Nu este vorba pe aici de o singură familie fericită, ci de o întreagă lume care dă vlăstare puternice şi neaşteptate, pentrucă trăieşte într'un pământ de veche viaţă românească, venită ca râurile, dela munte, şi ducând până departe, în şesurile cu lanuri şi cu oraşe mari, voinţa ei de luptă şi de creaţie.

In «Amintirile din pribegie» vorbesc mai cu seamă bărbaţi şi portretele lor, ca oameni de faptă şi de durere, ni se întipăresc în minte. Câte o făptură de femeie, prinsă în vălmăşag, abia dacă îşi face o clipă loc şi piere, ca un fâşâit de rochie largă de atlas a vremii, între o deschidere şi o închidere de uşă, sau ca o ciripire de salon, în care se pun însă la cale, printre surâsuri şi vorbe prefăcute, treburile de grije ale ţării. «Boierii Goleşti», cu tot titlul lor hotărît, ca un alai de işlicuri şi de caftane, cu ciubuce lungi, ca nişte toiege de tambur major, cuprind cele mai mişcătoare portrete de femei, pe care le cunoaşte, nu numai literatura epistolară şi memorialistă românească, dar literatura noastră îndeobşte. Partea, pe care femeile vremii au avut-o în făurirea acelor întâmplări de necrezut, se descopere aici cu fiecare pagină, din chiar vorbele lor, strigate sau şoptite, după împrejurări, cu buze de mamă, de bunică, de soţie sau de soră. «Boierii Goleşti» sunt o carte de femei, aşa cum «Amintirile din pribegie» sunt o carte de bărbaţi. Amândouă se înşiră alături, ca să ne dea, abia astfel şi acum, după ce le avem şi pe una şi pe cealaltă, icoana întreagă

www.dacoromanica.ro

a revoluției și a oamenilor ei, în hârtiile acestea, care parcă tremură încă, sub ochii noștri târzii, de toată iubirea, nădejdile și spaimele încredințate lor, de marile femei de atunci.

Nu vreau să răscolesc, pentru o dovadă în sprijin și pentru arătarea stării sufletești a tuturor acestor scriitoare de scrisori, prin ceea ce se găsește în corespondența celor mai mari dintre ele. Mă opresc la Felicia Racovițză, care scria lui Ștefan și lui Nicolae Golescu, în Octomvrie 1848, când iubiții erau departe și Țara Românească, după risipirea revoluției, îngenunchiată: «Deocamdată singura noastră dorință este să vă știm liberi, iar până atunci nu vom trăi decât din amintiri, înconjurate, cum suntem, de portrete de familie, care alcătuesc singura noastră societate și singura mângâiere». Portretul Zoei Golescu, ziditoarea acestei familii și o frumusețe a Bucureștilor de după 1821, răsare mângâietor înaintea ochilor noștri, cum va fi stat într'un perete de casă dela Goleşti, cu privirea, din mijlocul mătăsurilor și al pietrelor scumpe, rând pe rând, bună și strengară, pentru copiii strânși în jurul ei. O reproducere a acestui prețios portret deschide volumul I al colecției de scrisori. Ne putem așeza și noi, în închipuire, după ce ne întoarcem din citirea acelor scrisori, între făpturile de umbră, care trebue să-l mai împresoare și astăzi, cu aceeași iubire și credință, și să ne adâncim în cunoașterea unor timpuri, care ar rămâne deosebite chiar numai dacă n'ar fi făcut altceva decât să crească și să dea adăpost unor asemenea suflete.

Intâmplarea, sau poate mai mult decât întâmplarea a vrut ca între Goleşti, să ia loc și un bărbat, care se lega de ardeleanul prețuit și ajutat de ea, Gheorghe Lazăr. Vreau să vorbesc de Titu Maiorescu. Am crezut întotdeauna, fără să vreau să cercetez dacă bănuelile mele se bizuiau pe fapte sau nu, că a doua căsătorie a lui Maiorescu, de rândul acesta în familia Goleștilor, cu Ana Racovițză, o nepoată a unei Anica Farfara, adică din aceeași spiță de pe mamă din care se trăgea și Zoe

www.dacoromanica.ro

Golescu, o Farfara şi ea, a fost cu putinţă în parte prin unele vecinătăţi de locuinţă, sau le-a adus cu sine. Avem astăzi dela Maiorescu tot felul de însemnări zilnice sau de scrisori către prieteni. Figura soţiei lui de a doua se desprinde dintre ceilalţi ca ceva care aduce numaidecât aminte de duhul Goleştilor. Noi, care am cunoscut-o, putem să întărim fără şovăială acest lucru. Goleştii au locuit o vreme la Bucureşti pe strada care poartă astăzi numele unuia dintre ei, Nicolae Golescu, şi pe care o ştiam cu numele dinainte, de Poşta Veche. Tot acolo, între casele şi locurile lor, s'a aşezat şi şi-a ridicat locuinţa în stil clasic, Titu Maiorescu, în strada Mercur, colţ cu Poşta Veche şi vecin de gard cu Goleştii. Duhul Goleştilor se prelungea şi dădea o nouă înflorire, aşezat pe trunchiul mai aspru al Ardealului.

De câte ori vorbesc de Argeş şi de Goleşti, mi-amintesc de una din cele mai frumoase balade ale lui Vasile Alecsandri, care începe cu versurile cunoscute: Pe Argeş în jos, pe un mal frumos... Cel care a urzit-o venea dela munte, era vreun baciu care cobora cu oile sau vreun boier tânăr, care-şi însoţea turmele la vale, de vreme ce Argeşul, la Curtea-de-Argeş, i se arăta ca fiind «în jos». Noi, cari venim astăzi din câmpiile Dâmboviţei ca să ascultăm glasurile casei Goleştilor, în care alţi meşteri Manole au zidit la alte mânăstiri ale neamului românesc, ne vedem, acolo la răspântia Piteştilor, ca pe Argeş «în sus». Vremurile vechi, se întâlnesc astfel cu cele noui, şi oamenii de atunci cu cei de astăzi, mândri de secolele pe care le-au putut aduna, ca să laude împreună isprava oamenilor şi frumuseţea locurilor. Alături de noi curg izvoarele istoriei ca nişte şipote de putere.

www.dacoromanica.ro

O ISTORIE A LITERATURII ROMÂNEȘTI DE ASTĂZI IN LIMBA FRANCEZĂ

Istoria oricărei literaturi, care se tipărește într'o altă limbă decât a fost scrisă acea literatură, are sarcinele ei proprii necunoscute celeilalte. Nume și opere, pline de răsunet la ele acasă, aici nu spun aproape sau chiar nimic. Trimiterile, de care un asemenea text se folosește din belșug, n'au pentru o limbă mai mult izolată și de mică circulație niciun înțeles. Istoricul literar trebue atunci să descopere un fel deosebit de prezentare, pentru ca materialul său de știri, atât de puțin vorbitor prin sine, să capete în cele de pe urmă un drept de cetățenie. Iar cel care-i urmărește încercarea se simte îndemnat să-l judece, tot pe atât din punctul de vedere al stăpânirii informației, cât și din acela al artei, mult mai personale, de călăuzire printr'o țară nouă.

La aceasta mă gândeam, cu oarecare teamă, pe când tăiam zilele trecute foile puternicului volum despre literatura română, publicat de d-l Basil Munteanu la Paris, pentru francezi și cititorii limbii lor. Noi înșine n'avem pentru noi o carte cu acest cuprins, și ușor de mânuit, și de toată încrederea. Ne putem lăuda cu lucrări monumentale, nesfârșite în documentare și sugestii și îmbrățișând literatura de-a-valma cu tot scrisul nostru, dela întâia slovă caligrafiată într'o scrisoare sau pe un hrisov până la jocurile secunde și la proza suprarealistă

www.dacoromanica.ro

de astăzi. Am avut parte de priviri generale, pe răstimpuri mai scurte şi cu fapte literare anume alese sau scoase în lumină ca să ducă la anume încheieri. Cunoaştem studii cu caracter didactic, ferindu-se de orice ar putea să semene cu o atitudine. Dar ceva la fel cu încercarea d-lui Basil Munteanu, care se mişcă printre celelalte, lăsând ceea ce au prea mult şi punând dela el ceea ce le lipseşte, avem mult mai puţin. Parcă între Români tocmai scrisul frumos, mânat cum este de dorul creaţiei, nu-şi găseşte răgazul privirilor îndărăt şi al studiilor necesare.

D-l Basil Munteanu avea de scris o istorie a literaturii române din zilele noastre. Il îndatorau la aceasta nu numai pregătirea şi înclinarea proprie, dar şi colecţia care-l adăpostea, Panorame ale literaturilor contimporane, cu un comitet de patronaj alcătuit, între alţii, din Paul Valéry, Georges Duhamel, André Maurois şi Jules Romains, scriitori pătrunşi de vremea lor şi dornici s'o cunoască oriunde şi sub orice înfăţişare. Colecţia ea însăşi punea în rând prin opere tipărite până acum şi prin istoricii literaturii cari le semnaseră, motive mai mult de stare la îndoială decât de îndemn pentru cercetătorul român, scos deodată din camera lui de studiu, nu numai ca să-şi arate cunoştinţele strânse şi meditate cu anii, dar ca să vorbească în numele ţării şi al scriitorilor ei. Pot s'o spun dela început, după o citire cu toată luarea aminte a cărţii, că d-l Basil Munteanu a răspuns la amândouă aceste aşteptări cu o deopotrivă pricepere şi isteţime.

Din punctul de vedere al informaţiei, planul urmat este limpede şi uşor de însuşit. Istoria literaturii române contimporane are două părţi: una, de pregătire a înţelegerii şi de arătare a legăturilor între ceea ce a fost numaidecât înainte şi se frământă astăzi, şi a doua, de silinţă creatoare sub ochii noştri. Partea întâia se întinde dela 1866 până în preajma războiului. Istoricul a botezat-o, pe drept cuvânt, cu numele de Renaştere, nu în înţelesul istoriei pragmatice, de înnoire prin descoperirea

www.dacoromanica.ro

unei lumi uitate sau de desrobire a tuturor puterilor din om, ci în înțelesul mai restrâns de desvoltare largă și neoprită a unei vieți naționale. Partea a doua începe cu sfârșitul războiului nostru din 1916.

Știm că împărțirile acestea, după date de calendar, n'au, când e vorba de mișcări spirituale, niciun temei convingător, pentrucă n'au nicio realitate. In tot cazul, de vreme ce nu ne putem lipsi de niște semne de ajutor, este mai bine ca în domeniul literar ele să fie luate din istoria literaturii și nu din istoria politică, chiar dacă, și eu aș fi pornit să spun: cu atât mai mult dacă uneori cele două ramuri de istorie se suprapun. Eu aș fi ales aici, de pildă, sau anul înființării Junimii, care este mai vechi, sau anul apariției revistei ei, «Convorbiri literare», care este ceva mai dincoace. Lucrul nu putea fi necunoscut nici istoricului, dovadă că întâiul capitol al acestei părți, și care se chiamă: creație și critică: epoca lui Eminescu, nu o ia dela 1866, an politic, foarte însemnat, dar într'un alt domeniu, ci dela 1867, an literar, al apariției studiului critic despre poezia română, al lui Titu Maiorescu. Al doilea capitol vorbește despre deosebirea în curente și doctrine dintre 1885 și 1916, cu idealul socialist și studiul științific al literaturii din jurul lui Dobrogeanu-Gherea, cu poporanismul și pornirile lui literare dela «Viața Românească», cu Rădulescu-Motru și filozofia culturii, cu Iorga și cruciada naționalismului, cu Densușianu, ca teoretician al simbolismului, cu Mihail Dragomirescu esteticianul integral. Al treilea și al patrulea capitol se întorc la creatorii individuali, unul la înflorirea nuvelei și nașterea romanului, adică la viața prozei, și celălalt la înnoirea poetică, adică la viața versului. Cele trei capitole din urmă, care alcătuesc trupul părții a doua, reiau aceeași schemă și gândire: Poziții, ceea ce înseamnă direcții de preocupări, avântul romanului și, în sfârșit, marele sbor al lirismului. Formele și făgașele sunt aceleași; numai cuprinsul care năvălește în ele este altul. Lozinca de așezat și peste aceste vremuri schimbate ar putea fi tot a unui poet

www.dacoromanica.ro

vechi: alte măști, aceeași piesă. Noi am încercat numai o mutare de termeni, nu de substanță.

Cele două părți ale istoriei române contimporane, care sunt în același timp două epoci, sunt premerse de o introducere și sunt încheiate, tocmai pentru că prin firea lor nu pot avea o încheiere, de niște perspective. Ele fac parte, cea dintâi cu totul, iar cele din urmă, mai puțin, din birul pe care cartea, ieșind dincolo de hotare și pentru străini, trebuia să-l plătească. Românul, subiectul, cu margini cam nelămurite, al literaturii, și mai slab cunoscute decât el, trebuia să apară în prag. Este ca un prolog în cer. Il vedem repede, în unele popasuri ale istoriei și cu câteva trăsături și destine, care sunt, când ale autorului, când ale unor cărți la îndemâna publicului francez sau internațional. El trebuia să rămână pe întâiul plan numai atât, vreo 20 de pagini cursive, cât să dea fiorul existenței unui întreg popor, al cărui cântec de viață va prinde numaidecât să se audă. Ceea ce urmează este o privire asupra începuturilor literare românești, cu opriri la cărțile sfinte, la cronicari, la literatura populară, la întâlnirea, în scriitorii cari se arătau tot mai pătrunși de rostul lor, a răsăritului cu apusul. Este ca un prolog pe pământ, după care se poate desvolta în voie, cu ceva de Faust în ea, povestea scrisului românesc mai nou, unde Mefisto, dătătorul de tinerețe, de îndemnuri și de mulțumiri, dar și primejdia cu abaterea dela propria fire și cu Iadul, ar fi tocmai acel apus.

Perspectivele aduc un fel de liniște, cu zarea lor larg deschisă literaturii viitorului. Se pare că trăsătura ei de căpetenie este lirismul, o căutare fără preget în propriile măruntaie, mai mult decât în măruntaiele lucrurilor, și un sbor de întrecere pe sine și de liberare. De 15 ani acest lirism strecurat în toate, nu numai în poezie, dar și în proza epică și filozofantă, s'a lăsat prea mult furat de marile întrebări și de metafizică. Ar fi timpul, își sfârșește istoricul literar cercetarea, unei întoarceri la izvoarele neprihănite ale adevărului. Osteneala după

www.dacoromanica.ro

atâtea silințe nu este un semn de istovire, ci de trebuință a unei schimbări.

Din punctul de vedere al prezentării în sine, d-l Basil Munteanu aducea îndemânarea unui om de studiu trăit ani îndelungați în străinătatea, căreia primea acum sarcina să-i desvălue ceea ce are mai al său și mai adânc sufletul propriului neam. Inrâurit, pe de o parte, de spiritul contimporan, așa cum fierbe și se distilează el în Franța tuturor încercărilor, iar, pe de alta, legat acasă de curentele tradiționaliste, care-și fac ele însele loc printre atâtea înrâuriri, istoricul literar fusese parcă anume pregătit ca să îmbine cele două cerințe de temelie ale unei asemenea expuneri. O descriere limpede, cu clasificări, analize și caracterizări ușor de prins și de păstrat, și o aducere de departe ca a unei presimțiri de lume și de răsuflare nouă. Dacă cercetătorul s'a mișcat într'adevăr străbătând manifestările literaturii românești de astăzi printre făptuiri lirice, așa cum ne-a spus-o la sfârșitul cărții, ceva din ceea ce alcătuia miezul lor nu se putea să nu se strecoare și în cuvântul lui. In multe pagini sunt adevărate accente de imn și de odă, imn pentru țară și puterile ei zămislitoare, și odă pentru scriitorii cari o împodobesc. Lucrarea d-lui Basil Munteanu nu este numai o carte bună, ci este și o carte frumoasă. Tonalitatea mai înaltă, cu două, trei trepte mai sus, care ar trebui scăzute poate, la o traducere în românește, nu este o urmare a unei intenții de propagandă, ci a unei călduri firești la ridicarea, ca a unui potir de cuminecare, a scrisului înstelat al poeților și scriitorilor noștri înaintea străinătății luătoare aminte. Intâiul meșteșug al scriitorului a fost compoziția și stilul în care și-a înveșmântat opera. Ea se așează fără nicio greutate în rând cu orice lucrare vrednică de citit din literatura de istorie și de critică literară a limbii în care apărea. N'avea exotic decât subiectul, și nici el cu totul. Din loc în loc se deschideau priveliști de înălțime sau de răspântie spre alte literaturi, și mai cu seamă spre literatura franceză, care, ca o apă roditoare, s'a revărsat la

www.dacoromanica.ro

anumite răstimpuri peste scrisul român, tot pe atât ca o deşteptare la spiritul nou cât şi ca o înteţire a latinismului nostru, umbrit de văluri balcanice. Scriitorul de departe se putea face ascultat ca un glas cunoscut. Pricepător nu numai al literaturii de acasă, dar mânuitor şi al metodelor de literatură comparată, el dădea cu această carte şi un examen în specialitatea lui, pe care l-a trecut cu strălucire.

Pentru puterea de caracterizare, care scoate în relief ca într'o medalie trăsătura fundamentală şi profilul sigur, voi da ca pildă scurtele formule uneori cuprinzătoare, în atâtea dăţi originale şi totdeauna sugestive, puse dela început alături aproape de fiecare scriitor. Analizele în sprijin, atunci când ele se numără cu zecile, se pot şterge sau intra unele în altele, pentru cititorul grăbit, dar formula se păstrează şi urmăreşte. Ea ajută ca să se regăsească, la o întoarcere în urmă, drumurile încurcate. Iar în cursul citirii atrag şi încântă, prin numărul şi felurimea lor. Informaţia curentă, pentru care interesul ar mai putea tânji, se urmăreşte cu băgare de seamă tocmai de dragul acestor caracterizări, ca să nu se scape printre rânduri vreuna, cu mirarea mereu vie faţă de ce ar mai fi în stare să născocească nou autorul. Aşa, când căutăm melci rari sau monete de aur, în pietrişul unui ţărm de mare, îl mărunţim şi îl pipăim cu grijă, îl vânturăm şi îl reluăm, de teamă să nu ne alunece printre degete tocmai materialul preţios.

Alecsandri e o figură de trecere, Maiorescu, un profesor de disciplină, Eminescu un poet universal şi un teoretician naţional, Creangă şi Odobescu sunt doi creatori de stil, Caragiale înseamnă realismul comic, Delavrancea realismul unui romantic; Brătescu-Voineşti, drama selecţiei naturale; Vlahuţă ne aduce pe poetul misionar; Coşbuc e expresia rasei; Goga iredentismul profetic; Iosif, nostalgiile; Cerna, optimismul patetic; Macedonschi ar trebui să fie marele premergător dela Parnas la simbolism; Duiliu Zamfirescu sau poezia savantă; Anghel sau poetul transparenţelor; Ralea sau

www.dacoromanica.ro

liberalismul şi raţionalismul; Rădulescu-Motru şi românismul lui; Blaga metafizicianul misterului şi filozoful culturii. Puse la un loc formulele acestea sunt aproape prea numeroase şi desvălue mai mult un secret de atelier şi o ştiinţă a folosirii fişei decât o cristalizare dela sine la popasuri a textului. Găsite acolo însă, la o întoarcere obişnuită de pagină ele îşi păstrează tot farmecul şi întreaga prospeţime. Ascultaţi-le mai departe. Izvorul lor nu s'a oprit: Sadoveanu şi magia amintirii; Agârbiceanu şi realităţile ardeleneşti; Rebreanu, spectatorul neturburat; Cezar Petrescu, spectatorul amărît; d-na Papadat Bengescu sau anatomia sufletelor; Gib Mihăescu sau psihologia demonstrativă; Camil Petrescu şi viaţa obscură; Ionel Teodoreanu sau analiza metaforică; Minulescu sau simbolismul de vorbe mari; Bacovia sau simbolismul fără muzică; Vinea sau avangarda elegiacă; Demostene Botez, un pesimist; Philippide, un panteist; Barbu, poetul geometru; Pillat sau frumuseţile senine; Voiculescu sau tragicul creştin; Maniu, primitivul rafinat; Blaga, poetul misterului cosmic.

Ceea ce întrece toate aceste şi alte meşteşuguri de prezentare înfăţişând mai curând occidentalismul cercetătorului, cu o socoteală mai mult chibzuită şi rece chiar când are sclipiri şi avânturi, este altceva, mai al nostru şi mai puternic. Intâia purtare aduce aminte de «Gândirea Europeană», discursivă şi diplomatică, cercul de conferinţe, însufleţit de Elena Văcărescu, alături de care d-l Basil Munteanu a lucrat mulţi ani, iar a doua de «Gândirea» pur şi simplu, revistă cu garda ei de scriitori ai pământului, între cari se lasă aşezat şi se simte bine şi autorul nostru. El însuşi, ca personalitate literară, merge spre o împăcare în propria fiinţă spirituală dintre apus şi răsărit şi este firesc să caute aceeaşi cumpănă ideală şi în literatura pe care o cercetează.

D-l Basil Munteanu încheie capitolul al treilea al cărţii sale cu următoarele cuvinte: «Prin scrisul acestor povestitori România însăşi se mărturiseşte fără sfârşit». Cartea pe care o avem înainte nu face, dela întâiul ei

www.dacoromanica.ro

rând la cel din urmă, nimic altceva decât să urmărească şi să desvălue, în visurile visătorilor lui, viaţa şi năzuinţele unui neam. Citire bogată, răscolire prin arhive, meditare asupra fenomenului literar, nu sunt decât desenul şi motivul isteţ urmărite din ac, în flori şi păsări colorate. Ochiul se apleacă deasupra lor cu toată luarea aminte şi uimirea. Dar urzeala tare, care a primit toată această podoabă a veacurilor şi a anilor şi aşteaptă în taină înfloririle viitoare, este făptura însăşi a unui întreg popor, cântându-şi păsurile şi dorurile pe pământurile dintre Carpaţi şi Marea Neagră, în graiul dăruit de strămoşi şi lustruit mereu prin trecerea din gură în gură şi din scriitor înzestrat în scriitor înzestrat, din zilele de întunerec ale istoriei până astăzi. Această legătură neîntreruptă cu izvorul colectiv şi anonim al creaţiei face mai cu seamă puternică şi frumoasă istoria literaturii române contimporane. Este însuşirea ei cea mai de preţ, care se strecoară fără voie în suflete şi face prieteni. Lucrarea ostenitorului literar se dovedeşte astfel nu numai o carte de cunoaştere, dar şi o carte de iubire. Este poezia ascunsă care suflă prin pagini.

Avem tot dreptul să ne bucurăm de o asemenea lucrare, care ar fi fost bine venită chiar menită nouă, ţăranilor dela Dunăre, şi este cu atât mai mult acolo peste hotare, unde vorbeşte şi luptă pentru noi. Datori suntem să trimitem alcătuitorului ei de pe malurile Senei o frăţească mulţumire.

---

www.dacoromanica.ro

UN CASTEL DE ODIHNĂ

N'am bănuit niciodată că înalta clădire, care-şi trimite sus peste pomi acoperişul cu ţiglă şi coşuri aproape veneţiene şi este pentru noi Castelul lui Brâncoveanu dela Sâmbăta-de-Sus din Ţara Oltului, poate să fie atât de măreaţă văzută din munte. Venisem dela Breaza, trecusem pe la Lisa, unul sat de stâne şi de joagăre şi altul de ogoare cu grohotişuri şi de cărăuşie, şi căutam din ochi casa cu nume răsunător. Eram în inima Făgăraşului, pământ găsit în hrisoavele domnilor noştri încă dela 1400 şi mai dinainte. Dacă ar fi să credem glasul legendei, care, după o vorbă cu miez este de multe ori mai adevărat decât al istoriei, de aici au plecat descălecătorii Ţării Româneşti. Ţărăncile, care ne întâmpină, cu opinca uşoară strânsă pe picior, cu fota lipită de trup şi cu iia cu râuri negre, sunt toate borese şi parcă se duc la o curte de cavaleri. Munţii s'au făcut albaştri de lumină. Pâraie limpezi, unele pe albia lor şi altele pe iezături săpate de oameni, aleargă şopotind spre Olt. In zare nu sunt decât suliţi de biserici, puse ca semn pe un drum al crucii: una argintie şi apropiată e din Sâmbăta, alta, neagră şi puternică, din Drăguş, alta, mai în fund, a Mânăstirii Brâncoveneşti. Nu o mână de sate şi un plai aşternut ca o prispă la poalele munţilor Făgăraşului s'au adunat astăzi în soare, ci toţi cei patru' milioane de Români ai Transilvaniei şi întreg pământul

www.dacoromanica.ro

acesta de vitejie şi de suferinţă. Castelul lui Brâncoveanu îşi deschide porţile. Domnul, cu drepturi dela începutul vremurilor, a coborît între ai săi. Ai săi vor să fie toţi de faţă, ca să i se închine.

Castelul lui Brâncoveanu n'a fost, ca unul din cele şapte burguri, care au dat numele nemţesc al ţării, Siebenbürgen, înălţat cu turnuri, metereze şi şanţuri la strâmtori sau peste văi. El n'avea mai cu seamă de ce să se apere de oamenii dela miazăzi, cari erau de un neam cu cei de dincoace. Era un castel de odihnă pentru Domn, când s'ar fi hotărît, de voie sau de nevoie, să se aşeze în mijlocul supuşilor lui. O bisericuţă cu o turlă şi un pridvor, înconjurată de chiliile călugărilor, se găsea în marginea Curţii. Semăna poate cu rosturile bisericii de lângă Palatul Mogoşoaia. Din foişor clopotele se auzeau ca o chemare din cer. Domnul n'a apucat să le audă niciodată. Numai duhul lui, după marea descăpătânare din 1714 dela Ţarigrad, va fi colindat mai târziu prin aceste locuri. Mitropolitul Nicolae Bălan a venit pe urmele ctitorului domnesc, a dres ruinele şi a sădit arhiereşte în cuprinsul lor o nouă viaţă. Castelul nu l-a mai aflat. El se risipise mai demult, pentru totdeauna.

Ceea ce avem şi numim astăzi Castelul Brâncoveanu este o clădire mai apropiată de noi, şi datorită unui urmaş, falnicului şi neastâmpăratului Grigore Brâncoveanu. In afară de ce vor fi mărturisind hârtiile de arhivă ale bisericii greceşti din Braşov, care ajunsese proprietară până la Reforma agrară, stâlpii porţii mai poartă încă o stemă cu anul 1800. Atunci, în zilele cele mai grele pentru Monarhie, se ridica acest locaş de bună stare şi de pace. Un băieţaş, din vestiţii copii ai Drăguşului şi Sâmbetei, cu pălăria lor rotundă cu ciucure, se va fi uitat, în acei ani de demult, cum se uită astăzi băieţaşul de lângă mine, la zidurile puternice şi la caleştile cu coroană care treceau pe dedesupt. Zidurile puternice sunt acum dărăpănate, iar caleştile cu coroană nu mai au fiinţă decât în închipuire. Este sub meri un

www.dacoromanica.ro

loc mai ridicat. La o încercare cu sapa el a descoperit bolți de pivniți și temelii mai încăpătoare. Acolo a fost castelul propriu zis, frumos și bogat, dacă-l judecăm după clădirea barocă, înaltă în acoperiș, cu două caturi, cu o sală unde poți să întorci carul cu patru boi, și care n'a fost, când era castelul, decât o casă a administrației. In zilele noastre aceasta i-a moștenit și numele și rostul. Prin aceste trepte i-a fost sortit să treacă până a ajuns să fie astăzi Castelul Brâncoveanu, moștenitor falnic al unui și mai falnic stăpân.

El este, așa cum a fost gândit la început, un Castel de odihnă. Il gospodărește Casa Școalelor, care chiamă în fiecare vară între zidurile lui câțiva scriitori, câțiva pictori, câțiva artiști dramatici și câțiva ziariști. Trebue văzute împreună aceste bresle ale gândului creator. Puțini s'au abătut ca să-i cunoască, pentrucă altminteri s'ar fi vorbit mai mult despre ei, dar s'ar fi adus poate și o turburare liniștii și singurătății de acolo. Sunt volume care s'au scris sau numai s'au întrevăzut între aceste ziduri, albe și pline de răcoare, în fiecare fereastră cu altă priveliște; într'una cu lungul lanț al munților, într'alta cu căsuțele dese ale satului, într'una cu lunca năvălită de bivolițe, de drugane leneșe, și într'alta cu moara și valea Sâmbetei, care se sbate prin livada Castelului și fuge mai departe spumegată. Pânze cu vederi de țară și cu chipuri neașteptate de femei și copii au împodobit expozițiile, cu o nouă lume, de aer curat și de viață veche românească. E vorba acolo nu numai de un loc de întremare, dar de o adevărată școală de artă. Balcicul a adus un exotism al luminii și al figurației: Sâmbăta-de-Sus a făcut să răzbată, atât între hotoarele noastre cât și la Paris și New-York, prin artiști înrâuriți de ea, o ascuțită înțelegere băștinașe a locurilor și lucrurilor. Jiquidi e printre ei, ca un credincios oaspe al Castelului, Lena Constante, prin trecerea prin Drăguș, Mac Constantinescu la fel.

Și cred că suntem numai la început. Țara Făgărașului adăpostește prea mari și proaspete puteri plastice,

www.dacoromanica.ro

pentru ca ele să nu fie căutate și să nu-și dea roadele în desvoltări viitoare. Vedeți numai nevinovăția strengară, dar cu ochi cari privesc, după ce au primit binecuvântarea altor pajiști, din mijlocul copiilor. Pictura a întâlnit aici un nou copil românesc. Vedeți femeia mlădioasă și subțire, cu un veșmânt în care totul e socotit ca să-i arate mlădierea și mândria, tăietură, coloare, înlesnirea mișcării. Icoana pe sticlă a dus până departe, cu fețe de prunci dumnezeești sau de Sfinte Fecioare și de Mironosițe, lumea pe care o întâlnești pe toate potecile sau brazdele. De pe acum atâtea izvoade și compoziții decorative și-au însușit-o, fără să spună și fără să se știe de aceea întotdeauna dacă are undeva o ființă aevea. Este de aici, din umbra mânăstirii și castelelor brâncovenești, unde au crescut totdeauna, ca la Horezu și la Mogoșoaia sau Potlogi, florile minții și ale artei. Țara Oltului a păstrat-o pentru noi timp de secole ciocănind la ea și amestecând cât aur și stăpânire de sine a putut să-i dea, într'o convietuire cu oameni de curte domnească și cu ceea ce au fost vrednici să făurească mai ales în traiul de libertate și de strălucire de dincolo de munți. Domnia lui Brâncoveanu a fost ca o încununare, înainte de scufundarea într'o lungă adormire, a puterii noastre de organizare ortodoxă, cu tiparnițele din ostrovul dela Snagov și cu strălucitii ierarhi și monahi călători, ca aducători la îndeplinire; încununare a puterii de creație în gândire și artă, cu Stolnicul Constantin Cantacuzino la mijloc și toți cei de pe lângă el sau de departe, ispitiți de știința și de agerimea lui, întrupare de Renaștere cu studii padovane și întrupare de Bizanț, într'aceeași făptură; o încununare a puterii diplomatice, între cele trei împărății, care începuseră să macine la pietrele lor toate grăunțele naționale întâlnite în cale, cu un meșteșug al ținerii cumpenii, ieșit nu din firea poporului, ci din răutatea vremurilor. Cei mai mari cronicari ai Românilor atunci au trăit, ca s'o întâlnească în fiecare zi acea răutate a vremurilor și s'o zugrăvească în colori care nu se mai pot pierde.

www.dacoromanica.ro

Dintr'o asemenea lume de milioane de suflete și din astfel de căutări, din timpuri uitate, a unei noui înțelepciuni, sunt făcute drepturile românești la pământurile pe care trăiește neamul nostru, într'o răspântie de furtuni. Nicăiri n'am simțit mai adânc și n'am auzit rostit mai cu pătrundere acest adevăr decât aici, unde Constantin Brâncoveanu se așezase, în secolul când se plămădea, deocamdată pentru câțiva cărturari, ca să ajungă mai apoi un crez de mulțimi, gândul obârșiei noastre latine, se așezase, nu în mijlocul țărilor românești, care erau două și rând pe rând învrăjmășite și ciopârțite, ci în mijlocul neamului românesc însuși, unul singur și năzuind să se unească într'o singură lespede, peste orice piedici sau dări îndărăt vremelnice. Castelul de odihnă brâncovenesc dela Sâmbăta-de-Sus are pentru noi astăzi și acest înțeles, al unei porunci dumnezeești, care s'a împlinit și care trebue apărată. Iată-l în cetatea lui de munți, păzit de sulițele bisericilor, cu femei și copii cu flori în mâini și la pălărie, care se îndreaptă de pe toate drumurile spre porțile deschise! Trebue să avem încredere! Nu suntem o alcătuire oarecare diplomatică, pe care diplomația a urzit-o și tot ea poate s'o destrame, ci viața însăși a acestor plaiuri, muncă și sânge de secole, și mai ales gând de mântuire și de înălțare dela moși-strămoși din văgăunile Sarmisegetuzei până la coastele cu zare largă ale Mării.

Am colindat cu scriitori adăpostiți în castelul dela Sâmbăta toată Țara Oltului. Ne-am oprit și în Făgăraș, unde trăiește amintirea de fulger, care deschide cerurile, a lui Mihai Viteazul, dar ne-am purtat pașii mai cu seamă pe văile înalte, pe unde, între turme și ciobani, viața s'a păstrat neschimbată, sau prin sate de podiș sau de pe râuri, cu eroi umili, așa cum îi are un popor în ajun să se ridice, dar cu atât mai înțeleși cu cât pot să fie ai tuturor. Acești eroi au trebuit să roiască în toată lumea. Oasele lor n'au rămas pe loc, pentruca să ție mai bine în scoabele și încleștările iubirii țarina aceasta măcinată de apele primăverii sau ale istoriei. Arune Pumnul are

www.dacoromanica.ro

o placă de piatră pe casa parohială unită din Comăna şi Badea Cârţan, din Cârţişoara lui cu fumuri subţiri şi lungi, odihneşte în cimitirul din Izvor, al Sinăei. Am fi vrut să găsim la un cap de drum, ca să îngenunchiem acolo, nu numai pentru mortul de sub brazdă, ci pentru toată solia pe care o ducea cu sine un asemenea mormânt, cum am găsit sub un stejar la Wöbbelin în Mecklenburg pe poetul Theodor Körner, al cărui cântec ridicat sabiei îl ştiam în tinereţe pe dinafară, sau sub un pin hohenzollernian, îmbrăcat tot în iederă, la Wannsee, pe Heinrich von Kleist, pe care îl citeam şi îl reciteam, şi pentru puterea scenică de Shakespeare german a dramelor, poemelor dramatice sau comediilor, dar mai ales pentru neînduplecarea sălbatică din povestirea lui Michael Kohlhas, omul dreptăţii cu orice preţ şi cu orice jertfe. Ardelenii, poate din traiul opt sute de ani alături de Saşi, sunt mai pregătiţi să priceapă şi să dea făpturi la fel cu acest om dintr'o bucată, care a pus în flăcări o întreagă ţară, din cadrul de castele al Evului Mediu, pentrucă i se făcuse o nedreptate şi nu găsea un scaun de judecată, unde să fie ascultat. Oameni şi popoare, în care se răsvrăteşte simţul acesta a ceea ce li se cuvine, se pot scula de asemenea.

Ce a fost Germania dela 1806 şi până la 1813, când a dat o înflorire de luptători în toate tagmele, ca să înlăture robia, care o împiedeca să trăiască liberă şi să se unească, decât o pildă strălucită, pusă înaintea tuturor popoarelor pentru zilele de cumpănă când li se hotărăşte soarta? Şi ce trebue să-i placă şi să ajute mai mult decât o izbucnire la fel? Ascultaţi cum trece în galop vânătorul din armata lui Lützow către glonţul care avea să-i curme, la 1813, viaţa de 24 de ani, gâlgâitoare de versuri şi de iubire de ţară. Prietenul lui Schiller, Körner bătrânul, dăduse un fiu care căpătase menirea să întrupeze pe eroii marelui poet. Stejarul sună astăzi deasupra lui din frunze, care cad pe piatra cu numele neuitat, ca un semn de amintire şi de închinare a tuturor Germanilor. Dar cuvintele, care sunt tot de atunci, din iarna

www.dacoromanica.ro

1807—1808, din sălile Academiei din Berlin, ale lui Fichte, în Cuvântările către neamul german: «Lăsați libertatea să piară câtva timp din lumea văzută; să-i dăm un adăpost în adâncul gândurilor noastre, până când va răsări între noi lumea cea nouă, cu putere să scoată la lumină aceste gânduri», Fichte, despre care scriitorul Jean Paul zicea că «are în firea și în bărbăția lui, ba chiar în stil, multe pene din aripile lui Luther?» Am îngenunchiat și am simțit că iau putere la mormântul lui Kleist, sfărâmat în aceleași vremuri vitrege, la 1811. Tovarășul meu de drum din Țara Oltului era un cunoscător al scrisului și sufletului german și căuta și pentru noi morminte cu același rost, pentru timpuri care ar fi putut să vie. Și iată că timpurile au venit!

Castelul de odihnă brâncovenesc este un popas în mijlocul Țării Oltului, pentru toate aceste rătăciri printre oameni și întâmplări. Il locuiesc din vară în vară aceia dintre noi pe cari domnescul ctitor i-ar fi iubit mai mult în preajma lui, făcând planuri de cărți și de case și vorbind despre treburile încâlcite ale lumii. La ceasul utreniei ar fi ieșit în trăsura lui ușoară, care să-l ducă pe iarba udă până la mânăstioara de unde chema clopotul. Dacă toate se clătinau, într'un cutremur care a ținut pentru domnia lui douăzeci și șase de ani încheiați, dela tipărirea Bibliei Cantacuzinești până la stropirea cu sânge a pieții dinaintea temniței celor șapte turnuri, credința rămânea aceeași, ca o sabie de foc dinaintea ochilor credinciosului și putând fi oricând ridicată de îngerul dreptății. Un zurgălău sună jos în curte de grumazul unor cai pietroși ardelenești. Ne-așteaptă să ne ducă prin aceleași locuri către același altar de închinare. Este ca un îndemn trimis de înalta noastră gazdă, când cutremurele de odinioară pentru neamul românesc încep să miște lumea. Ii ascultăm cuvântul și ne plecăm cu supunere. Suntem în casa și plini deodată de duhul lui. Credința n'am pierdut-o. Din ea, ca și în trecut, vor ieși toate darurile. Sunt puteri mai mari care ne ocrotesc. Țara Oltului se umple de soare și prin soare oamenii

www.dacoromanica.ro

umblă cu opincile lor parcă venind dintr'o istorie fără fund și îndreptându-se spre altă istorie de viitor, tot așa de adâncă. Iar în clopotnița mânăstirii lui Brâncoveanu clopotele bat, ca să se audă de o parte și de alta, în vremea de atunci și în vremea de dincolo.

---

www.dacoromanica.ro

O VECHE BIBLIOTECĂ

Este în Braşov, în cetate, o biserică ascunsă. Călătorul trece şi, dacă nu-l duce anume cineva, n'o află. Aşa trebue să fi fost şi acum 100 de ani, când se îndrepta spre ea în hainele grele boiereşti, alături de soţie şi urmat de slugi, marele Grigore Brâncoveanu, cel din urmă din neamul lui. Ulicele sunt aceleaşi ca şi astăzi. La mijlocul pieţei este Casa Sfatului, cu turnul ei cu ceasornic. De jur-împrejur, într'un pătrat larg, se înşiră casele cu ferestre mici sus şi cu prăvălii jos, vestite peste trei hotare: ale ţărilor româneşti vecine, ale Poloniei şi ale Ungariei. Incotro se îndreaptă micul alai? Câte un negustor, de obiceiu ţeapăn şi mândru, se pleacă şi spune câte un cuvânt, în limba germană învăţată, nu în cea săsească de-acasă. Boierul e Principe al Sfântului Imperiu Roman, are în stemă acelaşi vultur cu două capete ca şi Impăratul şi a tălmăcit din nemţeşte în greceasca nouă, cartea lui Heineccius. A tipărit-o la Viena în 1808 şi toate exemplarele, pe care nu le-a putut duce la el în ţară, sunt aici, aşezate în casa bisericii greceşti, unde merge acum.

Ţine drumul înainte spre Biserica Neagră. Are o barbă lungă şi căruntă înainte de vreme. Şi-o mângâie pe gânduri, după obiceiul tagmei lui. Nu i-au cărunţit-o anii, ci necazurile. Războiul, întâi, dintre Ruşi şi Turci l-a făcut să se aşeze dincoace de munţi şi mai

www.dacoromanica.ro

apoi, tulburările Zaverei. Aici şi-au sfârşit zilele, în pribegie, tatăl lui, Manolache Brâncoveanu, şi mamă-sa, Zoiţa, şi odihnesc alături sub pietre frumos cioplite în cimitirul de sub ziduri. Cine ştie dacă şi lor le va mai fi dat să se întoarcă acasă? Işi face o cruce, poate pentru acest gând, dar poate pentru că au ajuns. Se mai uită odată la dealul Tâmpa plin de soare, peste acoperişul cu ţiglă întunecată al măreţei catedrale săseşti, şi intră pe sub o poartă boltită, în gangul adânc.

In fund şi departe de oameni, se găseşte biserica privilegiatei companii a negustorilor greci. Preotul l-aşteaptă în uşă în odăjdii. Nicio cinste nu e prea mare pentru acest drept credincios şi mult învăţat ctitor, care, chiar în anul acesta, 1823, a făcut actul de danie prin care biserica a fost înzestrată cu moşiile de sub munte, din Ţara Oltului, cu case şi mori, dela Poiana-Mărului şi Sâmbăta-de-Sus. In acest din urmă sat se înalţă Palatul Brâncovenilor, zidit din nou în anul 1800, cu stâlpi răsuciţi şi capiteluri cu flori ca la Mogoşoaia şi la Hurez. Chiar ieri a sosit de acolo, cu trăsura acoperită şi cu patru cai a stăpânului. E ameţit încă de atâta bogăţie. A vrut Dumnezeu cu ei. Pentru sute de ani, iată-i la adăpost de orice grije.

Grigore Brâncoveanu se duce singur până la iconostas, face trei mătănii şi sărută icoana îmbrăcată în argint. S'a luminat la faţă. I se pare că e un semn. Din icoană îl priveşte un Iisus biruitor asupra morţii, cu steagul în mână, ieşind din mormânt. Poate că şi soarta lor are să se schimbe. Ţara are să scape de străinii cari o încalcă. Ei au să poată să se ducă la ai lor. Toate sunt o ruină şi trebue luate dela capăt. Munca îi aşteaptă, iar muncitorii rămân departe. Se întoarce la buna lui Safta, care stă şi îl priveşte din pronaosul hărăzit femeilor. Se înţeleg din ochi. Işi zâmbesc. Sfinţii îi înconjoară de toate părţile şi îi apără. Trebue să aibă încredere. Suferinţele lor şi ale ţării au să ia sfârşit.

Se duc de acolo în cimitir. Trebue să dea printr'un turn vechiu al cetăţii, plin de întuneric şi umezeală. E

www.dacoromanica.ro

ca o trecere din lumea aceasta de dureri în lumea de verdeaţă şi de cântec de păsări, de dincolo. Nu e un cimitir, ci o grădină dintre ziduri, de mânăstire franciscană. Pomii aceştia, lungi în tulpină şi aproape negri la frunză, sunt pini italieni. Cerul albastru şi înalt nu e dela noi. Aici îi place să vie şi să viseze marelui boier. Tatăl lui, pe care atâta l-a iubit, e aproape. Se deprinde cu gândul că n'au să mai fie despărţiţi şi că are să-şi aibă şi el locul de odihnă alături. Mitropolitul Dositei Filiti, care a plecat şi Sfinţia Sa din ţară, de răul Ruşilor, şi-a ales chiar la intrare un loc pentru aceeaşi întrebuinţare. Au să fie toţi împreună şi să-şi aducă aminte de toate câte i-au legat şi i-au mânat în viaţă către fapte mari şi de folos obştei. Oraşul e la doi paşi şi de jur-împrejur, dar nu se vede. Are să fie în acelaşi timp între oameni şi în singurătate, aşa cum i-a plăcut să trăiască şi în lume, în fierberea treburilor şi între cărţile lui.

Aceste cărţi, pe care le-a adus cu el de acasă şi le-a ridicat şi dela Sâmbăta-de-Sus de pe rafturi de stejar, dela Constantin Voevod şi dela unchiul său Constantin Stolnicul Cantacuzino, le-a dăruit şi pe ele bisericii, cu listă şi cu rânduială de citire. S'a desbrăcat aici de ce-i era mai drag, bunuri lumeşti strânse de el sau moştenite dela strămoşii cei mari. Dacă va mai avea zile va fi un alt om. Tot ce a însemnat omul de până acum a lăsat în această frumoasă cetate a Braşovului. Trece din cimitir în bibliotecă. De pe perete îl priveşte un alt Grigore Brâncoveanu, mai obosit decât se simte el, apăsat de îmbrăcămintea grea a boieriei lui. L-a zugrăvit un pictor pus de biserică, pentru ca să-i aibă chipul, un Iancovici pripăşit pe aici de cine ştie unde. A fost un bun meşter. Seamănă. Se vede în privirea depărtată şi omul dinăuntru, care caută să pătrundă prin negură, soarta lui şi a ţării. Şi-a câştigat galbenii cu prisosinţă. Oamenii cari vor veni, să aibă în această pânză vopsită mai mult decât chipul unui om trecător; o vreme întreagă de nădejdi şi de desamăgiri, naşterea a doua oară a unui popor şi prăbuşirea lui neaşteptată de pe culmea

www.dacoromanica.ro

măririi. Îi vine să geamă cu psalmul lui Dosoftei Mitropolitul: «La apa Vavilonului, Jelind de Țara Domnului, Acolo șezum și plânsăm . . . De te-aș mai putea uitate, Ierusalime Cetate!» Iată și cărțile puse la rând sub chipul lui! Parcă nu le-a părăsit. Trăiește și mai departe între ele, poate să răsfoiască oricând pe dragul lui Plutarch. Știe pe un volum din «Viețile Paralele» niște desene făcute de el, pe furiș, ca să nu-l descopere tatăl său și să-l certe, când era în anii de școală. Era un Alexandru Machedon pe cal și niște corăbii dedesubt care se depărtau cu pânzele întinse. A găsit volumul. Desenele sunt la locul lor. Au să le vadă ochi străini, în alt veac, și să se gândească la copilul care le-a așternut acolo fără să-și dea seama, ca și cum ar fi ieșit dintre rânduri. Spune tare începutul lui Temistocle. Îl știe pe dinafară, tot așa de bine ca în anii fragezi când l-a învățat cu dascălul lui de grecește.

Această bibliotecă a fost luată din Brașov și se găsește astăzi în păstrarea Academiei Române. Era singura bibliotecă veche rămasă în întregime din risipa trecutului. Din celelalte, de care mai amintesc unele cronici și hârtii, abia dacă se mai întâlnește câte o carte răsleață, pe unde a aruncat-o întâmplarea, în raritățile vreunei biblioteci publice sau în colecția vreunui cunoscător norocos. Trebuia să avem și averea de cărți a unui mare cărturar, care să ne vorbească de dragostea de lumină a vremurilor de odinioară, în alcătuirea avută atunci. Biserica grecească din Brașov ne-a făcut acest dar neprețuit. Putem astăzi, datorită ei, să întârziem mișcați în fața cărților, în care a răsfoit și a căutat cunoștințe și mângâiere un suflet ales.

Nu sunt multe, poate că nu mai sunt nici toate, 4, 500 de volume, din care 120 cu același text din tălmăcirea lui Heineccius, rămase neîmpărțite, dar, așa cum sunt, ele umplu de o adevărată mândrie. Sunt cărți grele, în limbile mari ale Europei. Cine le mânuia, trebuia să fie un bărbat de o cultură temeinică. Istoria noastră se luminează de o văpaie liniștită, de studiu și de

www.dacoromanica.ro

meditație, de care am fi porniți s'o credem mai puțin înzestrată. Gândul acestei intrări în stăpânire l-a avut Nicolae Iorga, el care cunoștea și scrisese în amănunt despre biblioteca lui Grigore Brâncoveanu, încă din 1905 și mai înainte. Ducându-se în 1932 cu Venizelos, pe atunci prim ministru al Greciei și oaspele nostru, ca să-i arate Biserica grecească din Brașov, i-a cerut aceste urme scumpe, mai potrivite să facă parte din patrimoniul nostru național. Și marele patriot elen l-a înțeles și s'a învoit.

De atunci, pe câteva rafturi metalice din secția manuscriselor dela Academia Română, cărțile lui Grigore Brâncoveanu, scăpate de primejdia unei distrugeri sau împrăștieri, stau la îndemână și vorbesc. Cele mai multe sunt lucrări de istorie, cronici în latinește, printre care nu-i uitată Transilvania, cu anexe de legislație, serii întregi în italienește, cu fapte aduse aproape la zi, tratate franțuzești, din care nu lipsește Discursul despre istoria universală al lui Bossuet, într'o frumoasă ediție. Limba grecească e înfățișată mai cu seamă prin clasici. Cărțile, și în deosebi acestea din urmă, se cunosc numaidecât că au fost citite și răscitite. Nu erau numai o podoabă pentru casa proprietarului lor, de care să se mire oaspeții puțin pricepători dinăuntru, sau străinii luminați, în trecere din Europa spre Constantinopol și cari lăsau descrieri de călătorie cu această mirare, că au descoperit pe drumurile răsăritului asemenea popasuri de lumină. Și Alexandru cel Mare așezase din loc în loc, atunci când a trebuit să străbată deșertul dintre Fenicia și Caldeea, burdufuri de apă, pe care oștirea le găsea în drumul ei și putea să meargă mai departe.

Marginile foilor sunt acoperite de însemnări, scrise cu scrisul subțire și frumos al boierului de os domnesc. De multe ori însemnările au fost tăiate pe jumătate, atunci când cărțile au fost legate, ceea ce arată că ele fuseseră citite și comentate așa cum le cumpărase, broșate. Unele au folosit, nu numai la o lectură de informație, ci la studiu, unor copii, poate chiar lui Grigore

www.dacoromanica.ro

sau rudelor lui. Pe coperțile dinăuntru se mai pot vedea și astăzi exerciții de traducere în italienește, cu greșeli de ortografie de începător, alături de scrisul vreunui profesor, rămași unul și altul pentru totdeauna necunoscuți.

Unele însemnări se deschid ca o zare asupra istoriei cărții între Români, a felului cum ajungeau în mâinile noastre și cum călătoreau. Iată, ca o pildă mai vorbitoare, istoria cronologică a Ungariei, Pannoniae historia chronologica, tipărită la Frankfurt pe Main, în 1596. Ea a fost la început proprietatea unui cărturar român ardelean. Iscălitura lui se vede și astăzi în josul unor rânduri, dar ea rămâne o taină, pentrucă e o criptogramă, care nu se mai poate înțelege. Scrie el sub portretul Principelui Sigismund Batori, care a intrat așa de adânc și în istoria noastră eroică prin Mihai Viteazul: «Acesta iaste Jigmon Crai care a stăpânit Țara Ungurească cu Ardealul împreună și cu Țara Muntenească și Moldova, tocma până la Chilia, cum scrie în istoria lui, să citești, să vezi (1622)». Cartea a scăpat, nu se mai poate ști cum, din mâinile acestui întâi proprietar sau ale urmașilor lui și a ajuns la București adusă de Curuții lui Tököli! Ne lămuresc despre acest fapt minunat câteva rânduri păstrate între foile ei: «Această carte elenească (!) să se știe că am cumpărat eu Mușat, când au trecut Curuții pe aicea pân București și am dat bani (atâția) 15 Septembrie 1691. Eu Mușat și o împresurat Radu Brânzaru, Radu Brânză ot Șchei, care ere (era) schiop». Cumpărătorul ei cel nou nu era dus la biserica învățăturii clasice, dacă putea să amestece un text latin cu unul elin, și a luat-o poate numai de mirare din mâinile soldaților ardeleni. E ciudat că meșterul care a împresurat-o, cred că e vorba de legatul ei, era din Șchei, cu ambele nume, Radu Brânzaru și Radul Brânză, pe deasupra și cu un picior mai scurt decât celălalt, amănunt ori cum în nicio legătură cu așezarea între scoarțe groase a cărții, dar care a izbit pentru totdeauna pe nevinovatul de Mușat, adică din acele locuri pe unde după altă sută de ani Istoria Ardealului avea să se

www.dacoromanica.ro

întoarcă şi să fie găsită. Dela Muşat ea a putut să ajungă în biblioteca Domnitorului Constantin Brâncoveanu sau a învăţatului Stolnic, unchiul său, şi de acolo în lăsământul de suflet al lui Grigore.

Ca o întregire a acestui tratat şi care dă la iveală că toate aceste lucrări erau folosite, nu numai de oameni de studiu, dar de oameni politici, amestecaţi în faptele vremii lor şi căutând să le îndrumeze, este volumul artistic tipărit, cu litere lapidare negre şi roşii, la Sibiu, în 1742, Jurisprudentia hungarico-transylvanica, unde stă şi legislaţia lui Verböczi, hotărîtoare pentru aşezarea politică şi existenţa celor trei naţiuni din Ardeal, cu îndepărtarea Românilor.

Noi, de astăzi, privind ce se întâmpla în acelaşi timp în camera de studiu a unui mare boier muntean, pribegit de ani de zile dincolo de munţi, în ţară străină, şi ce se întâmpla în jurul fiului de ţăran din Avrig, venit la Bucureşti, ca să deştepte din morţi poporul românesc, aşa cum a pus să se sape în piatra de mormânt a lui Gheorghe Lazăr comitele Rosetti, în nişte versuri care s'ar putea să fi fost făcute de Ion Heliade Rădulescu, ne dumerim acum târziu, că unul şi altul lucrau, fără să se cunoască şi fără să-şi dea seama de rostul hărăzit lor de istorie, la închegarea din idei noui apusene şi din experienţă politică locală, a unei formaţii de Stat aşa cum Românii n'o mai avuseseră niciodată.

Ce este iarăşi minunat e că moşiile celor doi oameni al căror nume trebue rostit împreună, în legătură cu aceste întâmplări, Principele Imperiului, Grigore Brâncoveanu, şi guvernatorul Ardealului, Baronul Samuel Brukenthal, proprietarul Avrigului, unde se născuse şi simţise trebuinţa unei culturi mai înalte Gheorghe Lazăr, erau vecine. Sâmbăta-de-Jos, cu vestitele ei herghelii, existente până astăzi, era lipită de Sâmbăta-de-Sus. Cei doi proprietari poate se cunoşteau şi s'au văzut. Ei erau, amândoi, înfipţi prin tinereţea lor, în veacul terezian şi iosefin, unul, şi în veacul fanariot, celălalt, dar aduceau o solie de vreme nouă şi o pregăteau. In faţa colecţiilor

www.dacoromanica.ro

de artă și a bibliotecii Muzeului Brukenthal, dela Sibiu, mult mai strălucite, pentrucă erau ale altui răgaz și regim politic, se ridică această bibliotecă brâncovenească dela Brașov, în același spirit și pentru noi altminteri vorbitoare.

Printre dicționarele propriu zise, în afară de dicționarele generale istorice sau geografice, în înțelesul de lexicoane de cunoștințe, destul de numeroase, se întâlnește și dicționarul critic greco-german al lui Iohann Gottlob Schneider, tipărit în două mari volume la 1805. Traducerea din Heineccius e din 1808. Pe aceste pagini trebue să fi întârziat căutând corespondențe neașteptatul traducător. Un om, care se găsea atunci bursier în străinătate, colaborator al lui Lazăr, Arhimandritul de mai târziu dela Mânăstirea Motru, Eufrosin Poteca, a tradus mai târziu în românește pe Heineccius, după acest text de greacă modernă al lui Brâncoveanu. Legătura se făcea astfel încă odată, între oamenii școlii noui, cari se gândeau la o mai bună așezare politică a țării și luptau pentru ea, și între marii boieri, conducători ai Statului în ființă, cari lucrau pentru o îmbogățire a cunoștințelor și o lărgire de orizont spiritual al poporului. In mijlocul chiar al celor mai mari suferințe, cu amândouă țările românești sub valul oștilor străine, mințile luminate pregăteau vremurile, care, puse la cale de ei, au venit. In întunericul de atunci luminița bibliotecii brâncovenești e ca un semn de chemare, către care mergeau atâția. El, în cele din urmă, a biruit.

Această bibliotecă stă astăzi în sânul bibliotecii mai cuprinzătoare a Academiei Române, care adăpostește toată zestrea de gând pusă în scris, a neamului românesc. E ca un mic paraclis într'o firidă de mare biserică. O știu credincioșii puțini, cari se opresc înaintea ei, ca să-și aducă aminte. M'am gândit că poate e vrednică să fie cunoscută de mai mulți, nu numai pentru făptura ctitorului, Grigore Brâncoveanu, o podoabă a începutului de secol al Renașterii României, dar pentru învățătura adâncă, pe care o ține în fața noastră, scrisă ca pe table de aramă.

---

www.dacoromanica.ro

UN MUZEU AL CĂRȚII

Gândul unui muzeu al cărții, mai cu seamă în înțelesul de muzeu al literaturii, nu e vechiu. El a fost cercetat mai de aproape, de câțiva dintre cei mai mari scriitori francezi, în frunte cu poetul Paul Valéry, în legătură cu organizarea secției cărții și a artelor grafice la Expoziția internațională dela Paris din 1937.

Am văzut această secție în una din aripile noului palat al Trocaderului. Era la o parte de aleile pline de arhitectura sgomotoasă a pavilioanelor, care își chema prin toate mijloacele oaspeții. Era într'o clădire de piatră, cu linii și motive de neoclasicism, peste revărsarea de paiantă și de material ușor, menită să fie strânsă și să nu lase nicio urmă, ca o tabără de care, după șease luni. Pe terasă, statui aurite de femei, care întrupau fiecare o idee, stăteau atât de firești și pe socluri abia răsărite peste pardoseală, ca acei colaci de papură din biserici puși sub tălpile credincioșilor, ca să nu-i pătrundă răceala pietrei, încât păreau acolo la o plimbare obișnuită, într'un popas de-o clipă, cu carnea goală poleită de soare. Izvoare de apă sub ele, căzând în scoici și în basine, dădeau întregului mișcare și limpezime. Jocurile de fântâni, cu avuzuri înalte tot altfel colorate, așterneau mai departe ca un parc de chiparoși de vis și de răcoare, acum aevea și foșnitori și acum înfășurați în sine și amuțiți. Niciodată scriitorul și arta lui n'au avut

www.dacoromanica.ro

un cadru mai măreţ şi mai propriu. Era ca o lume care ieşea din paginile unei cărţi şi era ca o carte, cu întâmplări minunate, citită de un vizionar.

Aşezarea dinăuntru avea o parte, care era aceea a oricărei bune expoziţii a cărţii. Am putut-o urmări pentru întâia oară la Lipsca, în 1913, cu prilejul aniversării centenarului Bătăliei Popoarelor, în acea înjghebare strălucită a Bugrei. Dacă nu venea războiul, care să oprească dela întâiul lui pas acest început îndrăzneţ, poate că vocabularul nostru cultural s'ar fi îmbogăţit în cursul anilor cu un cuvânt nou de preamărire a cărţii, în veşmântul ei germanic. Aşa însă, Bugra a pierit şi încercările italiene ca s'o reînvie la Florenţa, după încheierea păcii, în forma unui târg din doi în doi ani al cărţii, Fiera biennale del Libro, pus la îndemâna tuturor ţărilor şi de unde n'a lipsit nici România, n'au izbutit. Ele au pregătit, în schimb, ceea ce a făcut mirarea vizitatorilor atât la expoziţiile internaţionale dela Barcelona şi dela Bruxelles, cât mai ales la aceea de anul trecut dela Paris, o secţie a artelor grafice şi pavilioane speciale ale tiparului, alături şi în aceeaşi măsură cu alte produse ale artei şi tehnicei omeneşti, care mai înainte numai ele fuseseră socotite vrednice de un asemenea interes universal.

Se putea vedea aci nu numai cartea în sine, un lucru isprăvit şi neatârnat, ca într'o vitrină de librărie, dar cartea în procesul ei de formaţie şi în diferitele funcţiuni sociale. Un atelier de tipografie şi o sală a maşinelor parcă n'aşteptau decât un semn ca să înceapă tipărirea unei noui lucrări. Este drept că la expoziţia hârtiei dela Dresda şi la expoziţia presei dela Colonia, de acum câţiva ani, se aflau adevărate fabrici instalate care lucrau neîntrerupt, una suluri de hârtie sau foi de pergament şi cealaltă cărţi şi broşuri. Ne plimbam de-a-lungul grupurilor de valţuri şi de ciururi şi site moderne sau intram în străvechea moară olandeză de hârtie, toată de lemn, fără niciun cuiu măcar de fier, şi ne uitam de dindărătul geamurilor la lucrătorii cu şorţuri curate de

www.dacoromanica.ro

coloarea pielei, care compuneau texte înaintea căsuţelor de litere sau supravegheau maşinele de tipărit. La Paris, părerea aceasta de creaţie chiar sub ochii trecătorului o dădea în deosebi cartea de artă, fabricare de foi de hârtie de gravuri şi lucrare de incizii. Incolo, în săli, se găseau biblioteci cu diferite sisteme de fişe, organizarea şi activitatea celor mai mari biblioteci din lume; numeroase librării, generale şi speciale, literare şi ştiinţifice, universitare şi de artă; vitrine şi panouri cu tot ce tiparul francez a dat mai deosebit în timpul din urmă, literă şi aşezare de pagină, ilustraţie şi legătură. Intr'o sală se putea citi, într'alta se puteau asculta conferinţe, cu lecturi şi recitări de mari artişti, despre diferiţi scriitori sau curente literare.

Ca să ajungă cineva în această parte de expoziţie a cărţii, în care Franţa căuta să fie mai bine decât alţii sau tot aşa de bine cât cei mai buni dintre aceştia, trebuia să treacă însă prin ceea ce a fost numai al ei şi n'am mai întâlnit aiurea. Este vorba de încercarea de muzeu al literaturii. Alături de carte a apărut deodată scriitorul, toată munca lui şi rostul social, care arată cum se naşte o operă şi cum se preface într'un bun al tuturor. Cartea, care prin producţia în serie, se desindividualizează, era întoarsă la izvoarele ei de creaţie şi ridicată la valoarea adevărată de apariţie unică. Fabricant de hârtie, tipograf, ilustrator sau legător, pentru care adesea, ca pentru un regisor o piesă de teatru, textul scriitorului nu mai este decât un pretext, garantat de un nume cu vază, treceau în al doilea plan sau se pierdeau, ca să rămână în sfârşit singur cu noi numai meşterul de literatură.

Incercarea s'a făcut cu cei mai de seamă scriitori francezi ai secolului al XIX-lea, cu cei pe cari, atâţia câţi a apucat să-i cunoască, Balzac i-a numit, într'o vreme romantică plină de amintiri napoleoniene, mareşalii literaturii franceze. Fiecare scriitor îşi avea vitrinele, pupitrele şi panourile lui. Ni le putem uşor închipui, într'un local anume, mai puţin înghesuit decât

www.dacoromanica.ro

trebuiau să fie aici, uşurând concentrarea în sine şi meditaţia! Nu ne aflam numai înaintea proiectării în spaţiu a unei metode biografice de critică şi istorie literară. De altminteri cel mai strălucit reprezentant francez al ei, Sainte Beuve, era şi el de faţă, alături de atâţia alţii, Stendhal şi Balzac, Victor Hugo şi Musset, Leconte de Lisle şi Baudelaire, Renan şi Anatole France, Alphonse Daudet şi Emile Zola. Era însăşi schiţa unui Muzeu al cărui corp îl făcea scrisul frumos şi fiorul literar, un Muzeu al cuvântului şi al visului.

Scriitorul era prezentat în făptura lui fizică şi în făptura lui spirituală, cu date biografice, încadrate, ca să fie sugestive, în istoria timpului şi sprijinite pe portrete, fotografii şi desene, cu opera literară în volume de întâie ediţie, cu manuscrise de compoziţie sau de corespondenţă, cu recenziile şi critica vremii, cu traduceri în alte limbi, cu reproducere de pagini sau de formule caracteristice. Ca să ne oprim o clipă la Balzac, iată vestitele lui manuscrise, cu întâia redactare mai mult o schiţă informă, cu întregire pe corectura tipografică, de două şi de trei ori mai mari decât ea, cu creşterile şi îmbunătăţirile treptate, ca un fluviu care se apropie şi se desvoltă prin toţi afluenţii lui. Luăm parte aproape de-a-dreptul, nu numai prin cunoştinţe de istorie şi de anecdotică literară, la tot sbuciumul lui, la nopţile nedormite, în haină călugărească şi între cănile de cafea neagră, opera se naşte pagină cu pagină, ca o statue de piatră, cu lovituri de ciocan şi cu durere, între cărţi se păstrează astfel şi omul, ca să le lumineze de o îndoită viaţă, a eroilor închipuirii, dar şi a sa proprie.

In panoul central se găseau, în ilustraţii ale vremii, şi cele două femei, care au avut un rost hotărîtor în existenţa scriitorului, atât cu numele adevărat cât şi cu romanele scrise anume ca să le facă înţelese şi să le preamărească. Am citit pe Balzac din anii încă ai liceului, dar m'am trezit pe seară, pe uliţele Parisului, la micile librării cu cărţile pe o tarabă afară, luminată de o flacără de acetilenă, ca să iau din nou vestitul Le Lys dans

www.dacoromanica.ro

la vallée şi Modeste Mignon şi să caut în ele pe femeia de lume şi pe Hanska poloneza, aşa cum le reînviase Muzeul Balzac... Nu se poate ca aceeaşi înviorare şi aceleaşi îndemnuri de întoarcere la opera scriitorului să nu le stârnească în orice căutător de amintiri literare. Cea mai bună călăuză prin scrierile şi viaţa unui scriitor rămâne tot scriitorul însuşi, iar ceea ce de cele mai multe ori nu-i place s'o facă atât cât trăieşte, îşi ia sarcina, cu toată evlavia, s'o facă mai târziu acest Muzeu al literaturii, moştenitorul şi apărătorul faimei lui literare.

In pavilionul cărţii şi artelor grafice dela Paris scriitorul era arătat în individualitatea lui, dar nu singur. Pentru trecut se alesese această tovărăşie mai mare, a secolului, cu secole literare deosebite şi cu societatea de trei, patru ori schimbată, dela raţionalismul primit dela secolul Enciclopediei, la romantismul despletit dela 1830 şi până la realismul şi naturalismul din proza şi parnasianismul şi simbolismul poeziei, de către sfârşit. Pentru zilele de astăzi se dădeau revistele, cu toată lupta de păreri, cu atâtea scăpărări geniale sau trăsături hotărîtoare pentru întreaga evoluţie a scrisului şi care nu mai intră niciodată în opera de colecţie şi de volum; se dădea alcătuirea în cenacluri, societăţi şi instituţii, cu istoricul de-a-pururi glorios al Academiei Franceze şi al Marelui Cardinal sau cu organizarea actuală a P.E.N. Clubului. Printre nu mai ştiu câte ţări unde lucrează secţii ale acestei societăţi internaţionale de scriitori se găsea şi România. Harta era mare şi ca să descopăr locul ţării mele, mă lăsam aproape în genunchi. Cartonul se făcea transparent şi vedeam departe, la noi acasă, fierberea şedinţelor, câte o masă la care luasem parte cu oaspeţi scriitori din străinătate, sau peregrinarea, cu câţiva colegi prieteni, peste mări şi ţări, la vreo adunare generală internaţională. Iată viaţa scrisului şi a scriitorilor. Ea poate să facă, la fel cu orice altă ramură de ştiinţă şi de cercetări, obiect de muzeu. Mă găseam cu adevărat în Muzeul literaturii.

www.dacoromanica.ro

Cred însă că avem astăzi mijloace noui, potrivite să ne păstreze şi să ne aducă înainte pe scriitor, peste care încercarea dela Paris a trecut. Una priveşte cinematograful. Este drept că celelalte îl prindeau în vreun act de viaţă sau de creaţie fără nicio pregătire sau conştiinţă a unei stări sub observaţie, dar, ceea ce se pierde deci în imediateţă, se câştigă în vioiciune şi plasticitate. Se poate face de pildă, o colecţie întreagă de filme, o adevărată istorie ilustrată a literaturii contimporane, cu împrejurările de viaţă şi de scris ale scriitorilor. Liviu Rebreanu, să zicem, la viişoara lui de pe valea Argeşului, cu orizontul de înălţimi şi de păduri pe care îl are în faţă, când îşi ridică ochii de pe manuscris, cuvântul şi pasul lui, de om bine legat, mare muncitor şi fire senină, când îşi arată ce a pus într'un volum care stă să-i apară, sau în întreaga operă. Ion Pillat între cărţile lui rare şi între desene, gravuri şi pânze de cei mai mari pictori români, sau într'o casă Gibory cu prispe şi streşini largi, pe marginea mării la Balcic, între mari amintiri de familie, la Florica, sau între duioase amintiri din copilărie, la Miorcani.

N'am văzut până acum, pentrucă nici n'a fost, decât această încercare dela Paris a unui Muzeu al literaturii. Sunt încredinţat că a câştigat pentru el pe toţi cei cari l-au cunoscut. Schiţe am avut şi noi în unele expoziţii ale Academiei Române, care ar fi pentru scriitorii români singura în măsură, prin bogăţia colecţiilor, pregătirea şi obiectivitatea ei, să ne dea ceva asemănător. De altminteri, cea mai frumoasă şi mişcătoare înviere în această formă a unui scriitor cu o oarecare materialitate, pe care Parisul n'a avut-o, am întâlnit-o la un aşezământ foarte înrudit prin scopuri cu Academia Română, la Biblioteca Naţională din Bruxelles.

In aripa Bibliotecii unde sunt colecţiile de artă şi sălile festive, cu vederea verde spre grădina de sub ferestre sau spre acoperişurile oraşului din zare, s'a făcut în zid o încăpere anume. Parcă a crescut acolo ca o cracă dintr'o puternică tulpină. Este odaia de lucru a

www.dacoromanica.ro

unui scriitor. Cred că este îmbrăcată toată într'un tapet roşior cu dungi albe, sau aproape, ceea ce o umple ca de o lumină de soare care apune. Scriitorul este acolo, în perete, deasupra biroului, cu călimările, tocurile şi hârtia gata de scris. Are privirea îndepărtată şi mustăţile lui lungi de Batav ieşit din dune cu scaeţi şi din bălţi cu mori de vânt. Mi se pare că a murit într'un Noemvrie târziu, în 1916, de desnădejdea mai mult a ţării şi a neamului lui, decât a lui. Numele lui, Emile Verhaeren, şi opera şi viaţa lui, cea mai de preţ comoară a Belgiei de azi. Dacă această odaie de lucru ar fi fost în altă parte (cred că e odaia lui de lucru din refugiu, din Franţa), luarea aminte şi iubirea privitorului n'ar fi fost mai mică. Dar nicăeri înduioşarea şi cutremurul lăuntric n'ar fi putut să fie cel de aici. De jur-împrejur se întinde cetatea cărţilor, cu milionul ei de volume, cu atâţia scriitori ai ţării şi din lumea întreagă, printre cari i-a plăcut lui Verhaeren să întârzie şi printre cari trăeşte acum veşnic versurile lui scrise în această odae.

Flamandele şi Călugării, Serile, Dezastrele, Făcliile negre, Câmpiile halucinate, Satele închipuite şi Oraşele tentaculare, Puterile vijelioase şi Toată Flandra, Aripile roşii ale războiului şi Belgia însângerată, au fost visate şi făurite între aceşti pereţi, în această lumină de apus şi au intrat după încununare, în colecţiile bibliotecii, alături de maeştrii şi de prietenii iubiţi. Ce scriitor şi-ar putea dori vreodată un colţ de muzeu, mai cald şi mai evocator, decât Verhaeren în Biblioteca Naţională din Bruxelles? Ţara îşi ţine poetul aproape şi-i ascultă încă, legănându-l, cântecele fără moarte.

---

www.dacoromanica.ro

REGINA MARIA

Nu știu dacă Regina Maria judeca așa cum judecăm noi, că fapta care este o apoteoză a întregii Ei vieți i-a fost hărăzită de istorie într'una din zilele de Noemvrie 1918, când a putut să intre în București alături de Regele Ferdinand, călări amândoi, ca niște luptători ce fuseseră, în fruntea trupelor, după ce timp de doi ani, lungi, nesiguri și însângerați, biruința trebuise pregătită departe în Moldova. Vremurile care vor veni îi vor vedea mereu, așa cum i-am văzut noi atunci, înaintând încet prin ziua posomorîtă și rece și cu fiecare pas recâștigându-și țara, ca într'o nouă descălecare. Se uitau cu ochi înlăcrămați la tot ce-I întâmpina și recunoșteau ca lucruri aproape de legendă, un colț de stradă unde altădată, când treceau în trăsură la o serbare a Regelui Carol I, un copil de trei, patru anișori le întinsese din brațele mame-sei un buchet de flori și tot alaiul domnesc, și în întâiul rând caii soldaților gărzii trebuiseră să se oprească sforăind și nechezând peste capetele Lor, cât Ei să ia, la dorința Principesei, acel buchet de flori; recunoșteau o casă, unde fuseseră la o adunare literară și zâmbiseră, pentrucă la intrare trebuiau să se strecoare pe subt un leu de piatră, ținând la muchia zidului dela al doilea cat laba lui grea pe un scut heraldic; astăzi leul, așezat acolo sus parcă anume ca să-I vadă peste lumea alergată din toate părțile, avea coama mai mândră

www.dacoromanica.ro

şi capul puţin întors, urmărindu-I, şi Ei s'au trezit uitându-se unul la altul cu ochi înlăcrimaţi şi zâmbindu-Şi ca odinioară. Poporul, care niciodată nu se simţise cât se simţea atunci, poporul Regelui, Îi privea şi el, abia crezându-şi simţurilor, într'o iubire şi evlavie mai mult de biserică. Steagurile lungi şi fără număr fâlfâiau la vânt şi acopereau în fâlfâitul lor oameni, Regi şi clipă de istorie. La o adiere îi arătau şi la cealaltă adiere îi ascundeau din nou.

Cu mulţi ani îndărăt, poate pe la 1900, Casa Regală se găsea într'o călătorie în susul Dunării. Opreau Regele Carol şi Regina Elisabeta, albi acum de ani, la fiecare port şi se bucurau, alături de Principii Moştenitori, veseli de tinereţea şi de fericirea lor, de toată bucuria care le ieşea pretutindeni înainte. La Calafat s'au dat jos şi au trecut peste valea afundă până la măgura monumentului, unde plesnise la 1877, în luna Mai, întâia bombă turcească la picioarele Domnitorului, ca să dea de veste, în sfărâmături de schijă şi în limbi de flăcări, neatârnarea României. Se adunaseră acolo, în jurul pavilionului, care trebuia să apere de soare pe Inalţii Oaspeţi, nu numai Olteni din oraş şi judeţ, dar şi Olteni de dincolo de fluviu, din judeţul Vidinului, de sub stăpânirea bulgărească. Fără să-şi descopere vre-o vină către ţara unde trăiau, ei veneau să-şi vadă Regele, pe care îl credeau, puţin ca în basme, şi ca al lor, de vreme ce ei erau Români, iar el Regele Românilor. Regele pământului putea să fie altul şi i se supuneau, dar Regele sufletului era acesta şi alergau de oriunde să-l înconjure şi să-l cunoască. Intre acei Români se strecurase şi o fată de şcoală, de vreo zece, doisprezece ani. Se căsnea să descopere de-aici, de pe locul mai înalt, cula lor albă de dincolo de apă, din satul cu nume turcesc din lunca plină de sălcii. Făcea ochi mari la zidul cetăţii şi mai ales la turnul dela Baba Vida din Vidin, care arătau de partea ceastălaltă altfel, decât le umblase ea singură sau cu tovarăşe de clasă. I se părea că valea adâncă, pe a cărei margine se afla, semăna aidoma cu unia din

www.dacoromanica.ro

spatele Coşavei, satul unde avea rude şi care se vedea cu casele şi cu biserica lui pe celălalt mal. Se bucura aşa, copilăreşte, amestecat şi de toate, până a zărit în pavilionul cu steaguri o femee nespus de frumoasă. Avea faţa înaltă şi albă, ochii albaştri ca lumina, părul de aur, ieşit cârlionţi pe frunte de subt pălărie, aşa cum nu şi le putuse închipui decât aplecată pe cărţile de basme, care pătrundeau până acasă în străinătatea lor, aduse cu grijă dela noi. S'a apropiat cu teamă, făcându-şi loc, întâiu prin altă lume ca ea, şi pe urmă prin lumea mai subţire şi prin soldaţii şi ofiţerimea din apropierea Regilor, până a putut ajunge, nici ea nu mai ştia cum, mai târziu, când povestea ca de o minune toată această întâmplare, până îndărătul femeii, care o uimise şi o furase pentru totdeauna. Stătea în picioare, rezemată într'o umbreluţă de soare, cu dantelă, înălţându-se ca să vadă tot. Fetei i se părea că se uita peste Dunărea, care licărea de lua ochii, la ea în sat. Spunea câte un cuvânt fără înţeles, aşa cum trebue să fie cuvintele din basme, unuia şi altuia din apropiere. Avea o rochie deschisă de borangic străin, cu flori mari colorate. Fata i-ar fi vorbit, dar îşi simţea limba legată. Ar fi îmbrăţişat-o, dar prea i se părea o altă fiinţă, fără trup. Şi tot ce a îndrăznit şi a putut face a fost să întindă pe furiş mâna şi să mângâe nesimţită un colţ al acelei rochi de borangic străin, cu flori mari colorate.

Fata nu ştia pe cine văzuse atunci şi ce icoană luase cu ea în sufiet. Peste câţiva ani, când s'a mutat din ţara străină la noi şi trecea într'o zi pe uliţa Victoriei, cu aceeaşi ochi mari dela ea dela sat, a văzut deodată, într'o caleaşcă largă şi cu vizitii cu fireturi pe capră şi la spate, tot ca în basme, pe zâna copilăriei ei, poate de al cărei drag, fără să-şi dea seama, venise de peste Dunăre. Abia acum a aflat că femeia fără asemănare, dela Dunărea plină de soare de altădată, era Principesa Maria a României. Peste ani şi ani i-a fost dat, împinsă de aceeaşi dorinţă care o ajutase la serbările dela 1900, să ajungă

www.dacoromanica.ro

între cunoscutele Reginei de mai târziu. I-a povestit cu sfială vechea întâmplare. «Atât de frumoasă am fost!» zicea Regina Maria râzând, şi-i întindea mâna Ei mică şi cu inele, femeii acum, care o privea cu aceeaşi îmbătare. Ii plăcea să o cheme, ca o oglindă în care se putea privi. Nimic nu-i putea vorbi mai limpede şi mai cald de frumuseţea, care izbise şi îndrăgostise pentru totdeauna un întreg popor. Amândouă s'au isprăvit în acelaşi an. Parcă şi călătoarea din lumea cea multă s'a dus numaidecât după călătoarea regească, anume ca să-I spună şi pe tărâmurile cu stele unde plutesc, de farmecul şi de frumuseţea Ei, şi ca să n'O lipsească nici acolo de amintirea, care ne-a lăsat îndureraţi şi frânţi.

Regina Maria era o scriitoare încă înainte să izbucnească războiul. Dar era o scriitoare aşa cum preţuia Goethe pe scriitor în «Cântăreţul», balada lui medievală, care cânta ca pasărea. Cânta cum picta, cum schiţa planuri de grădini şi de case, sau modele de rochi şi de baluri costumate, dintr'un prisos de înzestrare şi dintr'o bucurie de viaţă. Era o artistă, pentrucă se născuse aşa şi împărţea arta în jurul Ei, cum ar fi împărţit flori şi zâmbete, fără gând că ar putea să facă din ele o unealtă sau o armă. La fel a fost o femeie menită să poarte coroană şi pregătindu-se să se arate hieratică şi simbolică în toată măreţia şi seninătatea de Regină poporului uimit, până când războiul, cu prăpăstiile lui, a luat-O deodată în vârtej şi I-a cerut silinţele supraomeneşti, şi, oricum, peste puterile unei femei, din care trebuia să iasă unirea tuturor Românilor. A fost o mamă plină numai de bucuriile şi de mândriile materne, până când tot războiul I-a smuls un copil drag şi a umplut-O de desnădejdile morţii, în propria carne şi în propriul suflet. A fost scriitoarea jucându-se cu condeiul ei, din care ieşeau ca la un descântec, făpturi de poveste sau regi şi eroi, din palate ogivale nordice, trăitori numai în legende, până când din nou războiul I-a umplut scrisul de gemete sau de chemări de biruinţă.

www.dacoromanica.ro

Imi închipui numai, ce răsunet a avut o carte ca «Țara Mea», apărută în Moldova, în traducere, după ce vorbise străinătății, despre ce avem și ce suntem vrednici. Dar știu, pentrucă n'am nevoie decât să-mi aduc aminte, ce a însemnat pentru noi, în pământul cotropit și încăput vremelnic sub altă stăpânire, unde a străbătut ca o solie oprită, în ciuda puștilor, tunurilor și spionilor. Văd încă acea carte mică, în format de catechism, cu coperta și hârtia de coloare turbure de cenușe, ca din trecerea prin mii și milioane de mâini, citită prin colțuri și ascunsă prin funduri de săltare, împrumutată și urmărită cu sgârcenie prin mâinile celorlalți cititori, ca nu cumva să se piardă, pentrucă parcă trebuia cu ea să ni se piardă atunci nădejdile și norocul. Ea a dat încredere cât o mare biruință, a fost cât un corp de armată dăruit apărării țării și neamului, de Regina scriitoare, îndurerată până la lacrimi și frângerea mâinilor, în singurătate, dar neșovăitoare și mereu la datorie, în mijlocul chiar al celor mai crâncene încercări. Regina Maria s'a dovedit atunci și rămâne pentru noi o luptătoare, ceea ce împrejurările de pașnică desvoltare din întâia parte a vieții ar fi ținut, dacă s'ar fi păstrat, ascuns pentru totdeauna sub zâmbetul regal și sclipirea pietrelor coroanei.

Regina Maria și-a povestit propria viață, mai bine și mai frumos decât ar fi putut s'o încerce orice istoric al viitorului. Tot ce mai putem face noi, martori uimiți și recunoscători ai trecerii Ei pe pământ, într'o zi ca aceasta de amintire, este să culegem câte o țandără pierdută, în care bate viața noastră, și care altminteri ar fi rămas necunoscută celorlalți, și s'o aducem la picioarele Marelui Monument. Ea nu adaogă la lumină, dar îi dă un fior nou, de lucruri trăite, alături de strălucirea, care începe să fie de istorie și rece, a arhitecturii visate și aduse la îndeplinire de Marea Artistă. Dar mai ales, să deschidem însăși această carte, care a vorbit deodată în toate limbile pământului și s'a răspândit pretutindeni, pretutindeni primită cu cea mai aprigă luare aminte,

www.dacoromanica.ro

povestind în acelaşi timp de o fiinţă rară şi de un popor dela răsărit şi de ursita lui cea binecuvântată. Până într'atât viaţa Ei se revărsase în viaţa noastră şi această «Poveste a Vieţii Mele», este şi povestea ţării, scrisă cu degete de Regină, ca niciodată în tot cursul viforos al istoriei Românilor! Poveste şi nu istorie, pentrucă întâmplările sunt, fără putinţă de tăgadă, minunate şi mai presus de orice prevedere, atât ale Reginei cât şi ale poporului Ei, în toate aceste foi, peste care suflă şi le întoarce un adevărat vânt de Biblie, plin de pasul turmelor de oi ale patriarhilor, de palatele de cedru şi de psalmii regilor, de înfrângeri şi de biruinţe, de stele şi de îngeri.

Tot aşa, cum în aceeaşi zi de amintire, nu putem să stăm departe, cel puţin cu mintea, de Balcicul, unde Regina Maria şi-a găsit, la acest loc al întâlnirii dintre apus şi răsărit şi dintre miazănoapte şi miazăzi, cu urme elineşti şi scitice, cu viscole de crivăţ şi cu flori de migdal, ostrovul de linişte şi de visare, dela care i se părea mai uşor să treacă, fără să bage prea bine de seamă, într'o bună zi, din lumea aceasta frumoasă de bisericuţe din zilele evangheliştilor, de căderi de apă şi de flori, în lumea cealaltă plină de taine, dar trebuind în multe să fie asemenea, de vreme ce toate frumuseţile sunt înrudite şi vorbesc sufletului acelaşi grai. Mintea Ei s'a răspândit din belşug în vorbe şi fapte, în istoria lumii şi în literatura unei vremi, dar inima Ei a vrut s'o dea acestui oraş dela Mare. Ea stă într'o urnă de aur, păzită de toate sfintele mucenişe şi de îngerii firavi şi albaştri ai frescelor lui Demian, aproape de ţărmul Mării, care I-a fost atât de drag şi la care vom vedea-O totdeauna în lunga fâlfâire de văluri, ca o principesă nordică abia debarcată şi ameţită de soare, din zarea cu neguri osianice de-acasă. Fapta Ei din urmă a trebuit să fie, nu numai o faptă de iubire şi de frumuseţe, ca atâtea altele pe vremuri, ci o faptă de luptă şi de apărare. Inima Reginei Maria bate de acum deapururi în pământul Dobrogei şi stă de veghe acolo, la graniţa de

www.dacoromanica.ro

miazăzi, de unde ne-au venit soarele, marmorele greceşti şi cuvântul Domnului, dar de unde au venit şi furtunile etnice.

Este ziua de amintire a Reginei. Să tăcem, ca să ascultăm în pământul ţării, bătăile inimii Ei!

---

www.dacoromanica.ro

REGINA SCRIITOARE

Oh, Sunshine, Sunshine,
I love you!
Peaping Pansy by
Marie of Roumania.

Dacă ar fi întrebat cineva pe Regina Maria, de care din îndeletnicirile de artă se simte mai aproape: de pictură, din care ne-a rămas prin muzee câte un crin singuratic sau acea carte legată în aramă şi în pietre scumpe, cu versuri, cu flori şi cu miniaturi zugrăvite de mâna Ei şi scoasă la câte o expoziţie internaţională; de arhitectură, care a urmărit-o necontenit, dela micul castel al Pelişorului, ca o casă engleză de ţară, cu balcoane şi cu acoperiş de ţigle portocalii, la Palatul dela Cotroceni, cu amintiri de arhondarice albe româneşti, la Branul gotic, la Scroviştea din păduri şi până la cuibul de odihnă şi de visare răsăriteană, cu minaret şi cu joc de ape, dela Balcic; de muzică, din care cea mai veche şi mai tulburătoare urmă se întâlneşte în bucata cu chee din « Ceasuri sfinte» a Bucurei Dumbravă, *Iconara de suflete;* de meşteşugul aşezării grădinilor; de literatură, cred că răspunsul n'ar fi însemnat o alegere între toate şi o oprire cu precădere numai la una din ele. Ea se simţea născută dintr'o casă domnitoare şi menită să domnească. Aceasta însemna, mai ales pentru o femeie, punerea în slujba tuturor supuşilor, în zilele de muncă sau de primejdie,

www.dacoromanica.ro

şi strălucirea de toate podoabele minţii şi ale puterilor unui Stăpânitor de oameni, la locul de frunte, care se vede de toţi, dă încredere şi insuflă eroismele şi marile pilde, în zilele de desvoltare liniştită. Iată atunci pe Regina Maria, când în mantaua de pânză a îngrijitoarei de holerici sau de răniţi, când în uniforma de ofiţer alături de Rege la întoarcerea de pe front sau la Încoronarea ca Suverană a tuturor Românilor, când pe terasele dela Balcic între stânjineii albaştri sau la masa de scris. Ea nu poate spune că este mai mult a unei îndeletniciri decât a alteia. Fiinţa şi rostul Ei pe lume sunt făcute tocmai din mănunchiul lor armonic. O Regină este mai mult decât o artistă. Artista trăieşte în Ea, alături de celelalte femei, ca o figură într'o stemă. Regina le duce cu Sine pe toate, luminându-Se la rând de fiecare, pe căile destinelor Ei. Ea nu Se poate împărţi.

Scriitoarea s'a căutat multă vreme. A început, cum ne-a spus Ea singură, cu basmele povestite propriilor copii. A scris, mai mult la îndemnul, decât după pilda Carmen Sylvei. Basmele cele noui nu semănau nici pe departe cu « Poveştile Peleşului ». Ele n'aveau nicio legătură cu pământul şi erau mult mai mult literatură decât folklor. Niciodată firul de argint al întâmplărilor minunate nu fura destul, ca să nu se audă, mereu de faţă şi mai atrăgător el decât ele, glasul povestitoarei. Un suflet se destăinuia şi alesese acest mijloc ferit şi nevinovat, ca un costum de bal mascat. Scriitoarea rămânea Regină şi nu putea să deschidă ferestrele sufletului pentru toţi trecătorii. Numai câte o izbucnire ici, colo dădea de gol bucuria de viaţă şi tinereţea fără veştejire, fiinţa gata, în acelaşi timp, să îmbrăţişeze ceea ce-i aduceau bun zilele sau să înfrunte încercările. De aceea, când am deschis în biroul unui mare editor la Londra, Hodder şi Stoughton, într'o zi din 1926 — era anul când Regele şi Regina României ieşeau pentru întâia oară din ţară după războiu în călătorie oficială prin Europa, — o carte scrisă de Oaspele încoronat şi de care gazda mea era de două ori mândră, « Peeping Pansy », cu nenumărate

www.dacoromanica.ro

desene colorate şi negre, întâiul rând peste care am dat a fost acest neaşteptat strigăt, mai mult lozincă de viaţă decât fragment de dialog între făpturi de basm: « O soare, soare, dragostea mea! » Coperta volumului, mare aproape cât un album şi cu peste 300 de pagini, arăta, din condeiul ascuţit al ilustratoarei Mabel Lucie Attwell, o scenă de noapte, cu trei bufniţe înghesuite una în alta pe o cracă, pe un fond negru şi rotund de lună şi cu trei felinare de fier la picioare, dar prin foi răsuna, în ciuda cadrului tradiţional, aceeaşi chemare de încredere şi năvălea aceeaşi lumină. Capitala Angliei ne înconjura, şi pe Ea, făuritoarea de frumos, şi pe mine, cititorul de departe, cu freamătul milioanelor de paşi şi de vehicule şi cu răsfrângerea verde a parcurilor ei umede.

Păstrând aceeaşi lume scoasă din închipuire şi nu din viaţă, dar cu o ridicare spre legendă şi simbol, şi legând compoziţia, la fel ca dincolo, de o idee morală sau estetică, dar nu pentru învăţătură, ci pentru meditaţie, Regina scriitoare merge mai departe şi dă naştere la a doua Ei categorie de scrieri. De-atunci sunt « Visătorul de vise » (The dreamer of dreams), « Crinul vieţii » (The lily of life), « Hoţii de lumină » (The stealers of light). Alte volume urmează, împletite mai târziu cu cărţi cu alte preocupări şi alt stil, către care începuse să I se îndrepte mintea. Din această vreme este şi « Glasul de pe munte », care mi-a dat prilejul să stau mai mult de vorbă cu Regina Maria despre scrisul Ei şi scris îndeobşte şi să însemn în câteva pagini ceea ce mi-am mai amintit apoi din acea convorbire. Era în sala bizantină dela Cotroceni, unde Regina a mai rămas cu icoana de aur pe piept, sub toţi ochii, înainte să facă cea din urmă călătorie. Atunci ne urmărea în tot ce spunea, ca un martor al Regilor de Regi, în al căror şir se aşeza şi Ea, Carol al IX-lea de Clouet. Poate că se găsea tot acolo, cu aceeaşi ochi, chiar dacă pânza fusese luată şi dusă într'alte odăi, la o parte de năvala oamenilor, şi în acea zi de rămas bun dintre un popor, un vaec şi Regina lor. Se uita din acelaşi gherghef de aur, cum

www.dacoromanica.ro

se uitase de secole, tot în alte țări, la atâtea veniri și plecări de Regi.

Această literatură propriu zisă, care putea pune pe autoarea ei între romancierii timpului, pe Ea n'o mulțumea decât pe jumătate. Zugrăvea marile fresce sau goblinuri, cu un simț deosebit al motivului decorativ, se încânta de tot ce ieșea din acest joc, dar dorea altceva. Se gândea la acel altceva, pe când scria cum scria, și se văeta de piedicile care o stinghereau. Ii era dor de cărți, unde să pună și să se recunoască viața pe care o trăia. Visa niște povestiri de observație realistă, cu personagii din societatea contimporană. Regina din Ea nu-I îngăduia însă nici să se amestece în lumea de toate zilele și nici să se ascundă sub un pseudonim. Pentru un cap încoronat starea de incognito este mai sgomotoasă decât apariția pură și simplă în ornatul protocolar.

Războiul, cu val-vârtejul lui de nădejdi, de patimi și de prăbușiri, a ajutat pe scriitoarea regală să se apropie de mult năzuitul ideal. In lupta care se dădea și care hotăra de soarta unui neam, înțelegea să lupte și Ea, cu toate mijloacele. Crezuse că trebue s'o deslănțue și credea acum, tot atât de tare, cu cât se îngrămădeau înfrângerile și era lovită cu o deopotrivă lipsă de milă mama și Suverana, că trebue, cu oricâte jertfe, câștigată. In aceste împrejurări a luat început literatura Ei de viață. Se încheia o epocă. Literatura de vis rămânea a trecutului. In fruntea acestui al treilea grup de scrieri stă minunata și mișcătoarea « Țara mea» (My Country). Este ca o luare de cunoștință și ca o spovedanie în clipe de primejdie, a locurilor și a oamenilor de cari se legase de douăzeci și cinci de ani. Fusese scrisă ca să lumineze și să miște pe Englezii dintre cari plecase, dar pe lângă acest rost, mai mult de pledoarie și de moment, cartea ne-a luminat și ne-a mișcat pe noi, între cari femeia cu ochi albaștri și cu pas hotărît de nordică se așezase. Pe lângă faptele Ei de toată ziua, din acel timp de eroism, și care au intrat în istorie, stă fapta aceasta, tot atât de înaltă cât ele, și care a intrat în inimi.

www.dacoromanica.ro

Ca o «Cântare a României» de un nou fel, ea poate, în traducerea îngrijită în care a apărut atunci şi tremurând parcă de fiorii timpului, să se încorporeze, cu toată dreptatea, literaturii române. Manifeste, portrete, icoane din războiu întregesc în câteva volume, pline de o bucurie proaspătă, a măsurării de cavaler fără teamă cu greutăţile, chipul, învălmăşit cu viaţa, al scriitoarei încoronate. Nicăieri condeiul nu-şi împlinise mai din belşug menirea şi nu dăduse mai puternice mulţumiri purtătoarei lui decât aci. A fost o culme în viaţa Reginei, cum a fost o culme şi în cariera scriitoarei.

Dar le-a fost hărăzit anilor din urmă, când Regina nu mai stătea în scaunul domnesc al stăpânirii, ci numai în acela al amintirii şi al simbolului, să statornicească vaza şi înfăţişarea adevărată a Scriitoarei. Cele trei volume din «Povestea vieţii mele» (Story of My Life), alcătuesc ele singure un grup aparte, al patrulea şi cel din urmă în opera literară a Reginei Maria. Ele păstrează o legătură, uşor de urmărit, cu scrierile din timpul războiului, dar ceea ce acolo îşi făcea loc numai cu pază, aici se desvoltă din plin şi fără văluri. Rareori literatura memorialistă a dat la iveală ceva mai vioiu, mai colorat şi mai împlinit, din punct de vedere formal, şi mai adânc, mai bogat şi mai îndrăzneţ, din punct de vedere documentar. Când ar fi fost aşa de ispititor şi de lesne să se iasă din dreapta cărare, ori spre literatură, cu stăruinţa în umor până la sarcasm şi în portret până la miniatură de medalion sau la caricatură, ori spre arhivă de familie, până la scoaterea la iveală a unor trăsături sau amănunte, care să stârnească vâlvă, Regina a rămas totdeauna alături de scriitoare şi scriitoarea nu s'a depărtat nicio clipă de Regină pentru ca această carte de mărturisiri şi de zugrăvire de oameni şi de timpuri să-şi păstreze până la urmă, şi toată strălucirea, dar şi toată cumpăna. Este vorba de o îmbinare de informaţie şi de compoziţie literară, informaţie privind mai mult desvoltarea proprie şi compoziţie literară încălzindu-se de legătura cu documentul personal. Cine ar căuta în aceste

www.dacoromanica.ro

volume numai opera de istorie, s'ar înşela de-atâtea ori, dar cine s'ar lăsa dus de încântarea de adevărată «Dichtung und Wahrheit», cu uimirea din faţa unei vieţi care înfloreşte şi îşi cântă, clipă cu clipă, această înflorire, cu ochii puţin umeziţi, fie de lumină, fie de altă simţire, şi frângând astfel pe-alocuri liniile şi proporţiile, nu se poate să nu se pătrundă de câtă bucurie a fiinţei, de câtă agerime a judecăţii, de câtă artă a nuanţelor au fost puse între scoarţele lor. De altminteri, în opera Scriitoarei, dacă ar fi fost să ne mirăm de ceva, ne-am fi mirat întâlnind un volum de documente istorice în locul unui volum de memorii, cu toată vibraţia şi cu toată părtinirea unei creaţii de artă.

«Istoria vieţii mele» se vede că n'a fost scrisă numai din amintire, dela început până la sfârşit. Regina Maria îşi făcuse deprinderea de mulţi ani, să însemne în fiecare seară întâmplările zilei. Deprinderea aceasta ajunsese o adevărată trebuinţă. Şi după cum credinciosul nu uită sau nu pregetă, orice s'ar întâmpla, să-şi facă rugăciunea de culcare, la fel cu scriitoarea. Imi spunea că oricât de slabă şi de desnădăjduită s'ar fi simţit, uneori la unu sau la două după miezul nopţii, în timpul războiului în adăposturi ale întâmplării din Moldova, Ea îşi împlinea, pe lângă celelalte datorii ale zilei, şi această datorie. Unele din aceste însemnări erau atât de bine prinse încât au intrat în carte fără nicio schimbare. Celelalte au trebuit prelucrate sau au slujit numai ca material de împrospătare. In întâii ani, când Regina Maria nu se putea gândi la o redactare, care avea nevoie de răgazul şi în deosebi de uşurarea de unele răspunderi adusă de împrejurări, dacă îi cerea cineva lămuriri despre una sau alta, şi-mi povestea de cazul unei scriitoare americane, în loc să-i mai dea din gură acele lămuriri, îl ducea la scrinul cu săltarele pline de hârtii. S'a întâmplat ca unii din aceşti fericiţi, cărora li se deschideau tainele Reginei, să nu se arate vrednici de încredere. Apoi Regina le-a deschis pentru toţi, cu oarecare grijă de aşezare şi de punere în lumină.

www.dacoromanica.ro

Se înțelege atunci de ce Regina Maria, pentrucă tocmai în vremea când făcea aceste desene după natură, pline de observații originale și de trăsături de spirit, o nesfârșită galerie de contimporani cu numele întreg în dreptul fiecăruia, era oarecum silită să urzească episoade și figuri osianice, prin vreo Scoție fără timp și fără geografie, gemea ca după aer, după putința unui roman de analiză și de adevăr. Ea romanul îl știa, romanul vieții și al vremii ei, cu noui și noui creșteri, la doi pași, sub mână, dar nu-l putea împărtăși! Socotea pe-atunci că n'are să fie decât niște însemnări îngălbenite, prin care numai vreun arhivar avea să răsfoiască mai târziu, foarte târziu, și, speriat de îndrăzneala mărturisirilor dinăuntru, să-l pună din nou sub zăvoare pentru alți cincizeci de ani. Soarta însă a vrut ca «Istoria vieții mele», deși scrisă în englezește, să fie una din cărțile cele mai de seamă ale celor din urmă cincizeci de ani de istorie și de cultură românească și pe care literatura noastră e datoare să și-o însușească. Dinastia domnitoare a vrut parcă să se înmulțească în acest fel și să ne dea, în același răstimp atât de bogat în fapte, nu numai trei Regi, fiecare cu alte rosturi, înzestrări și merite la recunoștința și admirația unui întreg popor, dar și două Regine, deopotrivă de împodobite și deopotrivă de legate de țară și de vreme.

Am avut și eu manuscrisele Reginei Maria în mână; mi-a fost dat și mie să ciocănesc fiecare cuvânt și să traduc pe unele din ele, scrise anume pentru mine: lucrul de-atunci al mâinilor mele se găsește în paginile revistei «Boabe de grâu». Am ascultat-o de atâtea ori arătându-și cu hotărîre părerile nu numai despre literatură îndeobște, dar despre atâția din scriitorii noștri. Dacă președinția de onoare a P.E.N. Clubului Român nu i-a adus decât o sărbătorire la Londra, în anul de care am vorbit, 1926, din partea mai cu seamă a Scriitorilor Englezi, și o prezentare în picioare, de comitet al Secției românești la Cotroceni, cu prilejul redactării unor statute, președinția de comitet al Premiului Femina

www.dacoromanica.ro

a îndemnat-o să citească şi să discute pe atâția literaţi tineri autohtoni. Vederile Ei erau totdeauna limpezi şi nimereau în inima lucrurilor. Scriitorul, cunoscut numai dintr'o carte, aceea pusă în cercetare, căpăta deodată o caracterizare, pe care noi mai mult o dibuisem tulbure şi o primeam acum ca singură îndreptăţită. Nu era numai o măgulire adusă unui cap încoronat, ci o recunoaştere cu temeiuri, şi mai târziu şi pentru alţii, valabile. Asemenea judecăţi nu se fac întâmplător, ci dovedesc o legătură şi o deprindere cu obiectul, care descopăr pe scriitor şi focul care îl arde.

Mă văd într'o zi la Balcic, în odaia cea mare din colţ a Palatului, de deasupra Mării. Aştept pe Regina, care m'a chemat, nu mai ştiu pentru ce pricină literară. Soarele zugrăveşte, peste desenele velinţei din mijloc, un desen al lui, tremurător şi nebunatic. A intrat şi aici, la marea lui prietenă. El trebue să ştie acel strigăt din «Peeping Pansy»: «O soare, soare, dragostea mea!» (Oh Sunshine, Sunshine, I love you!). E la el acasă. Un gemuleţ de după perdea, din fereastra cea mare, trebue să fie deschis, pentrucă perdeaua de mătăsică roşioară şi străvezie se mişcă, schimbând parcă figuri după figuri pe sticlă, într'un aparat de proiecţie. Mă aplec la rafturile de cărţi de deasupra divanului şi citesc titlu după titlu, cărţi de versuri şi cărţi de bătălii navale, poveşti de iubire şi poveşti de moarte. Toate sunt englezeşti. Trebue să stea aici la îndemână, când un braţ alb se înalţă ca să le cheme şi să le ceară mângâere sau avânt. Mă pierd în acea citire şi în gândurile pe care ea le răscoleşte şi nu bag de seamă, până când a ajuns în spatele meu, că Regina intrase.

E îmbrăcată în feregeaua ei răsăriteană, în care, când o văd Turcoaicele locului, îi zic: Sultana. Se aşează pe divan. Se uită pe geam la Marea care sclipeşte dedesupt, dar pare nespus de departe, într'un basm vechiu, ascunsă cum e sub jocuri de soare, de geamuri şi de perdele. Aştept. Sunt încredinţat că are să ia şi să ducă mai departe, dela locul de unde l-a lăsat aseară, nu mai

www.dacoromanica.ro

ştiu al câtelea episod din « O mie şi una de nopţi ». Toate sunt din altă vreme şi minunate. Soarele este numai un opaiţ, iar Marea, o vedenie a deşertului amăgitor. Auziţi cum curge povestea! Povestitoarea a rămas acolo şi n'are de ce să plece, pentrucă dragostea ei de povestit este tot atât de mare cât este setea noastră de ascultat. A fost odată o Regină!...

www.dacoromanica.ro

REGINA MARIA DIN AN IN AN

Dacă în zilele de amintire, cum este cea de astăzi, Regina Maria se hotărăşte să se întoarcă între noi, Ea trebue să fie la ceasul de acum, când seara se înalţă odată cu stelele din Mare, într'un loc pe care ştiu că-l iubea cu deosebire.

Este la Balcic, deasupra teraselor grădinii Palatului, un plop măreţ. Toate cele dimprejur: perdelele de flori albastre, albe şi roşii; apa dulce, care aleargă pe jghiaburi şi canaluri sau cade străvezie dela un cat la altul; amforele care parcă adună liniştea în ele; casele cu ferestre largi ca să poată îmbrăţişa toată zarea, sunt făcute sau aduse de stăpâna încoronată a acestui colţ de lume. Plopul este mai vechiu decât noi toţi. Vine din istorie, ca să poată adăposti sub el pe cei cari fac istoria. Stă aplecat peste ţărm, aşa de mult, încât cineva ar putea să se suie, fără să se ţie, luându-şi vânt, pe tulpina lui! In fiecare clipă îşi schimbă înfăţişarea. La o adiere este verde întreg, pentrucă frunzele stau drepte pe crăci, şi numaidecât apoi se face argintiu, pentrucă frunzele s'au culcat. Era la fel în 1913, când l-am văzut întâiu, singur lângă un zid, care trebuia poate să apere de valuri şi primea ca o pânză jocuri de soare şi de umbră. Cafeneaua mică de alături părea un cuib în desişul lui. El aştepta soarta, pe care singur o vedea. Intr'o zi Regina de departe s'a rezemat de coaja lui şi s'a hotărît să-şi

www.dacoromanica.ro

ridice acolo un palat şi nişte grădini, iar podoaba cea mai frumoasă a acestor grădini şi a acestui palat să fie el. Un jeţ de piatră cu spătar înalt venețian sau brâncovenesc, i-a fost pus la rădăcină. Ar fi greu să se aşeze în el om viu, atât este de alb şi de rece. In acel jeţ stă Regina Maria, în rochiile ei fâlfâitoare, pe care vântul nu le mai mişcă, şi se uită pe Mare. In fiecare an, de când viaţa Ei nu se mai petrece între noi, vom veni aici ca astăzi, şi ne vom aduce aminte.

Regina Maria a fost o fire isteaţă şi iscoditoare. Palatul din Balcic nu era clădit de mult, atunci când a început să cheme în el dela Bucureşti şi din ţară oameni ca să se consfătuiască. Işi dădea seama că, ispitiţi tocmai de aşezarea Ei, aveau să pornească spre portul cu faima cea nouă tot felul de oaspeţi dornici să clădească şi să schimbe! Putea să se clădească, dar nu trebuia să se schimbe! Firida aceasta de răsărit trebuia păstrată cu orice preţ. Casele turceşti să rămână! Uliţele cotite şi spânzurate pe maluri să dăinuie! Gurile de cişmele să curgă şi mai departe!

Mi-aduc aminte ca acum de una din acele adunări. Regina şedea pe un divan, în feregeaua ei de sultană. De-a-lungul vetrei candele lucrate ca o dantelă atârnau de lănţuge. Soarele bătea în ele cu lumini albe sau verzi şi le aprindea. Parcă slujba începuse. Regina vorbea repede şi ochii ei albaştri treceau dela mine la vecinul meu. Era gata să se aşeze în fruntea câtorva oameni de gust şi de pricepere, şi împreună să cerceteze fiecare propunere de schimbare, casă care se ridică, uliţă care se taie. Puteau să fie între ei pictori, dar să fie şi gospodari. Erau câteva clădiri ridicate peste noapte, potrivite cu oricare alt oraş, dar nu cu Balcicul, şi care tot peste noapte ar fi trebuit dărâmate. Ea Insăşi avea să mai cumpere locuri în legătură cu cele vechi. Să puie tufişuri şi pomi. Să se înconjure de un parc. Să lucreze necontenit cât îi va fi dat să trăiască, în casa Ei dela Mare. Ne ruga să-I fim de ajutor! Să-I apărăm Balcicul! Când plecam, soarele nu mai era în odăi. Candelele se stinseseră. Un câine

www.dacoromanica.ro

lățos, negru și cu picioarele scurte, intrase nu se știe cum. Aducea de veste seara.

Altădată era la Cotroceni. La ferestrele dela sălile de sus păzeau nemișcate frunzele copacilor bătrâni. Incepeau să se aurească. Printre ele se vedeau cioburi de albastru de cer și câte un turn de casă înecat pe jumătate. Le credeai fără ființă și lipite numai pe geam, în legături subțiri de plumb, vitraliu adus din alte țări pe vremea lui Șerban Cantacuzino, ctitorul dela 1680. De pe o ușe cu tăblii de stejar, te așteptai să se arate însuși Domnul între boieri cu caftane scumpe și fețe învățate bisericești, ca să vorbească despre Sfânta Scriptură care trebuia să meargă la tipar. Nepotul, cu degetele subțiri, pe care-l întâlnim și astăzi în frescele din biserici de el înălțate, mișcându-se pe gânduri în barba neagră, este și el printre ei, ascultând. Se pregătește să fie Constantin Brâncoveanu. Acum s'au oprit și-și fac toți cruce. Noi, cari vedem de aici tot ce s'a întâmplat mai târziu, ne speriem de această cruce. Ei au auzit numai clopotele de vecernie ale bisericii din curte. Mânăstirea este la locul ei și astăzi, după 250 de ani. Clopotele bat și astăzi din aceleași limbi. Regina Maria intră repede într'o rochie neagră de mătase și ne întinde mâna. Este în vremea trandafirilor roșii, cari umplu vasele. Se oprește la unul, alege între flori pe una anume, și și-o prinde la piept. Regina vrea să fie astăzi scriitoare. Are de judecat niște cărți ieșite de curând, de scriitori mai vechi și mai noui, și ne-a chemat ca să ne întrebe și să-și pună la încercare părerile, pe care și le-a făcut citindu-i. De cele mai multe ori ne câștigă Ea la părerile Ei, nu pentru alte temeiuri, care ar fi dela sine înțelese, ci pentrucă are un nou fel de vedere. A scăpărat din foi un înțeles care le scăpase celorlalți. Ea e veselă că trecem încet de partea Ei, convinși. Pe când vorbește, ochii aceia cu albastru fără asemănare alunecă dela unul la altul, urmărindu-și gândurile. Găsise o eroină, care o cutremurase. Sub vesmântul, pasul și lucrul ei țărănesc, se arătase femeia de demult a acestor plaiuri. Venea fără

www.dacoromanica.ro

grabă din vremurile fără istorie, cu darul acelor vremuri, ca o ţărancă de astăzi cu ulciorul în cap. Regina Maria prezida o şedinţă de comitet literar Femina. Cartea aceea căpăta premiul. Păstrez încă foile de hotărîre pe care Ea îşi punea cea dintâi numele regesc, din litere mari şi drepte, ca să se vadă parcă de departe. Cele mai multe cărţi de acolo au ajuns ale tuturor şi au intrat în literatură.

Regina Maria în rochie neagră de mătase şi cu floare roşie în piept îmi deştepta în minte o altă întâmplare. Era la Castelul Pelişor în ziua neagră, de Sf. Ilie, din 1927. Regele Ferdinand şedea întins în sala cea mare de jos, a scării. Pe uşa deschisă se vedeau toate florile parcului, pe care le iubise, şi munţii catifelaţi şi depărtaţi. Liniştea înaltă de afară intra şi aici şi-i lua morţii orice spaimă. Regele, cu pleoapele lăsate, asculta această linişte. Ea avea poate înţelesuri, de acolo de unde ajunsese, pe care nu le mai avea pentru noi. Scara pleca neagră chiar de lângă el şi urca la catul de sus şi poate mai departe. Regele rămăsese singur, cu ţara Lui, cele două, trei zile pământeşti câte I se mai îngăduiseră. Nicio podoabă şi nicio purpură cernită nu acopereau pereţii. Numai la mijlocul scării, între cele două caturi, o pictură mare a unei femei în rochie neagră de mătase şi cu un trandafir la piept, stătea de veghe. Parcă Regele Insuşi se învoia să rămână în acea nemişcare numai pentrucă simţea deasupra Lui acea prezenţă. Era o arătătoare şi o tovarăşe de cale. Nu zâmbea, nu era mâhnită: lumina, cu toată frumuseţea şi tinereţea ei. Era viaţa care se aşezase la cap, ca să povestească fără cuvinte, sub aspra poruncă a sorţii, tot ceea ce însemnase viaţa care se sfârşise. Ceasornicul, păzit de halebardieri, al Castelului Peleş, bătea ceasurile şi năvălea în sală, înfiorând. Numai Regina Maria, în portretul Ei, care avea rochia neagră puţin brumată, de privire parcă printre gene, stătea la locul Ei, peste pământ şi peste lume, vis de artist înainte să fie vis de umbră, şi îşi priveghia regescul soţ. In anii de după aceea, când am

www.dacoromanica.ro

văzut-O încă odată, la fel cu femeia din ramă, am avut un fior. Incepea să fie bolnavă şi să se cunoască, Ea, atât de mândră, de puterea şi de vioiciunea Ei, mi se părea că se coborîse din acea ramă ca să facă anume pregătiri.

Am cutezat să cer odată Reginei Maria, care ştia să se arate atât de binevoitoare, câteva pagini pentru o revistă. Se chema: «Boabe de Grâu» şi se nimerise să-i port eu de grije. Aşteptasem să scot întâiul număr, ca să vadă unde o chemam. Ii plăcuse. Am avut şi a doua îndrăzneală, încă mai mare, să spun regeştei scriitoare, cam la ce mă gândisem să-mi scrie. Şi aşa a ieşit acea mică poemă în proză, câteva pagini de autobiografie şi schiţă de program de viaţă, care se numeşte: «Casele mele de vis» şi deschide într'un fel revista «Boabe de Grâu», dacă ea a apărut în anul întâiu, 1931, numărul 2, iar numărul 1 fusese numai un număr de probă pentru Regina Maria. Multe lucruri frumoase şi strâns legate de viaţa Ei mi-a trimis după aceea pentru revistă, fără să I le mai cer. Niciunul n'a mai putut fi atât de cuprinzător cât cel dintâi. Ascultaţi numai întâile rânduri, şi întreaga femeie şi Regină învie printre noi: «Visul vieţii oricărei femei e să aibă o casă a ei. N'are aface cât de mică şi de smerită, numai să fie într'adevăr a ei, cuibul, adăpostul, retragerea.

Incă de copil îmi clădeam în închipuire casa. O vedeam în deosebite feţe, pentrucă de atunci eram o visătoare; icoane mândre îmi umpleau sufletul, dar doream să şi înfăptuesc. Singure vedeniile nu-mi erau de ajuns, şi voiam să zidesc, să fac, să împlinesc». Şi mai departe: «Aveam o patimă într'adevăr românească pentru o bucată de pământ al meu». Copăcenii, Cotrocenii, Branul, Scroviştea, Pelişorul, Mamaia, se înşiră la rând cu tot ce au însemnat ele pentru marea visătoare. Inceputurile Balcicului nu sunt nicăiri zugrăvite mai cu înduioşare şi mai cu putere. «Şi într'o zi, când Branul ajunsese un vis împlinit, m'am oprit deodată pe o limbă de pământ, lângă Mare, care a trezit în mine un fior cu totul

www.dacoromanica.ro

deosebit. Am avut ca o simțire că locul acesta, ori mă așteptase de totdeauna pe mine, ori că eu trăisem totdeauna în căutarea lui. Nu mi se părea că aș fi venit aici pentru întâia oară.

Copacul acela bătrân atârna peste marea albastră ca peruzeaua, din vârful unui perete în ruină, sub care curgea un izvor cu apă limpede de munte! Locul îmi era într'un fel aproape. Avea ceva înrudit cu adevărata temelie a ființei mele, aici era pace, frumusețe, Mare și apă proaspătă, iar puternicul copac fremătător se îndoia drept peste țărm, ca și când ar fi ascultat cântecul valurilor.

Ședeam jos, la umbra marelui copac, privind la Marea scânteetoare de lumină și ascultând jocul talazurilor împotriva malului. O simțire de desăvârșită, de aproape copleșitoare bună stare puse stăpânire pe mine. Făceam parte din loc și locul făcea parte din mine».

Astăzi aceste cuvinte fac aproape rău, când inima Reginei se găsește la doi pași de locul care-I dădea asemenea gânduri, în paraclisul plin de îngerii lui Demian. Ei ies în fiecare zi la căderea serii, cu aripi foșnitoare, plutesc peste flori și peste valuri și se întorc la picioarele Mariei, plini de mireasma lor, pentru Maica Domnului dela Mare, dar puțin și pentru această Regină a pământului și marea Ei iubire.

Umblam acum câteva zile pe valea Bistriței. Vara urcase mai târziu la munte și pomii erau albi de floare, pe aceste drumuri de mânăstiri, unde toate îți vorbesc de odoare și de odăjdii de fir și pietre scumpe. Plutele treceau liniștite la vale. La câte o deschidere de zare Ceahlăul răsărea pe cer cu moțul înalt al Panaghiei și cu Ocolașele albe. Pe dreapta se înfunda pe după brazi poteca plutașilor. Pe aici tăiau, la întorsul pe jos acasă, spre Bicaz și spre Dorna, plutașii veniți dela Galați. Pe aici trebuia să se întindă marele lac, dacă închiderea Bistriței, propusă și studiată pe loc de ingineri, și de unde putea să se lumineze întreaga Moldovă, s'ar fi dus la împlinire. Departe, între pomi, e Bicazul și casa unde

www.dacoromanica.ro

Regele Ferdinand şi Regina Maria şi-au petrecut verile lor îngrijorate din Moldova anilor de refugiu. Pe poiana de peste apă este vorba să se ridice o mânăstire cu hramul Sfintei Maria, de vreme ce palatul visat odată nu mai are nici pentru cine nici de ce să se ridice.

Iată cuvintele de încheiere ale Reginei Maria. Am stat în acea răspântie verde şi înaltă, unde locurile sunt pline de glasuri, dela Domnii întemeietori şi până la scriitorii de ieri şi de astăzi, Creangă, Hogaş, Sadoveanu, şi am ascultat şi glasul Ei:

« Da, toate sunt case micuţe — visuri coborîte în aevea, visuri care s'au cristalizat în fapte. Dar deşi mi-au fost dragi casele micuţe, n'am avut mai puţin vedenia unei mari case albe, aidoma unei vechi mânăstiri româneşti.

I-am dat nume Fata morgana şi ar fi fost ca să fie zidită în valea Bistriţei. Am văzut-o stând pe o înălţime, albă ca zăpada pe fundul Ceahlăului. Fusese vorba de un minunat baraj, care ar fi schimbat apele Bistriţei într'un mare lac. Fata Morgana ar fi domnit peste acest lac. Dintr'o latură, culmea pe care urma să stea s'ar fi scufundat cu poalele ei drept în apă, aşa încât casa şi-ar fi oglindit faţa albă în lacul aflat departe, dedesupt, pe când la latura dinainte livezi largi în floare, pe prispe întinse, ar fi dus treptat la malul lacului.

Aşa de viu puteam să chem înaintea mea acest palat, cu mândrele-i colonade şi grădini tainice, cu sălile boltite, odăile de marmoră şi podelele de mozaic, cu ferestrele puternice, deschise spre o vedere fantastică de munte şi lac, încât era adevărat ca şi când mi-ar fi stat înainte. Aşezată pe vatra palatului meu de vis, vream să-mi zugrăvesc în învăpăiate cuvinte vedenia mea copiilor, trezind aşa de viu icoana trăitoare în minte, parcă într'adevăr i-aş fi dus de mână prin fiecare încăpere . . .

Visuri . . . Unele s'au împlinit. Dar această vedenie din urmă n'are să rămână decât o Fata Morgana . . . Şi chiar dacă anii graşi s'ar întoarce, eu n'aş mai fi aici ca să zidesc palatul cel alb, lângă lacul care e şi el un vis! ».

www.dacoromanica.ro

Mă uitam la poiana de sub munte. Un păr în floare rotat stătea la o margine ca un candelabru aprins. Parcă mânăstirea pe care oamenii se gândeau s'o ridice în amintirea Reginei, începuse să se înfiripeze. Bistrița cânta dedesupt din unde. Pluta care trecea își căuta parcă un drum prin vămile văzduhului. Istoria se schimba încet în legendă. Țara era în bejenie. Regina alerga dela un capăt la altul al moșiei micșorate și împrejmuite de fulgere, ca să dea încredere. De aici pornea, din acest cot al râului, cu mâinile pline de daruri.

Tot de aici își țese astăzi, după ce a fost luată dintre noi, la basmul unei domnițe venite din apus, ca să îmbogățească viața acestor vechi pământuri, basm frumos în care trebue să ni se păstreze. Este ca o foaie de pergament din cărțile lucrate chiar de mâinile Ei, cu crini înalți și castele cu turnurile în ceață. Iat'O pe unul din pridvoarele lor înalte! Ne zâmbește de acolo, cu ochi neasemuit de albaștri . . . Veghiază asupra noastră și a poporului, care i-a fost drag. . .

---

www.dacoromanica.ro

UN REGE AL MĂRII

Intâmplările istoriei s'au însărcinat, parcă ele singure, să scoată la iveală încă dela început acea trăsătură, necunoscută altor voevozi români, şi care a însoţit întreaga domnie a Regelui Carol I. Ele au vrut ca întâiul nostru Domnitor, întemeietor de nouă dinastie, să ne vie de pe apă. Ni-l trimitea Dunărea, dela izvoarele ei, ca un dar unui popor, care din moşi-strămoşi se trezise şi-şi făcuse pentru toate timpurile aşezare aici, pe valea dela guri.

Frumoase erau cuvintele, pe care Ministrul Lucrărilor Publice de atunci le rostea în ziua de 1 Iulie 1898, la ţărmul Mării, cu prilejul botezului vapoarelor « Regele Carol I» şi « Principesa Maria», dar ele aveau şi un înţeles mai adânc, uşor de pătruns abia de noi, cei de astăzi, când privim îndărăt, peste tot ceea ce a urmat: « Au trecut 32 de ani, Sire, într'o zi de primăvară, la cealaltă extremitate a ţării, un vas mic sub flamură străină, acosta nu departe de podul lui Traian şi dintr'însul, pe neaşteptate, debarca un tânăr principe, Cărui România Ii încredinţase destinele ei».

Acel domnitor avea menirea să facă din România o ţară de apă. El ne-a dat o Dunăre naţională şi un ţărm de Mare. Până la Carol I se vorbea ca din basme şi numai de oamenii cari ştiau să întârzie între cronicile ţării, despre pânzarele cu cap de zimbru şi cu trei stele

www.dacoromanica.ro

ale lui Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare, călătorite cu pânzele lor pentru totdeauna în trecut. Cu întâiul nostru Rege Românii au descoperit din nou şi au luat în stăpânire nesfârşitele şi mişcătoarele drumuri ale Mării. Omul venit de pe apă ştiuse să le afle şi să le cucerească.

Cine deschide «Memoriile Regelui Carol I al României, de un martor ocular», poate urmări aproape zi cu zi lupta diplomatică dată pentru Dobrogea, de când s'a ştiut, pe la începutul anului 1878, că cele trei judeţe basarabene nu pot fi scăpate. Cu cât creşteau durerea şi îngrijorarea înaintea acestei pierderi, grea pentru ţară şi tot atât de grea pentru domnitor însuşi, se lumina înţelegerea şi se deschidea zarea către noul pământ alipit ţării. Prinţul Carol Anton, tatăl Domnitorului, scria fiului său la 8 Februarie 1878. Era părerea unei minţi cumpănite şi cunoscătoare a lumii şi a timpurilor, de care Suveranul ştia să ţie seamă: «Teritoriul neproductiv al Dobrogei nu răsplăteşte de sigur pierderea Basarabiei; totuşi Dobrogea cu Constanţa dimpreună, se poate primi, deoarece dobândirea acestui port la Marea Neagră va fi poate de cea mai mare însemnătate pentru viitorul comerţului României».

Era ca o mare întoarcere a Românilor pe malul drept al Dunării. Cam tot pe timpul când ne pregăteam să intrăm în Dobrogea, porţile Cetăţii Vidinului, de unde plecase spre Plevna Osman Paşa la izbucnirea războiului, ca să lovească atât de greu pe Ruşi, se deschiseseră trupelor române. Aceste trupe stătuseră luni de zile în mijlocul unei populaţii curat româneşti, pe care nu se aşteptaseră s'o întâmpine acolo. Pe clopotul bisericii din satul Căpitanuţ, dăruit atunci de colonelul Iarca locuitorilor băştinaşi români, mai stă şi acum inscripţia turnată în acele zile cu amintirea duioasă şi eroică a acestui fapt. Românii puteau crede că oştile noastre aveau să rămână şi că tara avea să se întindă şi peste cele 50 de sate ale lor, în care lucrase pentru deşteptarea iubirii de neam şi de biserică proprie, Popa Dragsin bănăţeanul.

www.dacoromanica.ro

Dar potrivelile diplomatice au vrut altfel. După ce tricolorul român s'a ridicat şi a fâlfâit câtva timp deasupra Babei Vida, oştile noastre au trecut dincolo de Dunăre şi au lăsat atâtea mii de Români, până astăzi, în judeţul Vidinului. Tot ce am luat cu noi a fost o poartă de fier, găurită de un obuz, pe care Prinţul Carol a cerut-o şi a aşezat-o mai târziu în Castelul Peleş. Făcuse o plimbare în Vidin, pe la Smârdan, în ziua de 6 Mai 1878, când inspecta armata cuibărită în Oltenia, sub ameninţarea să fie desarmată de Ruşi, pentrucă nu li se îngăduia trecerea liberă şi fără soroc prin ţară. Frăţia de arme încetase. Iar noi nu ne-am putut însuşi alţi Români din dreapta Dunării, decât pe cei din Dobrogea. Proclamaţia din 14 Noemvrie 1878, dată dela Brăila de Domnitor, avea aceste cuvinte: «Locuitorilor de orice naţionalitate şi religie, Dobrogea, vechea posesiune a lui Mircea cel Bătrân şi a lui Ştefan cel Mare, de astăzi face parte din România». Iar înaltul Ordin de zi către armată, cu aceeaşi dată, amintea de-a-dreptul pe locuitorii români: «Ostaşi, în noua Românie voi veţi găsi o poporaţiune în cea mai mare parte română». In cele mai multe din textele regeşti ale timpului, pline de măsura şi de cuvântul răspicat al lui Carol I, se simte informaţia largă şi sigură a lui Mihail Kogălniceanu, ministrul de Externe al războiului dela 1877. Nu vorbea politicianul, vorbea istoricul.

Intâia călătorie, pe care Domnitorul o face în Dobrogea, când vede pentru întâia oară şi Marea Neagră, începe la 14 Octomvrie 1879 şi ţine până la 20. Călătoria se face cu vaporul, cu «batelul» Ştefan cel Mare, dela Brăila la Isaccea, aşezată la poalele unei vechi ruini, şi până la Tulcea, clădită în amfiteatru pe înălţimile de pe mal, cu numeroase moschee şi minarete şi cu arhitectura turcească a caselor. Citind aceste descrieri peste care s'au aşternut cei 60 de ani trecuţi de atunci, schimbând cu totul, vremurile se întorc. Iată şi ploaia cu găleata, care aproape împiedecă punerea pietrei de temelie a monumentului realipirii Dobrogei! Astăzi a suferit şi

www.dacoromanica.ro

el de cruzimile războiului din 1916 şi stă acolo, deasupra apelor, ca un mare schilod uitat de toţi. Iată luminaţia şi focurile de artificii, adevărata flotă a luntrilor pescăreşti venite de pe toate gârlele ca să-şi cunoască noul stăpân, care învinsese şi înlocuise pe Sultan, delegaţiile plecate din toate satele cu veşmintele şi graiurile lor deosebite ca într'o poartă a răsăritului, dată deodată de perete la o răbufnitură de vânt a istoriei!

Iată pe Domnitorul însuşi, aşa cum ni-l păstrează chipurile vremii, cu mustaţa subţire şi cu cele două barbete în lături, care-i lasă descoperită gura hotărîtă şi bărbia puternică, ascunse mai târziu în barba bogată! Privirea lui ageră vede îndărăt, pe întâiul Zollern, care după ce se ciocnise la Nicopole cu Ienicerii lui Baiazid, îşi căuta drumurile întoarcerii pe aceste unde galbene, stăpânite de Impăratul creştin dela Constantinopol. O comunicare la Academia Română avea să-l aducă din nou în amintirea locuitorilor şi localnicilor.

Dar aceeaşi privire vede înainte, tot ce trebuia început în aceste pământuri, care aşteptaseră 1800 de ani, frământate numai la răstimpuri de pasul cetelor războinice şi pustiitoare. Tocmai atunci comisia tehnică a aşezării hotarului de miazăzi al Dobrogei lucra la Silistra. Delegaţii români, Fălcoianu, Arion şi Olănescu, ţineau necontenit în cunoştinţă pe Domnitor, chiar pe drum, unde era însoţit de Ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, despre tot ce se urzea acolo, în acel cazan al uneltirilor şi al zâzaniilor. Intâia comisie ne dăduse şi Silistra, pe când a doua încerca să ne împingă dela ea cât mai departe. In zarzavageriile din jurul oraşului şi pe înălţimea dela Arab Tabia, trebuia să ne mai sbatem odată şi în 1913, deşi mai fuseserăm pe acolo cu drepturi încă de atunci recunoscute. Ne gândiserăm din întâile timpuri la un pod peste Dunăre şi toţi cunoscătorii, străini şi Români, fuseseră de aceeaşi părere că el nu se putea ridica decât în faţa Silistrei, « vis-a-vis de Chitschu », cum încearcă, stângaciu şi mirat, să redea textul vechiu acest popas de trăsuri şi de bărci al

www.dacoromanica.ro

Călăraşilor, Chiciu, de peste apă de cetatea de unde Wulfila, Episcopul Goţilor, le dăduse în secolul al IV-lea întâia traducere în limba lor a Bibliei, şi era, în secolul celălalt, să plece Aeţiu, ca să birue pe Atila în câmpiile catalaunice. Dunărea deşteaptă pe aici ecouri de fapte mari şi cerea alte fapte mari.

In ziua de 18 Octomvrie, Domnitorul e la Cernavoda, de unde începea calea ferată a Dobrogei, construită de o societate engleză numaidecât după războiul Crimeei, ca să aducă dela Dunăre la Constanţa, fără ocolul şi nesiguranţa întâlnirii de ape destul de adânci pe la Sulina, cu taxele Comisiei Europene, grânele şi vitele Ţării Româneşti. Poate că atunci s'a închegat pentru întâia oară în mintea lui Carol I gândul că podul cel mare al Dobrogei trebuia aşezat în acest loc şi nu în altul, pentrucă el era chemat să lege în întâiul rând cu Marea, să fie un pod al Mării şi pe drumurile de demult bătute. Gândul podului pe la Chiciu n'avea să mai învie decât în zilele noastre. Lângă piciorul viitorului pod îl aşteptau pe Domnitor, ca o solie de taină, Tătari îmbrăcaţi în costume multicolore şi cu turbane pe cap, iar la o parte, cadânele cu feţe bine acoperite. Il privea, numai ochi, pământul turcesc al Dobrogei. La zece dimineaţa în aceeaşi zi, dus de un tren repede, Carol I are înainte, din pridvorul aceleiaşi gări, în care mai coborîm şi noi până astăzi, aria largă şi plină de valuri a Mării Negre. România ajunsese la Marea care o aştepta.

Zic «Memoriile»: «Prinţul, cum stă pe mal şi priveşte Marea verde şi frământată, simte deşteptându-i-se visuri despre viitoarea putere maritimă a României şi planuri înalte îi trec prin minte». Acele visuri s'au împlinit şi planurile înalte de odinioară au umplut de o nouă viaţă românească aceste părţi de lume. Lângă pământul nostru voevodal, moştenire veche care trebuia păstrată şi îngrijită, se ivea acest pământ regal, ancorat ca la un cheiu la celălalt, cu încărcătura lui de nădejdi şi de probleme. Noi, cei de astăzi, putem să judecăm mai bine decât contimporanii, cari erau urmăriţi de pier-

www.dacoromanica.ro

derea celor trei județe basarabene. Amintirea Basarabiei împiedica orice bucurie și orice socoteli de viitor, pentru ridicarea nouei provincii. Regele vedea mai departe.

Numaidecât după întoarcere, începe acea muncă iubitoare pentru Dobrogea, care era muncă pentru Dunăre și muncă pentru Marea Neagră românească, dusă din acele zile ale unei tinere slăvi până în clipele din urmă ale unor ani obosiți. Fapta, în care Regele Carol I intră ca într'o apoteoză, este întregirea Dobrogei vechi cu Dobrogea nouă, a Silistrei, dobândită încă dela 1878 și apoi precupețită cu ură, și a Turtucaei românești, pe Dunăre în sus, a Capului Caliacra, despărțitor de climate, a Balcicului cu soare de miazăzi și a Văii-fără-Iarnă a ciobanilor ardeleni transhumanți, dela Marea cea mare. Intâiul nostru Rege este al întregei țări vechi, firește, și trecerea lui s'a cunoscut deopotrivă pretutindeni, dar nicăiri El n'a avut rostul de începător și n'a fost îngăduit să ducă până la capăt un gând, să zidească pentru veșnicie, ca în Dobrogea și la hotarul românesc dela apele cele mari. Parcă nu s'a putut hotărî să plece dintre noi până n'a rotunjit aici tot ce era de rotunjit și pe care se putea rezema apoi, ca pe un stâlp de încredere, creșterile cele abia visate și lăsate de soartă în seama celui de al doilea mădular al dinastiei.

Grija dintâi a privit drumurile. Incă din mesajul domnesc dela deschiderea sesiunii ordinare a Corpurilor Legiuitoare dela 15 Noemvrie 1880 se amintește de «grabnica unire a sistemului căilor noastre ferate cu calea ferată Cernavodă-Küstendge». «O reclamă imperios interesele noastre politice și comerciale. Ministrul va supune maturii D-voastre chibzuiri cuvenitul proiect de lege întru aceasta».

La 1 Iunie 1882 se hotărăște construirea căii ferate București—Fetești, la Dunăre. La 1 Iulie același an, guvernul este autorizat să cumpere calea ferată Cernavoda—Constanța. Küstendge începea să se facă încet Constanța. La 1896 se dau 8 milioane de lei pentru

www.dacoromanica.ro

reconstrucția căii ferate dintre Dunăre și Mare. Cu un an înainte se inaugurase podul Regele Carol I.

A doua grijă a fost acest pod însuși. Intre toate marile lucrări, cu care Carol I și-a împodobit domnia ca un adevărat Rege Constructor, Podul peste Dunăre a fost poate, așa cum îi plăcea să zică și a rămas dela El, cel mai aproape de inima Lui. Era ca un răspuns pe care îl dădea peste secole Impăratului Traian, cu podul acestuia, înființător de nouă țară și de nou popor, dela Turnu-Severin; era măreția faptei în sine, peste care-i plăcea să treacă, în cântecul de fier al vântului intrat în gratii și în zăbrele, cu trenurile repezi, cum îi plăcea să treacă pe sub urzeala lui albă, în alunecarea liniștită a yachtului regal; sau era cine știe ce amintire de copilărie dela râul abia ieșit din Pădurea Neagră? Era una din aceste pricini, erau toate la un loc sau altele, destul că Regele prețuia acest pod nu numai ca o creație unică tehnică a minții și muncii românești, dar mai ales ca un simbol, legat pentru totdeauna de domnia Lui.

Incă din Octomvrie 1883 se deschidea la București o expoziție de proiecte pentru un pod peste Dunăre. In Mesajul Regal cu care se deschid corpurile legiuitoare la 15 Noemvrie 1887 se aduce vestea că «în primăvara anului viitor vor începe lucrările podului de peste Dunăre dela Feteşti la Cernavodă, precum și lucrările portului Constanța». Unele nu erau decât o întregire a celorlalte. La 10 Septemvrie 1889, Carol I se duce la Cernavoda și la Constanța, anume ca să arate că înțelege să se ție de cuvânt și să lege și pe ceilalți să fie de ajutor. El spune în cuvântarea dela prânzul oficial dat în cinstea Lui, aceste cuvinte, care sunt ca un fel de trecere între Constanța veche și Constanța nouă: «In vremea depărtată vechiul Tomi abia era cunoscut și numai prin exilul lui Ovidiu, a cărui statue împodobește astăzi orașul, acest loc a păstrat un nume în istorie. Sunt însă convins că noua Constanță va câștiga, într'un viitor apropiat, un renume european, și că prin construirea podului peste Dunăre și lărgirea portului, lucrări

www.dacoromanica.ro

care vor fi în curând începute, situaţia sa va deveni una dintre cele mai însemnate ale orientului şi un izvor de bogăţie pentru ţara întreagă». Vorba poporului: Aurită I-a fost gura!

La 9 Octomvrie 1890 se pune întâia piatră la Feteşti, iar la 14 Septemvrie 1895 Podul Regele Carol I poate fi inaugurat. Unele din cuvintele rostite atunci sunt printre cele mai pline de orizont şi mai calde din câte fac marele lanţ al cuvântărilor, proclamaţiilor, ordinelor de zi şi scrisorilor publice de mulţumire ale marelui Rege şi care însemnau pentru El, nu prilej de oratorie, ci adevărate acte de stat: «de azi înainte nimic nu mai desparte România din stânga Dunării de Dobrogea, pe care, prin vitejia ostaşilor noştri din războiul dela 1877, am împreunat-o din nou cu patria-mumă. Astfel vom putea da acestei provincii şi porturilor ei de pe ţărmul Mării toată îngrijirea Noastră, spre a lor desvoltare şi propăşire». Şi mai încolo: «Aruncăm acum o privire mai departe pe Mare, pe această nemărginită cale de apă, unde se încrucişează nenumăratele drumuri ale mişcării întregei lumi, care răspândesc bogăţiile asupra naţiunilor. Prin portul dela Constanţa, podul peste Dunăre ne deschide această cale largă, care va spori într'un mod neaşteptat relaţiile noastre comerciale şi va asigura desvoltarea noastră maritimă».

A treia grijă a fost portul Constanţa şi toate lucrările de care se simţea nevoie, pentru ca să ajungă ieşirea la Mare a unei întregi ţări. Încă dela 29 Martie 1885 se promulgă legea prin care se acordă guvernului 21 de milioane pentru îmbunătăţirea portului Constanţa şi 35 de milioane pentru construirea podului peste Dunăre şi Borcea şi pentru legarea Căilor Ferate Bucureşti—Feteşti—Dunăre, cu linia Cernavoda—Constanţa. La 16 Octomvrie 1896 se făcea inaugurarea lucrărilor. In digul din larg se găseşte placa de bronz care vorbeşte de încheierea acestor lucrări peste aproape 15 ani, iar pe farul cel mare, discul uriaş cu portretul în relief al Regelui Carol I, ca un ban pe măsura puterilor firii, cu

www.dacoromanica.ro

care s'au împăcat vânturile Mării. L-a lucrat şi l-a turnat Hegel, profesorul lui Paciurea, şi este întâiul chip al ţării, pe care binoclurile ofiţerilor de cart sau ale călătorilor de pe punte îl deosebesc în zarea coastei româneşti, când vasele arborează pavilionul nostru şi se apropie de această ctitorie regală. A fost fericit Regele Carol I în acea zi de 27 Septemvrie 1909, când, apăsând numai pe un buton, a pus în mişcare instalaţiile magaziei cu silozuri, care au început să-şi verse într'o undă de aur grânele în vaporul Iaşi al Serviciului Maritim Român, acostat în acest scop la cheiu, ca să fie cel dintâiu încărcat, şi încă prin mâna Suveranului, cu nouile mijloace de export. Portul românesc al Constanţei se născuse.

Altă grijă a fost înzestrarea mării cu o flotă de război şi cu una de comerţ. La 1882 apele noastre au primit cele dintâi două vase de luptă sau de şcoală, construite în Anglia, micul crucişător Elisabeta şi bricul Mircea. Ele au intrat, nu numai în istoria marinei, dar şi în istoria literaturii şi au servit cu cinste tot timpul domniei Regelui Carol, ca o gardă maritimă personală. Dacă Intemeetorul României maritime n'ar fi suferit de rău de Mare, poate că atunci, aşa cum şi-a ridicat, ca un semn al puterii Lui pe uscat, mândrul Castel Peleş, ar fi ridicat şi aici un vas amiral, care să-l poarte pe valurile Mării Negre, câştigate neamului românesc, şi să fie ca un semn al puterii Lui pe apă. Numai Regina Elisabeta, care suspina în schimb după călătoriile pe Mare, şi-a înjghebat micul pavilion dela încrucişarea digului din larg şi a digului dela intrarea portului, unde pictorul Palatului a zugrăvit-o în fâlfâit de văluri şi în sborul alb al pescăruşilor. Astăzi statuia Ei de Jalea, la doi paşi de acel loc, îşi încordează strunele harfei elegiace şi vede cea dintâi, în fiecare zi, răsăritul soarelui.

Pentru întâia oară noul Stat Român apărea în 1887 cu un program de organizare a unui comerţ pe apă, aducând proiectul de lege pentru înfiinţarea serviciului de navigaţie. In expunerea de motive, raportorul D. Sefendache, spunea: «O întristare mare însă cuprinde pe

www.dacoromanica.ro

orice român când vede apele noastre acoperite numai de bandierele bastimentelor străine. In adevăr, riverani ai celei mai importante părți a celui mai majestos fluviu al Europei, riverani ai Mării Negre, proprietari ai mai multor râuri care ar putea deveni navigabile, și cu toate acestea, pavilionul român este înfășurat, el mai că nu se zărește. In anul 1885, au ieșit 1452 de bastimente, având un tonaj de 895.854; în această mulțime de bastimente, marina comercială a României era reprezentată numai prin 3 corăbii cu pânze, ducând 500 de tone».

Articolul 1 din lege avea această redactare: «Ministerul Lucrărilor Publice va înființa un serviciu de navigațiune fluvială și maritimă pentru transportul mărfurilor și al călătorilor». S'a socotit astfel că această formă de viitor, care nu prevedea niciun termen pentru început, îngădue toate amânările, pentrucă legea n'a fost aplicată. In 1890 Regia Monopolurilor Statului a înființat un serviciu de remorchere și șlepuri pe Dunăre pentru transportul sării în Serbia, iar în 1895 un serviciu cu întâile vapoare de mare, Meteor și Medea. Dar printr'o lege din 3 Mai 1897, s'a înființat pe lângă Direcția Generală a Căilor Ferate Române o direcție specială a Serviciului Maritim, iar prin legea din 10 Ianuarie 1906, această direcție a trecut la Ministerul Lucrărilor Publice. Multe milioane i s'au pus la îndemână pentru construcții de vase. O întreagă flotă de vapoare și de cargoboturi românești, unele de întâiu ordin prin frumusețe, bună primire și iuteală, umple cheiurile noastre și plimbă pe toate mările pavilionul țării, Meteor, Medea, Viitorul, Principesa Maria, Sulina, Dobrogea, București, Iași, Turnu-Severin, Constanța, Regele Carol I, România, Impăratul Traian, Dacia, dela Constantinopol, Pireu, Alexandria până la Rotterdam și mai departe. Gândul regesc se împlinise.

Regele Carol I putea să semneze liniștit, în hrisovul de botez al vapoarelor Regele Carol I și Principesa Maria, la 1 Iulie 1898, următoarele rânduri, care erau o lozincă și aproape un testament, după ce fuseseră un

www.dacoromanica.ro

crez: « Dela luarea în stăpânire a Dobrogei, prin care s'a deschis României coastele Mării, trecut-au 20 de ani, în cursul cărora neîncetat, Eu şi Poporul Meu, ne-am gândit şi am muncit să nu lăsăm fără rod mijloacele puternice de propăşire, pe care le-am redobândit Ţării, în răsbelul Independenţei, prin vitejia oştirii Noastre.

După clădirea măreţului pod Regele Carol I, după punerea în lucrare a portului Constanţa, ajutat de Dumnezeu, am înfiinţat Serviciul Maritim al Statului Român, pentru a face un pas nou şi hotărîtor în desvoltarea noastră economică.

Serbăm astăzi botezul vasului celui mai însemnat, Regele Carol I, care, împreună cu vasul Principesa Maria asigură mersul regulat şi repede din Europa occidentală prin căile noastre ferate, spre ţărmurile orientale ale Mării Mediterane.

Fie ca aceste vase brăzdând cale tot mai întinsă spre Orientul depărtat, să poarte cu bine şi cu fală steagul şi numele României ».

Iar la 15 Mai 1905, la botezul vaporului România, adăuga: « Se susţine că viitorul este pe Mare. Fie! In tot cazul, noi am dobândit prin Dobrogea, acest mărgăritar al Coroanei României, neatârnarea economică, legături libere cu lumea întreagă şi marina comercială. Sigur fiind că dânsa, împreună cu marina de războiu se vor înfăţişa pretutindeni cu vrednicie şi mândrie, urez noului vas călătorii pline de folos pentru ţară şi neîncetat îl vom însoţi cu strigătul: Să trăiască România! ».

Cea din urmă călătorie a Regelui Carol I a fost tot pe apă, aşa cum fusese cea dintâi, călătorie atât de aproape de călătoria cea mare, pentrucă s'a întâmplat în primăvara lui 1914 şi L-a dus până în vederea Mării, la pescăriile dela gura braţului Sfântu Gheorghe. Il însoţea până acolo înfăţişătorul altui rând de oameni, legaţi de Dunăre şi Mare, şi punându-le pe altă cale la îndemâna ţării, oamenii de ştiinţă, un hidrobiolog şi un organizator de servicii de pescărie, ca d-l Gr. Antipa. Acestuia Regele i-a răspuns încă din 1892, din întâia audienţă de cunoaştere la Castelul Peleş, după întoarcerea dela

www.dacoromanica.ro

studii din străinătate, şi când tânărul plin de râvnă I-a vorbit despre planurile privitoare la Marea Neagră: « Viitorul este la mare şi acolo trebue să ne afirmăm prin studii temeinice». Il înconjurau cele trei pături noui de Români, ieşiţi la iveală prin politica Lui a Mării: pescarii, marinarii şi cercetătorii, ingineri de construcţii de porturi sau navale şi hidrobiologi. O întreagă politică a Dunării şi o politică a Strâmtorilor dădeau României rosturi care-i sporeau vaza şi care-i cereau în acelaş timp să stea cu o îndoită luare aminte de veghe la această mare răspântie de furtuni. Ochii bătrânului Rege, plini de toată lumina şi de toată umbra faptelor de putere, cu bine scoase la liman, şi a grijilor viitorului, se opreau cu drag asupra Principelui Moştenitor Ferdinand şi a întâiului său născut. Se găseau toţi de faţă în acea bogăţie fără asemănare, de soare, de apă şi de verdeaţă, la hotarul de Mare al ţării, încredinţată mâinilor Lor vrednice. Putea să aibă încredere. Alţi umeri erau acolo gata, ca să ia sarcina şi s'o ducă mai departe. In barba Lui albă se juca vântul, pentrucă nu putea, nu-i dădea voie să tremure de altă pricină.

Poate că în aceeaşi adunare mai era şi altcineva de faţă, pe care ochii omeneşti nu puteau să-l vadă. El începuse să urmeze pas cu pas tocmai pe cel mai mare între cei mari. Ii îngăduise să aibă, ca o încununare a unei vieţi, bucuria întregirii Dobrogei, pe care un prim ministru filozof îl ajutase s'o ducă la capăt cu un an înainte. Il păsuise să vie, pe un vapor alb, până în această linişte de lume şi să-şi privească cea mai de seamă din zămislirile politice, în mijlocul muncitorilor de o viaţă şi al moştenitorilor. Călătoria lui pe apă din celălalt Mai, de atunci 48 de ani, mai mulţi decât stătuse în scaun cel mai bogat în zile dintre Voevozi, Ştefan al Moldovei cel Sfânt, se împreuna astăzi cu altă călătorie pe apă. Cu una intrase cu Dunărea în ţară şi în istorie şi cu cealaltă ieşea tot cu Dunărea, de pe pământ şi din fiinţă. Cârmaciul negru al acestei plutiri îşi făcea pregătirile.

Regele zâmbea, uitându-se la nepot şi la strănepot.

---

www.dacoromanica.ro

O CARTE DE CENTENAR

Gândul domnului Tzigara Samurcaș, când a pornit această carte pe care o putem răsfoi astăzi în voie, a fost un gând de iubire. Ea n'are alt titlu decât numele însuși al întâiului nostru Rege, reprodus aidoma, nu numai cu caligrafia senină pe care i-o cunoșteam și cu parafa de dedesubt, ca un ecou al aceluiaș nume, scăpat și răsucit odată prin cotloane de munți și de istorie, dar și în mărimea din cartea de aur a Fundației Universitare Carol I, așa cum a fost scris acolo cu mâna lui la 20 Aprilie 1914.

. Este anul când ne-a părăsit. Pădurile de fag de pe valea de sus a Prahovei au început să se roșească. Este ca acum 25 de ani, când, într'o dimineață de brumă timpurie, ca diminețile de Septemvrie de astăzi, ne-a sosit pe neașteptate dela Sinaia vestea grozavă, care ne mai sperie și după atâta timp cu spaima de atunci, pe toți câți am primit-o în auz și în suflet în acele zile. Marele Rege se întoarce între noi în coperțile unei cărți. El ne privește cu ochii lui albaștri cu răsfrângeri verzi din fiecare pagină. Vrea să fie din nou cu supușii lui. Să treacă printre noi în făptura pe care i-o știam, închegat din nou, din mici întâmplări, păstrate nu în arhive, ci numai în mintea celor chemați să le povestească și care altminteri s'ar fi pierdut cu ei, nu încă legendă și nici istorie, îndepărtate amândouă și prelucrate, una

www.dacoromanica.ro

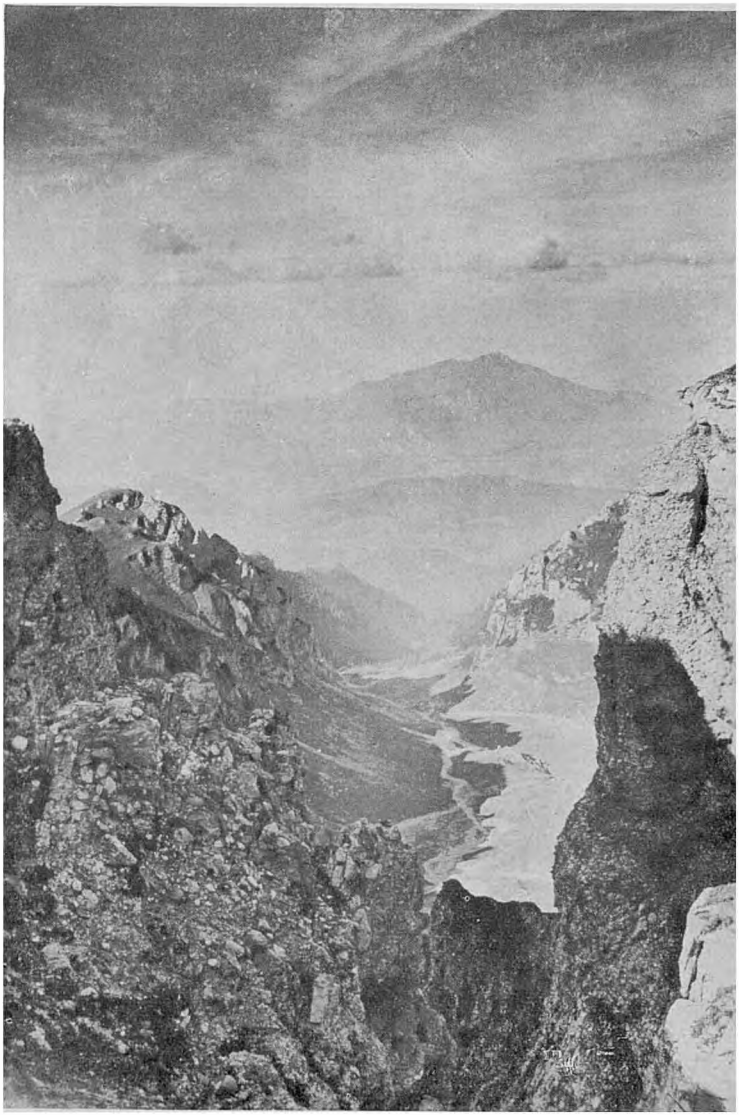

Bucegii

www.dacoromanica.ro

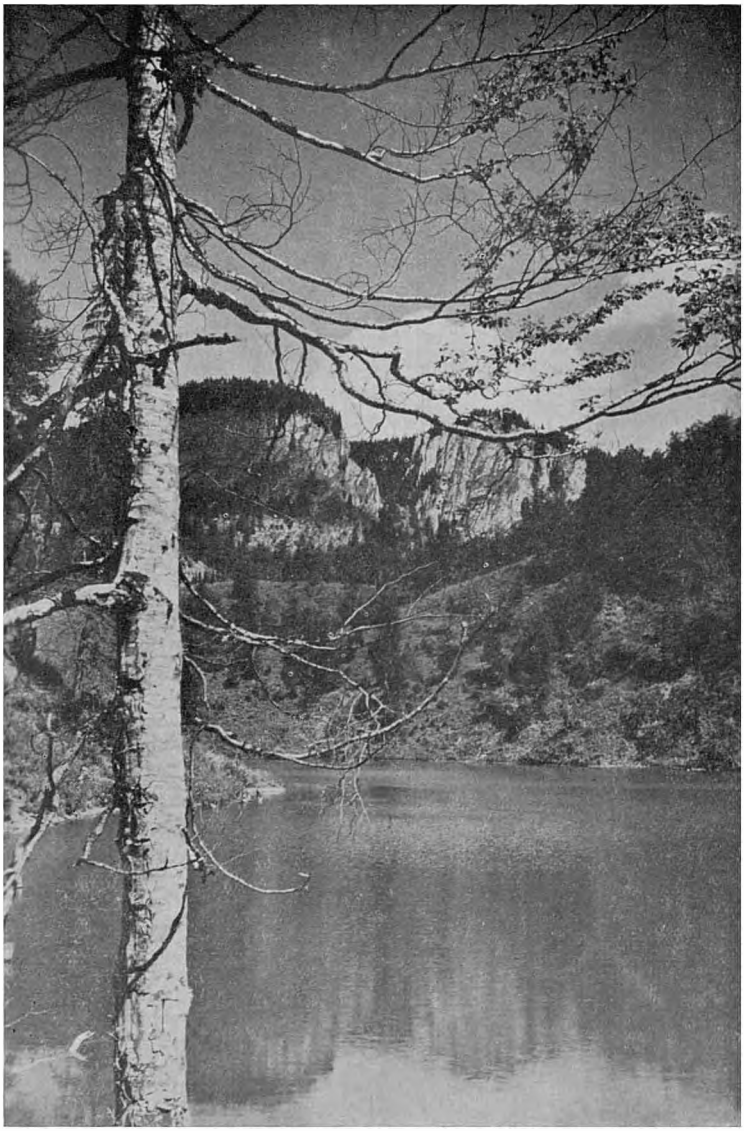

Lacul Scropoasa de pe valea Ialomiței

www.dacoromanica.ro

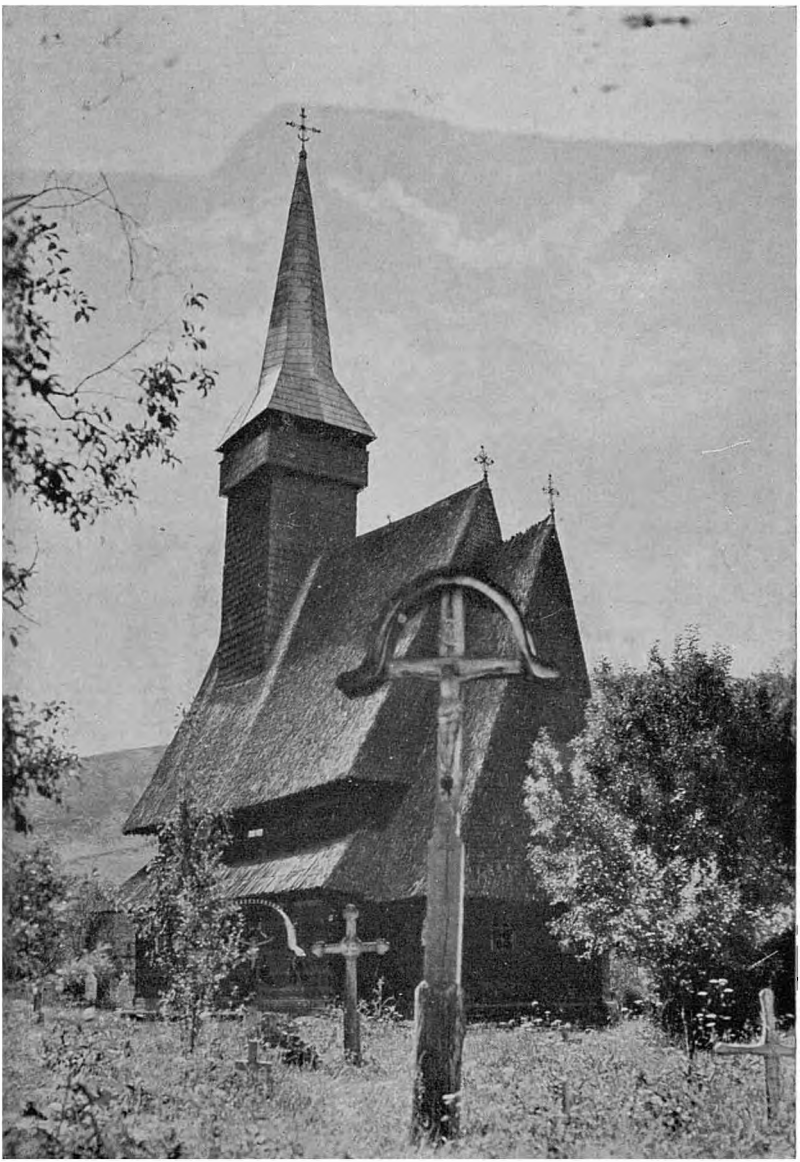

Biserică de lemn din Maramureș

www.dacoromanica.ro

Castelul Corvinilor, din Huniedoara

www.dacoromanica.ro

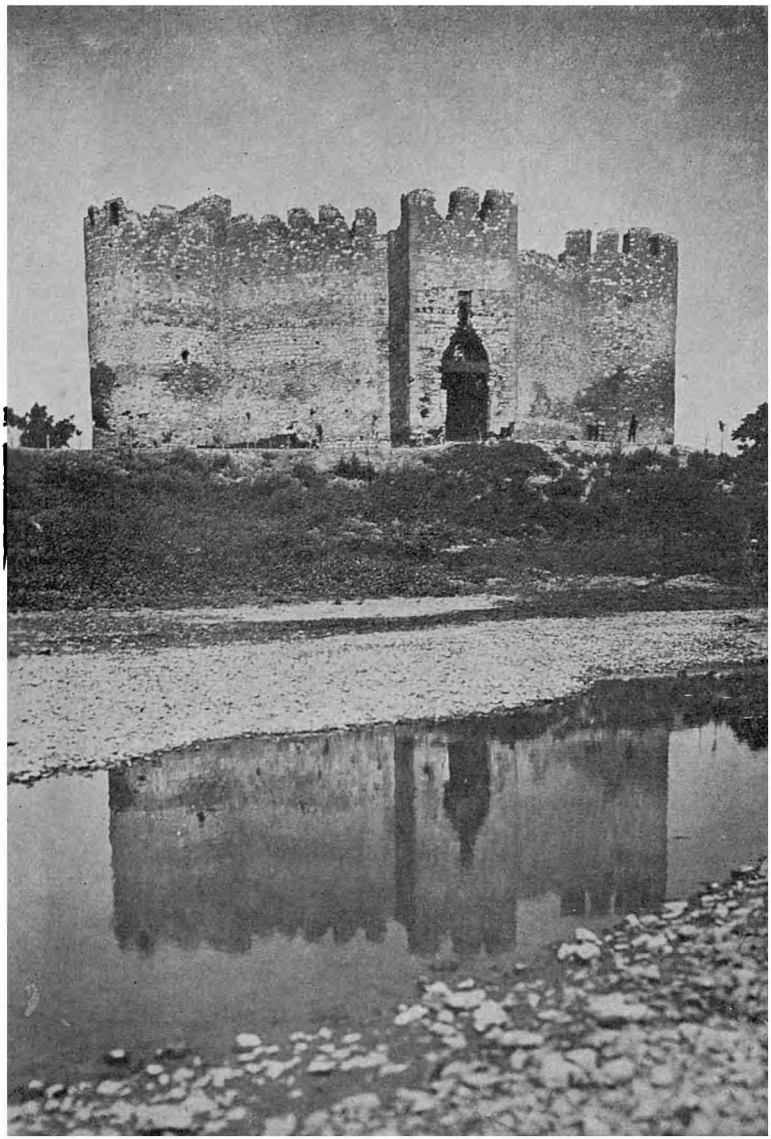

Cetatea Soroca

www.dacoromanica.ro

Palatul Cotroceni

www.dacoromanica.ro

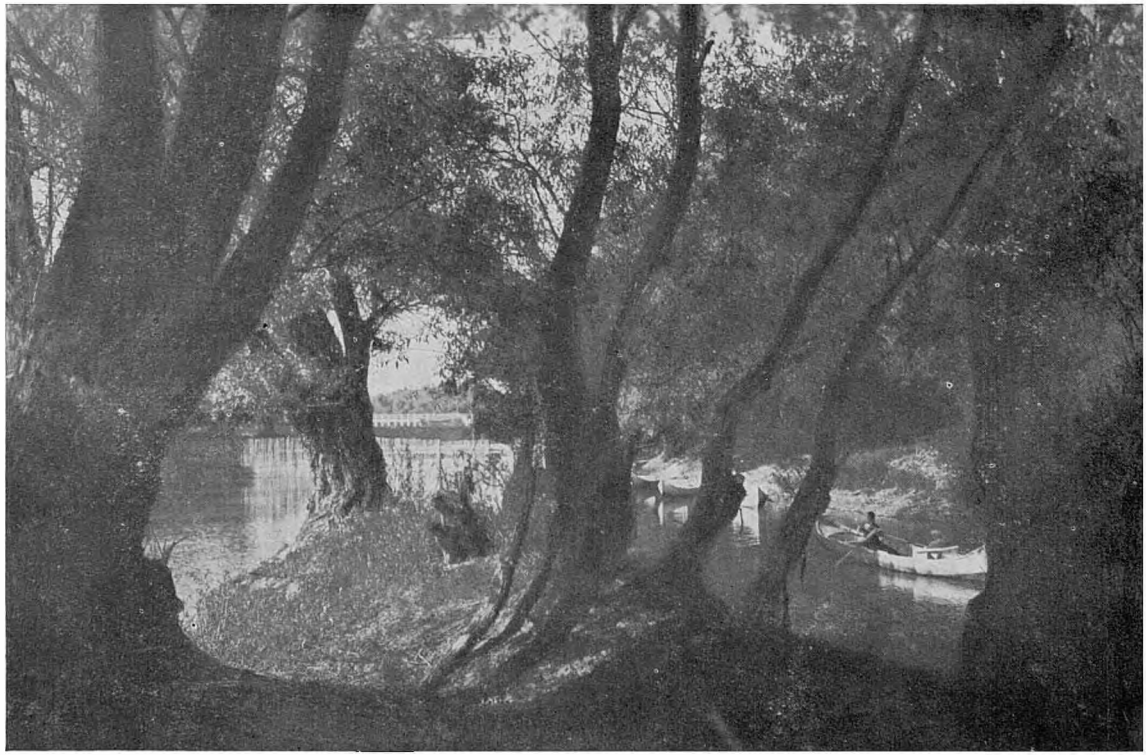

Sălcii dela Dunărea de jos

www.dacoromanica.ro

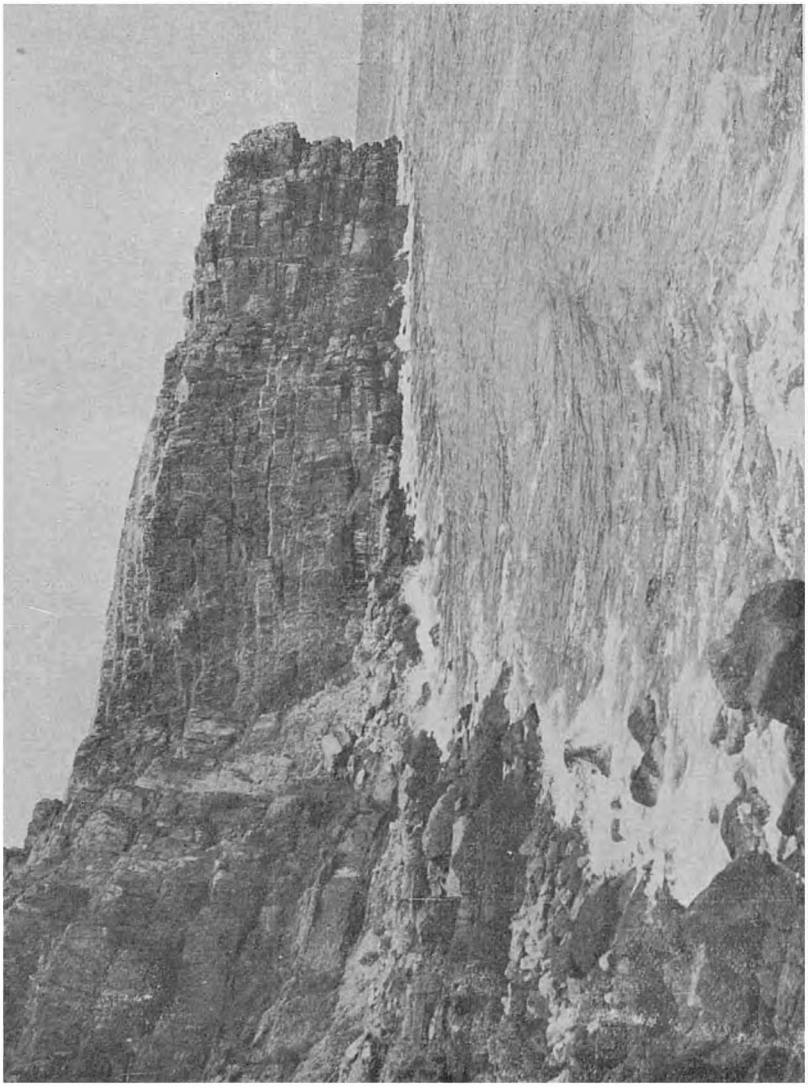

Mare românească
www.dacoromanica.ro

de închipuirea populară şi cealaltă de oamenii de ştiinţă, ci amintiri, adică fărâme de viaţă, în care mai bate viaţa. De aceea am socotit volumul d-lui Tzigara Samurcaş, alcătuit cu ajutorul a 33 de colaboratori, o carte de iubire. Cel care spune întâiul cuvânt este un vlăstar din acelaşi trunchiu de regi.

Una din cele mai mişcătoare bucăţi este poate aceea a d-lui Constantin Meissner, «Poporul Românesc şi întemeetorul dinastiei», mai puţin prin bogăţie de fapte sau concentrare literare, cât prin glas care vine mai de departe. «Din viaţa Regelui Carol I» e o carte de oameni care nici unul n'are mai puţin de 50 de ani, de vreme ce până acum un sfert de secol însemnaseră destul în lume ca să fie primiţi de Suveran şi să ajungă să-l cunoască. Dar ia gândiţi-vă că între aceşti trimişi ai trecutului, d-l Meissner îşi aduce aminte şi povesteşte întâmplări dela 17 August 1866, când Domnitorul Carol a venit pentru întâia oară la Iaşi! Ştim din paginile Martorului ocular că această călătorie gândită de Ion Brătianu, avea rostul nu numai să arate ţara noului Domnitor şi pe Domnitor ţării, dar să înăbuşe mişcarea separatistă moldoveană. Domnul Meissner era atunci de 12 ani şi alerga, împreună cu alţi copii de aceeaşi vârstă, dela o stradă la alta a itinerarului cunoscut din afişe, ca să se bucure şi să strige urările de bun sosit alaiului domnesc. Domnul însuşi nu era decât cu 15 ani mai mare decât copilul care se îmbulzea la marginea drumului. Ni se părea că faptele şi lumea aceea sunt într'adevăr de altădată şi iată că ele se împrospătează pe neaşteptate, ca şi cum le-am putea întâlni din nou la un colţ de stradă, cu vorbele acestui fericit contimporan al celor mai vechi.

Mărturisiri de o mare frumuseţe, care nu stă nici în episoade rare, nici în stil, ci în înduioşarea stăpânită şi într'o credinţă asupra căreia moartea n'are nicio putere, se găsesc în amintirile medicului Curţii, d-l Dr. Mamulea. O lumină nouă intră prin toate încăperile Palatului, cu însemnările acestui om, care ştie să fie nu numai

www.dacoromanica.ro

un tămăduitor de suferinţe trupeşti, dar şi un medic de suflete. Simţi că te poţi rezema pe o asemenea făptură, care trebue să fie bine zidită, să aibă vorba puţină şi privirea ascuţită şi poate de aceeaşi coloare cu a Regelui. Fără să fie literat, în ceea ce spune se desvălue şi pe sine, nu numai ceea ce îi pusese condeiul în mână. Suntem martori aici la măcinarea anilor şi mergem puţin pe drumul care trebuia să-l scoată din viaţă pe Carol I, alături de el, înţelegându-i şovăelile, speriaţi la fiecare pas, nădăjduind şi, rând pe rând, cu sufletul la gură, până când, în acea noapte de 27 Septemvrie, ne scapă, cum a scăpat, fără să prindă de veste, alor Săi şi Ţării. Ce încheiere de mare fior ştie acest medic să dea paginilor lui, după ce descrisese mai mult profesional ceea ce găsise în camera Regelui când a fost chemat după 5 dimineaţa de Carmen Sylva: « Sosii către 5,30. Regele avea o faţă senină, uşor colorată, ochii închişi, pielea caldă încă, expresiunea unui om care doarme adânc, fără cea mai uşoară urmă de suferinţă ». Dar iată şi sfârşitul: « Steaua cea bună, care timp de aproape o jumătate de veac călăuzise paşii sfioşi ai ţării, pierise în nemărginit ». De multe ori ţi se pare, când vezi vara căzând o stea, că îi auzi fâşâitul prin văzduh. Rândurile medicului Curţii sunt pline de acest sunet luminos.

O descordare şi o lărgire liniştită de zare înseamnă cele câteva amintiri despre Regele Carol I ale d-lui Grigore Antipa. Ceva din taina şi din împăcarea undelor Dunării sau ale marilor lacuri, pe unde povestitorul a însoţit până în zilele din urmă pe Stăpânul şi Regele lui, se împleteşte pe după fiecare cuvânt şi-l face să se umple de înţelesuri şi să se vadă de mai multe ori, ca răsfrânt în apă. Carol I este în acelaşi timp cunoscătorul de oameni şi muncitorul fără preget al unui gând, pe care l-a dus cu el şi l-a slujit aproape 50 de ani, şi e prietenul mai mare, care ştie să zâmbească, să îmbărbăteze şi să dea răsplata. Călător printre lacuri şi lebede albe, dela vărsarea Dunării, nicăiri ca în aliniatele documentate şi aproape evlavioase, de adâncă şi supusă

www.dacoromanica.ro

iubire, ale d-lui Antipa, Regele Carol nu este parcă mai la locul lui în acea înfățișare de tinerețe din fresca pictorului Mücke din Mânăstirea dela Einsiedeln din Elveția. Intr'un mare tablou dela 1860, care închipue aducerea statuei Maicii Domnului la Maria Einsiedeln, în grupurile de credincioși artistul a zugrăvit și câțiva membri ai familiei Hohenzollern, iar printre ei pe Prințul Carol la 20 de ani. Domnul Tzigara Samurcaș a avut grije să ne dea acea reproducere, a unui băiat de cor de Botticelli germanic, strâns în mantia monahală, cu o lumânare împletită cu flori în mână, cu privirea înainte ca spre un destin descoperit numai lui, cu legătura dela gât purtându-i numele, ca și când nu trebuia să se rătăcească în mulțimea îngerilor. Ne spune episcopul Netzhammer în altă bucată că Regele se oprea, în plimbările lui în Elveția cu Carmen Sylva, înaintea acelui pelerin și povestea tovarășilor despre el și anii de atunci. Nicăiri acest chip nu s'ar găsi mai la locul lui decât între paginile cu ape românești, cu privighetori de Mai și cu mari lucrări de stăpânire a naturii și de îmbunătățire a vieții oamenilor, pe care le-a scris d-l Grigore Antipa. Regele vine în acele pagini de foarte departe, dela izvoarele Dunării și ale Familiei Hohenzollern ca să se așeze în mijlocul nostru și să dea naștere la o nouă viață de Stat și la o nouă cultură.

Trebue citite și amintirile care sunt despre Regele Carol I, dar sunt mai ales despre vechea viață a acestei țări și a caselor ei boerești, între care noul Domnitor s'a așezat și a fost prețuit, ale d-lui Constantin Manu. Diplomatul a avut acele scurte audiențe de prezentare și de îndrumare, în care Suveranul țării își cunoștea și își câștiga oamenii. El a dus amintirea lor pe toate malurile de Mare și prin toate orașele pe unde l-a purtat cariera. Dar tatăl lui, generalul Manu, fusese camarad de promoție în Regimentul de Artilerie de Gardă dela Berlin, cu viitorul Domnitor. De aceea nu citim aici numai însemnările celui care iscălește, ci tot ceea ce această împrejurare aducea într'o casă de veche datină,

www.dacoromanica.ro

unde legăturile se făceau pentru totdeauna şi cuvintele date se păstrează din neam în neam. E ca şi cum în casa din Calea Victoriei, cu grădinile cu lămâi şi plante exotice, de unde îl vedeam pe bătrânul om de stat ieşind la plimbarea lui zilnică, aşa cum îi vedem pe ai lui astăzi, şi vestită prin portretele de familie, de valoare tot pe atât istorică pe cât artistică, s'ar mai ridica, alături de ele şi la loc de cinste, încă un portret. El e urzit din ce are mai rar un suflet omenesc, respectul ieşit din recunoaşterea liberă a unei mari personalităţi. Această simţire face în aceeaşi măsură, cinste, celui care a stârnit-o şi celui care nu se fereşte s'o mărturisească.

D-l Rădulescu Motru istoriseşte ceea ce-l leagă de Regele Carol I ca întâiul director al Bibliotecii Fundaţiei prin anul nenorocit 1893, când studenţii împinşi de oameni străini de Universitate, credeau că trebue să rămână departe de darul regal. Curând după aceea tineretul s'a întors şi Fundaţia Universitară Carol I a ajuns aşezământul cel mai iubit al lui şi care întrupează viaţa studenţească eroică dinainte de războiu. Era omul care trebuia Fundaţiei, pentru a face educaţie, nu politică, după cum se rostise regescul ctitor către cineva, cum nu se putea mai potrivit să-l priceapă, Titu Maiorescu. Dacă directorul se plângea câteodată: « Majestate, foarte mulţi studenţi cer să li se aducă scrieri scumpe, care depăşesc puterile noastre de cumpărare», Carol I răspundea cu acea trăsătură de glumă de care mulţi l-au crezut pe nedrept lipsit: « In cazul acesta fă şi Dumneata cum fac eu cu miniştrii Mei. Nu dau curs unei cereri decât dacă se repetă. Mulţi Miniştri vin şi îmi fac propuneri. Eu zic totdeauna: Da, da, lăsaţi aici un raport şi vom vorbi. Puţini mai vin în urmă cu raport. Aşa şi dumneata cu studenţii. Comandă pentru aceia cari repetă cererea». In oglinda acestor ochi Regele a stat o clipă, şi astăzi îl găsim întreg, pe El şi gândurile Lui de atunci. Este ca un titlu de carte: Regele şi Universitatea, tras pe hârtie de o mână chibzuită şi sigură.

www.dacoromanica.ro

In « Audienţa mea la Regele Carol I» din Octomvrie 1909, pe care o schiţează scurt şi cu pază d-l Anton Mocsony, se arată o altă latură destul de ascunsă a gândirii şi a acţiunii de Stat, a fostului Suveran. Era vorba de Românii ardeleni şi de suferinţele lor, mai cu seamă după intrarea în scenă a contelui Apponyi şi a legilor lui şcolare. Regele era nu numai informat despre lucruri şi oameni, dar supraveghia de departe şi ajuta, pe cât îi îngăduiau împrejurările şi îndatoririle din ţară şi din afară, mersul treburilor. Mirarea de atunci se păstrează şi în scrisul de astăzi al d-lui Mocsony, când Domnia sa, român de dincolo şi tânăr de 27 de ani, abia ieşit dela carte, a auzit pentru întâia oară dela Regele Carol despre Memoriile lui Ludovic Kossuth şi despre partea din ele, unde se arată legăturile dintre marele revoluţionar în exil şi Cuza Vodă. Nu degeaba Sinaia, unde Regele primea cu deosebire asemenea audienţe, se găsea în mijlocul pământului românesc! Până la ea ajungeau şi erau înţelese toate plângerile româneşti, de această sau de cealaltă parte a munţilor. In tăcere, şi fără să fie simţit, decât la asemenea rare prilejuri, Regele pregătea vremurile.

Ar trebui poate să mă opresc mai cu seamă la amintirile militarilor, care sunt multe şi convingătoare. In ele Regele Carol se arată cu firea lui hotărîtă şi dreaptă, făcută din muncă şi din disciplină. Era întâiul soldat al ţării şi putea, fără silinţă, să fie ce era el între oameni de aceeaşi îndeletnicire. Nu e de mirare că militarii l-au înţeles şi l-au urmat. De pe uscat şi de pe apă, din cămara unde se pregătesc legile şi organizările sau de pe front, unde pândesc primejdiile, domnii general adjutant Paul Angelescu şi Amiral Coandă, general Adjutant G. P. Georgescu, I. Istrate şi Amiral Spiropol, îşi aduc aminte de oameni şi de întâmplări care învie timpurile şi învie mai ales trăsăturile de medalie ale întâiului nostru Rege, rezemat pe armată ca pe cel mai puternic stâlp.

Cartea aceasta de amintiri, tipărită de Fundaţia Regele Carol I din gândul şi cu mult scris propriu al d-lui

www.dacoromanica.ro

Tzigara Samurcaş, în anul când s'a sărbătorit centenarul naşterii ctitorului Dinastiei române, deşteaptă alte amintiri şi aduce mai cu seamă înaintea noastră pe Suveranul intrat în istorie, cu atâtea amănunte omeneşti, care ni-l fac mai apropiat şi mai scump. Fiinţa, care a ştiut să insufle nesfârşitul respect şi marea iubire, întâlnite la tot rândul în aceste pagini, din condeiul nu al unor lăudători de prilej, ci al unei vechi garde, de ziditori, alături de Regele lor, ai unei mari epoci, era întru totul vrednică de închinările urmaşilor. Coroana, care a fost ridicată pe fruntea ei, luminează tot viitorul nostru şi, în lumina ei, umblăm, cu toată paza, dar fără teamă.

Această carte e o firidă din care ne priveşte, stăpân pe sine şi pe vremuri, un întemeetor de dinastie.

---

www.dacoromanica.ro

MĂNĂSTIRI ROMÂNEȘTI

Cea mai frumoasă moștenire a trecutului nostru, florile Evului Mediu român, păstrate până astăzi, sunt mânăstirile. Intr'o țară ca a noastră, supusă tuturor jafurilor războiului și de aceea și tuturor înoirilor, unde casele laice care trec de o sută de ani se pot număra pe degete, clădirile acestea sfinte venite din vremuri uitate, pentrucă anul lor de naștere e trecut într'o pisanie de piatră de scris slavon cunoscut astăzi numai învățaților, ne sunt de două ori scumpe. Ele sunt, pe de o parte, dovada credinței creștine și a înțelegerii pentru cultură și, pe de altă parte, un semn al puterii și al simțului de artă al strămoșilor. Intre noi și ei ar fi numai golul secolelor, dacă nu s'ar ivi în el și nu l-ar popula ca niște trepte de apropiere și de iubire aceste lăcașuri pe care le-a apărat de orice stricăciune, crucea înfiptă în creștetul lor.

Faima unora din ele a umplut tot răsăritul. Iată, de pildă, Mânăstirea Curtea-de-Argeș, ridicată la începutul secolului al XVI-lea în preajma domnescului râu care i-a dat numele. Așa cum meșterii i-au acoperit cu aur și cu sculpturi de piatră, făptura ei rafinată bizantină, poporul a îmbrăcat-o în legende. Una din cele mai duioase și mai tainice balade ale folklorului român s'a născut în jurul ei și a fost plimbată de lăutari și de poeți prin toată țara. Când însăși poezia modernă și-a căutat

www.dacoromanica.ro

izvoare de înoire, ea a luat vechiul drum al Mânăstirii lui Neagoe Voevod. Mai ales ca s'o scape de ruină pe ea, Regele Carol I a cerut o mână de ajutor marelui medievalist francez Viollet le Duc, care a trimis în România pe Lecomte du Noüy. Am intrat atunci într'o vreme de restaurări, care a încântat pe multă lume, dar a speriat cel puțin tot pe atâta. Astăzi ne-am întors și înțelegem să păstrăm trecutul așa cum a venit până la noi, și să nu-l dregem și să-l aducem în starea în care va fi fost odată. Aceasta e sarcina pe care a împlinit-o Comisia Monumentelor Istorice prezidată de N. Iorga. Tot ce e mai vechiu de 1850 și poate să aibă numele de monument istoric intră în buna ei grije. Cele mai multe monumente de acest fel sunt însă mânăstirile și bisericile. De aceea Comisia Monumentelor Istorice e mai mult o comisie a vechilor mânăstiri și biserici.

Lecomte du Noüy, după ce a studiat cu o nesfârșită pricepere și iubire clădirea de demult a bisericii, a vrut s'o dărâme și s'o clădească din nou. In cele din urmă a trebuit să se mulțumească și cu mai puțin. Nicio piatră din cele puse de Meșterul Manole, adus atunci, la 1500, de Domnul Țării Românești din Peninsula Balcanică, n'a mai rămas neciocănită la locul ei. S'a pierdut pentru totdeauna și mormântul din ziduri al soției arhitectului, care fusese zidită chiar de el acolo, ca să nu se mai dărâme peste noapte ceea ce lucra ziua, cum spune legenda. Frescele cu arhangheli și cu ctitori se pot vedea în Muzeul de artă bisericească dela București. Porumbeii de aur cu clopoței în cioc, prin care vântul cânta deșteptând ecouri din lumea de acum patru veacuri, urmau să fie schimbați și ei, deși nu obosiseră privind de pe marginea streșinelor fără moarte trecerea anotimpurilor și a domniilor.

Numai cadrul a rămas același. De pe acest plaiu al celei mai mari văi a Munteniei se văd în fund culmile munților Făgărașului, cu piscurile până târziu acoperite de zăpadă. La răsărit, drumul duce peste muscele în serpentine, cu cele mai frumoase vederi de înălțime pe

www.dacoromanica.ro

care le avem, spre cealaltă capitală a Munteniei, Câmpulungul, şi de acolo mai departe, între dealurile blânde ale Târgovişte, cu mândra mânăstire a lui Radu cel Mare, astăzi schimbată în liceu militar model. Abia de aici, trecând din vale în vale, capitala ţării s'a aşezat statornic în şes, la Bucureşti. Bucureştii înşişi s'au înconjurat de mânăstiri, care trebuiau să-l apere mai mult decât cu zidurile lor, cu duhul sfintelor cărţi. Oştile puse să acopere oraşul au fost de atâtea ori date peste cap şi înecate de duşamni mai puternici. Mânăstirile şi-au făcut mai bine datoria, pentrucă ele au păstrat sufletul poporului şi l-au dat mai departe, din rând de oameni în rând de oameni, până la noi.

La apus de Curtea-de-Argeş, drumul duce spre Olt şi spre mânăstirile Olteniei. Domnii ţării, Basarabii, cari se trăgeau din aceste locuri, le-au împodobit cu cele mai gătite şi mai puternice locaşuri de rugăciune şi de apărare, unde trebuia să găsească odihnă trupul lor şi alor lor după moarte, dela Cozia lui Mircea cel Mare, dela începutul secolului al XV-lea, până la Horezu cu dantela şi grădina de piatră şi de fresce a lui Constantin Brâncoveanu, marele arhitect şi restaurator domnesc dela sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui de al XVIII-lea, şi până la Arnota cea albă, a lui Matei Basarab, spânzurată deasupra Bistriţei, ca un cuib de rândunică. La tot pasul şi pe toate căile întâmpină tot alte şi alte clădiri sfinte. Istoria Ţării Româneşti, care nu se poate scrie fără ele, intră dintr'una în cealaltă, acum cu un episod eroic şi acum cu un episod cultural. Călătorul, care a uitat astăzi contribuţia lor de sânge sau de lumină, se bucură de aşezarea pe care o au în poenele cele mai frumoase ale ţării şi de zidurile şi turnurile de cetate sau de turlele de biserică şi de bolţile liniştite bizantine. Ele au ajuns aproape parte din natură. Glasul trecutului se împleteşte cu glasul izvoarelor şi al vântului.

In mânăstirea dela Argeş astfel înoită a vrut să fie îngropat întâiul rege al României, Carol I. El îşi făcuse

www.dacoromanica.ro

a doua capitală dintr'un orăşel de munte, născut în preajma altei mânăstiri, Sinaia, închinată mânăstirii dela muntele Sinai, de unde-i vine şi numele, fără alte rădăcini în România şi în limba ţării. Acolo şi-a ridicat, ca un leagăn de nouă dinastie, vestitul Castel Peleş, în stilul germanic de acasă. Când a fost însă să hotărască locul unde să se odihnească de veci, el s'a gândit la depărtata mânăstire a legendei, dela începuturile istoriei neamului românesc, şi a vrut astfel, ca un suveran chibzuit în toate şi cu mintea la viitor, să se găsească amestecat în acea legendă. Sinaia era, pentru aceasta, prea nouă şi prea în drumul oamenilor. Ferdinand I l-a urmat pe aceeaşi cale şi în aceeaşi hotărîre. Oraşul Curtea-de-Argeş a mai descoperit de atunci în cuprinsul său o biserică, mult mai veche, cu un secol jumătate şi mai bine înaintea celeilalte, de un stil mai curat şi în colori mai tari, dela cărămida aparentă a faţadei până la îmbrăcămintea de fresce în registre a interiorului. Oamenii de artă se opresc la aceasta din urmă. Dar făptura mai rece şi mai măreaţă, de marmoră şi de aur, cu un oarecare rafinament de decadenţă, a mânăstirii lui Neagoe, şi-a păstrat tot atât de ademenitoare faima populară de odinioară. Iar alegerea ei de mausoleu regal n'a fost chemată să i-o scadă, ci dimpotrivă.

Pentru Moldova, care a avut o casă domnitoare şi o istorie deosebită şi a încercat să aibă şi o arhitectură proprie, ne-am învăţat, când vrem să-i înţelegem mânăstirile, să ne ducem până în Bucovina. Afară de unele biserici, falsificate prin restaurare, cum se întâlnesc în fosta capitală a Moldovei, Suceava, şi afară de altele, pierite în vâltoarea războiului, ca Bădăuţii, stăpânirea austriacă de 140 de ani a păstrat nestricată această mărturie a vechii străluciri moldoveneşti. Ceea ce a fost Oltenia pentru Basarabi, a fost Bucovina pentru Muşatini şi dovadă stau în ambele părţi de ţară mânăstirile. Nicăiri ele nu apar atât de multe, atât de bogate şi cu atât de însemnate rosturi istorice şi culturale. Cele dintâi cronici au fost scrise în ele, cei mai mari domni

www.dacoromanica.ro

au fost îngropaţi sub lespezile lor, cele mai scumpe tezaure s'au păstrat de asemenea aci. Numai rostirea numelui uneia din ele face să fremete, ca de o chemare poruncitoare, toată suflarea cultă, şi nu numai cea cultă, a ţării. Iată de pildă mânăstirea Putna, ridicată de cel mai strălucit domn al Moldovei, Ştefan cel Mare, în secolul al XV-lea. Alte vreo 50 de locaşuri sfinte datorite aceluiaşi domn au acoperit pământul dintre Nistru şi Carpaţi şi au dat în acelaşi timp ţării un nou stil, cu turle în muchi şi geometrice, cu contraforţi şi cu ferestre şi uşi ogivale. Bizantinul local, prin gustul domnesc şi prin meşterii împrumutaţi Transilvaniei şi Poloniei vecine, s'a împreunat cu goticul şi a născut o formă nouă, arta de clădire moldovenească, mai ales a lui Ştefan cel Mare şi apoi a urmaşilor şi imitatorilor lui.

La biserica de astăzi a mânăstirii Putna acest caracter se deosebeşte ceva mai greu, deoarece vechia clădire a pierit, iar cea nouă nu-i seamănă decât foarte de departe. Numai sfinţenia interiorului s'a păstrat aceeaşi, pentrucă rămăşiţele marelui Voevod, care o acoperise cu plumb, îi gătise porţile şi ferestrele cu ciubuce şi chenare de piatră înflorită, o înconjurase cu ziduri şi turnuri de cetate şi o încărcase de moşii, de păduri şi de iazuri cu mori şi cu peşte, anume ca să-i fie necropolă, se găsesc în acelaşi loc veghiate de o candelă nestinsă, dela 1504 până acum şi cât va fi neam românesc, recunoscător faţă de marii lui fruntaşi. La peretele dela miazănoapte, în pronaos, odihneşte, încă mai de mult, nenorocita lui soţie bizantină, Maria din Mangop. Chipul ei ţesut cu fir şi cu mărgăritare, pe catifea, se poate vedea în tezaurul mânăstirii, pentru care profesorul de arheologie şi artă bizantină dela Universitatea din Iaşi, O. Tafrali, a publicat un volum savant de text şi un album cu fotografii strălucite, la o casă din Paris, în limba franceză. Tezaurul acesta de cărţi vechi, de icoane, de vase sfinte, de cruci şi de odăjdii e un adevărat muzeu, de o valoare nepreţuită, mai ales de când

www.dacoromanica.ro

atâtea din odoarele din țara Românească au luat în 1917 drumul Moscovei, ca să fie puse la adăpost de invazia inamică, și de unde nu s'au mai întors.

Călătorul care vine până aici, urcând pe valea destrămată a Sucevei, printre începuturile de munți bucovineni, îmbrăcați în brazi, să nu se lase furat numai de liniștea locului cu frumoasă vedere. Să nu se mulțumească nici numai cu o privire de pe dealul Crucii, unde are să audă legenda lui Ștefan ziditorul, care a tras cu arcul de aici, ca să pună loc de altar la cea mai îndepărtată săgeată. Alecsandri a cântat în versul lui larg, în alexandrine legănate, toată acea eroică serbare. Fiecare pas al lui Ștefan e însoțit de legendă și fiecare legendă de un poet, care s'o preamărească. Același călător să nu se oprească numai la casa cioplită în stâncă a Sihastrului Daniil, rudă poate cu Domnul, și de a cărui faimă freamătă istoria și poezia română. Să nu întrebe numai care e turnul, singur rămas neprefăcut din vremea bătrână, și care a văzut oaste regulată turcească, trupe grele poloneze, cavaleri tari de-ai pustei, Cazaci nebuni topind acoperișul bisericii ca să-și toarne din el gloanțe, și nu s'a clintit până la noi. Să nu întârzie numai la clopotul verde de secole și cu scriitura subțire slavonă din secolul al XV-lea, care bate la fel ca atunci, din înălțimea clopotniței peste toată valea, cu glasul lui cu mai mult argint decât de obiceiu, ci să pătrundă pe urma stareţului sau a vistierului în camerele tezaurului și să simtă mai ales acolo, cu fiori, sufletul Putnei. Aici are să înțeleagă mai ales Doina sfâșietoare a lui Eminescu, chemarea din fund de secole a desnădejdei naționale, care așteaptă cântecul cornului domnesc, îl așteaptă și moare așteptându-l. « Ștefane, Măria Ta, Tu la Putna nu mai sta! ». In curtea mânăstirii a fost așezat bustul de bronz al celui mai mare poet al Românilor, ca să poată aștepta mai departe, și după moarte, și să fie cel dintâi care să audă acel glas de corn, când Domnul se va hotărî în sfârșit să sufle de trei ori în el.

www.dacoromanica.ro

Poate că ne vom hotărî la fel, să ridicăm odată o statue unui alt poet român, mare în întâia jumătate a secolului al XIX-lea, Grigore Alexandrescu, în curtea mânăstirii de pe Olt, Cozia, pe care a cântat-o împreună cu ziditorul ei, Mircea al Munteniei, mort aproape cu un secol înaintea lui Ştefan cel Mare al Moldovei, dar nu înainte să-şi fi aşezat temeinic ţara, l-a cântat în versuri de aramă, cu care s'ar mândri să înceapă orice literatură. Pe drumurile de rugăciune, de frumuseţe şi de amintiri istorice ale mânăstirilor întâlnim astfel, printre cei mai înţelegători cari le caută, pe poeţi întâi, pe cei mai de seamă prozatori şi apoi pe toţi artiştii ţării. Opere de artă, mânăstirile însele, ele atrag pe toţi cei cari astăzi poartă în lume steagurile artei. Istoria ţării Româneşti s'ar putea scrie, istorie de fapte politice cât şi istorie de fapte culturale, luând ca obiect numai mânăstirile. Lucrul a fost încercat, într'o măsură, de cel mai mare istoric în viaţă al nostru şi a răsplătit din belşug pe autorul lui.

Foarte aproape de Putna se găseşte Sucevita, ridicată de Movileşti, în jurul anului 1600 şi care s'a păstrat ca printr'o minune în mult mai bună stare decât alte sfinte tovarăşe ale ei.

Nu numai că biserica însăşi îşi are tot veştmântul de fresce pe pereţii din afară, dela streaşină până în pământ, dar zidul de împrejmuire însuşi, păzit la colţuri şi la intrare de turnuri de apărare, de unde în vremea veche pândeau puştile şi tunurile, a rămas nestricat. O lumină albastră înfăşoară toată biserica, purtată pe aripile lor parcă de îngeri, care de aproape 350 de ani au fost opriţi, zeci şi sute, pe pereţii ei de un meşter pictor mare, dar anonim, şi fâlfâie necontenit din pene bătute cu nestemate. Aici coloarea fundamentală a frescelor e albastră, aşa cum la Arbora vecină şi mai cu seamă la Vatra Moldoviţei, amândouă aproape cu un secol mai vechi, e verzulie, ca o apă mai rece şi mai turburătoare de smalţ de porţelanuri. Toate aceste biserici nu sunt mari; ele au fost clădite, firește, cu o silinţă

www.dacoromanica.ro

colectivă pe care o puteau da numai acele timpuri şi puterea nemărginită a Voevozilor, într'o singură vară şi toamnă. Numai împodobirea aceasta din pensulă trebue să fi ţinut mai mult şi să fi fost reluată în alţi ani. Locaşul trebuia să servească Domnului şi Curţii şi să fie de obiceiu locul de îngropare al ctitorului şi casei lui. Pe dinafară forma este uşoară şi avântată, pe când înăuntru împărţirile prin pereţi şi coloane în altar, naos, pronaos şi tindă, apasă şi întunecă. Bizantinul se răzbună şi domneşte în lumina puţină abia strecurată prin ferestrele înguste şi înalte. Faţă de bisericile muntene, unde în arhitectură are un loc destul de mare sculptura de capiteluri, de coloane, de stâlpi înfloriţi, de ornamente florale şi animale, chiar înainte de înrâurirea italiană brâncovenească, bisericile moldoveneşti vădesc o trebuinţă de cromatic, mulţumită atât prin podoabe de ceramică în colori, cât mai cu seamă prin această revărsare de frescă. E o adevărată întrecere dela biserică la biserică. Bucovina apare toată, privită din aceste răspântii mânăstireşti, ca o ţară de sfinţi şi de îngeri îmbrăcaţi de sute de ani în cele mai strălucite strae pe care le-a putut da pictura bisericească.

Despre toate aceste fresce, studiate deopotrivă la mânăstirile Voroneţ şi Gura Humor, a scris observaţii originale şi uneori adânci, într'o lucrare mare în limba franceză, fostul director al Institutului de Inalte Studii franceze dela Bucureşti, d-l Paul Henry. Descoperirea cea mai de preţ, rezemată pe interpretarea ascuţită şi savantă a documentelor colorate din cele mai însemnate biserici ale Bucovinei, a fost nu atât mâna unor artişti autohtoni, cari se putea presupune, ci ceva mai mult. In toată această pictură, lucrată după prescrieri unitare şi cu neputinţă de călcat, episoade de vechiu testament, şiruri de patriarhi şi de regi evrei, profeţi şi războinici, vedenii iubite din Noul Testament, cu Iisus la mijloc, asemenea unui copac mistic plin pe crengile lui de poame şi de păsări, artiştii locali au ştiut să-şi strecoare sufletul lor. Iată-i, nu cu vreun colţ de

www.dacoromanica.ro

privelişte, care era oprit în individualizarea lui artei lor, ci cu o întreagă aşezare şi înţelegere folkloristică românească! După cum în factura arhitectonică a bisericii, oricăror meşteri aduşi de atâtea ori de domnii acelor veacuri depărtate din ţările vecine li s-ar datora ea, se recunoaşte voinţa de linie şi de ornament, care sunt numai, de pildă, ale monumentelor lui Ştefan cel Mare sau Constantin Brâncoveanu, fără pereche în toată lumea, şi tot atât de puţin în lumea de unde veneau acei meşteri, la fel şi în factura picturală. Printre pătratele registrelor împărţite şi împodobite după tipic, îşi fac loc povestea noastră, felul cum ai noştri au înţeles pe cutare sau cutare sfânt şi fluerul ciobanilor băştinaşi. Marele merit al domnului Paul Henry e că a auzit, cu urechia lui nouă, toate aceste glasuri, care nouă ne scăpau, şi ne-a ajutat să le ascultăm de acum în veac. Atâta cât, adică acest veac va dura, pentrucă, dacă cele mai minunate fresce ale răsăritului au izbutit să se păstreze prin viscole de războaie şi de anotimpuri până astăzi, ele nu sunt mai puţin în primejdie. Ştiu călători cari au plâns înaintea întregului perete de miazănoapte al bisericii dela Arbora, care, bătut necontenit de alicele de ghiaţă ale crivăţului, dela 1502 până la noi, e astăzi alb, curat, parcă pregătit ca atunci, însă pentru un meşter care n'are să se mai arate, să-şi primească pentru întâia oară istoriile lui sfinte din cioburile şi pensulele de colori. Meşteşugul de pe vremuri s'a pierdut odată cu evlavia lor. Astăzi toată acea atmosferă verde prin care întâmplările sfinte se alegeau şi se mişcau ca printr'un frunziş de pom din altă lume, s'a stins pentru totdeauna. Intr'un timp mai lung sau mai scurt, după măsurile de apărare luate, mergând până la acoperirea cu sticlă, aceeaşi soartă aşteaptă întreaga pictură de exterior a neasemănatelor mânăstiri bucovinene. Tot ce putem face deocamdată e să ne grăbim, de aproape şi de departe, de pe unde ne găsim, cei ce auzim de aceste comori de credinţă şi de artă, ca să le vedem.

www.dacoromanica.ro

Am ales cu deosebire aceste două ţinuturi, Oltenia şi Bucovina, pentrucă în ele mânăstirile românești sunt mai adunate la un loc şi fac să iasă limpede la iveală cele două stiluri de clădiri, muntenesc şi moldovenesc. Dar mânăstirile se întâlnesc pretutindeni pe pământul ţării, în cotloane de munte, zărite numai dintr'odată din deschizătura unei strâmbe chei, sau răsfrânte în lacul cu trestii şi cu nuferi al unei privelişti de şes; minunat gospodărite de monahi şi de monahe sau abia oprite să nu se nărue într'o ruină fără iertare; cu profiluri cunoscute sau cu turnulețe şi cupole baroce, acoperite cu tablă verde, ca în restaurările basarabene de gust rusesc, ale vechilor ctitorii moldovenești, întoarse cu această înfățișare străină după stăpânirea de o sută de ani țaristă.

Inaintea noastră stă o Românie care se roagă şi creează opere de artă prin secole, vrednică să fie căutată în popasurile de meditaţie ale sufletului.

www.dacoromanica.ro

PRIMĂVARA NOASTRĂ

Mă aflam de curând într'o catedrală dintr'un oraș dela marginea țării. Zidirea abia s'a isprăvit și ne urcaserăm pe schelele șovăitoare înălțate dealungul pereților altarului, ca să vedem pictura unuia din cei mai înzestrați artiști ai noștri. Unul din noi era la catul întâiu, altul ajunsese deasupra lui, iar cel din urmă pășea acum pe treptele catului de sus. Ne vorbeam urcând, fără să ne vedem. Cuprinsul gol ne lua cuvintele și le purta prin alte locuri. Ne întorceam să ascultăm. Parcă vorbeau în adâncul, din care ne ridicaserăm, mulțimi clocotitoare. Cu fiecare pas podeaua de dedesuptul nostru se depărta. Ne trezeam, când ieșeam de pe o scară, alături de un mucenic mai mare decât noi, rezemat în sabie, sau de o sfântă care ne privea, cu ochi întrebători. Intraserăm în cerul ortodox și mergeam cu el. Și deodată, în bolta din fața noastră, s'a arătat Maica Domnului înconjurată de îngeri! Ședea în jeț de aur bătut în nestemate, pe norii cerului. In marama de pe frunte îi scânteia o stea, luceafărul mărilor, pe care îl cântă Eminescu. Pe brațul stâng odihnea pruncul Isus. Avea în mână cartea unde îi erau scrise învățătura și suferințele. Am rămas fără suflare, amestecați și noi cu îngerii și cu stelele.

Credeam că e numai o pedeapsă, pe care o aduceam cu noi de jos, din brazdele cu buruieni ale pământului,

www.dacoromanica.ro

că nu știu cine își făcea îndărătul nostru liniștit, observațiile lui tehnice. Câteodată ne înfioram, pentrucă vorbele căpătau înțelesuri din altă lume. Discul de aur din jurul capului nu trebuia tras cu compasul și să fie rotund ca un cerc. In bisericile vechi, din întâiele secole ale creștinismului, și dela Salonic și dela Roma, el e mai mare și mai țuguiat într'o parte, mai ales când e, ca aici, așezat în gâvanul bolții, pentrucă altminteri și fața se arată cu el, de departe, turtită. Dacă Bănățenii, cari sunt foarte mândri de Catedrala lor, s'ar supăra, dă el înscris. Invelitoarea de pe frunte trebue trasă mai mult, și deasupra sprâncenelor și pe tâmple. Obrazul pare prea mare și mâhnit. Buza de jos mai trebue luată. Maica Domnului nu e niciodată nenorocită, nici chiar înaintea Răstignirii. Lacrimile mari, cari se văd pe icoanele pe sticlă ale Ardealului, sunt mai mult simbolice. Ea nu poate să se desnădăjduiască nici înaintea celor mai grele pierderi pentrucă știe că nu sunt decât încercări ca să se plinească Scriptura. La urmă așteaptă marea biruință, cu cerurile deschise și cu cetele îngerești în lumină, dela porțile pământului până la porțile Raiului. Cum ar putea atunci să mâhnească pe oameni cu mâhnirea ei?

Omul acesta vorbea numai despre zugrăveala de altar după tipic bizantin, din cea mai măreață catedrală românească, sus, la 20, 30 de metri, pe o schelă șubredă, deasupra lespezilor pardoselei, sau vorbea și despre nenorocirile neamurilor, ale unui neam care își pierduse granițele și nu-și mai găsea liniștea? Vorbea, nu dela el, ci ca o mângâiere și o întărire din gura aceea sfântă pe care se încerca s'o dreagă și s'o potrivească într'o frescă fără moarte? Nu-l mai auzeam. Maica Domnului se desprinsese de pe zid și plutea deasupra țării, bună și dătătoare de nădejde. Infloriseră toți pomii. Era doamna primăverii noastre, pe care o cântam din copilărie și o cântă acum pregătindu-se de noaptea sfântă, toți copiii ortodocși. Incă din triodul dela Râmnic din 1731, «acu întâiu în acest chip tipărit în Sfânta Episcopie a Râmnicului», se aud cuvintele întru totul asemănătoare celor

www.dacoromanica.ro

de astăzi, şi din Irmologhionul tipărit în 1823 de Macarie la Viena, răsună viersul: « Primăvară dulce, Fiul meu prea dulce, unde au apus frumseţea ta?». Este ca o laudă a primăverii, care iese din biserica plină de lumânări, ce închipue stelele, şi colindă noaptea românească deschizând bobocii florilor şi îmbrăcând pământul în nou veştmânt.

Mi-aduc aminte, cum trebue să-şi aducă aminte milioane ca mine, de biserica plină de credincioşi şi de noi aşezaţi cu ochi strălucitori de văpae, în jurul mormântului dumnezeesc al Vinerii Mari. Suntem copii de şcoală şi mai târziu fii crescuţi ai enoriei, care ne-am adunat ca să ajutăm pe preot în cântările Prohodului. Cele trei Stări, cu plângerile lor legănate sau cu strigătele de durere şi de încredere, au să pornească. Ne uităm la Sfântul Epitaf, nu ca la nişte odăjdii oarecare, ci ca la însăşi piatra care acopere viaţa, şi de sub care viaţa are să izbucnească biruitoare, chemată de cântările noastre. Cântăm şi uităm unde suntem. Lumânările tremură şi tremură cu ele şi se îneacă unele în altele, toate feţele omeneşti dimprejurul nostru. Am ajuns la Starea a treia: « Neamurile toate ţi-aduc laude, Hristoase al meu!» şi pe urmă numaidecât, ca o chemare desnădăjduită: « Primăvară dulce, fiul meu prea dulce, frumseţea un' ţi-a apus?» Ştim că în curte, prin care vom duce crucea, salcia s'a umplut deodată de frunze, că în păduri cornii cei dintâi şi-au crăpat mugurii, că stejarii s'au acoperit de verdeaţă, că gherghinii pitici sunt galbeni şi că printre ei florile Paştelui s'au deschis. Nu cântăm noi ci cântă Maica Domnului, Doamna primăverii şi a vieţii.

Primăvara noastră e scurtă ca o vâlvătaie. Iarna şi frigul întârzie şi se întorc pe neaşteptate ca şi cum odinioară am fi fost o ţară de zăpezi, şi n'ar vrea să-şi piardă drepturile. Vara începe să frigă de vreme şi nu se ia după arătările calendarului. Cine iese strimtorată şi împărţită între aceste două anotimpuri e primăvara. E aceeaşi luptă între crivăţ şi băltăreţ, care se dă între ele în văzduh şi ne întâmpină altminteri, ca o răsfrângere,

www.dacoromanica.ro

la tot pasul în istoria noastră. Suntem un popor de răspântie, după cum suntem un pământ de răspântie. Inrâuriri de apus și de răsărit, de miazănoapte și de miazăzi, se întâlnesc și trăiesc foarte bine alături. In Baltă vremea bună se simte de mult. Aici vine întâia barză, care într'o zi de sfârșit de Martie se rotește liniștită în senin. A sosit adineauri și nu coboară încă. Vrea să deosebească locurile ştiute. E încă răcoare. Uneori seara apele se acopăr de o pojghiță subțire sticloasă. Ne uităm cu grije la ea. Dacă ar face cale întoarsă și ar pleca din nou spre Capul Matapan și spre Valea sfântă a Nilului? Tot pe aici a fost podul năprasnic de ghiață peste Dunăre din mal în mal și și-a răsturnat zăporul lespezile albe duduind și înecând totul. Acum sălciile și plopii argintii sunt ca niște rochii de mireasă. In crânguri cântă cintizoii. Ciobanii, cari mai au pe umeri sarica mițoasă ca niște țurțuri ai iernii, au scos oile nenumărate din țarcurile soarelui la iarbă. La câmp zăpada, pe la locuri ferite, mai stărue între brazde. In zare Carpații se văd ca niște cetăți cu metereze de argint. Intr'acolo au să pornească peste puțin turmele, încet, încet, pe drumurile strămoșilor spre plaiurile înalte. Cu cât au să înainteze, vremea are să se îndrepte. E ca și cum ar lua cu ele primăvara din Baltă și ar duce-o în toată țara.

Pe sub munte, pe unde se naște cântecul popular, se întind pe coaste dulci livezile. Când oițele dela șes ajung pe cărările lor cotite, sunând din clopotele dela gât, ca un semnal de crainici, ramurile milioanelor de pomi, pruni răsuciți, meri rotați și peri drepți, se fac albe de flori. Parcă toți fluturii din lume au zburat din toate părțile și s'au lăsat pe ei. Dacă pornește vreo adiere, pomii se scutură și fluturii acopăr pământul. Oițele trec prin această ninsoare, care îmbată cu mireasma ei, mai departe. Mai au de mers. Primăvara n'a pătruns încă pretutindeni. Până la Sfântul Gheorghe trebue să ajungă la șipotele cele reci din piatră și să înceapă urcușul prin grohotișuri și scursuri de zăpadă. Atunci înflorește acolo în tufe albastre, liliacul, la o lună după ce s'a stins jos.

www.dacoromanica.ro

Drumeţul poate să-şi prelungească astfel trecerea lui printr'o primăvară care parcă nu mai are sfârşit, plecând de timpuriu, odată cu turmele transhumanţei din lunca Dunării, şi urcând din vale în vale, lună după lună, până în răcoarea înălţimilor. Pe aceste locuri, ardelene şi munteneşti, s'a născut idila şi poezia descriptivă a lui Coşbuc, sprintenă şi pietroasă. Pe-aici sunt mânăstirile şi bisericile de Scaun. Pe-aici se păstrează mai curată ţara românească veche. Pe aici se întâlneşte mai neschimbată primăvara noastră. Uite-o şi în râurile de pe ii din Argeş şi Muscel, în fluturii de pe zăvelcile olteneşti, în frunzele de smalţ ale blidelor şi căncelelor transilvănene. Cântecul de caval e un cântec de primăvară. Ii răspunde cucul.

Inainte ne duceam, ca să întâlnim primăvara, pe nişte câmpuri cu canarale din Dobrogea. Simţeam că dacă mai mergeam puţin trebuia să dăm de prăpastia albastră a Mării. Era acolo un cap, care înainta adânc în apă şi despărţea împărăţia dela miazănoapte de împărăţia dela miazăzi. De o parte iarna mai mugea încă din valuri, pe când dincoace era senin şi cald. Eram împresuraţi de toate părţile de stânjinei albaştri şi galbeni, nepuşi de nimeni. Mai târziu se aprindeau macii şi bujorii şi erau ca o mantie roşie, în care pământul se îmbrăca parcă, aducându-şi aminte de vremea Porfirogeneţilor, stăpânii pe vremuri ai acestor locuri. Astăzi nu mai putem să luăm vechile drumuri. Ele ni s'au închis! Văile fără iarnă au rămas în afara hotarelor noastre.

Inainte ne duceam, când se apropiau Floriile, la cetăţile aşezate de domni români pe malul unui mare fluviu, la marginea şesului răsăritean. Limanul şi valea se desprimăvărau târziu. Pomii nu îndrăzneau să înverzească, neavând încredere în adierile calde mincinoase. Cetăţile nu ne puteau apăra de ele, cum nu ne-au putut apăra nici de alte primejdii. Nu mai erau decât rămăşiţe de istorie, zidită din piatră şi din amintiri viteze, dar neputincioasă. Ţineam cotiturile largi ale apei galbene şi domoale. Nu era drum bătut, ci numai şleau

www.dacoromanica.ro

negru de căruță. Câte o femeie ne ieșea înainte, cu o crăcuță verde la ureche. Zarea rămânea în așteptare. Astăzi nu mai suntem în stare să ne afundăm în acea singurătate. Primăvara de-acolo am pierdut-o. Pământul dintre râuri pe unde Ștefan cel Mare în fruntea pârcălabilor și a copiilor de casă scotea pe Tătari din țară, nu ne mai poate primi.

Inainte ne duceam în « vesela grădină » a lui Alecsandri, ca să vedem cum învie codrul în zilele Paștelui. O luam pe Valea Sucevei și începeam să urcăm către poenele și colții pe unde odinioară păzeau plăieșii. Pădurile erau de brad și se păstrau întunecoase. Râurile învățate să poarte plute, vâjâiau în niște adevărate chei. Câte un pom zgribulit, singur și încărcat de floare, ca un policandru uitat aprins, dădea de veste că e primăvară. Ne miram noi și stătea mirată împrejurul nostru toată firea. De unde își luase podoaba și ce însemna ea? Cerul era înalt și în el se rostogoleau norii. Ciobanii ieșeau în pragul casei dela stână și îl priveau cu băgare de seamă. Aveau să vie ploaia și căldura de jos. Deacum au scăpat de vremea rea. Astăzi nu ne mai lasă nimeni să pătrundem până acolo. Lumea s'a strâns și s'a îngustat înaintea pașilor noștri. Trebue să ne așezăm la picioarele celor mai colorate biserici pe care le are țara, cu sfinți și colori care n'au mai încăput înăuntru și au umplut pe-afară pereții și ocnițele, și să așteptăm.

Inainte ne duceam, când ieșeau brândușele, prin cotloane ardelene mai puțin bătute, prin vre-o vale a Iadului, cu drumul de piatră spânzurat peste prăpăstii, dar pe care un trenuleț de jucărie își plimba oaspeții de sărbători. Până ajungeam într'o sihăstrie de cerbi ieșiți la izvoare, fără urmă de om și fără urmă de vânt. Parcă noi aduceam acolo pentru întâia oară viața. Hotelul cu terase cu geamuri ne primea. Și de după acele geamuri priveam pădurile de brad și pârtiile printre ele, care erau dedesupt cărări de munte și scoteau în Țara Moților sau spre Zarand. Ni se părea că suntem prea

www.dacoromanica.ro

mulţi, că tulburăm liniştea aceea de început de lume şi făceam planuri de plecare pe jos a doua zi, fiecare în altă parte. Gazda trebuia să ne cheme călăuzele cu cornul, din necunoscut. Îi găseam a doua zi la fântâna din curte, cu sacii gata, ciolănoşi şi tăcuţi. De unde coborîseră? Astăzi nu mai e chip să rătăcim prin acele părţi. Nimeni nu mai chiamă cu cornul călăuzele, care să ne ducă. Drumurile s'au zăvorît. Someşurile nu mai sunt, niciun Someş nu mai e al nostru.

Primăvara noastră, care nu seamănă cu nicio altă primăvară, ne caută şi acum, darnică şi mângâetoare. Din poala Maicii Domnului, primăvara ortodoxă, dintre mieii friguroşi, primăvara de ciobani, din flori, cântece şi tinereţe, primăvara sufletului, ea ne întâmpină şi ne înconjoară, când nopţile încep să scadă şi zilele să crească, nu ca un anotimp trecător şi străin, ci ca un sol al însuşi pământului acestuia şi ca un tovarăş de secole.

Am văzut primăvara în câmpiile cu pini cu coajă roşie şi cu mesteacăni cu frunze galbene abia de-o zi, când vânturile calde ridică ceaţa şi Brandenburgul întreg, dela Lüneburger Heide până în satele vende de către izvoarele Spreei parcă ascultă nişte clopoţei de argint din aer. Am văzut primăvara în insulele Borromee, când apa pe lacul Maggiore e de mătase şi pe fiecare casă se ridică trandafirii roşii acăţători, ca o îmbrăţişare, în timp ce Alpii, acoperiţi de zăpezi şi neguri, stau de trei părţi între pământ şi cer. Am văzut primăvara engleză, dela bujorii monumentali crescuţi în cuiburi care se desfoiau în Kew Garden, pe când copii de legendă nu mai mari decât ei se jucau împrejur, până la livezile verzi de pe Tamisa, cu castele regale gotice şi cu căprioare. Am văzut primăvara în fiordurile Norvegiei făcându-şi loc prin gheţuri şi prin noaptea de şease luni, cu nişte flori vinete aţoase în mână, dar într'un chiot de bucurie şi într'o revărsare de soare, care era ca un cântec de orgă, unde sta aşezat şi cânta neamul însuşi de vikingi, fericit că pământul mai ieşise odată din întuneric.

www.dacoromanica.ro

Erau măreţe, duioase, vrăjite sau eroice acele primăveri. Nu te puteai deslipi de ele. Erau o privelişte în afară de tine, pe care nu te mai săturai s'o vezi. Dar nu semănau cu primăvara noastră. Pe ea o putem privi cu ochii închişi. E în noi şi ne umple de o bucurie de viaţă, în care nu sunt numai simţiri de astăzi, ci puteri şi chemări de demult. E primăvara pământului şi a istoriei noastre.

---

www.dacoromanica.ro

CULTURĂ SOCIALĂ

www.dacoromanica.ro

OAMENI DE ȘTIINȚĂ, APĂRĂTORI DE GRANIȚĂ

La Balcic, în orașul nostru dela Mare, cu smochini și migdali, se fac pregătiri pentru ridicarea unei statui. Ea va fi așezată pe terasa gimnaziului, cu fața la Mare și la Coasta de Argint, pentru ca omul pe care-l întrupează să le aibă mereu în ochi, așa cum le-a avut în anul 1913, când întâia oară a poposit pe aceste locuri și a rostit despre ele cuvinte mai presus de orice uitare. Omul se chiamă George Munteanu-Murgoci și anul acesta este anul când se împlinește un sfert de secol dela întregirea Dobrogii românești cu cele două județe de margine, Durostorul și Caliacra. Iată-ne că suntem în stare să cuprindem într'o singură privire tot orizontul acesta nou, de pe socluri de statui!

Cei cari ni-l putem aduce aminte pe Murgoci, îl vedem încă, în toate îndeletnicirile și paraginile, în care-i plăcea să se afunde, cu acel neastâmpăr și acea risipire de ființă fizică și sufletească, de om de bărăgane, plin de dor de ducă. A făcut știință de cea mai aspră, a măruntaelor pământului, geologie și petrografie, și ca un vrăjitor cu nueluță de izvoare în mână, a umblat după ape și după petroluri, la noi și în cele mai depărtate și necrezute străinătăți. Mi-a fost dat să-i primesc eu și să-i cataloghez, după moarte, în 1925, colecția etnografică, pe care o agonisise în multele lui călătorii,

www.dacoromanica.ro

bucăţi dela noi, dar şi piese exotice transoceanice. Ea dovedea aceeaşi minte însetată să îmbrăţişeze cât mai mult şi era ca un jurnal de drum, scris cu lucruri, în loc să fie scris cu litere. Le-am dus şi le-am lăsat Muzeului Etnografic dela Cluj, din partea Fundaţiei Culturale Principele Carol, căreia îi fuseseră dăruite de moştenitori şi îi aparţinea pe atunci Muzeul, cu o adevărată evlavie, pentrucă mi se părea că răsfrânge mai bine decât orice, viaţa şi sbuciumul lui Murgoci. Peste toate se ridica masca hirsută, văpsită cu băcanuri încă dinainte să pornească pe caravelele lui, Columb spre America, a vreunor zeităţi de-ale Pieilor Roşii, pe care mai târziu o descopereau aproape asemănătoare, în alaiurile de moarte din Vrancea, expediţiile monografice ale Institutului Social Român. Masca aceea era ca un chip după care omenirii îi plăcea să se ascundă şi credeam atunci că prin găurile ochilor ei se uită la noi şi Murgoci, călătorit pe alte ţărmuri, unde muritorii şi zeii se plimbă alături şi vorbesc amestecat.

Dar Murgoci n'a făcut numai ştiinţă. Revistele de tot felul, şi în deosebi « Sămănătorul », l-au avut printre colaboratorii lor neobosiţi, cu scrisul lui, care păstra din disciplina fundamentală, documentarea totdeauna nouă şi limpezimea, dar ştia să-şi adaoge, în acelaşi timp, coloare şi însufleţire literară. Cei cari nu l-au cunoscut, pot să-l găsească şi să şi-l refacă de-acolo aproape întreg. Mi-aduc aminte de un articol din marea revistă naţionalistă, care m'a izbit în deosebi şi mi-a descoperit pe Murgoci. Il cunoşteam mai de mult, mai curând ca autor de cărţi didactice, cea mai bună geografie dinainte de războiu a României, în tovărăşie cu Popa Burcă, pe care am învăţat cu desfătare toţi Românii cari avem astăzi între patruzeci şi cincizeci de ani. Articolul fusese scris a doua zi după moartea lui Grigorescu în 1907. Nu era nici o evocare, în două linii, cum sunt atâtea portrete fără pereche din « Oameni cari au fost », de Nicolae Iorga, nici un studiu de estetică plastică, ci o aşezare în mediu a marelui pictor al pământului românesc,

www.dacoromanica.ro

iute și dureroasă, cu brazde vinete până în capătul zării, așa cum i-ar fi plăcut, dacă ar mai fi putut-o citi, artistului. Ochiul, care știa să prindă frumusețea unei pânze și a unei priveliști, s'a umplut deodată de lumină, când, de pe falezele înalte ale Balcicului, a putut să colinde în 1913 peste capurile și golfurile Coastei de Argint.

Murgoci a fost printre cei dintâi cari a călcat aceste locuri și le-a bătut, ca într'un joc de călușari al neamului nostru, cu doi pași seculari deodată: cu pasul urmașului ciobanilor săceleni și mărgineni, cari își aduceau pe-aici turmele încă din zilele împărăției turcești și descopereau Valea-fără-Iarnă a Batovei, și cu pasul omului de știință, care dibăcea în adâncime straturile și viața din alte epoci a pământului. El cercetase în alți ani Dobrogea veche și era firesc să ajungă până aici, numaidecât după așezarea noastră, ca să-și întregească studiile. A ieșit însă altceva, o încântare și o dragoste care l-au legat pentru totdeauna de acest orizont al Mării și are să-i păstreze peste veacuri numele. Intâia carte care s'a scris despre « Țara nouă » este a lui. Intâiele cunoștințe mai temeinice și mai înviorate, ne-au venit dela el. Balcicul era sortit chiar prin acest început să fie un oraș de cărturari și de artiști. Nu trebue să uităm însă, și mai puțin în acest an de comemorare decât în alții, cine a tras întâia brazdă. Statuia care se ridică, prin înțelegerea și bunăvoința Casei Școalelor și a Culturii Poporului, după ce bustul de bronz dar al unor mari iubitori ai Balcicului, așteptase ani de zile ca să iasă în lumină, este o răsplată cuvenită. Ea are să le vorbească tuturor locuitorilor și oaspeților acestui colț binecuvântat de lume despre partea pe care au luat-o oamenii noștri de știință la lărgirea acestor granițe și la apărarea lor. Copiii, la ieșirea din școală, au să-l înconjoare ca pe vremuri, când îi ascultau cuvântul, și au să facă de tot atâtea ori o clasă, aici, peste valuri și peste vremuri, de iubire de adevăr și de iubire de țară, cu profesorul lor de bronz la mijloc. Iar Coasta de Argint are să se lumineze în arc, dela Hilalgi și până sub râpile Caliacrei,

www.dacoromanica.ro

ca la o serbare a elementelor, pentru cel care, găsindu-i acest nume, a așezat-o deodată în lada de giuvaeruri a neamului nostru. Iată-l pe marele argintar! Venit de departe, el s'a înfipt pe înălțime, în văzul Mării, și nu mai pleacă. Face parte de-acum din această lume, pe care ne-am învățat s'o vedem prin ochii lui și o socotim de aceea puțin ca un dar dela el . . .

In afară de om de știință și de scriitor, Murgoci a fost un om de faptă, tocmai el, care mai mult moale ca fire și împrăștiat ca muncă, părea mai străin de orice semăna a organizare și a spirit de inițiativă. A fost mai cu seamă un om de inimă și de aceea îl întâlnim în atâtea întreprinderi unde se cerea simțire și avânt. L-am văzut și eu, și sunt atâția cari nu numai l-au văzut în uniforma de comandant în nu mai știu ce grad înalt de cercetași, dar l-au avut în fruntea lor sau au fost în acea echipă condusă de el la jamboreea dela Londra. Soarta voise să se lege în diferite feluri, și în întâiul rând prin familie, de țările anglo-saxone. Biblioteca, foarte bogată de cărți engleze, care servise la lecții și lectură copiilor lui, se găsește și astăzi în biblioteca Fundației Principele Carol. Ea păstrează acolo încă viu ceva din căldura vieții de casă, mâna parcă tremurătoare care a mângâiat un creștet de copil sau o foaie de carte și s'a risipit apoi pentru totdeauna, visul de fericire al unui savant român, mort înainte de vreme și urmat prea curând după aceea aproape de toți ai lui, pe alte țărmuri, de sfârșit bun sau de sfârșit năprasnic. Mișcarea îl atrăgea și-i vorbea. Dar a fost și profesorul Principelui Carol și un om de credință pentru tot ce-i era drag princiarului său elev, și între ele cercetășia și grija de tineret. N'a pregetat, el, om, în cele din urmă mai mult greoiu și îmbătrânit de timpuriu, să-și pună pantalonii scurți, să se încingă și să ia pălăria cu margini mari a boy-scoutului, ca să dea pilda cea bună și ca să slujească un crez. Numai prin atâta, dacă nu și prin celelalte multe, Murgoci rămâne un om de astăzi, în miezul problemelor, care ne preocupă mai vijelios. Statuia lui între tinerii unei

www.dacoromanica.ro

școli de oraș de graniță de țară este acolo la locul ei. Omul n'a îmbătrânit și idealurile lui sunt și idealurile noastre.

Alt om de știință ar trebui, ca un al doilea stâlp de care să se rezeme acest pământ nou, să-și aibă statuia în celălalt capăt al Cadrilaterului, în capătul dunărean, la Silistra. El s'a străduit ca nimeni altul, în acele zile ale Regelui Carol I, să ne dea această dovadă de vrednicie, mai mult decât un număr oarecare de kilometri pătrați, tocmai într'un timp când poporul românesc prea răsfățat de belșug și de huzur, avea o mai aprigă nevoie de ea. Bătrânul văzuse bine. Numai peste un an începea războiul cel mare și acest lung fior, care trei cuse prin trupul întreg al neamului nostru, ori în ce hotare se afla el, îl pregătise pentru uriașele nădejdi și jertfe de mai târziu. Omul de știință care a redactat, în calitate de prim-ministru, clauzele Tratatului dela București din 1913, este Titu Maiorescu. Alte localități și alte corporații sunt în drept să-l ceară, în piatră sau în bronz, unde va străluci mai ales cu fruntea de cugetător și cu ochiul care vede departe, în problemele logicii și esteticii, dar nicăeri omul de faptă, care și-a mărit țara, cu mări și cu fluvii, nu va fi mai la locul lui și mai înțeles decât aci. Cadrilaterul este în drept să și-l ceară, în acest al douăzeci și cincilea an de stăpânire românească, supusă atâtor valuri. Titu Maiorescu de o parte, din Dristorul lui Mircea cel Bătrân, ca un sol al vechei Românii el însuși, și Murgoci, de dincolo, din acel Balcic al Elinilor și Bizantinilor, ca un înfățișător al nouei țări și al nouilor domnii, să stea de pază și să lumineze, ca doi grăniceri ieșiți din știință și ocrotindu-le cu uneltele și chibzuința lor, ai hotarelor.

In anul când Murgoci murea pe neașteptate, în 1925, apărea în Buletinul Societății Române de Geografie, un studiu al marelui nostru geograf, plecat și el de-atunci dintre noi, George Vâlsan. Se chema Coasta de Argint și era, cu toate că strâns bine în chingi de specialitate, cu considerații tectonice și climatologice, un adevărat

www.dacoromanica.ro

imn de poet, închinat celui mai frumos colţ de pământ românesc. El nu uita să înşire între lucrările fundamentale, destul de puţine, asupra regiunii, scrierile lui Murgoci. Era, fără să ştie şi pe când Murgoci îşi dădea sufletul lui bun, o deschidere de perdea de apoteoză către locurile zugrăvite pentru întâia oară în colorile cele mai fermecate de condeiul geologului scriitor. Parcă un tovarăş de drum şi de catedră i le mai arăta odată, înainte să-i închidă pleoapele.

Scria Vâlsan: « Există în ţara noastră un ţinut de o frumuseţe de basm. Avem o fereastră deschisă spre feeriile orientului, fereastră prin care până acum nu au privit decât pictorii noştri şi artista de-o înţelegere atât de subtilă a frumuseţilor naturii, care e Maestatea Sa Regina. Avem mica noastră « Rivieră » sau « Crimee », Abazia noastră, pe care cei mai mulţi nici n'o bănuesc. Un crâmpeiu de Mediterană, încrustat în modestul nostru ţărm de mare — plin de pitoresc al reliefului, îmbibat de atâta lumină şi coloare cât nu poate cuprinde paleta celui mai svăpăiat pictor, şi cât nu poate îmbina nici cel mai delicios covor oltenesc sau basarabean. Un mic raiu, în care realitatea e atât de apropiată de vis, încât ajunge să trăieşti în el 2—3 zile ca să închizi în suflet una din cele mai încântătoare amintiri pe care le poate da o viaţă. Acest ţinut românesc, admirabil şi atât de puţin cunoscut, este *Coasta de Argint*.

Numirea, dată de răposatul « Murgoci » şi aşa mai departe, pagini strălucite, pierdute într'un Buletin de Societate, când ar trebui să se găsească în toate mâinile.

Sunt pregătiri din multe părţi de sărbătorire a douăzeci şi cinci de ani dela întregirea Dobrogei. Se vor scobi noui porturi, cum este acela al Balcicului, se vor trage noui albii râurilor, ca aceea a Batovei, care să însănătoşeze şi să împodobească cea mai mare plaje a României, dela Ecrene, se vor zidi hoteluri moderne, cum este acela al Oficiului Naţional de Turism dela Balcic, se vor aşterne noui şosele, se vor sfinţi noui biserici, se vor înălţa noui şcoli, se vor aşeza noui

www.dacoromanica.ro

colonişti, se vor împrăştia Cămine Culturale şi Echipe Studenţeşti prin sate, se vor publica anuare şi monografii comemorative, se vor deştepta amintiri, se vor făuri verigi de iubire pentru pământul nostru dela Dunăre şi dela Mare, cu soare şi cu vegetaţie mediteraneene. România este într'o vreme de încredere şi aşează, ca strămoşii Romani, lespezi de piatră înaintea paşilor ei. Dar ceea ce mă mişcă îndeosebi, pentru înaltul înţeles omenesc, este tot statuia lui Murgoci, înflorită din pământul Coastei de Argint, ca un dar al ei dătătorului de nume şi chemătorului de preţuitori. Tinereţea, mereu alta, dimprejur, va apăra-o de îmbătrânire. Iar Marea, mai albastră decât oriunde, va scoate, la ceasuri pe care le cunosc numai fiinţele de felul lui Murgoci, plecate dintre noi, caravelele şi galioanele ei, cu toate pânzele deschise, pentru o nebună serbare a apei, dată numai lor.

www.dacoromanica.ro

DUNĂREA ROMÂNEASCĂ

România a fost multă vreme pentru Europa țara dela gurile Dunării. Poporul tainic de viță latină, așezat ca o insulă între Slavi, Turanieni și Germani, la marea răspântie a limbilor și culturilor continentului, intra în istoria cea nouă a lumii cu această menire. El nu și-a pierdut-o nici astăzi. Dunărea trece, nu numai prin pământul, dar și prin viața lui, ca un răspuns la multe întrebări. Sufletul, desvoltarea și țintele de viitor ale României nu pot fi înțelese dacă se lasă de o parte apa aceasta bogată cât o mare interioară, plină în aceeași măsură de privelişti și vietăți strălucite, de corăbii și porturi ca și de legende și probleme politice.

Dunărea este împletită din vremuri uitate cu viața poporului român. La tot pasul se întâlnesc urme în folklorul și în obiceiurile lui, care arată că legăturile sunt adânci și vechi. Una din cele mai duioase este « Descântecul melcului». Când orice copil român, fie dela munte, fie dela șes, găsește în iarbă un melc închis în casa lui, îl apropie cu grijă de buze și începe să-i șoptească niște versuri magice, ca să-l scoată la lumină. Și de cele mai multe ori, fie chemat de cuvintele vrăjite, fie încălzit de degetele care-l țin, melcul iese alb și sclipitor din găoace:

www.dacoromanica.ro

Melc, melc, codobelc,
Scoate coarne boureşti,
Şi te du la Dunăre
De bea apă tulbure,
Şi te du la Baltă
De bea apă caldă,
Şi te suie pe-un buştean
De mănâncă leuştean.

Fiecare din noi, când ajungea mai târziu, de pe unde era, pentru întâia oară la malul fluviului, îl privea cu ochi mişcaţi de aducere aminte. Iată apa tulbure unde-şi trimisese în copilărie melcul, ca să se adape!

Dacă cineva se supără din cale afară, atunci poporul zică că: « S'a făcut Dunăre». Cel care a scos vorba şi a dus-o până la marginele limbii româneşti, a văzut fluviul bătut de vijelie, când face valuri spumegate şi urlă ca Marea. Mihai Eminescu, care nu e numai cel mai puternic poet al Românilor, dar şi cel mai bun cunoscător şi uneori prelucrător al poeziei lui anonime, a pus într'una din poeziile în formă populară aceste versuri. Vorbeşte codrul:

Ce mi-i vremea, când de veacuri
Stele-mi scântee pe lacuri,
Că de-i vremea rea sau bună,
Vântu-mi bate, frunza-mi sună,
Şi de-i vremea bună, rea,
Mie-mi curge Dunărea.

Fluviul a îmbogăţit de ziceri şi de proverbe graiul, şi umblă cu el şi în alte părţi ale vieţii româneşti decât în propria albie. El nu mai e de mult numai un fapt geografic, pe care îl cunosc oamenii din vecinătatea lui, sau numai un hotar politic, ştiut din şcoală şi lungit sau scurtat după toanele şi potrivelile istoriei.

Pentru cine cunoaşte trecutul pământurilor româneşti lucrul nu miră. Păstorii români, cari au dat naştere din

www.dacoromanica.ro

cel dintâi Ev Mediu unei prețuite și căutate culturi carpatice, aveau obiceiul, păstrat până în zilele noastre, ca vara s'o petreacă împreună cu turmele lor pe plaiurile înalte, de unde toamna coborau, dela Sântă Marie, și rămâneau în baltă, adică în lunca inundabilă a Dunării, până în primăvară, spre Sfântu Constantin. Este fenomenul cunoscut sub numele de transhumanță. Harta României, cea nescrisă, e plină și astăzi de numiri ca Drumul Oilor, Drumul Sării sau Drumul Untului, care nu înseamnă altceva decât locurile pe unde acele călătorii ale unei țări întregi, între munte și Dunăre, se făceau cel puțin de două ori pe an. Oricare ar fi fost vremelnicele stăpâniri politice, neamul își păstra ființa, limba și obiceiurile rămâneau aceleași în toată întinderea lui, iar conștiința hotarelor între care era așezat și se mișca era mereu vie. Muntenii cunoșteau tot așa de bine Dunărea și o priveau ca un bun al lor pe cât cunoșteau dunărenii Carpații.

Până sub ochii noștri, când împrejurările de tot felul s'au schimbat, urmările economice, politice și culturale ale acestui fenomen, caracteristic pentru închegarea poporului și Statului român, se pot urmări cu ușurință. Ținuturi întregi din România, mai înainte foarte rar locuite și numai drum de oștiri străine, dar acoperite de ierburi și din părțile Dunării, cum sunt pe malul stâng Bărăganul și pe malul drept Dobrogea, au primit o bogată populație ardeleană, de oieri sau de oameni până la cari pătrunsese prin ei svonul acestor pământuri binecuvântate din răsărit, și au luat o altă înfățișare, prin muncă dârză, spirit de întreprindere și bucurie creatoare. Locuitorii, cari ar fi trebuit să aibă felul de viață mai potolit al oamenilor dela șes, tocmai pentrucă sunt munteni așezați în preajma Dunării, sunt un adevărat bloc de înaintare ofensivă în toate domeniile. Dacă marele fluviu duce cu el aluviunile lui telurice, din care zidește noui uscaturi și dă mai ales în dreptul Deltei Marea îndărăt, el duce și aceste aluviuni etnice românești, seculare și neoprite ca și celelalte. Locul, pe

www.dacoromanica.ro

care îl are Dunărea în sufletul nostru popular, nu este atunci decât prea firesc.

Dunărea este un hotar pentru România modernă, linia la care se opreşte spre miazănoapte Peninsula Balcanică; pentru Români ea a fost totdeauna numai un drum. Şi nu numai un drum firesc de plutire de-a-lungul ei, din schelă în schelă, de unde să ia mărfuri, aşa cum e şi astăzi, ci un drum de-a-curmezişul, de trecere de oameni. In ce măsură valea celui mai mare fluviu european a fost în partea ei de jos românească sunt dovezi destule şi acum. Cu toată politica statelor riverane vecine, care mai ales în cea din urmă jumătate de secol au lucrat, ca să înăbuşe sau să împrăştie pe Românii aflaţi pe teritoriul lor, prin colonizare internă cu elemente proprii, ei pot fi întâlniţi tot acolo, ca mereu în cursul istoriei.

După păreri, care au căutat să pătrundă şi în ştiinţă, Românii ar fi un popor venit în Evul Mediu din Peninsula Balcanică. A doua oară în istoria lor, dela strămoşii Daci, când Romanii au trecut linia Dunării şi au înfiinţat aici o provincie de graniţă şi de viaţă latină, marele fluviu se arăta cu rosturi hotărîtoare în închegarea, apărarea şi stăruinţa peste secole în aceleaşi locuri a naţiunii noastre. Mai târziu, dacă ar fi să credem sau numai să ne apropiem, ca să le cercetăm temeinicia, de acele păreri, Dunărea a fost ca o osie, din sus de Tisa până la guri, în jurul căreia s'au mişcat sute şi sute de mii de oameni, dela miazăzi spre miazănoapte, în căutare de noui aşezări. Când minunea s'a întâmplat, pentrucă e vorba mai mult de o minune decât de un fapt istoric, putând fi descoperit în vreun document, pământurile din cetatea de munţi a Transilvaniei şi din câmpia Dunării s'au trezit cu o populaţie care întrecea cu mult, cum întrece şi astăzi, pe a tuturor popoarelor, cu totul de altă limbă şi obârşie, între care s'ar fi cuibărit atunci. Blocul acesta carpatic şi dunărean numără cincisprezece milioane de suflete. Niciun popor vecin, afară de Ruteno-Ruşi, cari îşi au centrul în alte părţi

www.dacoromanica.ro

de lume, nici cel puţin nu se apropie de această cifră. Toate popoarele dunărene dimprejur, care au ajuns să aibă State, uneori puternice, cu mult înaintea Românilor, şi-au tot însuşit, prin vază politică şi întrebuinţare în toate ramurile vieţii publice, aşa cum era de aşteptat, numeroase elemente din mijlocul nostru. Cu toate acestea astăzi, când fiecare îşi numără pe ai săi, Românii sunt cei mai numeroşi. Sunt cei mai numeroşi astăzi pentrucă au fost aşa totdeauna şi trăiesc pe locuri unde nu s'au strecurat în cete mici, fără să fie nici băgaţi de seamă de proprietarii acelor locuri, ci au trăit aici fără întrerupere.

Nedumerirea aceasta s'a născut din două fapte, care se poate să nu fi fost propriu vorbind decât unul singur: aflarea unei vechi populaţii româneşti, în acelaşi timp, de o parte şi de alta a Dunării, Românii balcanici sau Aromânii, cum îşi zic şi astăzi crâmpeele lor păstrate în Albania, Grecia, Jugoslavia şi Bulgaria, şi Românii carpatici şi dunăreni sau Daco-Românii. Legăturile dintre unii şi alţii, la un popor învăţat cu călătoriile de anotimp ale transhumanţei, erau dese şi dela sine înţelese. Cuvintele şi formele de limbă născute dintr'o convieţuire cu poporul albanez şi întâlnite astăzi la Românii din valea Dunării şi din Carpaţi nu mai au nevoie, ca să fie lămurite, de o întreagă mutare de popoare. E de ajuns un sistem circulator înăuntrul aceleiaşi îngrămădiri omeneşti, care să le plimbe dela un capăt la celălalt. Ar fi altminteri o dovadă într'adevăr minunată de memorie etnică, asemănătoare numai cu aceea a păsărilor călătoare, ca poporul retras de Impăratul Aurelian la anul 271 din Dacia traiană să fi găsit după o mie de ani drumul îndărăt întru totul în aceleaşi locuri, memoria întâei plecări s'o fi păstrat în secolele de întuneric istoric ale migraţiei popoarelor, iar memoria întoarcerii, în secolele mult mai apropiate şi de viaţă conştientă de grupare aparte, s'o fi pierdut. Oameni dela anul o mie şi dinainte n'au însemnat în cronici toate aceste şi alte întâmplări. Dar este printre noi un martor

www.dacoromanica.ro

de-atunci, care le-a văzut toate şi ştie să povestească celor cari se pricep să-l întrebe. Acest martor este bătrâna Dunăre.

Intâiul sat românesc dela Dunăre se află cu mult spre apus de hotarul României. Se chiamă Ovcea şi aminteşte chiar prin nume, care înseamnă ceva ca Oeşti, acele drumuri de oi spre valea aceasta neasemănat de largă, de unde se văd turnurile Belgradului. Până la o asemenea răspântie de ape şi mai departe a pătruns şi s'a aşezat neamul românesc. Pe-aici păstra legăturile cu lumea de dincolo a Balcanilor până la care trecerea era tot aşa de lesnicioasă ca şi astăzi. Nu numai bărbaţi, dar şi femei, aruncă în barcă ce au de vânzare, fie un sac de grâu, fie un viţel, nişte pui sau un coş de ouă, ca să le ducă vâslind voinicește la târg peste apă, în capitala Serbiei. Această parte din Banat face parte în zilele noastre din Jugoslavia. Pe de altă parte, cel mai răsăritean nume românesc la Dunăre trebue socotit, nu un sat, ci un loc de trecere a pescarilor în Mare. Este aşezat cu mult înainte şi de-a-dreptul în valuri, faţă de vechile cetăţi şi porturi greceşti ale lumii antice, în ale căror ruine desgropate de arheologii români din pulberea şi dunele pustei mai găsim, astăzi adânc în uscat, verigele de care se prindeau cu funii corăbiile feniciene sau romane de pe vremuri. E ca la un fel de a patra gură a Deltei, între marile lacuri. Se chiamă Portiţa şi se întâlneşte în hărţile din alte secole ca o mărturie şi o chemare a Românilor până la marginea pământului umblat, cu acest nume curat şi simbolic. Intre Ovcea şi Portiţa curge Dunărea românească, ducând cu ea istoria de două mii de ani şi poate mai de mult a unui popor.

Peste o mie, 1075 de kilometri, din 2.860 câţi are peste tot, Dunărea udă pământul românesc, între graniţe păzite de grănicerii noştri. Statul Român, cu toate jertfele de sânge şi luptele diplomatice, n'a putut să cuprindă nici la marele fluviu pe toţi Românii cari aşteptau de secole această zi. Ii vom întâlni la tot pasul, în

www.dacoromanica.ro

mersul nostru dela Baziaș, locul unde Dunărea intră în țară, la vale.

Călătorul nepregătit poate să creadă că valea aceasta, care are la fața apei abia vreo 40 de metri deasupra mării la o mie și ceva de kilometri dela vărsare, nu poate să-i mai dea nicio uimire sau bucurie a ochiului în drumul ei leneș, abia simțit. Cât se înșală! Dunărea dinainte să pătrundă în România este cu totul alt fluviu decât cel de după aceea. Parcă a vrut și el să se înnoiască, îndată ce i-a călcat pragul, un prag de stâncă rupt cu putere uriașe de valuri. In vremurile geologice munții se înălțau ca un zid în calea Dunării. Ca să răzbească dincolo ea a trebuit să-i ferestruiască și să lase de o parte Carpații, care sfârșesc aci, cu firide adânci și coaste repezi împădurite, și de cealaltă Balcanii, cari se duc spre miazăzi, prăpăstioși și bătrâni. Simți trecând prin această strâmtoare cotită, unde apele se strâng și vâjâie, ca bătute de o veșnică furtună, că e vorba de o răspântie a două lumi. Abia de aici începe cu adevărat răsăritul.

Popoarele și geografii vechi și-au dat și ei seama că fluviul venit din câmpiile Panoniei nu era același cu fluviul din câmpiile Daciei și au avut pentru ele totdeauna două nume deosebite: Danubius celui dintâi și Ister celui de-al doilea. Trecerea dintr'o parte într'alta erau aproape cu neputință pe apă din pricina șuvoiului foarte repede, a gherdapurilor și a pragurilor de piatră, iar pe margine, cu piciorul sau căruța, din pricină că fluviul bătea de-a-dreptul în peretele muntelui. Traian a trebuit să sfredelească în acest perete găuri și în ele să prindă butuci pe care să aștearnă grinzi și blăni ca să facă un drum spânzurat peste valuri, dar și acesta nu pentru ostașii lui, ci pentru oamenii de povară cari trăgeau la edec șăicile și vasele cu provizii. Oamenii mai noui și-au tăiat o șosea cu dinamita. Priveliștea este sguduitoare și poate fără pereche în lume. Te crezi pe o apă de munte fără ieșire, pentrucă zarea se schimbă mereu și nicio deschidere nu se face nici înainte, nici îndărăt, luat pe o plută nebună și în voia repezișurilor.

www.dacoromanica.ro

Când te deprinzi și vezi că nu e nicio primejdie, călătoria ajunge una din cele mai mari desfătări pe care și le poate visa un drumeț îndrăgostit de frumusețile firii. Pe această poartă de eroism geologic și de luptă cu elementele se intră în România.

Când a ajuns Eugeniu de Savoia, marele căpitan împărătesc, prin aceste părți, după ce luase dela Turci Timișoara la 13 Octomvrie 1716 și cetatea Belgradului la 18 August 1717, Ungaria a cerut ea tot pământul dealungul malului stâng pe unde trecem și până la nisipurile sburătoare dela Alibunar și mai departe spre Mureș, deși pe întreagă această întindere nu se găsea picior de maghiar. Austria nu i l-a dat, ci l-a făcut domeniu împărătesc și a chemat pe el coloniști. De-atunci sunt Șvabii și Sârbii Banatului. Ungaria a crezut totdeauna că orice schimbare de proprietate asupra unui teritoriu din această parte de Europă, locuită de popoare mult mai vechi și mai puternice decât al ei, trebue să treacă neapărat pe la un fel de serviciu de arhivă medievală dela Budapesta, ca să se cerceteze mai întâiu, dacă el n'a făcut vreodată parte din ceea ce se chiamă, atât de mișcător și de zadarnic în veacul al XX-lea, Coroana Sfântului Ștefan, adică un episod din vremea migrației popoarelor dela anul o mie.

Iată într'o stâncă de pe malul drept inscripția lui Traian, vorbind cu a ei gură bătrână astăzi de peste 1.800 de ani, de vreme ce e din anul dela Christos 100. Din ea numele împăratului întemeietor sună peste toată Dunărea, pentru noi, poporul lui, lăsați ca să-i păstrăm amintirea în acest colț de lume și singuri în stare să-l înțelegem pentrucă vorbim încă limba pe care ne-a dat-o el: Imperator Caesar Divi Nervae filius Nerva Trajanus, alături de fapta măreață de-atunci: montibus excisis amnibus superatis viam fecit. Tăind munții și biruind apele și-a făcut drum. Parcă e o istorie pe scurt, proorocită încă din acele vremuri, a neamului românesc.

Iată și insula subțire și lungă Ada-Kale, care și-a păstrat numele ei turcesc și fusese uitată între cele două

www.dacoromanica.ro

țări, Jugoslavia și România, fără să fie hărăzită niciuneia, de Conferința Păcii dela Paris din 1919. Locuitorii au hotărît atunci ei dela ei să se alipească, împreună cu minaretul în umbra căruia trăiseră, țării noastre. Strimtoarea dela Kazane a luat sfârșit. Pe malul stâng, la vărsarea râului Cerna, se arată dintre plopi orășelul Orșova. Aci a îngropat, părăsind Ungaria și revoluția înfrântă la 1849, Ludovic Kossuth coroana Sfântului Ștefan, care, când a fost găsită mai târziu, avea crucea strâmbă, cum strâmbă a rămas până astăzi. Aceste locuri nu i-au priit.

După lăsarea îndărăt a insulei Ada-Kale și a Orșovei, apele care se liniștiseră, încep din nou să fiarbă. Fluviul e păzit deopotrivă de înălțimi mari la miazăzi și la miazănoapte, dar valea s'a lărgit. Dacă e primăvara și Dunărea e crescută de ploi și de desghețul dela munte remorcherele îndrăznesc să-și ducă alaiul lor de șlepuri de-adreptul prin mijlocul acestei căi curgătoare; altminteri, ele, ca și vapoarele de călători, intră în canalul anume lucrat de-a-lungul malului. Suntem în Porțile de Fier. Numele e obișnuit pe-aici. La trecerea din Banat în Transilvania, din valea râului Bistra în valea Streiului, mai sunt niște Porți de Fier, prin care Traian a urmărit, cu grele lupte, pe Daci până la capitala lor, Sarmisegetuza. Când Dunărea e scăzută, se văd ca niște dinți stâncile peste care ea și-a deschis cale. Apele fierb în jurul lor pe o mare întindere. Vai de îmbarcația care ar nimeri vreodată printre ele!

Dunărea cea nouă s'a născut. Zarea s'a lărgit deodată. Dealurile au fugit în lături. Apele se desfășoară nestingherite, late de un kilometru și pe alocuri de doi, cu ostroave de sălcii și de pășuni, cu sate sub acoperișuri roșii care coboară până la mal, ca niște cirezi la adăpat. De o parte, în Serbia, se văd turnurile și zidurile cetății dela Cladova, iar dincoace, în România, Turnu-Severin, așezat în trepte. Aici e plănuit să se facă un pod între cele două țări. El ar veni după pilda cea mare dată la anul 105 de vestitul arhitect al lui

www.dacoromanica.ro

Traian, Apollodor din Damasc. Până astăzi se mai văd cele două picioare dela capăt, ale podului roman, unul mai bine păstrat pe malul drept şi altul rănit de lucrările de cale ferată, pe malul stâng. Fluviul are în aceste locuri o lăţime de 1.127 de metri şi o adâncime la mijloc de 30. Douăzeci de stâlpi de piatră şi cărămidă legată cu ciment îl sprijineau, depărtaţi între ei de 50 de metri. Legionarii treceau pe deasupra cu pasul greu şi în zăngănit de arme, ca să cucerească un pământ nou, dar treceau şi negustorii, meseriaşii şi lucrătorii de mine, care au făcut din Dacia cea din urmă şi cea mai strălucită provincie împărătească. Săpăturile arheologilor au descoperit în umărul de pământ din dreptul lui urmele cetăţii Drubetis şi atâtea rămăşiţe din viaţa strămoşilor, aşezate astăzi cu toată evlavia în Muzeul Porţilor-de-Fier. Legătura dintre Dunăre şi popoarele de odinioară strigă din pământul scobit de casmale, aşa cum se arată între ea şi poporul nostru, în tot ce ne înconjură, flori de Mai din Parcul Trandafirilor, şlepuri care îşi aşteaptă rândul ca să intre în Canal, piatra de amintire din port, unde, din aceleaşi ape galbene care au adus pe Împăratul cu solia Romei în secolul al doilea, ne-a venit, în secolul al XIX-lea, dinspre izvoarele fluviului, dela Sigmaringen, întemeetorul unei dinastii şi al unei Românii moderne.

Românii locuesc deopotrivă de o parte şi de alta a Dunării, pe malul stâng în Oltenia eroică, iar pe cel drept, în Jugoslavia. Sunt acolo câteva sute de mii. Cea mai nouă cercetare asupra lor a fost făcută de un profesor universitar bulgar, d-l St. Romanski, în împrejurări destul de ciudate. Nu era în timpul care se închină de obiceiu cercetărilor, ci în timp de războiu. Serbia fusese ocupată, parte de trupe austriaco-germane şi parte de trupe bulgare. Nu se mai făcea nicio taină că ţara avea să fie împărţită între cei doi vecini biruitori, pe linia despărţitoare dintre ei, a râului Morava. Atunci a pornit profesorul dela Sofia, nu numai dintr'o trebuinţă de cunoaştere, dar şi ca să uşureze cererile ţării lui, prin

www.dacoromanica.ro

dovada că bună parte din populația locuitorilor nu era sârbească, ci românească. Descoperirile făcute de el au întrecut tot ce știa din izvoare indirecte. Oricine îi citește studiul se poate convinge. Și să nu se uite că omul de știință bulgar a fost totdeauna și a rămas, cu totul altceva decât un prieten al Românilor. Paginile lui sunt de aceea de toată încrederea. Când soarta armelor s'a schimbat, Sârbii nu s'au putut plăti de această râvnă științifică a vecinilor, cu cari mai avuseseră și în trecut de furcă, decât cerându-le, la Conferința Păcii, o fâșie de teritoriu din lungul râului Timoc, peste care trecuse d-l Romanski din Bulgaria în Serbia pentru cercetările domniei-sale etnografice, cu motivarea sibilinică pentru necunoscători, cum ne temem că au fost cei mai mulți membri ai Conferinței, că satele de-acolo au aceeași populație cu satele de dincoace. Sârbii nu rosteau un neadevăr, dar se fereau să spună că atât satele din Bulgaria cât și cele din Serbia, de o parte și de alta a Timocului, erau românești. Atât o țară cât și cealaltă credeau că nu se fură și nu lovesc în solidaritatea lor slavă, prin asemenea răsluiri din trupul amândurora, de vreme ce era vorba, și într'un caz și în altul, de o populație românească.

La fel cu toate fluviile emisferei nordice, Dunărea bate în malul drept, care e toată vremea mai înalt decât cel stâng. Apele, afluenți ai ei, care coboară numeroase și bogate din Carpați prin câmpia română, o împing și ele, cu puterea șivoiului și cu toată cărătura de mâl pe care o așează în luncă și în valea majoră, în aceeași direcție Nord-Sud. De aceea, cele mai bune porturi, pentrucă erau porturi naturale, au fost totdeauna cele de pe malul drept, încă din zilele Bizantinilor, când nu împlineau numai rostul de schele de comerț, dar și pe acela de cetăți și de puncte militare de supraveghere. Așa după cum legile fizice caută de mii și sute de mii de ani să mute albia Dunării cât mai spre miazăzi, alte legi, ale mișcării popoarelor, băteau la această graniță împărătească și se luptau s'o înfunde și s'o poarte cât mai

www.dacoromanica.ro

înăuntrul Peninsulei Balcanice. O singură dată, la Calafat, de unde Dunărea, după un mare cot își ia drumul ei, urmând aproape paralela geografică, spre cursul de jos și spre Marea Neagră, până unde se lovește de podișul dobrogean și se îndreaptă din nou spre miază-noapte, numai în acel loc malul stâng se ridică peste celălalt, din față. E ca un rămas bun pe care drumețul român îl trimite fraților lui de dincolo, pe care de nicăeri de pe Dunăre nu-i mai poate privi ca dintr'un turn, cum îi privește de-aici, în casele lor, pe drumuri și pe ogoare, simțindu-se una cu ei, același popor, dacă nu același Stat, pentrucă istoria a vrut să sape între unii și alții acest hotar mișcător. Românii din Bulgaria întâmpină dela intrarea chiar în țară vecină, cu un grup compact de 60—70.000 de suflete, fără nicio infiltrație bulgară. Ei stau cuibăriți aici, curați și singuri, parcă anume ca să primească marele fluviu, care curge și mai departe, până la Nicopole, pe lângă foarte multe sate românești, ceea ce înseamnă că el e românesc pe un mal și celălalt.

In satul Bregova bulgară de pe râul Timoc și numai la câțiva kilometri de Dunăre, așezare puternică de 7.000 de locuitori toți Români, biserica a fost zidită încă de pe acum un secol, sub stăpânirea turcească, de meșteri zidari aromâni, cari răzbeau până în aceste părți, la Românii dunăreni, cu meșteșugurile și legendele lor. Cine știe dacă ceilalți meșteri zidari, din secolul al XVI-lea, cari au ridicat cea mai frumoasă biserică din Țara Românească, la Curtea-de-Argeș, nu veneau și ei din aceleași plaiuri macedonene, de vreme ce de pe urma lor n'a rămas numai clădirea de piatră și de cărămidă, cu podoabe de smalțuri albastre și cu porumbei de aur sub streașină având clopoței în ciocuri, cari sunau când sufla vântul, dar și una din cele mai duioase și mai adânci balade populare? Inrudirea atunci, pe care au găsit-o folkloriștii între cântecul nostru al Meșterului Manole, care și după nume se cunoaște că a pornit din Peninsula Balcanică, și cântecul Podului de la Arta, din poezia populară sud-dunăreană, nu e decât cum nu se poate mai

www.dacoromanica.ro

firească. Trecerea aceasta peste fluviu, la Românii mai fericiți cari izbutiseră să-şi alcătuiască un Stat al lor, s'a făcut mereu, poate pe alte căi decât se făcuse în Evul Mediu. Oraşele din România, şi mai ales Bucureştii, cunosc foarte bine pe aceşti oameni mai uscați, mai negricioşi, mai muncitori şi mai dârji decât suntem noi. In cei din urmă cincisprezece ani ei crezuseră că au găsit un loc unde să se aşeze şi să se simtă mai aproape de pământul părintesc părăsit, pe ogoarele cu populație rară ale Dobrogei noui, cu faţa spre Peninsula Balcanică. Acum au trebuit să plece şi de acolo mai departe, deşi mulți veneau din Macedonia bulgară, unde li se făcuse însă prea grea viaţa. Blestemul Aromânilor e parcă să nu stea locului. Vechea poruncă a transhumanței se deşteaptă din fundul vremurilor şi-i porneşte din nou la drum. Dunărea, când năzuesc sau ajung la țărmul ei, nu e o piedecă şi o sperietoare, ci o chemare.

Când în secolul al XIX-lea, rând pe rând popoarele Peninsulei s'au scuturat de stăpânirea păgână şi s'au strâns în State naţionale, niciunul nu era poate mai vrednic şi mai în drept să-şi aibă un Stat al său decât poporul aromân. A fost la urmă singurul rămas pe dinafară şi împărțit între celelalte. El, care îşi dăduse partea bogată şi răsunătoare la organizarea politică a Balcanilor, încă de când înjghebase în secolul al XII-lea Imperiul româno-bulgar, al celnicilor Petru şi Asan, el care purta în dăsagii cailor, în meşteşugurile de alămari şi argintari sau în negustoria aducătoare de câştig şi de luminare a minții, toată viaţa Peninsulei, a ajuns copilul ei vitreg. De aceea poate, apariția Italiei în Albania, în care trăiesc Fârşeroții aromâni, a fost primită cu o tresărire de nădejde. Italia mai fusese în acele locuri, cu Veneția dalmatină, raguzană şi constantinopolitană. Ea venea ca un neam frate, aproape cu aceeaşi limbă, între neamuri străine şi duşmane. Ei s'ar fi putut aduna ori de pe unde s'ar fi găsit, sub steagul Romei, care putea fi şi steagul lor, ca să înfiinţeze, în sfârşit, cu peste un milion de oameni, unii curați şi alții decolorați puțin pe margine

www.dacoromanica.ro

de acţiunea de Stat greacă, bulgară şi sârbească, acel Stat al romanităţii balcanice, atât de dorit şi atât de sălbatic smuls din mâinile lor vrednice. Au aşteptat Italia în Epir în 1918; o aşteaptă şi astăzi.

Porturile româneşti, din toată această parte de Dunăre, nu vin până la cheiuri cu casele şi mişcarea lor de străzi. Oraşul este una, aşezat la un kilometru sau mai mult dela apă, pe un loc mai înalt al luncii, sau pe marginea şesului care se întrerupe fără treceri ca o faleză, şi portul propriu zis, sau debarcaderul, este altceva. Până la el calea ferată sau şoseaua înaintează pe un dig înconjurat de viitură sau înecat de ea pe timpul apelor mari. De pe vapor nu se văd decât pădurile nesfârşite de sălcii sau de plopi. Malul, adică marginea şesului, se găseşte uneori la zece kilometri depărtare, deasupra lor, înceţoşat, albăstrit şi legănat de mişcarea frunzelor de dedesupt, ca o apă a morţilor, călătoare şi nesigură. Bărci negre ies pe neaşteptate din gârle nebănuite, aleargă puţin lipite de ţărm, şi pier tot aşa de pe neaşteptate, pe vreo gârlă la fel. Peste capete un pâlc de lopătari albi aurii, zburând foarte sus, taie Dunărea dela un ostrov la altul. E ca o lume a ei, care îşi dă de veste de o încălcare străină. Nu se poate închipui o mai mare singurătate.

Omul a trebuit să ducă o luptă piept la piept cu elementele, pe acest mal stâng neprielnic, pentru ca să lucreze cu pietre de întărire şi cu drage de adâncire a fundului, năvălit neîncetat de nisipuri, adăposturile lui de corăbii. Mulţi bani şi multă pricepere s'au întrebuinţat ca să se aibă în cele din urmă acea frumoasă salbă de porturi româneşti, care sunt ca nişte galbeni sau boabe mari de mărgăritare pe firul nemuritor al Dunării. Cu toată faima lor milenară, în porturile de pe malul drept creştea de multe ori iarba. Nicio lucrare nu se făcea în ele ca să le schimbe într'un popas căutat şi bănos pentru cărăuşia apelor. Mai târziu au început, îndemnate de ce vedeau la vecinul din faţă, să se înnoiască şi ele. Românii măsurau adâncimea apelor, aşezau

www.dacoromanica.ro

în lungul țărmului, ca Romanii strămoși pietrele miliare, plăcile negru pe alb, care se zăresc de oriunde de către marinarii călători, cu arătarea depărtărilor, făceau legi sau lucrări de ocrotire.

In unele locuri nisipul era luat de vânt și plimbat peste câmpuri lucrate sau peste așezări omenești, pe care le acoperea cu praful lui mărunt. Sunt cunoscute valurile de dune dela Ciuperceni, din potcoava cea mare a fluviului de sub Calafat. Ani de zile s'au făcut plantațiile de salcâmi, care să ție în loc întinderea unui fel de pustiu uscat unde nu creșteau decât niște ciulini țepoși pitici. Orașe ca Turnu-Măgurele poartă poate chiar în nume amintirea unor lupte duse încă de oamenii trecutului, cu pulberea și cu vântul. In ținutul de luncă și uneori de-a-dreptul de baltă a început dela o vreme să se creadă că se pot face lucrări, ca în Olanda, de îndiguire a pământurilor inundabile și de schimbare astfel a lor în pământuri de arătură. Gândul era mai vechiu și a dat naștere, mai ales atunci când s'a ivit întâiu, la aprinse controverse de ordin științific și economic în mijlocul hidrobiologilor și tehnicienilor români, dar a început să fie pus în practică în legătură cu reforma agrară de după războiu și cu exproprierea marilor moșii. Foamea de pământ s'a făcut deodată atât de lacomă încât a vrut să-l ceară până și apei. Dunărea trebuia să dea și ea ogoare de lucru. Silințele au fost uriașe, cheltuelile deopotrivă, dar experiența nu pare să fi izbutit. Ca în lupta dintre naturaliștii dela începutul secolului trecut, suntem într'un stadiu al ei în care Vulcaniștii aceștia de un nou fel, cu toată mândria plugurilor americane de scobit, a dragelor de uscat și a macaralelor puternice, au fost învinși de Neptuniști. Apa s'a prefirat prin diguri și a înecat terenul câștigat, iar, dacă n'a putut, acest teren el însuși și-a pierdut foarte repede puterea de producție și a dat mai puțin în grâne decât dădea în pește când era baltă, mai ales apăsat, cum se găsește astăzi, de sarcinele bănești ale transformării.

www.dacoromanica.ro

Dunărea n'a rămas numai un dar al firii, pe care Românii l-au primit şi-l păstrează mai departe ca atare. Ei au răscumpărat fiecare metru pătrat de apă cu o muncă de sute de ani şi cu o agerime necontenit la pândă. Cea mai scurtă întrerupere îi poate face să piardă rodul tuturor silinţelor dinainte. Stingheriţi de tot felul de piedeci, dinăuntru şi din afară, ei nu s'au lăsat. Şi marele fluviu a intrat, ca pe o nouă albie, în cursul lui de jos, în stăpânirea, nu numai materială, dar şi sufletească a neamului românesc. Unul nu se mai poate închipui fără celălalt, astăzi şi în toate vremurile.

Dovada cea mai convingătoare o dă acest orăşel, înaintea căruia am ajuns în călătoria noastră la vale pe Dunăre şi pe care de curând România l-a pierdut. Populaţia lui, numai cea românească, în afară de puţinii Turci şi Bulgari, de aproape zece mii de suflete, face parte din acea pânză neîntreruptă de Români dunăreni, pe cari i-am întâlnit mereu pe ambele maluri. Am cunoscut până aici Români plugari şi păstori transhumanţi în lunca cea grasă, negustori de grâne, de vite şi de cherestea în porturi, dar pescari şi oameni propriu zişi de apă n'am văzut, pentrucă n'am pătruns în lacurile şi pe gârlele de legătură care însoţesc tot timpul Dunărea, mai cu seamă pe malul stâng, şi pentrucă nu ne-am oprit încă înaintea Turtucăei. Iată-i, în aşezarea lor fără pereche şi în îndeletnicirea şi obiceiurile, care-i deosebesc de toţi ceilalţi Români! De azi înainte va trebui să-i primim din nou, ca să trăiască, în bălţile noastre, pentrucă bălţile de pe Dunărea bulgară sunt neînsemnate şi n'ar fi dat niciodată ele singure naştere unei populaţii anume de pescari, şi să-i urmărim cum se întorc, în fiecare toamnă, într'o ţară străină, la ai lor. Soartă de Români dunăreni, trecuţi în cursul secolelor, mereu de sub o stăpânire sub alta! Acum douăzeci şi şapte de ani România îi cuprinsese în sfârşit în braţul ei cald. Acum ea a fost silită să-şi ridice acel braţ şi să-i lase iar în voia soartei. Oamenii s'au întors să mărească numărul Românilor balcanici neliberi.

www.dacoromanica.ro

Malul drept e și aici mai înalt decât cel stâng. Oltenița, portul românesc din față, la gura Argeșului, unul din marile râuri ale câmpiei dunărene, e și el, la fel cu atâtea altele din susul apei, mai mult un debarcader. Orașul stă ascuns, îndărătul pâlcurilor de plopi și al lanurilor de grâu, de teama inundației. Oamenii s'au așezat mai bucuroși dincolo, în acel mal înalt, ca niște lăstuni în cuiburile lor de lut. Dela Dunăre până 'n vârful dealului sunt câteva rânduri de case pe coasta foarte repede, unele spânzurate deasupra altora, și până la care, ca să scapi de drumurile prea cotite, urci de-a-dreptul pe scări de piatră. E un orășel aproape de închipuire, poposit la marele fluviu dintr'un basm arab. El parcă stă gata în orice clipă să plece mai departe. Sute și sute de luntri negre și ușoare sunt trase la mal, cu lopețile și catargul cu pânză înăuntru, sau aleargă de colo, colo pe fața sclipitoare a apei. La un semnal ele ar putea să pornească toate și să poarte la alte țărmuri, ale unui destin care li se aduce la cunoștință numai din sută în sută de ani, toată această vedenie de istorie și de viață. Este marele port pescăresc al Românilor, port de pescari și nu de pești. Peștele se găsește, se prinde și se desface de cealaltă parte, în apele românești. Acolo sunt bălțile cele mari și sunt mai cu seamă toate măsurile de ocrotire a acestui vânat ciudat, care vine dela sute și sute de kilometri și uneori din alte mări, ca să-și lase icrele și belșugul în aceste întinderi adăpostite și coapte de soare. Hidrobiologi, ca Antipa, i-a cercetat de aproape, cu o faimă de om de știință și de organizator, care a trecut de mult peste hotarele țării, viața și deprinderile și a statornicit o rânduială de pescuit, cu timpuri de întrerupere, când peștele se prăsește, cu ținerea deschisă a gârlelor, pe unde să se miște liber, și cu o curățire a bălților de sălcii, unde să tragă și să crească. Spre aceste locuri se îndreaptă în fiecare primăvară Turtucăenii Români, cu flota lor smolită și iute, cei mai meșteri pescari ai Dunării și fii ai ei. Ii întâlnești în sus până la Olt și mai departe, iar în jos, până

www.dacoromanica.ro

în bălțile cele mari, unde se împiedecă de Lipoveni. Ceilalți pescari sunt toți venetici: sau Turci, cu cari și Turtucăenii au lucrat multă vreme împreună și cari trăiau la adăpostul cetăților de pe malul drept, iar astăzi aproape nu mai sunt decât în unele cuvinte din vocabularul pescăresc și deprinderi de vânătoare, moștenite deopotrivă de Români; sau colonii de Ruși sudici bărboși, plecați de pe la fluviile de stepă care se varsă în Marea Neagră din pricina mai cu seamă a prigonirilor religioase și aducând în părțile noastre prin a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, nu numai felul de viață și uneltele lor străine, dar și dorințele tot mai aprige de pătrundere ale Rusiei. Ale Turtucăenilor erau bărcile tainice, care ne întâmpinau adineaori. Ale lor corturile, în care trăiesc șase luni din an, deschise pe locuri mai înalte din mijlocul bălților.

Dela Călărași Dunărea se desface în două brațe și închide la mijloc un pământ ca o gușă de pelican, plin de bălți și de locuri de pășune. Peste toată lățimea lui de 15—16 kilometri a fost aruncat podul care leagă România de Dobrogea și de Mare. Pentru ochiul obișnuit el e alcătuit din trei bucăți deosebite, de câteva sute de metri fiecare. Altminteri, podul nu sufere nicio întrerupere, pentrucă între bucățile de fier se întind digurile de piatră înfipte în pământul mlăștinos. E destul să vie marile ape ale desghețului și ale ploilor de primăvară, când între malul Borcei și malul Cernavodei nu e decât un singur luciu, pentru ca drumețul să-și dea seama că podul, de care țara cu drept cuvânt se făleşte, e unul, dela un capăt la altul al bălții. Rațe sălbatice se grăbesc în toate părțile, și nu prea, la trecerea uruitoare a trenului. Berze cu picioare roșii sau cocostârci cenușii stau cocoșați pe de lături, ca niște semne puse anume să arate adâncimea din loc în loc a apei. Sălciile rămân până la jumătate înnecate, și, în curgerea galbenă, cu fierbere de spumă prin dreptul lor, parcă se mișcă și ele și sunt o cireadă de bivoli înnotând dela un ostrov la altul, numai cu coarnele răsucite și cu botul lăcuit

www.dacoromanica.ro

lăsate afară, cum se întâlnesc de atâtea ori pe Dunăre. Este ca o înştiinţare a Deltei. Fluviul parcă se pregăteşte să se piardă în Mare, despletindu-se în ramuri, înmulţindu-se, acoperindu-se cu o puzderie, cu o forfotă şi cu o izbucnire ameţitoare de viaţă, minerală, vegetală şi animală. Fiecare cercetător în parte, coborît şi pierdut în această lume nouă şi fermecătoare nu mai e de ajuns, geograf după aspecte ale scoarţei, biolog după nenumărate flori sau vietăţi, arheolog după urmele de castre din maluri, economist după multele bogăţii şi piete de desfacere, pescar după un adevărat rai de peşte, marinar după drumurile de apă. Aici, pentru îmbrăţişarea acestui întreg multiform, trebue să lăsăm să vie artistul. Alături de atâţia pictori, cari şi-au căutat în decorul Dunării o altă lumină, noui subiecte şi o natură sălbatecă şi ferită de oameni, Ştefan Popescu va fi urmărit totdeauna cu iubire, atât pentru casele, ulitele şi vederea de la Turtucaia peste copaci şi acoperişuri a fluviului şi a luncii din depărtare, cât mai ales pentru sălciile monumentale şi în acelaşi timp şi putrede de umezeală, căpcanele de ostreţe ale peştilor şi pânzele portocalii şi albastre de bărci, care se întorc pe seară dela pescuit, grele şi la rând, ca şi cum ar fi trase la edec de vânt. In acest înţeles, Muzeul Toma Stelian din Bucureşti e ca un muzeu al Dunării, unde îndrăgostitul de tot ce ştie să spună ea sufletului românesc se duce anume ca să viseze şi să-şi aducă aminte. Paginile de literatură cu o compoziţie liniştită ale lui Jean Bart, care a trăit atâţia ani prin aceste cotloane de verdeaţă şi de valuri, dela căpitănia lui de port dela Călăraşi până la comandoria de bord dela Sulina, au să ne uimească şi să ne atragă încă multă vreme, cu atâtea figuri, privelişti şi episoade, ştiute de atâţia dintre noi pe dinafară. In jurul lui se adună o bibliotecă literară întreagă a acestei măreţe văi, care a fost un drum de popoare cu suflete tari şi aparte, dar numele scriitorului nostru, atât mai ciudat sub armura marinărească de împrumut, va suna ca o lozincă prin toată literatura română. El a

www.dacoromanica.ro

abătut-o, cu tot foşnetul ei de unde şi de stuf, Dunărea noastră veche, prin această literatură şi i-a săpat acolo un vad tot aşa de sigur cât şi al celeilalte, în albia ei geologică.

Am ajuns la Hârşova, cu malul ei înalt, alb şi drept, ca un zid de cetate. Aici are să se facă odată noul pod peste Dunăre, pe care atâţia dintre noi îl voiam mai în susul apei, ca să lege Dobrogea nouă de trupul ţării. Astăzi acest gând nu-şi mai are rost. Din acest loc au să ne însoţească tot timpul spre miazănoapte munţii Dobrogei, vineţi şi ascuţiti. La carierele de granit dinspre Măcin lucrează de multe zeci de ani pietrari Italieni, cari se deosebesc de departe de localnici cu nădragii lor largi de piele de drac şi cu chemările în limba adusă de pe alte ţărmuri. Fluviul, care s'a unit la Hârşova într'o singură vale, se desparte din nou şi închide între cele două braţe, Dunărea Nouă şi Dunărea Veche, vestita Baltă a Brăilei, cu cele mai frumoase sălcii din lume. Apa, numai la 6 metri deasupra nivelului Mării, parcă doarme. O simţi că s'ar opri în loc, atât e înclinarea de slabă, dacă n'ar împinge-o mereu dindărăt atâta noian de valuri. Şi Dunărea merge mai departe, cu această traistă de frumuseţe în spate. Pe gârla Filipoiul intri pe sub o boltă verde în baltă şi din lac în lac până la cel mai mare dintre ele, Şerbanu, înconjurat uneori de păsări albe ca de o ceaţă, care se ridică fâlfâind la o detunătură de puşcă. Prin locuri ferite se văd pelicanii în şir, bătrânii împreună cu toată casa, ca o flotă cu pânze ieşită din port într'o expediţie. Când sunt apele mari poţi să vii în barcă peste toată balta, pe deasupra sălciilor, din Picineaga până la Brăila.

Cele mai puternice porturi ale României sunt aproape, cu docurile şi cu şantierele lor, Brăila, la capătul şesului muntean, mai ales de grâne, şi Galaţii, la capătul dealurilor moldovene, mai ales de lemn şi de coloniale. Flota de vapoare de comerţ şi de monitoare şi vedete de războiu încarcă sau descarcă şi fac de pază sau aşteaptă un ordin de plecare, de-a-lungul cheiurilor nesfârşite. De-aici

www.dacoromanica.ro

începe Dunărea maritimă. Războaiele şi crizele economice de tot felul, care închid mările sau tulbură schimbul de mărfuri, precum şi vestita bară dela Sulina, care închide Dunărea, au luat din vioiciunea şi strălucirea acestor porturi, aşezate ca în fundul unui mare golf de peste 100 de kilometri lungime, şi nu la un mal de fluviu în uscat. Instalaţiile sunt cele vechi, dar de multe ori magaziile rămân zăvorîte şi macaralele, ca nişte gâturi de pasăre, stau nemişcate şi se uită în zare după vapoarele de mii de tone ale Oceanului, morile cele mari nu macină şi-şi mai înalţă coşurile spre cer parcă numai ca să păstreze aceeaşi siluetă oraşului şi ca belşugul să-l recunoască şi să poposească din nou în el, când se va întoarce.

In aceste părţi Dunărea se frânge deodată şi, după marele cot, sorbită de scufundătura şesului în care se adună apele Munteniei şi Moldovei, Buzăul, Râmnicul, Siretul şi Prutul, îşi ia din nou drumul spre răsărit, pe sub munţii bătrâni ai Dobrogei, până în scufundătura şi mai poruncitoare a Mării Negre. La malul stâng, dela orăşelul Reni până la satul de pescari Vâlcov, şi-a adus de departe, din stepă, stâlpii de graniţă, Rusia. Rusia, nu Ruşii. Ruşii sunt câteva colonii pierdute, şi nu de Ruşi mari, ci mai mult de Ucrainieni şi de Malo-ruşi sau Haholi, dela fluviile cele lungi sudice, fugiţi sau goniţi de-acasă de tot felul de prigoane. Cei dintâi au plecat dela gurile Niprului, în 1775, când Ecaterina a II-a a desfiinţat organizaţia Cazacilor Zaporojeni, pe cari îi cunoscuserăm şi noi, atât Moldova cât şi Muntenia, în secolul dinainte, cu jafurile lor de pomină. Alţii au venit dela gurile Donului, sub hatmanul Necrasov, şi sunt Lipovenii sau Filipovenii noştri, o sectă religioasă, smulsă cu sabia din Rusia pravoslavnică. Ruşii tăiau capetele schismaticilor din sus de fluviu şi le dădeau pe apă, ca să ajungă la cei din jos şi să-i facă, sau să se lepede de credinţă sau să se ducă în lume. Pescarii aceştia deşiraţi, roşcovani şi lălâi au pornit atunci cu bărcile lor într'un loc unde să poată trăi neturburaţi şi pescuind

www.dacoromanica.ro

ca apostolii. Iată-i, cam din acei ani, în Deltă şi la marile noastre lacuri. Mânată de visul vechiu al Bizanţului şi de socotelile mai noui ale Strimtorilor, Rusia a pornit pe urmele lor, coborînd, cum începuse dela Petru cel Mare, cu fiecare împărat şi împărăteasă către Marea Neagră. La 1812 izbutea în sfârşit să pună mâna pe Basarabia. Moldova românească se trezea ciuntită de jumătatea ei eroică dela răsărit, care-şi pierdea şi numele, pentrucă Basarabia nu se chema, atunci când pământul făcea parte din Principatele Române, decât fâşia de loc dintre Prut şi Cetatea-Albă, lipită de Dunăre. Era ca o mărturisire fără voie a gândului urmărit de ţara dela miazănoapte, care nu năzuise cucerirea de provincii oarecare, ci anume Dunărea şi mai cu seamă gurile ei. Saltul cel mare fusese făcut. Mai avea numai unul ca să ajungă la Bosfor şi la Dardanele. Iar pământul dunărean, de care îi păsa, a dat numele părţii din Moldova, însuşită cu puterea şi împotriva voinţei locuitorilor ei, dintre Prut şi Nistru.

Dunărea parcă s'a apărat ea singură de această neaşteptată şi temută vecinătate. Ceea ce Ruşii au izbutit cu uşurinţă, cam în acelaşi timp şi ţinându-se după alte cete de Cazaci înaintemergători pe socoteală proprie, dela Urali până la Oceanul Pacific, drum de şease mii de kilometri, peste lacuri îngheţate, tundre şi seminţii mongole, n'au izbutit aici. De o sută cincizeci de ani încearcă să treacă Dunărea şi nu pot. Au avut-o dela 1812 până la 1856, scufundând la vărsare şăici cu pietre sau silind vapoarele la carantine închipuite, ca să stânjenească negoţul şi viaţa fluviului, prin închiderea navigaţiei. Au pierdut-o dela 1856 până la 1878, când ea a fost întoarsă stăpânului mai slab, dar în drept, România. S'au întors îndărătnici, ca să înceapă lupta cu Comisia Europeană a Dunării, urmărind aceleaşi scopuri, până la 1918. Aliată cu România, Rusia intrase ca la ea acasă în Deltă şi-şi pregătea fără sfială stăpânirea viitoare, cu ajutorul Lipovenilor, cărora pe vremuri le tăia capetele. Dunărea s'a mai scuturat odată şi Rusia s'a retras din

www.dacoromanica.ro

nou în stepele ei de dincolo de Nistru, dela 1918 până la 1940. Acum o vedem în aceleași locuri, pe tot fluviul de jos, dela Reni până la Vâlcov și cerând numaidecât să intre în Comisia Internațională ca putere dunăreană. Fluviul curge măreț ca întotdeauna, șoptind lucruri pe care noi, oamenii clipei, nu le pricepem. El așteaptă, și poate că același îndemn ni-l dă și nouă și Basarabiei, care a fost încăodată ruptă de trupul României. Dunărea n'a străbătut atâtea țări, n'a oglindit atâtea orașe de cultură milenară și nu poartă pe ea atâtea bogății, ca să se lase pusă în lanțuri și folosită pentru scopurile mai mult ale unui alt continent, tocmai aici, unde curge într'un pas de sărbătoare, în zarea Mării. Ea cunoaște pe oamenii cari au însoțit-o până aproape de guri și roiesc prin gârlele și bălțile de pe malul drept și prin Deltă, și tot pe ei și-i vrea, ca în trecut, tovarăși.

Intre orașele Tulcea și Ismail Dunărea se desface în trei brațe. E ca și cum ar căuta să-și mai amâne pierderea în Mare, fugind din albia cea largă și nemiloasă, în trei albii lăturalnice, pline de cotituri și de întârzieri. Cea mai scurtă din ele, cea din mijloc și care duce apă mai puțină, Sulina, a fost aleasă ca drum de vapoare. Dela 1856 încoace ea a tot fost îndreptată și adâncită, întărită cu cheiuri și lucrată cu dragele, mai cu seamă la locul unde apele dulci se întâlnesc deodată cu apele sărate, își pierd ca un precipitat mâlul și fac pragul acela submarin, bara, care oprește trecerea vaselor de mare tonaj și-și întinde desnădejdea până jos la Galați și Brăila și până în satele de șes cu grâne și în munții cu scânduri. De groaza ei se caută acum o altă ieșire în Mare pe gura Sfântului Gheorghe. Tridentul lui Poseidon al Deltei înfipt în Pontul Euxin a prins într'unul din colții lui această fiară, care în România a ajuns populară, fără să știe mulți ce înseamnă, dar știind prea bine în schimb economiștii, marinarii și inginerii hidraulici. Din bara dela Sulina a trăit și s'a desvoltat aproape un secol, până la un fel de Stat în Stat, cu legi, organe de execuție, domeniu exteritorial, buget, corp de funcționari

www.dacoromanica.ro

internaționalizat și pavilion propriu, Comisia Europeană a Dunării. Trecem acum pe bulevardul curgător deschis de ea în linie dreaptă, întâlniți în drum de vapoare de ocean descărcate și ridicându-și peste noi corpul roșu din ape, ca pe un canal nesfârșit, spre soare-răsare și spre Mare pe care începem s'o bănuim după adierea sărată. Mergem spre Sulina, sau Europolis, cum i-a zis Jean Bart într'un cunoscut roman cu același nume.

Incercările pe care le-a făcut Dunărea aproape în toată lungimea ei de 2.860 de kilometri, ca să ne pregătească această întâlnire cu Delta, se dovedesc neputincioase, cu toate despletirile în șuvițe, ostroavele plămădite din lut și iar înnecate, bălțile cu pește, păsările de sub alte ceruri, oamenii stranii. Când intri în Deltă simți că ai intrat în altă lume. Firea e atât de bogată și de frumoasă încât parcă așteaptă pe om ca să i se arate în toată goliciunea ei și să-l farmece, iar lucrările omenești sunt atât de puternice și de împletite în tot ce crește și se frământă aici, încât se fac întru totul una cu firea înconjurătoare și se pierd în ea. Pădurea dela Letea, la doi pași de țărmul Mării, pare o oază tropicală, cu arbori monumentali, cu liane care spânzură de crăci și închid trecerea. Canalele săpate de Serviciul Pescăriilor, ca să ducă în lacurile năvălite de verdeața bălții apă proaspătă de Dunăre, pești și viață pentru locuitorii ascunși între sălcii și stuf, nu se mai deosebesc prin nimic de brațele însele ale fluviului și așează o altă deltă, a oamenilor, alături de delta lui Dumnezeu, mai lungă și mai îngrijită decât aceasta. Plaurul, care e o împletitură de burueni de apă și acopere o mare parte din Deltă, 270.000 de hectare din 430.000, cu un pod cam de un metru grosime, se rupe uneori și pleacă în ostroave plutitoare, cu stuful și cu păsările de pe el, ca în căutarea altui țărm mai prielnic și ca într'o priveliște de început al pământului, când lucrurile nu se închegaseră încă și legile fizice atunci se urzeau. Mâlul, care e piatră măcinată mai cu seamă din Carpați, zidește an cu an un nou uscat, făcut și el în bună parte cu pământ românesc

www.dacoromanica.ro

și care înaintează liniștit în Mare, alcătuind ostroave, lipite curând de mal, potmolind porturile și împiedecând vapoarele să se mai apropie. Urme de viață de așezare de Mare se descopăr la zeci de kilometri îndărăt și sfărâmături de corăbii, care la vremea lor stăteau pe valuri, astăzi sunt bucăți de muzeu geografic pentru măsurarea puterii aluvionare a fluviului. Este darul celor 7.230 de metri cubi de apă, pe cari-i aduce și-i varsă în Marea Neagră Dunărea pe secundă, de mii și mii de ani. Delta e unul din marile popasuri și clocitoare ale lumii, o arcă a lui Noe pentru toate păsările curate și necurate, care se pot închipui, dela cormoranii negri până la flamingii trandafirii și dela stârcii cu egretă albi ca dimineața până la pelicanii greoi și lacomi. Lupi și mistreți țâșnesc din desiș. Dintre ulițele de stuf se desprinde, parcă ar ieși din adânc și venind de nicăeri, câte o lotcă neagră, cu pescari cu mișcări iuți, la lopeți sau la prăjină, pentrucă fundul e aproape. Toată Delta e un lac de 2 și 2½ metri sub nivelul Mării, podit de un plaur mincinos, pentrucă cei mai mulți îl iau drept pământ tare, și întrerupt ici colo de grinduri mai înalte. Până să te desmeticești, aceste lotci au și pierit pe o altă uliță știută numai de ei, pescarii dela lopeți sau dela prăjină, și citită pe un atlas, pe care nu-l au în vreun text, ci în toate simțurile, ca peștii adâncului și ca sburătoarele înaltului. Parcă Dunărea a îngrămădit aici, la guri, tot ce marele sculptor al scoarței pământești, care e apa curgătoare, a putut vreodată sau undeva să născocească mai iscusit, mai înduioșător și mai măreț.

« Dunăre, Dunăre, drum fără pulbere », cum îi cântă poporul român privind-o dela nașterea lui, de pe mal, cum curge!

www.dacoromanica.ro

ŞCOALA PRIMARĂ ŞI ACŢIUNEA EI CULTURALĂ

Nu-mi vine chiar uşor să vorbesc înaintea d-voastră după atâţia mari pedagogi sau oameni de catedră, cari au luminat problema şcolii primare din tot felul de puncte de vedere şi nu mai puţin însăşi problema încredinţată mie, aceea a acţiunii ei culturale. Mă simt întrucâtva ca un cântăreţ într'un cor, care, fie că a pierdut tonul, fie că a ieşit din rând, este împiedecat să mai cânte, dar, pentrucă nu poate ţine gura închisă fără să nu fie băgat de seamă de publicul din sală, continuă să dea din buze. Şeful corului, care vede ce s'a întâmplat, îi este recunoscător că nu stârneşte nicio turburare, iar, pentru tăcerea lui, sunt acolo alte patru, cinci glasuri la aceeaşi parte, şi mai bune decât al său, care nu lasă să se simtă nimic. De multe ori are să vi se pară numai, că spun ceva, pe când veţi auzi în adevăr pe vorbitorii dinaintea mea.

Şcoala primară, elementară sau populară nu este numai întâia şcoală în timp, şcoala cunoştinţelor dela început sau şcoala pentru toţi, aşa cum se arată din nume înţelesul pe care îl are la diferitele popoare, neolatine, anglosaxone sau germanice. Ea este totodată, şi mai ales, şcoala de temeiu, pe care se reazimă cetăţeanul de mai târziu şi cunoştinţele pe care i le va da viaţa: ea este şcoala omului. Pregătirea de după aceea poate

www.dacoromanica.ro

face din acest om o unealtă perfecționată pentru un rost sau altul, dar ea pornește de aci și este hotărîtă de stratul pe care îl găsește în aceste adâncuri. Intâia mirare a omului în fața cunoștințelor despre lume și despre el o întâlnește în această școală. Amintirea acestei mirări nu-l mai părăsește.

De aceea, școala primară este înconjurată pretutindeni de aceeași încredere și iubire. Ea înfățișează mai vădit și mai convingător decât alte trepte de învățământ năzuința de cultură a unui popor. Statisticile puse în fruntea informației despre organizarea culturală a unei țări sunt cele despre știutorii de carte și școala primară. Un Stat vecin cu noi, tocmai ca să dovedească deosebirea uriașă dintre vechiul regim, pe care îl răsturnase, și cel nou, pe care îl punea în loc, a pornit o luptă de desființare împotriva analfabetismului și a întins an de an învățământul elementar. Școala întâielor cunoștințe se făcea simbolul unei noui culturi. Astfel, întâia ei înrâurire începe cu simpla apariție între celelalte așezăminte și în afară de orice acțiune directă culturală. Școala primară lucrează asupra sufletelor prin ceea ce înfățișează și trezește în ele!

Mi-aduc aminte că am simțit mai puternic adevărul acesta acum câțiva ani, într'o țară dela miazănoapte. Eram într'o călătorie de studii în Norvegia, împreună cu fostul ministru bulgar al Instrucției Publice, Șișmanov, prieten al țării noastre și poate cu ceva sânge românesc în vine. In copilăria noastră, pe vremea ministeriatului lui Haret, el venise în România ca să studieze organizația școlară dela noi și-mi mărturisea că multe reforme pe care le introdusese acasă le împrumutase din legislația sau practica școlară românească. Vorbea și puțin românește, sau poate vorbea mai mult, dar nu socotea cuminte să arate.

Mă găseam cu el în Norvegia, în această țară de țărani fără sate și cu școala primară mai mult ambulantă și aproape ca la Rousseau, numai pentru un singur elev, de vreme ce în loc de mai multe case cuibărite

www.dacoromanica.ro

în sate, țara e acoperită de ferme singuratice așezate prea adesea la kilometri una de alta. Eram într'un târg, la Lillehammer, cam la jumătatea drumului dintre Oslo și Throndjem, în apropierea locului unde a trăit și a scris Björnson. Târgul este vestit, între altele, și printr'un muzeu în aer liber, așa cum este mai cunoscut Muzeul Skansen dela Stockholm. In acest muzeu, în anumite zile, și în deosebi când vin oaspeți de departe, toate casele vechi de bârne, locuințe sau biserică, moară sau primărie, se umplu de Norvegieni de odinioară, cari trăiesc, pentru acei oaspeți, ca în veacurile de demult, în îmbrăcămintea și cu obiceiurile de atunci. In târg este o societate a Muzeului, care nu numai îl întreține, dar are membri cu rosturi și roluri învățate pentru asemenea prilejuri. Din multele lucruri cercetate acolo, văd și acum școala primară, de numaidecât după Reformă, cu învățătorul în anteriu și cu ochelari lăsați jos pe nas. Copiii citeau în glas cu el. Uneori primeau și câte o vargă peste degete. Apoi cântau împreună un cântec bisericesc. Iată întâia școală a poporului, fala acestor părți de lume! Era scena cea mai bine jucată și urmărită, pentrucă era și cea mai adâncă de înțeles și mai iubită, școala ieșită din Reformă și așa, pentru nevârstnici, cum funcționa în acele zile și funcționează și astăzi, ducând mai departe și desăvârșind Reforma.

Vorbeam atunci cu Șișmanov despre acea gândire a lui Wiese, pentru care tot ce am să spun astăzi n'are să fie decât o simplă exemplificare: « Spiritul școlii trebue să se hrănească din viața care ne înconjură pe toți, odată cu ale cărei curente schimbătoare trăsăturile adânci ale învățăturii se fac și ele altele». Der Geist der Schule muss sich nähren von dem uns alle umgebenden Leben, mit wessen wechselnden Zeitströmungen die Grundzüge der Bildung andere werden. Ascultând de aceeași poruncă, școala primară românească, nu cea din tinda bisericii, veche poate cât biserica însăși și înfățișând acolo o formă proprie de cultură, ci școala primară mireană și de Stat, veche abia de o sută și ceva de ani,

www.dacoromanica.ro

din zilele lui Poenaru şi ale lui Kiselev, a oglindit rând pe rând toate curentele de idei şi toate idealurile societăţii româneşti din acele vremuri şi până astăzi. Acţiunea ei culturală a fost mereu actuală şi roditoare.

Tot ceea ce dăduse şcoala lui Lazăr dela Sfântu Sava, oameni şi gânduri, şi tot ce aduceau cu ei acei ani de prefaceri repezi, se întâlneşte în organizarea, în programa şi mai ales în duhul şcolii primare de după 1830. Intâiele serii de absolvenţi se găsesc în mulţimea care a ars în piaţă Regulamentul Organic şi care a luptat alături de pompieri cu Turcii în Dealul Spirei, la 1848. De atunci este Niculae Bălcescu, om împletit din dor de carte şi din amestec în treburile publice, singurul Muntean care ar fi putut să stea alături de Moldoveanul Mihail Kogălniceanu, dacă nu s'ar fi oprit pe drum, ars de focul lui, dela 33 de ani. V'aduceţi aminte de observaţia lui Odobescu, editorul lucrării de căpetenie a lui Bălcescu, rămasă în manuscris şi neisprăvită, « Istoria lui Mihai Viteazul Vodă », mica noastră evanghelie a Unirii tuturor Românilor, mergând înaintea celei politice şi pregădind-o cu mai bine de o jumătate de secol mai de timpuriu, şi mica noastră evanghelie a drepturilor ţărăneşti şi a reformelor sociale, la fel de înainte văzătoare. Cea din urmă foaie de manuscris are însemnat pe ea cu cifre romane capitolul XXXIII şi niciun rând. Este ca o aşteptare care n'a mai adus nimic după sine. Este şi anul vârstei, când boala îl dobora, slăbit şi singur la Palermo, pe unde îi căutăm urmele pământeşti şi nu i le găsim. Mediul social şi şcolar din care s'a ridicat Bălcescu şi s'a ridicat generaţia dela 1848 şi 1859, cele două mari preocupări româneşti ale vremii, aşezarea prin cultură şi reforme politice în rândul ţărilor apusene, şi unirea Românilor din cele două Principate, se află în scrisorile lui Ion Ghica, beiul şi om vechiu în unele privinţe, dar purtat şi el, alături de tinerii de aceeaşi vârstă, spre aceleaşi limanuri.

Ion Heliade Rădulescu, întrupătorul mai popular al acestei epoci, este nu numai un învăţător al neamului,

www.dacoromanica.ro

dar și un învățător propriu zis. Școala dela Sfântu Sava, pe care a românizat-o și a îndreptat-o pe căile cele noui Gheorghe Lazăr, al cărui elev a fost Eliade, era la începuturile ei de toate, și școală primară și școală normală și colegiu secundar și universitate. Treptele de învățământ ca și oamenii cari o urmau de-a-valma, s'au deosebit numai încetul cu încetul, cu chemările proprii. In manualele noastre de școală primară se mai întâlneau până ieri poeziile — le-am învățat pe dinafară și eu — scrise atunci, în jurul lui 1830, de Eliade, pentru întâiele cărți de școală și copiii întâielor noastre generații de școlari regulați.

Tot de atunci este și școlarul Nică a lui Ștefan a Petrei din Humulești, care cu numele lui matricular de Ion Creangă ne-a lăsat cele mai frumoase amintiri de copilărie și de școală începătoare, din toată literatura română. Iată încă un învățător, poate numai un învățător, cu toate întâmplările neașteptate legate de omul înzestrat, intrat la Junimea zeflemistă, pentrucă avea de luptat și el împotriva formei fără fond, dar ne-a dat cele mai mișcătoare și mai adânci pagini, în Ion Roată, tocmai despre Unire, idealul pașoptist în care deschisese acei isteți și neastâmpărați ochi ai minții. Știți rândurile minunate în care se ciocnesc părerile vechi despre lume, și mai cu seamă despre lumea satelor, față de școală, și vântul de înnoire venit și aici din Ardeal prin Moș David din Pipirig, bunicul dinspre mamă, și toată spița ardelenească a neamului marelui povestitor. Recitiți-le, ca să simțiți încă odată, sub pojghița de râs și poleiala literară, marea problemă a școalei începătoare din epoca eroică a istoriei și culturii românești, cu viața vremii, care bate și în ea și o poartă chiar și în satul pierdut, pe la 1844—45, de pe valea Ozanei.

La 1848 schimba școala primară, dela Craiova, unde dăscălea tatăl său, la Brașov, însuși Titu Maiorescu, plecat și el de copil din țară, datorită Revoluției și însărcinărilor diplomatice ale lui Ion Maiorescu, și necunoscător al altei școli românești decât al acestor cursuri

www.dacoromanica.ro

făcute în zile frământate de o parte și de alta a munților. «Insemnările zilnice» ale puternicului gânditor, care a ținut totdeauna mai ales la titlul lui de om de școală, au păstrat pentru istoria culturii noastre mai puțin amintirea vie a învățământului începător atât din Muntenia cât și din Transilvania, pentrucă ele pornesc abia din Decemvrie 1855, cât preocupările statornice de reformă a învățământului, și anume a învățământului de temelie. Iată întâiele trei puncte din niște însemnări din Aprilie 1870, când se pregătea de minister, tânăr de 30 de ani. Titlul lor este: «Reforma învățământului și gânduri despre administrație»: «1. Să propun directorilor de școală mai buni modificarea legii învățământului, poate să convoc conferințe în Iași, București, Craiova, Bacău, Bârlad. 2. Trei școale de învățători bune, care să trimeată pe absolvenții lor de-a-dreptul la școale comunale vacante. 3. Să nu deschid nicio școală primară până ce nu am pe învățătorul care-i trebue». Directorul abia trecut de 20 de ani al școalei normale dela Iași și reformatorul învățământului primar ghicit din textul amintit, luptătorul piept la piept cu Haret în Parlament, o lega de-a-dreptul cu acel învățăcel dela 1848 și ducea mai departe, din rosturile lui înalte, încrederea nemăsurată în școală, din acei zori didactici de entusiasm aproape mistic în puterile a toate îndreptătoare ale științei de carte bine îndrumate.

Școala primară românească dinainte de războiu, pe care am urmat-o cei mai mulți dintre noi, avea lipsurile descrise aici cu atâta adevăr și competență, era, mai ales, dacă am înțeles bine, rațională și burgheză, fără realism, fără calendar didactic, fără regionalism și localism, fără cercuri de interes și comunități de muncă și, într'un cuvânt, fără practicism. Atât scopurile cât și metodele învățământului sunt menite să se schimbe. Este sănătos și de așteptat să fie așa, pentrucă școala însăși este un organ în organismul mai cuprinzător al Statului și al vieții sociale și se desvoltă și se preface împreună. O școală mult mai înapoiată sau mult mai

www.dacoromanica.ro

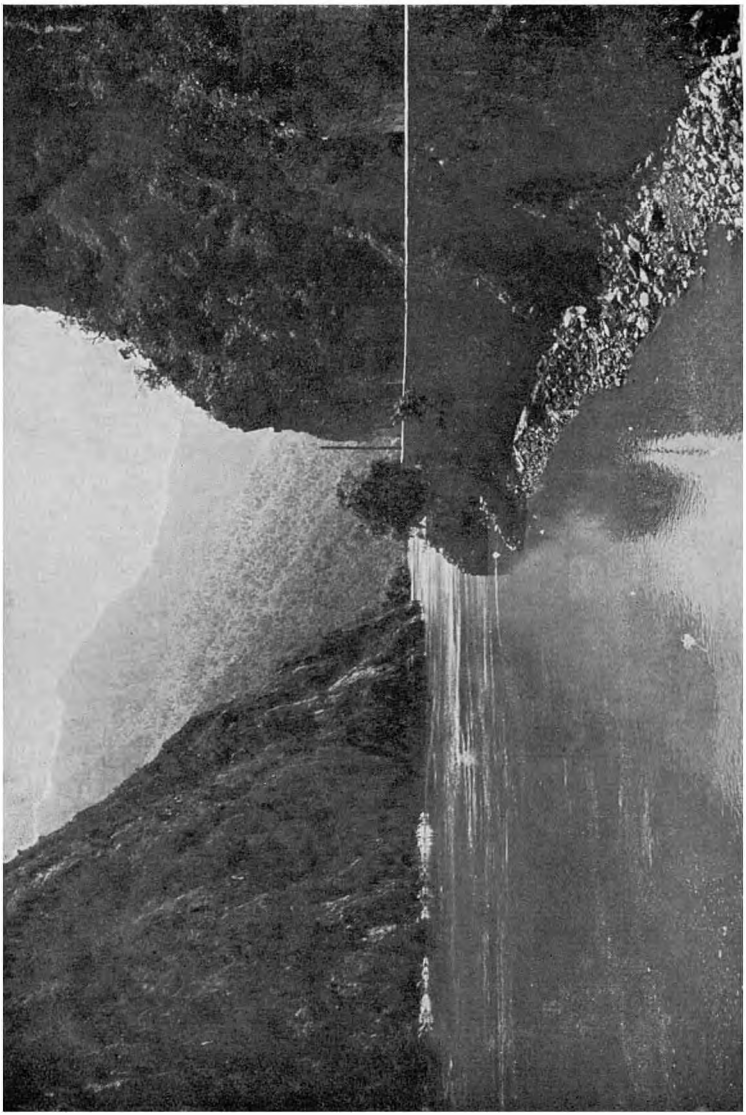

Dunărea la Cazane

www.dacoromanica.ro

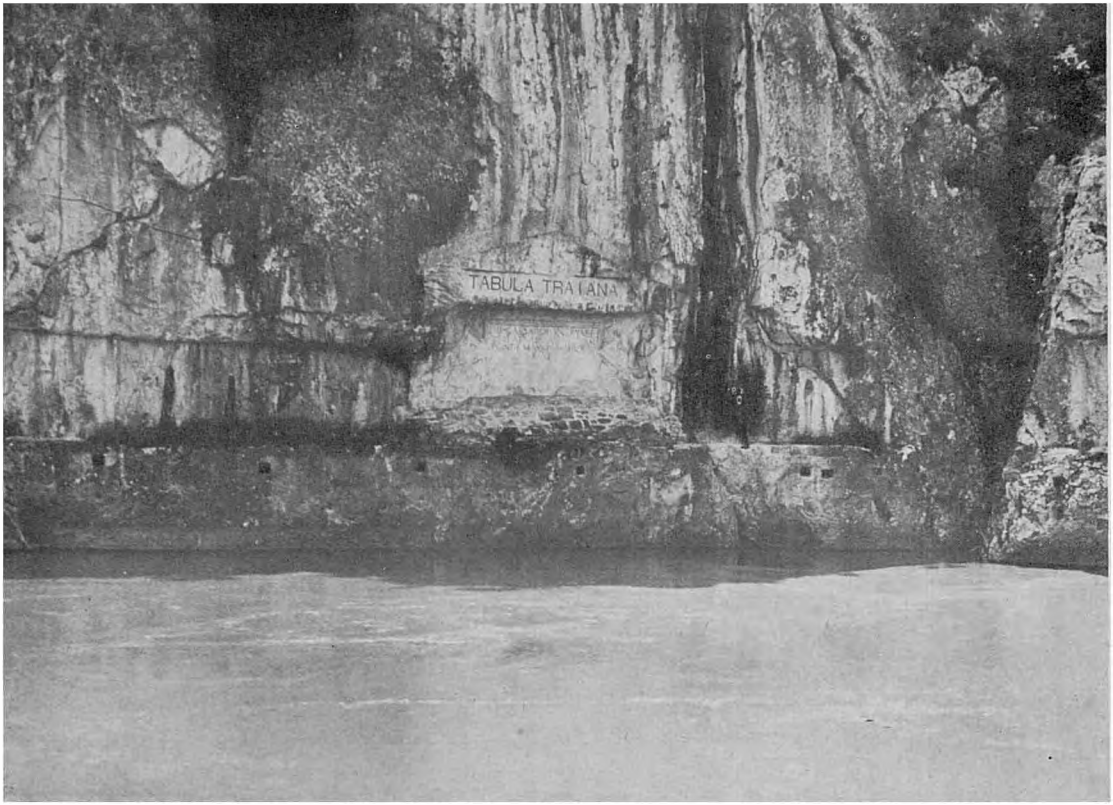

Tabula trajana

www.dacoromanica.ro

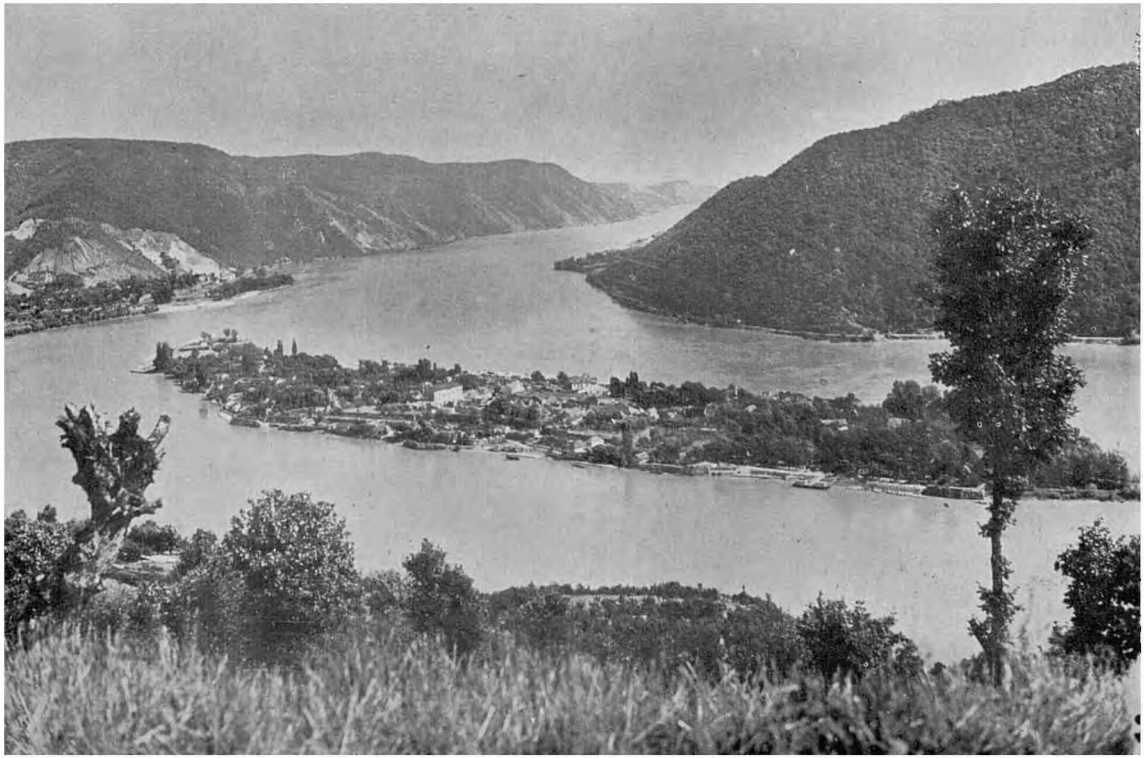

Insula Ada-Kale

www.dacoromanica.ro

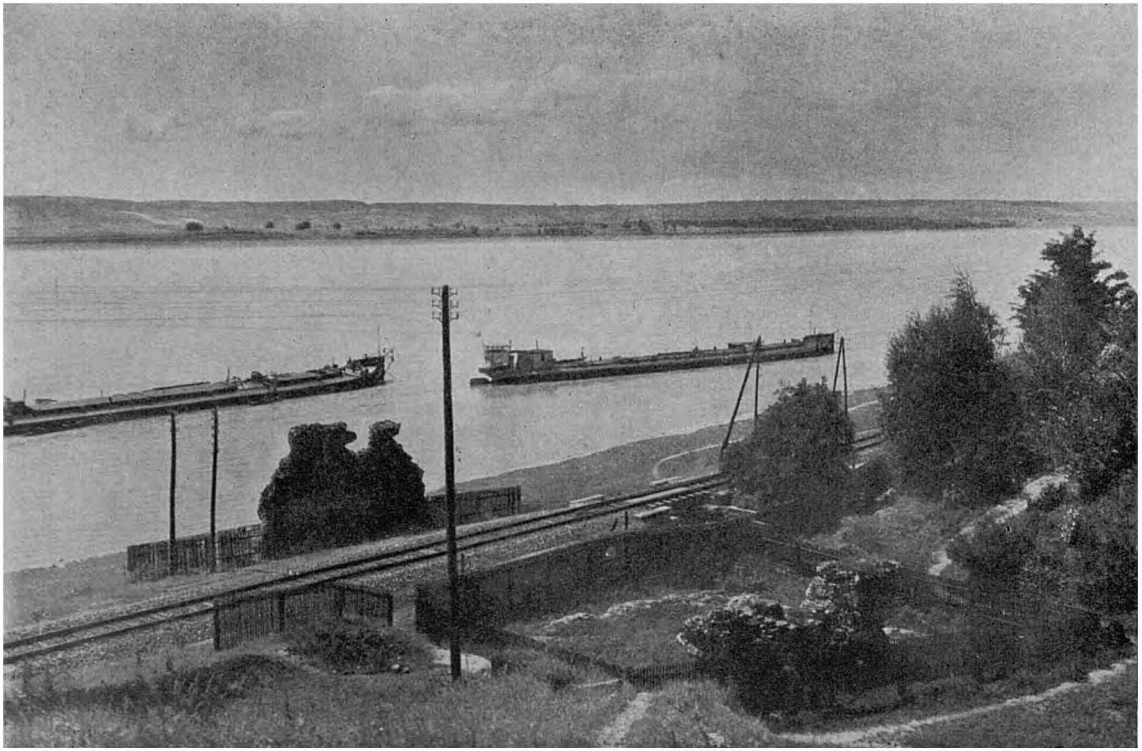

Ruinele podului Traian — Turnu-Severin

www.dacoromanica.ro

Canalul Filipoiu

www.dacoromanica.ro

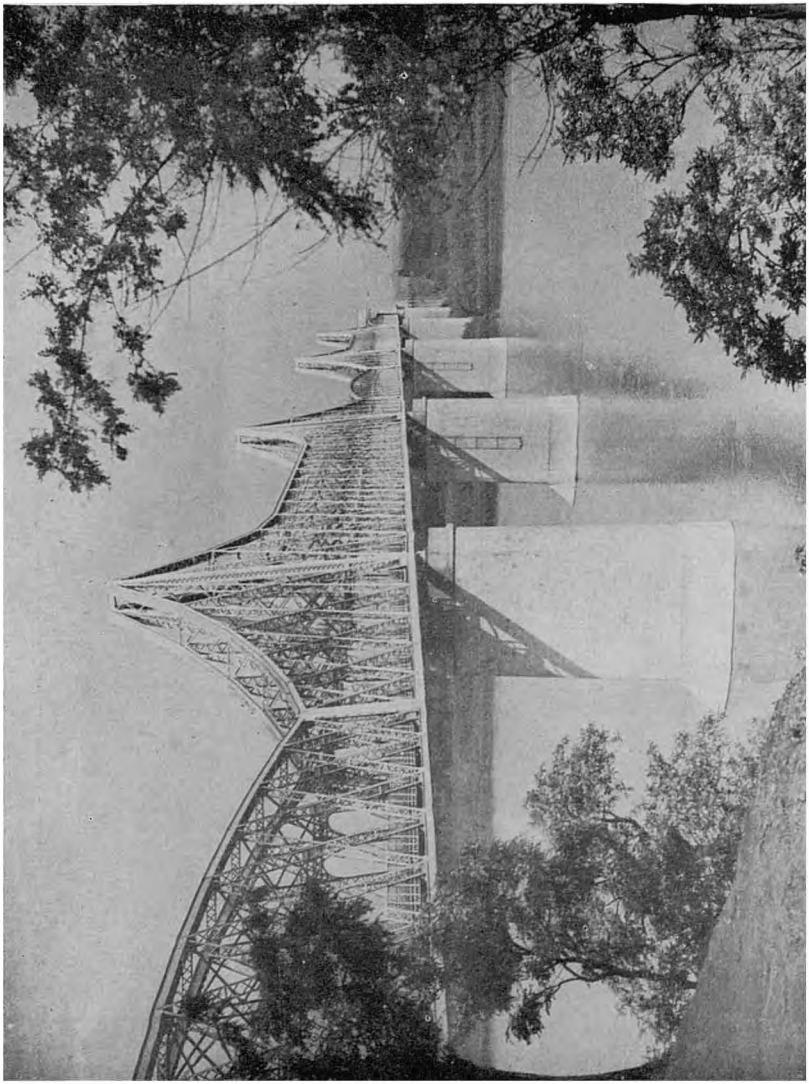

Podul Carol I

www.dacoromanica.ro

La gurile Dunării

www.dacoromanica.ro

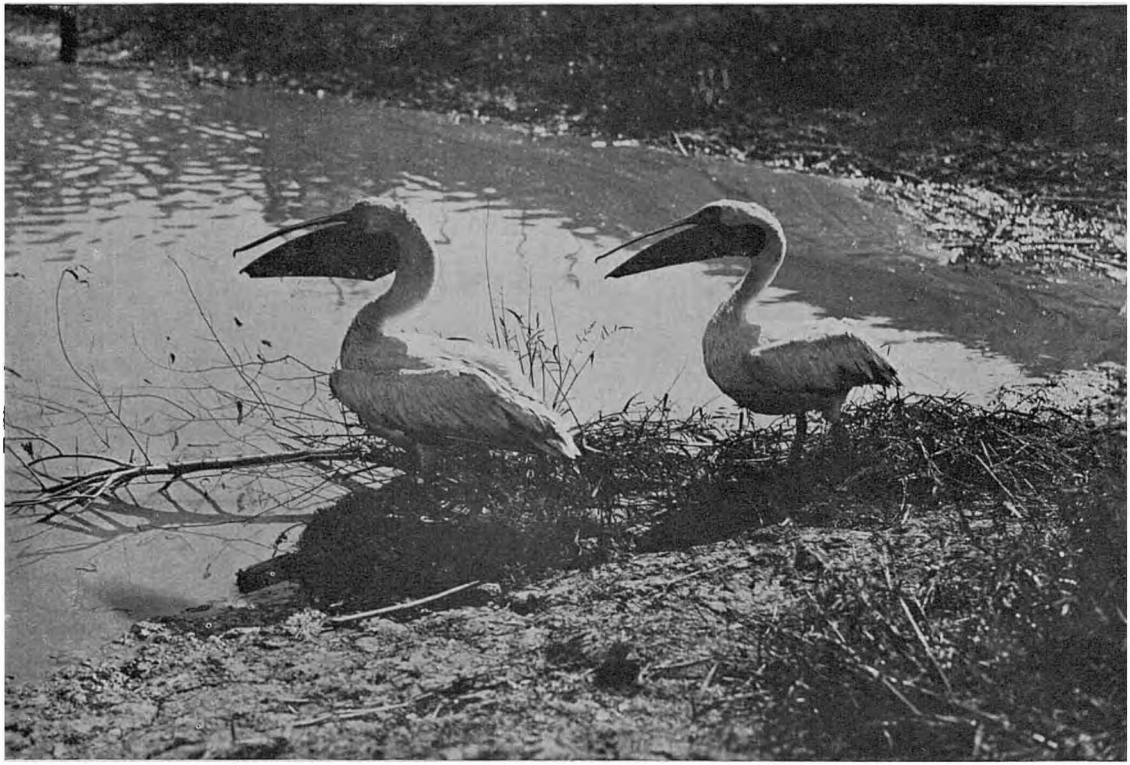

Vedere din Deltă

www.dacoromanica.ro

înaintată decât vremea ar fi în afară de idealurile şi de putinţele acesteia de înţelegere şi n'ar putea să mai aibă nicio acţiune culturală.

Şcoala primară prin care am trecut noi ne-a pregătit însă pentru două din cele mai îndrăzneţe idealuri visate de neamul românesc întreg în întâia parte a istoriei lui, istoria închegării politice. A fost şcoala primară a unirii tuturor Românilor şi şcoala primară a dreptăţii ţărăneşti. Prin această şcoală, prin programa şi prin sufletul învăţătorilor, s'a răspândit încet, între sute de mii şi milioane de oameni, cunoştinţa că istoria n'a fost bună cu noi, că ne-a lăsat să trăim sub trei sau patru stăpâniri străine, că Românii atât cei din România cât şi cei din ţările vecine, sunt fiii aceloraşi părinţi şi că, după unirea cea mică, trebue să vie şi unirea cea mare. Astăzi o lecţie de geografie despre hotarele etnografice ale pământului românesc, mâine o lecţie de istorie despre răscoala lui Avram Iancu şi vitejia Moţilor lui, o serbare cu poezii şi cântece din Banat şi Basarabia, o excursie la un muzeu de artă naţională cu porturi, cusături şi olărie din ţările locuite de Români, odată, de zece, de o mie de ori, cu o clasă, cu două, cu zece mii de clase, într'un an, în doi, în douăzeci de ani au crescut treptat un tineret plin de acest mare gând. In plecarea lui, cântând şi cu brad la chipiu, peste munţi, din toamna lui 1916, nu era numai ascultarea de o poruncă, ci îndemnul acelui glas, auzit în anii fragezi de şcoală şi care se deşteptase deodată la chemarea goarnelor. Cei mai buni şi mai înzestraţi din cei mulţi, oameni de ţară, cari nu cunoscuseră decât şcoala primară, şi poate nici pe ea întreagă, ne-au lăsat din tranşee nenumărate cântece populare, adică fără nume şi numaidecât însuşite de ceilalţi, de dor sau de eroism ţărănesc, de unde răsare tocmai acest adevăr, o întinsă conştiinţă naţională pentru dreptul nostru la Românii subjugaţi, fie şi cu preţul celei din urmă jertfe.

Aceeaşi şcoală ne spunea în acelaşi timp că suntem o ţară de ţărani, că ţara se ţine prin munca braţelor lor,

www.dacoromanica.ro

că pe coloana traiană feţele, uneltele şi veşmintele Dacilor sunt întru totul asemenea cu feţele, uneltele şi veşmintele oamenilor noştri dela sate, cari, mai bine decât orăşenii, de atâtea ori împrăştiaţi de vijeliile istoriei sau amestecaţi cu atâţia venetici, ne-au păstrat neamul şi însuşirile strămoşilor, limba pe care trebue s'o îngrijim, portul pe care nu se cuvine să-l părăsim, datinele pe care suntem datori să le iubim. Dacă eram pui de ţărani ne încredinţam încetul cu încetul că suntem, noi şi ai noştri, nişte fiinţe vrednice de cinste între celelalte, iar dacă eram vlăstari de târgoveţi ajungeam în cele din urmă să ne gândim că ţăranii n'au de ce să se ruşineze că trăiesc la ţară şi umblă în iţari şi în mintene. Dreptul lor la o viaţă mai bună, la un pământ de muncă, pe care să fie stăpâni, şi la un amestec în cârmuirea şi în gospodărirea Statului plutea nevinovat în toate minţile şi n'aştepta decât vârsta mai coaptă sau un ghies al împrejurărilor ca să se rostească şi să se schimbe într'o convingere. Şcoala primară dintre 1880 şi 1914 ne-a dat acea pregătire ţărănească din care au ieşit cele mai cutezătoare dintre reformele sociale ale României. Ea l-a însoţit pe ţăran cu învăţătura ei, care părea puţină, teoretică şi dată în ani prea tineri, până acolo, în pragul faptei, şi dincolo, insuflându-i încredere şi amintindu-i temeiuri şi argumente.

Aleg numai două forme de lucru, din cele descoperite şi întrebuinţate atunci pentru ridicarea păturii ţărăneşti şi, prin ea, a ţării. Ele au fost date, şi una şi alta, ca un lucru dela sine înţeles, în seama şcolii primare. Celorlalte feluri de învăţământ le rămâneau pregătirea elementelor conducătoare din toate ramurile vieţii naţionale sau lupta părerilor; şcoala primară, ea care cuprinde pe toţi şi pe toate, trebuia să încerce noua cale, pe care să intre carul, hurducat pe toate drumurile, al ţării. Ideea cooperaţiei, pentru îndreptarea stării economice a săteanului, a fost încredinţată mai cu seamă învăţătorului şi s'a înfiripat în cancelariile şi în sălile de clasă ale şcolilor primare. Iniţiativa vestiţilor şi

www.dacoromanica.ro

smeriților pionieri dela Rochdale a crescut aici, în umbra școlii, și a slăbit, când s'a depărtat de ea. Când a fost vorba de îmbogățirea cunoștințelor poporului, anume ca să poată să-și înțeleagă și apere adevăratele trebuințe, omul de Stat s'a oprit tot la școala primară și a hotărît să lege ideea bibliotecii populare de ea. Sute și mii de biblioteci s'au născut astfel, reviste s'au tipărit, cărți s'au editat și toate au luat drumul școlii primare. Casa Școalelor și a Culturii Poporului primise însărcinarea aducerii la îndeplinire a acestei inițiative, dând partea ei la munca cea nouă de ridicare a satelor și la punerea școlii primare în măsură să răspundă.

Dacă un cercetător, dela noi sau din străinătate, ar fi vrut să afle, unde se frământau cele mai de seamă idei și experiențe culturale și sociale, în tot acest răstimp de 25, 30 de ani, el ar fi trebuit să ia, cu mirare, drumul școlii primare. Ea a fost așezământul cel mai vioiu, căruia i s'a pus pe umeri și dela care s'a așteptat deslegarea celor mai grele probleme. Dacă s'a zis, și încă de oameni cari trebue să fi știut mai bine decât oricare alții ce spun, că învățătorul german a învins la Sadova, cel puțin tot cu atâta dreptate se poate zice că învățătorul român a dat, în cadrul strălucit al marii istorii, Mărășeștii, și a dat, în cadrul mai umil și anonim social, împroprietărirea și votul obștesc. Dacă nu s'a privit ca o simplă formulă retorică una, în Europa criticistă și cu răgaz pentru dărâmat legendele, la un popor care avea școala primară dela Carol cel Mare, nu văd de ce ar putea trece ca atare cealaltă, între noi, cari ne cunoaștem și știm cât am așteptat și am căpătat dela școală, în suta de ani de când o avem.

Am ajuns astfel, cu oarecare ocol și întârziere, la școala primară de astăzi. Numai că acest ocol și această întârziere au fost făcute dinadins, ca să-mi ușureze sarcina și să mă apropie de sfârșitul unor fugare, dar prea lungi considerații. Școala primară românească de astăzi, căreia i s'au hotărît scopuri, metode și programe noui, potrivite unor împrejurări schimbate, atât în domeniul

www.dacoromanica.ro

pedagogiei cât şi în domeniul social, se află încă odată în mijlocul obşteştei luări aminte. Idealurile noastre de până acum erau de răsturnare şi de luptă. Ni le-am împlinit prin încordarea supraomenească a celei mai încercate din generaţii. Idealurile noastre de astăzi sunt mai ales de statornicire şi de apărare. Şcoala primară actuală este o şcoală a unificării sufleteşti şi a păstrării hotarelor. Din nou cercetătorul care ar vrea să descopere, unde se frământă cele mai caracteristice probleme ale societăţii şi Statului român, ar trebui să ia drumul şcolii primare. Din nou şcoala primară românească a primit una din cele mai grele, dar şi mai frumoase din sarcini. Acţiuni, de uriaşă putere naţională şi socială, ieşite din trebuinţele şi din experienţa proprie a ţării, se desfăşoară rezemându-se pe ea şi cerându-i sprijinul.

Am văzut şcoli şi am luat parte la lecţii, odată într'un sat de pe Ceremuş. Copiii şedeau în bănci în sumănaşele lor de piele de oaie, cu chenare negre pe la mâneci şi pe poale, fetele amestecate cu băeţii. Fetele purtau fota portocalie cu un colţ prins în brâu, bucovineşte. Ochii lor isteţi, de cele mai multe ori albaştri, mă priveau neclintit, ca şi cum ar fi fost să afle cine ştie ce dela mine. Pe fereastra deschisă se vedeau pe râu plutele, alunecând la vale, şi câte un chiot al plutaşului pătrundea până la noi şi făcea să se ciulească urechi cunoscătoare. Omuleţii vorbeau o limbă neaşteptat de bună. Când cântau câte un cântec, dincolo în Polonia, pe şoseaua de graniţă din lungul Ceremuşului, se opreau oameni să asculte, cari erau din altă ţară.

Am fost altădată într'un sat din Caliacra, pe care îl găseşti cu greu, ascuns pe un dos, într'o scobitură a pământului cu stânci, după ce laşi în vale gârla cu mori şi cu plopi a Batovei. Şcoala n'avea nici aici decât o singură încăpere. De pe prispă se vedea, dincolo de scufundătură, în Bulgaria. Copiii erau amestecaţi, fii de oameni mai vechi, vorbind turceşte, şi fii de Macedoneni şi de Olteni. Se cunoşteau mai mult după îmbrăcăminte, una de postav negru lipită de picior, şi alta

www.dacoromanica.ro

de şiac roşcovan, largă. Erau mai potoliţi. Nu se înfigeau la vorbă, dar, după ce începeau, povesteau ciobăneşte, pe lung, şi uitau că spun lecţie. Trebuia să le zică învăţătorul să stea jos, ca să mai poată vorbi şi alţii.

Am intrat altădată într'o şcoală de pe hotarul înalt al Cehoslovaciei, între copiii din Ţara Oaşului, cu pantaloni albi largi şi cu pieptare strimte, cu trăistuţa colorată pe după gât, din care scoteau din când în când ceva şi retezau cu bricegele, cu o pricepere de specialişti încercaţi.

Am trecut prin sate, care sunt pe jumătate în Banatul nostru şi pe jumătate în Banatul jugoslav.

M'am oprit pe Nistru, în săli mari de clasă, ca nişte biserici.

Pretutindeni se simţea aceeaşi năzuinţă şi aceeaşi muncă. Cetăţenii cei noui ai nouei Românii se adunau de mărunţei, de pe toate văile, ca să cunoască şi ca să se pătrundă de sufletul şi de vorba noastră. Acolo se fierbe populaţia de mâine a României şi capătă o pecete care nu se mai şterge. Ideea nici a unificării sufleteşti, nici a apărării graniţelor nu este trecută în nicio circulară şi în nicio programă analitică, dar ea este între zidurile şcolii primare şi învăţătorul îi aude îndemnul şi o face rostul şi căldura lecţiilor lui. De nicăeri n'am ieşit mai împrospătat şi mai încrezător decât din aceste clase depărtate, cu forfota lor şcolară, aşa de ciudată, dar şi aşa de mlădioasă. Ca un olar la discul lui, învăţătorul modelează necontenit şi împodobeşte cu frumoase desenuri de smalţ acest lut omenesc.

Când dintr'o mare dragoste pentru tineret a luat naştere o mişcare şi mii de pavilioane s'au înălţat în tot cuprinsul României, şcoala primară a fost şi aci întâia la datorie. Ea şi-a însuşit numaidecât noua lozincă şi a pus-o pe pereţii claselor, în atenţia de fiecare clipă a şcolarilor. Clasa de carte, adunată în jurul catedrei, se schimbă, ieşind în curtea cu steagul înălţat, într'un stol de camaraderie şi de voie bună. Şcoala primară şi-a găsit această întregire, care-i ia din sarcini şi-i dă foloase. Ea se simte acum mai puţin singură.

www.dacoromanica.ro

Când din aceeaşi mare dragoste, de rândul acesta pentru ţărănime, s'a hotărît să se înfiinţeze în toate satele ţării câte un cămin cultural, întâii cari au venit la chemare, ca să fie de ajutor, au fost din nou învăţătorul şi şcoala primară. Ceea ce se sileau înainte, prin activitate extraşcolară, să facă pentru îmbunătăţirea vieţii satului, acum trec la cămin, unde, alături de alţi fruntaşi, dintre ţărani sau dintre funcţionarii şi tehnicienii locali şi de alte aşezăminte, înfăţişează o voinţă puternică şi luminată de bine şi de faptă. Programul de lucru al nouei instituţii este o adevărată binefacere. El îmbrăţişează într'unul din capitolele lui şi şcoala, cu tot ce se aşteaptă dela ea pentru obşte, nu vreo experienţă pedagogică în sine sau treaptă de trecere spre altă şcoală, ci pregătire pentru viaţă, loc unde se adună cu paşii lor mărunţi datinele venite de foarte departe în timp şi de unde trebue să iasă întărite şi crescute, cu tot ce ştie mai mult decât ele lumea de astăzi.

Trăim într'o epocă de concentrare a puterilor naţiunii şi de îndreptare a lor, nu spre scopuri vremelnice şi de grup, ci spre poruncile mari care ne vin din trecut şi spre folosul şi ridicarea tuturor. Ţara şi-a dat, de aceea, o nouă aşezare, care trebue să pătrundă cât mai repede şi cât mai adânc în toate alcătuirile ei, în cele vechi, găsite vrednice să rămână, ca să le învioreze, în cele noui, ca să le dea toată puterea de faptă şi de înrâurire pentru care au fost chemate la viaţă. Ca semnul cel mai aproape de noi, al însemnătăţii care se recunoaşte şcolii primare şi acţiunii ei culturale, este încadrarea dela început a acestei şcoli în puternicele reforme ale vremii şi răspunsul pe care dela întâia chemare ea a ştiut să-l dea, cu toată convingerea şi cu toată însufleţirea. Pentrucă ea nici n'avea părerea că răspunde vreunei chemări din afară, ci unei legi proprii, care este o condiţie de viaţă.

Aduceţi-vă aminte de cugetarea lui Wiese, cu care am început aceste consideraţii şi cu care nu găsesc altceva mai bun ca să le încheiu: « Spiritul şcolii trebue

www.dacoromanica.ro

să se hrănească din viața care ne înconjoară pe toți, odată cu ale cărei curente schimbătoare trăsăturile adânci ale învățăturii se fac și ele altele ». Dacă lucrul acesta este adevărat pentru micile schimbări, de ordin ideologic sau economic, după care urmează dela sine schimbările de scopuri, de metode și de programe ale școlii primare, iar dacă nu urmează acele schimbări, ea tânjește, fără să priceapă de ce tot ceea ce fusese bun până ieri, mulțumise o societate și îi dăduse temelia de gând și de muncă, nu mai era bun astăzi, cu atât trebue să fie el mai adevărat când schimbările în întinsul și în sufletul României sunt acelea la care suntem martori.

Este o încercare eroică de pus țara în pasul vremii și de potrivirea ei cu starea cu totul alta, înăuntru și în afară, pe care, ca un dar al silințelor noastre și ca un dar al lui Dumnezeu, ne-a adus-o sfârșitul fericit al războiului. Nu știam să ne desfacem din urmările lui și să ne reluăm mersul nostru în istorie. Trăiam în vechile deprinderi, căutând zadarnic să le întrebuințăm cu folos și mai departe. Până când am fost puși din nou pe drum și întreaga națiune a început să meargă.

Dela un capăt la altul al României, răsună astăzi, ieșind ca un vânt de înnoire dintre pereții claselor, cu înviorarea, bucuria și încrederea pe care le dă viața tânără, strigătul simbolic al milioanelor de copii din școala primară: Suflet nou!

www.dacoromanica.ro

CARTE, CINEMATOGRAF, RADIO

Cartea nu este numai unealta de cunoaștere, pe care o mânuim zilnic în școli sau în clipe de adâncire în sine, dar, în același timp, un semn al culturii de astăzi. Dacă până la tipărirea bibliei lui Gutenberg de 42 de rânduri dela 1455, acest adevăr ar fi putut stârni nedumeriri, în zilele noastre el a ajuns un bun al tuturor. De aceea, temerea unui mare scriitor, ca Georges Duhamel, care a văzut o primejduire a cărții în desvoltarea luată de cinematograf și de radio și a scris pagini pline de miez și de fior în apărarea ei, nu ni s'a părut întemeiată. Cum nu ni s'a părut întemeiată nici grija mai veche față de îndreptarea tineretului către viața sportivă și de îndepărtarea de preocupările spiritului. Este vorba numai de valurile, cu firești scăderi și creșteri, ale unei epoci în căutare și care duc la un spor și la o mai dreaptă împărțire a uneltelor de cunoaștere și nu la o înlocuire a unora prin altele.

Criza cărții este mai mult de ordin economic decât de ordin sufletesc. Puterile ei de lămurire și de mângâiere, rostul de păstrătoare mai de credință decât Vestala de odinioară față de focul sfânt, a istoriei faptelor și gândirii omenești, au rămas nesdruncinate. Intrarea cărții în procesul industrial a putut, în schimb, să ducă și a dus la fenomenul de supraproducție. Cum s'a ajuns, fără milă de atâta frumusețe de rod și de muncă, să se

www.dacoromanica.ro

arunce pe apă sacii de cafea în Brazilia şi lăzile de portocale în Spania, numai pentru menţinerea preţurilor, s'a întâmplat, într'un fel propriu lor, cu produsele tiparului. Ele au început să fie mai multe decât cerea şi putea primi piaţa, care era sufletul omenesc, supus unor legi proprii şi îndărătnic înaintea oricărei siluiri. Siluirea pornea acum dela capitalul băgat în carte şi dela interesele materiale împletite cu el. Ceea ce ajutase, printr'o îngrămădire uriaşe de mijloace, la o răspândire şi o înzestrare fără pereche, ameninţa să fie o piedecă. Au fost şi sunt svârcoliri. Cartea a avut să sufere, dar spre însănătoşire, nu spre micşorare.

Ştim cum arăta atelierul, în care întâiul tipograf al lumii a pus temelia culturii tiparului. El semăna mai mult cu un laborator de alhimist medieval decât cu o sală de lucru, largă şi luminoasă de astăzi. Ne-am putut plimba, la diferitele expoziţii internaţionale ale cărţii, ale presei sau ale hârtiei, pe la Lipsca, pe la Dresda, pe la Colonia, pe la Paris, printre cutiile lui de litere, forme de pagini, teascuri şi unelte de tot felul. Gândul a trebuit de atunci să lupte cu lipsa de încredere şi de credit. Intâiul exemplar dintr'o carte tipărită cu nouile mijloace mecanice descoperite costa mai mult decât volumul scris pe pergament de caligrafii regilor sau ai mânăstirilor. Dar, pe când acesta rămânea unul singur şi era legat cu lanţul de zid sau de pupitru, celălalt scotea mii şi mii, întru totul asemenea lui şi care le scădea preţul până într'atât că puteau să intre în toate mâinile. Despre Gutenberg însuşi se cunoaşte astăzi atât de puţin încât existenţa lui fizică poate fi tăgăduită ca a lui Shakespeare. Fapta unuia ca şi a celuilalt rămâne şi e deopotrivă de minunată. Iar penttu Gutenberg rămâne, în deosebi, dovada sbuciumului ca să găsească bani şi să-şi înfiripeze atelierul.

Iată, alături, o mare tipografie din zilele noastre, care lucrează zi şi noapte ca nişte cuptoare cu ardere neîntreruptă! Ziarele populare, în sute de mii şi, în alte părţi, în milioane de foi, se trag până la 2 şi la 3 din

www.dacoromanica.ro

spre ziuă. Maşinele de cules ţăcăn şi scriu cu litere strălucitoare de aliaj, maşinele de tipărit se svârcolesc şi urue ca în pântecele unui transatlantic, birourile de corectură trimit mereu manuscrise şi primesc şpalturile, cu cerneala încă udă, un popor întreg de expeditori, autocamioane grele, uneori aeroplane, furgoane de mână, căprării de băieţi sgomotoşi şi iuţi de picior, aşteaptă ca să pornească năvalnic în toate unghiurile. Capitaluri de sute şi sute de milioane sunt băgate în aceste întreprinderi, şi viaţa a sute şi mii de familii atârnă de bunul lor mers. Tipografiile de care sunt legate editurile, librăriile, agenţiile de ştiri, casele de reclamă, chioşcurile de ziare şi toate mijloacele de confecţionare şi de comercializare a produselor tiparului înfăţişează astăzi un capitol însemnat din averea naţională, din circulaţia bunurilor oricărei ţări. România n'a rămas mai prejos. Dela întâile cărţi româneşti ieşite din tiparniţe ardelene, cea dintâi la Sibiu în 1544, dela care vom sărbători în curând 400 de ani, şi celelalte după 17 ani, dela Braşov, până la cele 6.773 de volume şi broşuri şi 2.051 de reviste şi ziare, înregistrate ca ieşite numai în anul 1938, la Biblioteca Academiei Române, cu multele zeci de milioane de exemplare tiraj, înseamnă un oarecare drum străbătut, în întrecerea de luminare a minţii de pe tot pământul. O bună parte din munca şi din economiile neamului, se cheltuesc în acest scop.

Institutul Central de Statistică ştie, din recensământul făcut la 1930, de 2.261 întreprinderi în industria şi comerţul artelor grafice, cu un personal de 25.176 de lucrători şi funcţionari. Aceste cifre nu cuprind însă pe depozitarii şi vânzătorii ambulanţi de ziare, agenţiile de publicitate, reclame şi, am îndrăzni să adăogăm, nici bibliotecile publice cu palatele sau casele de adăpost, cu personalul lor specializat şi cu bugetul, uneori foarte puternic, de cumpărături. Industria hârtiei şi tiparului cuprindea ea singură atunci 1.068 de întreprinderi, cu 20.191 persoane active şi 23.488 persoane întreţinute de cele dintâi, dintre care: 25 fabrici de celuloză, 22 de

www.dacoromanica.ro

hârtie, 63 de cartonaje, 719 tipografii şi litografii, 187 legătorii şi 52 ateliere de gravură. Comerţul de librărie şi papetărie număra 1.193 de întreprinderi, cu 4.985 persoane active şi 4.029 persoane întreţinute de cele dintâi.

Industria hârtiei, care dă corpul cărţii şi al ziarului, însumează la noi, la sfârşitul anului 1938, un capital de 992.272.654 lei, din care numai Letea 360.000.000 şi Buştenii 300.000.000. Fondurile de rezervă şi amortizările erau, la aceeaşi dată, de 1.460.949.827 lei, din care Letea avea 457.500.000 şi Buştenii 451.786.238 lei. Investiţiile în terenuri, clădiri şi maşini, însumau nu mai puţin de 2.267.316.277 lei, din care Letea 611 milioane, Buştenii 702.101.995, Zărneştii 333.170.937 şi restul împărţindu-se între celelalte 12 întreprinderi. Producţia era în 1938 de 44.271 tone, în valoare de 1.041.692.000 lei, iar în 1939 de 44.836 de tone şi 1.038.491.000 lei. Hârtia fabricată nu era numai hârtia pe care se tipăreşte Eminescu sau Revista Artă şi Tehnică Grafică, ci la rând, şi hârtia de împachetat, hârtia de saci, pungi, cartoane. Dar numai hârtie de tipar pentru ziare, care intră în marile rotative pline de suluri, de roţi şi de complicaţii tehnice, cât o întreagă fabrică, a fost în 1938 de 21.175 tone în valoare de 275.467.000 lei şi în 1939 de 19.632 tone şi 254.929.000 lei. Sunt sume şi este o activitate, care impun respect şi financiarilor. Ele fac în acelaşi timp dovada unei ţări de cultură.

Cea mai mare tipografie din România, Imprimeriile Statului, care numără patru secţii: Imprimeria Centrală, Imprimeria Naţională şi Fabrica de Timbre în Bucureşti şi Imprimeria din Chişinău, are un buget anual de 587.189.683 lei în 1937, 635.402.870 în 1938 şi 711.846.266 lei în 1939. Din această sumă din urmă numai terenurile, clădirile, maşinile şi instalaţiile însemnau 381.383.930 lei. Cheltuelile şi veniturile erau fiecare de 307.477.769 lei în 1937, 374.987.353 în 1938 şi 465.627.536 lei în 1939. Din acestea, în ultimul an, materiile prime însumau 129.349.814 lei şi anume, ca să se vadă puterea de consumare şi de producţie a fiecărei secţii: Imprimeria

www.dacoromanica.ro

Centrală 51.717.126 lei, Imprimeria Națională 48.907.433 lei, Fabrica de Timbre 17.676.071 și Imprimeria Chișinău 11.049.184 lei. Pentru salarii și prime lucrătorilor se plăteau 75.914.564 lei, din care 38.061.196 la Imprimeria Centrală, 25.047.482 la Imprimeria Națională, 8.151.494 lei la Fabrica de Timbre și 4.709.392 lei la Imprimeria Chișinău. Veniturile Imprimeriilor Statului erau din imprimare: 110.848.701 lei la Imprimeria Centrală, 113.439.766 lei la Imprimeria Națională, 70.559.096 lei la Fabrica de Timbre și 20.032.273 lei la Imprimeria Chișinău. Veniturile brute dela lucrări, date prin lege Imprimeriilor Statului, dar trecute tipografiilor particulare, din neputință materială de executare, s'au ridicat la lei 46.077.552 (angajamentele dintre clienți și Imprimerii 42.482.422 lei).

Cea mai veche și mai răspândită publicație dela noi are un caracter oficial. Intemeetorul ei este și întemeetorul publicațiilor periodice în Țara Românească, Ion Eliade Rădulescu. La început «Curierul» lui și «Gazeta Oficială» se confundau. Un volum monumental, scos acum câțiva ani, cu prilejul centenarului Monitorului Oficial, a pus în lumină atât schimbările prin care a trecut într'o lungă și sbuciumată viață, ca, de altminteri, împrejurările politice însoțitoare, cât și însemnătatea lui politică și culturală. Imprimeria Statului a avut rostul să tipărească publicația oficială, până când, treptat a ajuns cea mai puternică tipografie din țară, pentru orice tipărituri, mai ales după ce și-a adaos prin cumpărare, fosta Cultură Națională. Tirajul Monitorului Oficial a fost în 1937 de 13.800 broșuri zilnic, în 2 părți și 4.048.560 anual; în 1938, 13.611 zilnic și 4.290.452 anual și în 1939, 15.510 zilnic și 4.581.012 anual. Cheltuielile în ultimul an au fost de 13.012.904 și veniturile de 20.428.541 lei. Abonamentele se îndreaptă 5.200 la autorități, 5.971 la comunele rurale și 2.353 la particulari.

Oarecare date statistice despre tirajul unor reviste și cărți se pot avea din situațiile de tipar ale Imprimeriilor Statului. Prin asemănare cu tipăriturile altor tipografii,

www.dacoromanica.ro

care socotesc datele statistice, când nu sunt cifre globale şi prelucrate de buget, un adevărat secret profesional, poate cineva să-şi facă o părere despre puterea de producţie a artelor grafice româneşti, precum şi despre puterea de absorbire a publicului cititor. Revista «Albina» a Fundaţiei Culturale Principele Carol se trage în 20.000 de exemplare săptămânal; «Revista Fundaţiilor Regale» în 3.000 lunar; «Viaţa Românească» în 1.500 lunar; «Parlamentul Român» în 3.000; «Buletinul Străjii Ţării» în 715.000; «Sentinela» în 100.000; «Buletinul Statistic» în 2.000; «Revue de Transylvanie» în 1.500; «Pandectele Române» în 1.700; «Revista Istorică Română» în 500 exemplare. Din cărţile editate de Fundaţia de Literatură şi Artă, Biblioteca Energia se tipăreşte în 5.200 de ex., a Scriitorilor Români Contimporani în 3.200, a Scriitorilor Români Moderni în 2.200, Mica Enciclopedie 5.200, traduceri 3.100, Informativă 4.200, Documentară 2.200. «Cartea Satului», scoasă de Fundaţia Culturală Principele Carol, se tipăreşte în 10.000 de exemplare şi a costat, în 1937, 1.004.783 lei; în 1938, 1.401.392 şi în 1939, 1.486.260 lei. Drepturile de autor, în aceşti trei ani, s'au ridicat, pentru ea, la 797.730 lei.

O editură de Stat, care a tipărit cărţi atât pentru popor şi pătura cultă cât şi pentru şcoli, mai ales manuale de monopol, este Casa Şcoalelor şi a Culturii Poporului. Ea arată câte jertfe este gata să facă Statul pentru înzestrarea cu cărţi a bibliotecilor şi pentru punerea la îndemâna şcolarilor a unor manuale bine făcute, frumos tipărite şi ieftine. In 1938 numărul lucrărilor de literatură, filozofie şi cultură generală tipărite de ea a fost de 24 în 128.000 de exemplare, care au costat împreună 2.139.219 lei şi au primit ca drepturi de autor 517.250 lei. In acelaşi an au apărut întâile cărţi şcolare de curs primar, monopolizate de Stat, şi care s'au desfăcut între copiii de şcoală încă din întâile luni: 150.000 Abecedare partea I şi 80.000 Abecedare partea II pentru oraş; 647.640 Abecedare partea I şi 418.000 Abecedare

www.dacoromanica.ro

partea II pentru sat; 600.000 cărți de cetire pentru clasa II-a; 475.000 pentru clasa III-a și 424.980 pentru clasa IV-a, sau, la un loc 2.795.745 exemplare, pentru care tiparul a costat 23.562.913 lei, hârtia 15.286.512 lei, iar dreptul de autor, ca premii, 1.610.000 lei. Ceea ce înfățișează cartea de școală în circulația generală a produselor tiparului, se poate urmări din taxa de 5% asupra ei, în folosul Casei de Economie, Credit și Ajutor a Corpului Didactic: 5.816.338 în 1936, 8.795.461 în 1937, 5.861.203 în 1938 și numai 2.200.000 în 1939, ca urmare a aplicării monopolului, care nu e supus acestei taxe. Atât pentru tipografie cât și pentru librărie cartea școlară a însemnat totdeauna în România (să nu se uite nici autorul de manuale didactice), aducătoarea de cele mai puternice și mai sigure venituri.

A doua zi după încheierea păcii, România acum sporită cu nouile ei provincii, și-a făcut o nouă politică a tiparului, care a fost și a Statului, precum am văzut unele urmări; dar a fost și a particularilor. S'au ivit mari case de editură, cu capitaluri la care nimeni nu s'ar fi putut gândi cu cinci ani înainte, de pildă Cartea Românească și Cultura Națională, s'au ivit ziare de tiraj cu alte programe și cu alte mijloace decât cele vechi.

«Cartea Românească» a fost înființată în 1919 din contopirea a trei firme vechi cu nume prețuit în editură și librărie, Ioniță, Razidescu, Sfetea. Dela un capital de 46 milioane a ajuns la unul de o sută de milioane. Bilanțul ei în 1939 a fost de 209.036.422 lei; iar cheltuielile și veniturile, fiecare în același an, de 116.789.708 lei. Are ca președinte al Consiliului de Administrație, de mulți ani, o mare personalitate culturală, pe academicianul Ion Simionescu, el singur un adevărat program. Scopurile sunt întreite și, până acum, se poate mândri cu tot ce a putut împlini din ele: 1) Inlesnirea scrierii, tipăririi și vânzării cărților didactice și popularizarea științelor, literelor, artelor; 2) Inființarea de librării pentru vânzarea publicațiilor românești din editură proprie sau alte edituri din țară; 3) Confecționarea, cumpărarea

www.dacoromanica.ro

şi vânzarea de rechizite şcolare. «Cartea Românească» a putut să aibă vânzări nete de literatură generală în 1937 de 8.080.922 şi în 1938 de 13.315.922 lei şi manuale didactice în 1937, 17.349.247 şi în 1938, 22.202.206 lei. Cei mai însemnaţi scriitori cari au tras brazdă în literatura românească în aceşti 20 de ani, de aici au plecat, ca şi unele din cele mai frumoase iniţiative pentru răspândirea culturii în popor.

Ziarele mari populare ca «Universul» şi «Curentul», reorganizate cu totul sau înfiinţate după războiu, sunt nu numai nişte organe de informaţie şi de îndrumare a opiniei publice, cu tirajul lor cu peste o sută de mii de foi, şi cu o redacţie de ziarişti şi scriitori înzestraţi, dar, prin publicaţii anexe, reviste literare, pentru copii, de sport, de radio, de popularizarea ştiinţei, prin edituri proprii şi biblioteci de specialitate, adevărate aşezăminte culturale, purtând şi ele aceeaşi pecete a vremii. Capitaluri sociale de zeci de milioane şi deveruri de sute de milioane de lei stau la îndemână, ca un izvor de putinţe.

Dar, intraţi, mai ales, ca să vă convingeţi de puterea de astăzi a cărţii şi a tiparului, atât din punct de vedere cultural, cât şi din punct de vedere economic, în depozitul de publicaţii al unei mari biblioteci cu sute de mii de volume, la Academia Română, cu peste 300.000, la Biblioteca Universităţii din Cluj cu peste 500.000, la Biblioteca Universităţii din Cernăuţi cu aproape 400.000. Rafturi nesfârşite de metal ţin volumele, cutii care apără de umezeală şi de cari manuscrisele sau raritătile, săltăraşe, stampele. Sunt acolo valori de miliarde şi unele nu se pot socoti în bani, pentrucă înseamnă, în acelaşi timp, în unicitatea lor nestemată, un drept la viaţă al unui întreg neam. Dacă, printr'un cataclism, toată această comoară de tipărituri s'ar pierde, neamul ar fi sărac şi gol şi ar trebui să înceapă dela capăt drumul cuceririlor minţii. Custozii aleargă neauziţi printre rafturi. Iau o carte dintr'un loc, altă carte dintr'alt loc şi o duc sau o trimit prin ascensor. Jos, în sala cu lumini aşteaptă

www.dacoromanica.ro

cititorul. Bunurile spiritului circulă ca şi celelalte şi creează alte bunuri. Memoria omenirii, închisă în cărţi, lucrează şi răspunde fiecărui drumeţ care se apropie cu o întrebare.

Cinematograful a luat o desvoltare atât de mare încât a ajuns într'un sfert de secol, după izbânda mai mult de uimire dela început, adevăratul spectacol popular. El a pătruns deopotrivă, din metropolele cu milioane de locuitori şi cu toate aşezămintele de cultură sau mijloacele de petrecere până la aşezările pierdute de colonişti sau de băştinaşi din cele mai oropsite continente. Un film lucrat acum, în America sau în Franţa, porneşte pe căile cele mai repezi în toate aceste părţi de pământ. Jurnalele cinematografice nu călătoresc decât cu avionul. Dacă nu chiar acelaşi fel de vedere, dar acelaşi material de informare şi de punere în mişcare a vieţii sufleteşti, se întinde peste întreaga lume. Ziarul, pe lângă cinematograf, începe să fie un mijloc liniştit şi bătrânesc de înrâurit mulţimile. Radiofonia este un fel de telefon care vorbeşte pentru toţi, din izvoare tainice şi nevăzute. Cinematograful singur învălue şi răscoleşte cu o prezenţă vie şi poruncitoare. Sute de mii de săli cu milioane de locuri primesc în fiecare zi, din două în două ceasuri, pe tot pământul, un val neobosit de spectatori din toate categoriile populaţiei. Pânza se luminează şi se umple pentru toţi, în întunericul încărcat de o luare aminte încordată, cu aceleaşi întâmplări ale unei lumi închipuite sau aevea. Hollywoodul este astăzi un fel de formulă de nouă înţelegere a vieţii.

Această putere apare anecdotic, fie şi în trăsături de ironie franceză, în cartea ieşită de curând despre Statele Unite, a lui André Maurois. Sunt impresii culese în formă de însemnări zilnice. Iată ce găseşte vrednic să păstreze scriitorul în ziua de 23 Februarie (1939): « La fiecare venire găsesc tot mai de seamă rostul pe care-l capătă cinematograful în viaţa acestei ţări. Şoferul taximetrului îndată ce descopere în mine un francez îmi zice: — A,

www.dacoromanica.ro

da! Franța... Great country!... Țară mare! Danielle Darrieux! Charles Boyer!... Aveți și un om mare, care dela o vreme nu se mai vede... Ce i s'a întâmplat? — Cum îi zice? Omul meu caută o clipă și pe urmă, încântat: — Maurice Tchevalire!

Alt șofer ieri seara mi-a spus: « Dumneata ești francez? Da? Aveți în Franța un mare avocat... — Avem mai mulți, îi răspund eu. — Da, dar unul mai ales! — Despre cine vorbești? Henry Robert?... — Nu, nu... Laïboraille... Da, da... El e Laïboraille... Răscolesc zadarnic prin amintirile mele. — N'am auzit niciodată vorbindu-se de el. — Ba da, îmi zice, nu e vorba decât de el în filmul lui Paul Muni, Viața lui Emile Zola. — A, Labori. Fernand Labori... A murit! — Adevărat? Imi pare rău... Dar spune-mi, rogu-te, de ce l-ați osândit pe omul ăsta? — Care om? Zola? A, e o istorie veche! ».

Când s'a descoperit puterea cinematografului el a dat naștere la două mișcări: una de idei și de oameni, iar alta de capitaluri și de întreprinderi. Lăsăm de o parte toată discuția și toate publicațiile câte căutau să lămurească locul nouei arte între celelalte și caracteristicele ei, lupta în jurul filmului mut și vorbitor, programul de lucru, congresele și literatura de propagandă a Institutului Internațional dela Roma al Filmului Educativ. Ne mărginim la fapte. S'a ivit un nou artist, care e altul decât artistul de teatru și lucrând cu alte însușiri, după alte îndrumări, pentru alte efecte. Studiourile din țările de însemnată producție cinematografică sunt mai mărețe ca dimensiuni și ca posibilități tehnice decât cele mai vestite scene. Afișul ilustrat a luat un neașteptat avânt. Publicitatea trăiește cele mai frumoase zile. Sunt țări care fac din cinematograf un program de guvernământ și de regim. Lenin scria în 1920: « Cinematograful însemnează în mâinile puterii sovietice, o putere nemăsurată și neprețuită, pentrucă are mijloace fără pereche de acțiune ideologică asupra mulțimilor ». De aceea, de unde Rusia țaristă avea 1.045 de cinematografe, cu

www.dacoromanica.ro

364.000 de locuri, Rusia Sovietică ajunsese, în 1936, la 26.160 de săli cu 4.862.000 de locuri. Filmul a intrat în şcoli ca mijloc de învăţământ. Miliarde s'au adunat prin societăţi pe acţiuni sau din subvenţii de Stat, ca să se pună la îndemâna nouei industrii. Sute de mii, milioane de oameni trăiesc de pe urma ei. Fiscul are în toate ţările din industria şi comerţul filmului un venit sigur şi în creştere. Există astăzi o bursă a filmului cum există o bursă a grâului sau a petrolului.

In România cinematograful a găsit aceeaşi bună primire şi s'a desvoltat până la formele destul de puternice de astăzi. 383 de săli pot primi în acelaşi timp 130.702 privitori. 227 din aceste săli sunt la oraşe şi 156 la sate. Incasările brute ale cinematografelor din România au fost în anul bugetar 1935-36 de 401.923.370 lei, în anul 1936-37 de 329.026.720 lei, iar în 1937-38 de 300.049.000. Pentru acelaşi răstimp, încasările Ministerului de Finanţe, din impozitul de 25% din valoarea biletului au fost de 80.384.674, de 65.805.344 şi de 60.009.980 lei.

In ce priveşte filmul suntem tributari aproape în întregime ai străinătăţii, dacă lăsăm la o parte filmele culturale şi jurnalele datorite Oficiului Naţional Cinematografic. In 1936 au fost aduse 725 de filme în lungime de 899.113 metri, din care numai Statele Unite ne-au trimes 434 filme de 496.648 metri, după care urmează numaidecât Germania cu 117 filme şi 184.590 metri şi, mai departe, Franţa cu 79 filme şi 130.593 metri. In anul următor, 1937 această stare era: 870 de filme de 886.728 metri lungime, din care americane 492 filme, cu 478.012 metri, germane 117 filme, cu 150.799 metri şi franceze 129, cu 135.391 metri. In 1938 au venit 755 filme cu o lungime de 877.343 metri, din care Americanii stăteau mereu în frunte cu 440 de filme şi 476.910 metri, Germanii luau mereu locul al doilea cu 107 filme şi 171.063 metri, iar Francezii îi urmau cu 113 filme, dar de mai scurt metraj, 136.026 metri. Filme de altă naţionalitate, care se arată în cinematografele noastre, sunt mai cu seamă engleze, ruseşti, italieneşti. Lucru

www.dacoromanica.ro

nou și îmbucurător este că filmul românesc a început să facă parte din programul zilnic al sălilor de spectacol. Ceea ce înainte vreme era numai întâmplător și cu un caracter de experiență, care cerea îngăduință publicului, acum alcătuește o producție regulată și stă alături de filmele celor mai însemnate studiouri străine. Prin convenții încheiate cu marile case de filme, jurnalul românesc, introdus în jurnalul lor, are astăzi o circulație internațională.

Unul dintre cele dintâi filme românești este de numai decât după războiu, luat în timpul călătoriei Principelui Moștenitor în jurul pământului. El a fost făcut de T. Posmantir, care are merite deosebite, atât ca regisor cât și ca înființător și conducător de laboratoare cinematografice, din epoca eroică a filmului românesc. Dintre așezămintele culturale care au înțeles însemnătatea nouei arte și s'au organizat ca s'o întrebuințeze în folosul celor mulți, Fundația Principele Carol a fost cea dintâi care și-a înjghebat un mic laborator și o secție de filme pentru cinematografele căminelor ei culturale dela sate. Sălile acelea de subsol, tainice ca niște încăperi de alhimist, cu discuri și mese electrice, din care scăpărau în întuneric flăcări albastre, cu spălătoare și uscătoare de pelicule, în jurul cărora se osteneau întâii noștri cineaști, în același timp operatori, șefi de ateliere, lucrători și tăietori de filme, trebue să aibă un capitol aparte în istoria cinematografiei românești. Toți cari ne-am găsit amestecați în forfota lor încrezătoare le păstrăm o amintire mișcată. După acest laborator miniatură au urmat atelierele cu instalații mult mai puternice, comerciale sau de Stat. Alături de capitalul românesc cerut de comerțul filmului, se ivea capitalul cerut de crearea sau prelucrarea lui. Din atelierele primitive pentru facerea de titluri românești filmelor importate, se desvoltau ateliere propriu zise, cum e Ciro Film, cu instalații moderne de developat. Cinematograful românesc începea să fie o valoare economică organizată.

Statul, fără să se poată hotărî dela început să-și facă o politică proprie a filmului, a avut față de cinematograf

www.dacoromanica.ro

o purtare binevoitoare. Indemnurile lui au fost nu numai fiscale, dar şi culturale. Intâia instituţie, care, după ce s'a înfiinţat o Direcţie a Culturii Poporului, curând dela încheierea păcii, şi-a dat seama de locul cuvenit cinematografului în educaţia şcolară şi populară, a fost Casa Şcoalelor. Ea a avut întâiul depozit de aparate de proiecţie şi de filme, din care a înzestrat numeroase şcoli de pe tot cuprinsul ţării. Ani de zile Casa Şcoalelor a pregătit astfel satele, unde nimeni nu pătrunsese înainte, pentru priceperea pe care a găsit-o mai târziu strălucita caravană cinematografică a Oficiului Naţional de Turism şi astăzi a Ministerului Propagandei, cea mai izbutită formă de cinematograf ambulant din România, după ce începutul îl făcuse şi calea o arătase Direcţia Educaţiei Poporului din Ministerul Muncii, încă din 1930.

Intâiul serviciu înfiinţat de Stat ca să reglementeze circulaţia filmului în România, a fost Comisia de cenzură. Ea avea îndatorirea să dea un fel de « bun de reprezentare» oricărui film menit unui spectacol public, judecând după două criterii: moralitatea şi ordinea publică. S'a pus astfel oarecare stavilă filmului poliţist şi senzaţional, care putea să ducă până la o şcoală a crimei şi la scoaterea din făgaş a tineretului, filmului de prea mare erotism sau filmului care putea să fie un îndemn la turburări sociale. Comisia şi-a exercitat totdeauna puterile cu destulă discreţie. Au fost, de aceea, mai multe proteste că s'a dat drumul unor anumite filme, decât că s'au oprit altele. La un total de aproape 900 de filme care au fost supuse judecăţii ei într'un an, Comisia n'a oprit decât 20 în mijlociu. Pe de o parte însă, chiar existenţa ei şi a criteriilor de lucru, cunoscute de reprezentanţii caselor de filme, îi făcea să fie băgători de seamă şi să nu aducă decât filme cenzurabile ca să nu sufere pagube, iar pe de altă parte o activitate, rămasă ascunsă marelui public, de tăieturi de episoade deochiate sau de îndreptare a limbii explicaţiilor, schimba în opere reprezentabile pelicule care altminteri ar fi trebuit întoarse cum veniseră, peste graniţă. Ceea ce este mai însemnat este

www.dacoromanica.ro

că în jurul Comisiei de Cenzură, trecută rând pe rând dela Ministerul de Interne la Ministerul Cultelor şi Artelor şi dela Direcţia Educaţiei Poporului la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, s'a cristalizat un început de politică a filmului românesc. Din taxe puse pe filmele intrate la cenzură sau pe biletul de intrare în sălile de spectacol s'au putut strânge un Fond Naţional al Cinematografului şi alte mijloace băneşti, care să ducă la înfiinţarea unei Direcţii a Cinematografului cu un program tot mai îndrăzneţ de investiţii. Intâiul preşedinte al Oficiului Naţional de Turism, d-l Sergiu Dimitriu, este începătorul acestei epoci. Domnia sa a schimbat Fondul Naţional al Cinematografului, dintr'o putinţă într'o faptă. Din acel Fond s'a ridicat Palatul, în care e adăpostit Ministerul Propagandei şi mai ales sălile întâiului studio românesc, cu o aparatură care ne face cinste, în valoare de vreo 50 de milioane de lei, s'au cumpărat aparatele şi camionetele de înregistrare, s'a adus din Germania monumentala ambulanţă cinematografică, pentru reprezentaţii populare în toată ţara, şi s'a creat jurnalul cinematografic al României.

Direcţia Cinematografului, care a intrat dela 10 Octomvrie 1936 în Oficiul Naţional de Turism, înfiinţat el însuşi la 29 Februarie acelaş an printr'o lege specială, a putut să adune numai în ultimii doi ani şi jumătate 78.493.931 de lei, şi anume, dela 1 Octomvrie până la 31 Martie 1937, 14.040.890 lei, din care 7.764.749 lei din taxa de 1 leu de fiecare bilet, 1.434.177 lei din taxa de 2,40 lei calculată la metrul de film intrat la cenzură, şi 4.725.594 din taxa de 10 lei, calculată deopotrivă pe metru, de fiecare film intrat (au fost şi 116.370 lei venituri întâmplătoare); pe anul bugetar 1937—38, 36.865.425 lei, din care 15.890.280 lei taxa de 1 leu, 2.821.292 taxa de 2,40 lei şi 7.238.502 lei taxa de 10 lei (au fost şi 10.915.351 lei din plăţi amânate); pe anul bugetar 1938-39, 27.587.616, din care 15.972.850 lei din taxa de 1 leu, 2.678.431 din taxa de 2,40 lei, 7.745.785 lei din taxa de 10 lei (au fost şi venituri întâmplătoare 1.190.050 lei).

www.dacoromanica.ro

De aici se vede că filmul şi sala de spectacol însăşi, prin contribuţia lor sunt chemate să facă repede cu putinţă o politică mai activă a filmului românesc. Un impozit care aduce un venit sigur de 30.000.000 lei pe an, ceea ce face 300 de milioane în zece ani, adică un împrumut de acest volum, a cărui anuitate ar fi asigurată, înseamnă intrarea noastră între ţările de producţie cinematografică.

Până acum trebue să ne mulţumim cu filmul jurnal şi cu filmul cultural, lucrate regulat de Oficiul Naţional al Cinematografului, alături de filmele artistice, ştiinţifice sau documentare, lucrate când şi când de iniţiative personale, de asociaţii, de întreprinderi industriale şi comerciale, sau de alte servicii de Stat. Adevărate modele de gen a creat Institutul Social Român în seria de filme ale satului românesc, pentru ilustrarea metodei de cercetare a şcolii sociologice dela Bucureşti, înfiinţată de profesorul D. Gusti. A fost pentru întâia oară când nu în expediţii de surprindere, ci în campanii organizate luni şi ani şi în toate anotimpurile, ţăranul a stat înţelegător şi înţeles înaintea aparatului, în viaţa lui de toate zilele şi în viaţa de datini şi de manifestări, ca să dea la urmă înfăţişarea de încredere a acestei ramuri de căpetenie a neamului nostru. Filmele au trecut hotarul şi au fost preţuite de mari corporaţii ştiinţifice ca şi de juriul de premiere al Expoziţiei Internaţionale dela Paris, din 1937, care le-a dat una din cele mai însemnate distincţii.

Filmele documentare ale Oficiului Naţional Cinematografic au apărut cele mai multe în patru versiuni: română, franceză, engleză şi germană, ca să poată folosi atât în ţară cât şi în străinătate. Ele au o lungime între 882 metri, cât a fost Generaţia de mâine, şi 335, Petrolul românesc. Unele zugrăvesc Ţara Moţilor, Bucovina, ţară de mânăstiri, Transilvania, altele colţuri din România şi Bucureşti. Cei 632 de metri făcuţi în 1939, ai Ţării Moţilor au luat premiul Adunării cinematografice internaţionale bianuale dela Veneţia. Colţuri din România de 427 metri au fost premiate de aceeaşi Expoziţie

www.dacoromanica.ro

Internațională dela 1937 dela Paris. Jurnalul sonor O.N.C. a avut această desvoltare: în 1937, 14 bucăți de 4.448 metri, în 1938, 22 bucăți de 6.460 metri și în 1939, 22 bucăți de 6.321 metri. Calitatea lor, de subiect și de fotografie, le-a ajutat să pătrundă, cum am amintit, în circulația internațională, prin învoieli de înglobare în jurnalul propriu, cu următoarele case europene și transoceanice: Pathé Jurnal, France actualités, Eclair Journal, Metro Goldwin, Mayer din Paris, Pathé News, Paramount, Fox Movietone, Hearst Metrotone din Statele Unite, Ufa din Berlin și Aktualita din Praga.

Toată această producție, deși la întâii pași, dă încredere într'o desvoltare viitoare călăuzită cu pricepere. Dacă ne gândim că pentru importul filmelor ies din țară anual, în devize, 80 de milioane lei și că de pe urma acestei intrări de material cinematografic Statul încasează aproape 500 de milioane, puse alături de toate valorile economice amintite mai sus, ne dăm seama că această ramură de industrie și comerț reprezintă de astăzi în România un capital care trece cu mult peste un miliard. Ori de câte greutăți se va mai lovi încă, acest capital tânăr va ști să rodească.

In cei din urmă zece ani România a fost înzestrată cu un nou mijloc de răspândire a culturii. El n'are nevoie de săli de clasă, de conferințe, de concerte sau de teatru, risipite pe tot întinsul țării, ca să adune în fiecare zi sutele lui de mii de ascultători. Cine iese din Brașov în Țara Bârsei vede ridicându-se pe lângă Bod niște stâlpi de împletitură de fier, legați de pământ cu otgoane de oțel, parcă anume ca să nu se deșire peste înălțimea lor, și așa amețitoare, de 250 de metri! La fel pentru drumețul care iese din București pe la Băneasa, cu stâlpii de 96 de metri, sau la marginea Chișinăului, cu stâlpi de 100 de metri. Sunt stâlpii de antenă ai posturilor românești de emisiune radiofonică. Vești de tot felul, ordine administrative, conferințe de literatură, de artă și de știință, spectacole de operă sau de teatru,

www.dacoromanica.ro

muzică de tarafuri sau de orhestră pleacă pe undele văzduhului în mii de ore de emisiune pe an, în cele mai depărtate colţuri ale ţării şi ale continentelor. E destul ca într'o aşezare omenească, locuinţă de oraş, casă de adăpost îngropată în zăpezi pe un vârf de munte, vapor pe mare sau expediţie în deşert sau la pol, fără nicio legătură cu lumea, să se găsească o galenă sau orice aparat de recepţie, pentru ca minunea să se întâmple şi glasuri de cântăreţi şi de vorbitori să se apropie într'o prezenţă vie şi uluitoare. Văzduhul nu mai e populat numai de vânturi şi de fulgere. O scânteie se aprinde în nişte puternice instalaţii electrice şi tot pământul se înfăşoară în sunete, ca un cocon galben de mătase în jurubiţa lui de fire. Radiofonia n'a creat o nouă formă de cultură, ci este forma pe care cultura modernă a găsit-o, ca să ajungă la îndemâna tuturor.

In cele mai multe ţări, atât pentrucă folosirea aerului este un drept regalian al Statului, cât şi pentrucă posturile de radio sunt în acelaşi timp cele mai ascultate instrumente de propagandă, radiofonia a luat un caracter de monopol. O industrie şi o legislaţie întreagă, băştinaşe şi internaţională, s'au născut în jurul ei. Politica lungimilor de undă cere tot atâtea conferinţe şi tot atâta diplomaţie cât orice mare problemă teritorială sau economică a lumii. Dela apariţia radiofoniei, în aceeaşi măsură cu a aviaţiei, luptele, care se dădeau înainte numai pe uscat şi pe apă, s'au mutat în aer, lupte de tribună şi lupte de curent electric. Posturile mai slabe sunt înecate, cu voinţă, de posturile mai puternice, atunci când ţările unora şi altora se află în stare de războiu. O ploaie de şuerături şi de trăsnete se abate peste ascultători, cari trebue să se lipsească şi să-şi caute în altă parte, în vre-o ţară vecină, scutită sau înzestrată cu mijloace mai tari de apărare, informaţia pe care o doreşte. Cenzura aerului există deopotrivă şi ia aceste înfăţişări de desfiinţare prin sgomot. Aerul e controlat şi despuiat de încărcătura lui de sunete, atunci când ele nu sunt pe plac, celui care şi acolo are puterea cea mai mare.

www.dacoromanica.ro

Astfel se lămureşte mai bine cuprinsul întâiului articol al legii române pentru organizarea şi funcţionarea radiodifuziunii: « difuziunea de orice fel, prin mijlocirea undelor electrice, a graiului, muzicii şi imaginilor şi distribuirea lor prin fir sau fără fir, constitue un serviciu public monopolizat al Statului, cu scop cultural, educativ, informativ şi distractiv. Acest serviciu public depinde de Ministerul de Interne (în Aprilie 1936, data promulgării legii; astăzi de Ministerul Propagandei). El va fi organizat în conformitate cu dispoziţiile de mai jos şi va fi încredinţat pentru întreg teritoriul ţării unei singure societăţi anonime comerciale intitulată: Societatea Română de Radiodifuziune». Societatea s'a înfiinţat încă din 22 Decemvrie 1927, cu un capital de 50 milioane lei, din care 30 subscrise de Stat şi 20 subscrise şi vărsate în întregime de particulari, mai cu seamă bănci. Pornită cu un buget, în 1928, de 5.000.000, a ajuns în 1939 la un buget de 294.500.000 lei. Investiţiile societăţii, care erau la 31 Decemvrie 1928 în valoare de 11.378.544 lei, s'au urcat la 30 Octomvrie 1939, la 406.000.000 lei. Numărul abonaţilor care era în 1927 de 7.871, s'a ridicat în 1939 la 315.832. In 1928 s'au încasat dela aceşti abonaţi 2.005.781 lei, în 1937, lei 125.930.556, iar în 1938, 160.129.103.

Radiofonia românească trebue să răspundă la o întreită sarcină, ceea ce însemnează o organizaţie corespunzătoare, pe care ea şi-a dat-o în scurt timp şi eroic:

1. Instalaţie tehnică. E destul să se amintească de începuturile radiofoniei la noi, de după Congresul radiofoniştilor români, dela 13 Iunie 1926 şi de acea improvizaţie, aproape spirituală, de aparat emiţător, legat cu antena Institutului Electrotehnic Universitar, din Bucureşti, ca să se vadă numaidecât drumul străbătut până astăzi. Aceasta în ce priveşte postul de emisiune în sine, cu toată aparatura cerută de aşezarea şi de menţinerea în bună stare de funcţionare. Postul este, din acest punct de vedere, o problemă de mijloace materiale, pentrucă aparatele se cumpără din străinătate şi instalarea lor se

www.dacoromanica.ro

face de firma care le-a furnizat. E cazul întâiului nostru post de emisiune dela Băneasa, cumpărat dela Societatea Marconi's Wireles Telegraph Comp. şi montat de doi ingineri englezi din serviciul ei. Altfel stau lucrurile cu personalul specialist şi ajutător, care trebue să fie al nostru şi pregătit de noi. Dela activitatea de propagandă şi organizaţie practică a profesorului universitar şi directorului de Institut Electrotehnic din Bucureşti, un fel de Nestor al radiofoniei româneşti, domnul Dragomir Hurmuzescu, înconjurat de elevii săi, printre cari trebue amintit, poate în întâiul rând, d-l ing. E. Petraşcu, directorul tehnic al Societăţii de Radiodifuziune, până la corpul de tehnicieni şi de lucrători specializaţi de astăzi, pregătiţi abia în 10 ani, datorită existenţei posturilor româneşti de emisiune, cu valul de interes trezit în şcolile politehnice şi între cercurile de radio-amatori, este o desvoltare încă mai îmbucurătoare decât cealaltă. Radiofonia românească e reprezentată de patru posturi: *a*) Radio-România, cu putere de 150 kW., lungime de undă 1875 metri, modulaţie serie, oscilator Franklin, antenă în T, de 250 metri înălţime, pe sfert de lungime de undă; *b*) Radio-Bucureşti, cu putere 12 kW., lungime de undă 364,5 metri, modulaţie Heising, oscilator independent, antenă simplă de 96 metri înălţime, pe sfert de lungime de undă; *c*) Radio-Basarabia, cu putere de 20 kW., lungime de undă 212,6 metri, modulaţie serie, oscilator Franklin, antenă în T, de 100 metri înălţime, pe sfert de lungime de undă; *d*) Radio-Experimental, cu putere de 300 W., lungime de undă 32,48 metri, modulaţie clasa B (ultimul etaj), antenă Zeppelin. Materialul acestui post a fost întrebuinţat la montarea postului de unde scurte definitiv. Aşezarea şi mersul posturilor de emisiune mai noui şi în deosebi Basarabia, au fost în întregime pe seama şi spre cinstea inginerilor şi corpului nostru tehnic radiofonic. In acest înţeles, Societatea Română de Radiodifuziune şi-a creat treptat cadrele proprii de specialişti şi poate arăta, atât în ţară, prin instalaţii şi funcţionare fără greş, precum

www.dacoromanica.ro

și în străinătate, la Congrese internaționale sau în legături obișnuite cu formații asemănătoare, prin rezultate practice și experimentale, pilda unei îndemânări tehnice și a unei științe de organizare, care dă încredere.

2. Programe. In centrul preocupărilor de fiecare zi ale oricărui post de emisiune stă materialul care urmează să fie încredințat undelor aeriene, ca să ajungă la cunoștința a cât mai mulți ascultători. Numai un bun program răspunde întreitei cerințe: culturală, care face din postul de emisiune un așezământ spiritual temeinic, în rând cu școala, biserica, biblioteca, teatrul, orhestra și academiile de muzică, marile asociații; comercială, care duce la înmulțirea numărului abonaților și, prin urmare, în același timp cu mărirea razei de înrâurire, la punerea la adăpost din punct de vedere financiar a întreprinderii și la perspectiva unei creșteri și îmbunătățiri de putință; politică, prin care țara poate să câștige prețuirea străinătății și să-și spună cuvântul unei propagande luminate, în toate împrejurările când el poate fi hotărîtor și nu poate pătrunde pe altă cale, neîmpiedecată de nicio cenzură, afară de aceea de stări excepționale, a turburărilor atmosferice voite, între milioane de oameni și până în cele mai depărtate colțuri de lume. Societatea Română de Radiodifuziune a înțeles însemnătatea programului din întâiele zile și luarea ei aminte față de el, de atunci până astăzi, dovedită prin încredințarea alcătuirii lui unui comitet de cunoscători, atât pentru partea vorbită cât și pentru aceea cântată, precum și prin procentul din bugetul general menit aducerii la îndeplinire, și care a mers până la 51,18 și este în mijlociu 25—26, a dus treptat la o configurație proprie a programului românesc, deosebit între celelalte. El oglindește trebuințele noastre materiale și sufletești, și mai ales felul de înțelegere și gustul poporului român. A ajuns, adică, la niște cadre și la un stil care sunt numai ale lui. Fiecare număr și execuție pot fi criticabile și îmbunătățite, dar, cel puțin deocamdată, nu întregul. O Universitate-Radio, așa cum o avem noi cu conferințe distribuite

www.dacoromanica.ro

pe ramuri de ştiinţă, asupra tuturor zilelor săptămânii, şi o istorie a muzicii, româneşti şi clasice, grupată ciclic, nu se întâlnesc la alt post. Iată, pentru încredinţare de adâncimea şi bogăţia de preocupări ale programului românesc de radio, înfăţişarea lui dintr'o zi oarecare (Luni 22 Ianuarie 1940): 12,00 ora; Cota Dunării şi a barei Sulina; Sfaturi gospodăreşti şi igienice. 12,10: Muzică variată uşoară: Paso doble de Steurs; Paso doble de Nuovo; Cântec mexican de Elisondo; Melodie braziliană, Rumba cubană, Maria Mari, de di Capua, Melodie de Wayne, Canzonetta de Millöcker, Clopote de vis de Krome, Două cântece din Ţara surâsului de Lehar, Potpouri din Filme. 13,02: Radiofonice, Sport, Diverse. 13,10: Polca de Mersiowski, Melodii de Rick şi Schmidtseder, Vals de Grock şi Nola fox de Arndt, Când primii trandafiri înfloresc de Klenner şi Bonita, tango de Ortuso, Potpouri din Stelele strălucesc de Leux. 13,40: Muzică populară turcească de Bairam: Gazel de Telat şi Osman Aga, Cara sazâ şi Aman nalbânti Arabân Beyn havasî, Kîgîdan gel. 14,00: Radio-jurnal. 14,20: Massenet, Preludiu actul I, Werther; Arie din Werther, Thaïs, Herodiade, Scena dela Saint Sulpice din Manon. 15,00: Spectacole, Ştiri artistice şi culturale, Publicaţii. 19.00: Ora, Mersul vremii. 19,02: Cronica literară. 19,15: I. Prime audiţii (voce): Cântec indian de Rimsky-Korsakov, Indrăgostitul de Buzzi-Peccia, Cântec de leagăn de Gretchaninoff, Sărutul de Arditti, Câte flori pe deal înflor şi Mulţumesc Măicuţei mele de Brediceanu. II. Concert Nr. 3 în Mi bemol major de Mozart. 19,50: Radio-jurnal în limba maghiară. 20: Apărarea pasivă a populaţiei în caz de războiu, conferinţă de d-l Hurmuzescu. 20,15: Muzică de Bach-Scarlatti. 20,45: Radio-jurnal (I). 21,00: Orhestra Radio: Radio: Cockney de Ketelbey, Fantezie din opera Rustan şi Ludmila de Glinka, Trei dansuri de Mraczek, Melodii sârbeşti de Hans Gall, Dans ţărănesc de C. Dimitrescu, Potpouri din operetele lui Helmesberger de Ischold. 22,10: Radio-jurnal (II), Sport. 22,30: Muzică de cameră: Trio de Ceaicovsky.

www.dacoromanica.ro

23,15: Muzică variată, uşoară: Serenadă de Steiner, Ora visului şi fără să te gândeşti de Huard, Melodie din Contesa Maritza de Kalmann şi Ţareviciul de Lehar, Două valsuri de Freundorfer, Melodii de Lombardo, Dansul veveriţei de Schmidt. 23,45: Jurnalul pentru străinătate în limbile: franceză, germană, engleză şi italiană.

3. Finanţe. Toate bunele gânduri ale radiofoniei româneşti, atât ca instalaţie tehnică precum şi ca programe, ar rămâne numai jumătăţi de faptă sau dorinţe, fără o temeinică organizare economică, în stare să aducă mijloacele băneşti pentru investiţii şi întreţinere. Societatea de Radiodifuziune s'a bucurat de Consilii de administraţie, care au ştiut să fie rând pe rând chibzuite şi îndrăzneţe, pentru ca să nu primejduiască, prin planuri prea avântate gospodăria încredinţată lor, dar nici să n'o împiedice să se desvolte printr'o prea mare înfrânare. Bugetele generale de venituri şi cheltueli dela înfiinţare, din anul 1928, până în 1939, au însemnat în 12 exerciţii financiare, aproape un miliard de lei (996.902.000), pe când veniturile, în covârşitoare parte din taxe de abonamente, pentru acelaşi răstimp, fără anul 1939, au adus 659.377.416 lei. Dacă se mai ţine seama că societatea a putut să facă în aceeaşi perioadă, investiţii, mai ales în aparate şi în clădiri, de peste 400 de milioane, se vede şi mai limpede ce sarcină şi-au luat asupra lor diferitele consilii de administraţie şi cât de fericit au ştiut ele s'o împlinească. Firește că unele au fost mai pricepute şi silite să facă împrumuturi, iar altele, să le plătească, cele din ultimul timp mai ales, ajutate şi de o direcţie generală, autoritară şi elastică totodată, dar fapta lor stă sub toţi ochii şi înseamnă un câştig pentru viaţa economică şi viaţa sufletească a ţării şi a neamului românesc. Numai în perioada Aprilie 1937—Octomvrie 1939, s'au plătit datorii de 127.000.000 lei. In 1937, în schimb, cifra datoriilor fusese cea mai ridicată, 205.689.000 lei. Organizarea de urmărire a plăţii abonamentelor şi de propagandă pentru creşterea numărului

www.dacoromanica.ro

abonaților dă tot mai bune rezultate și este cea mai sigură chezășie a realizării bugetului de venituri al societății. Dacă 300.000 de abonați aduc astăzi 160.000.000, o jumătate de milion de abonați ar însemna dintr'odată aproape dublarea încasărilor și înviorarea tuturor serviciilor radiodifuziunii, începând cu Serviciul tehnic și cu Serviciul programelor. Casa Radiofoniei, care n'are astăzi decât terenul, de 15 mii metri pătrați, în valoare de 38 de milioane, de lângă Arcul de Triumf din București, ar avea nevoie de un sfert de miliard, ca să fie la înălțimea cerințelor. Postul de emisiune București, obosit de zece ani de funcționare fără nicio cruțare, ar trebui înlocuit cu altul mai puternic de 100 kW. și care ar cere el singur 120 de milioane. Ajunge un spor masiv al abonaților, vrednic de urmărit și pentru împărtășirea a cât mai mulți din binefacerile radiofoniei, pentru ca toate aceste năzuințe, amânate pentru timpuri mai prielnice, să se împlinească peste noapte. Să nu se uite că procurarea celor 300 de mii de aparate, cu toate lămpile și piesele de schimb, trebue să fi însemnat pentru public și pentru piață o sumă de vreun miliard și jumătate, precum alt miliard ar însemna sporirea cu încă 200 de mii a numărului abonaților de astăzi. Din impozitul pus asupra acestui comerț, Statul, care împreună cu Municipiile și comunele dă tot sprijinul radiofoniei, a hotărît să dea o parte societății, pentru investiții.

Când se aude din cutia de radio, care și-a aprins luminile: «Atenție! Aici Radio-București», se face liniște în casă și în sală. George Enescu poate să înceapă să-și miște pe vioară dumnezeescul arcuș; Nicolae Iorga să-și rostească însuflețitele cuvinte; Constantin Brâncoveanu al lui Drăgoi să ne înfioare cu nenumăratele Aleluia. Uneori se aude cuvântul înalt al Regelui. Ecourile unei leturghii la Patriarhie sau fierberea unei adunări de 100 de mii de oameni pe vreo câmpie a Libertății dela Blaj sau din altă parte își revarsă valurile peste noi, care stăm în scaun și ascultăm. Depărtările nu mai au nicio însemnătate și nici neputința aflării în atâtea locuri, unde

www.dacoromanica.ro

nu pătrund decât câțiva, și aproape în același timp. Radiofonia românească a făcut această legătură de interes și de iubire între oameni, marele vehicul care trece prin văzduh cu iuțeala luminii, ca să pună în circulație atâtea bunuri scumpe, ascunse mai înainte sau la îndemâna numai a prea puțini. Strânsă într'o puternică armătură economică, ea se înșiră astăzi, cu drepturi egale, între marile așezăminte de cultură ale țării.

www.dacoromanica.ro

SUFLETUL DELA GRANIȚE

Astăzi, când granițele nu mai sunt făcute din văi liniștite de râuri, din creste de piatră singuratice sau din întinderi însemnate cu stâlpi de ciment, ci din oameni vii, mii și sute de mii, cari stau de pază cu mâna pe armă, către toate zările, cuvântul însuși de țară capătă parcă un nou înțeles. Pământul strămoșesc nu mai e o brazdă împărțită, ca de un părinte pe care nu-l mai cunoaștem, între toți fiii lui, ci învelișul unui singur suflet. El se ridică deodată, cu viața lui milenară chemată de prin cotloane de istorie, ca să-și apere și să-și păstreze ființa. Era în noi și nu-l vedeam și iată-l că ne cutremură, înșirat la marginea țării, de unde pot să vie primejdiile.

Poporul românesc a trebuit să-și dărâme întâi tot felul de granițe dinăuntru până să ajungă la cele de afară. Pe la 1837 Grigore Alexandrescu, scriitorul care începe poezia de gândire în literatura noastră, ca un vrednic premergător al lui Eminescu, se găsea la Focșani, trimis de șeful lui militar nemulțumit de felul cum scrisese o hârtie oficială, «ca să studieze», după cuvintele lui Ion Ghica, «știința caligrafică, dându-i importanta misiune de a întreba de pașaport pe toți câți voiau să treacă șanțul care despărțea partea orașului moldovenesc de cea muntenească și ca să taie la răboj oile care veneau dintr'un mal în celălalt al Milcovului».

www.dacoromanica.ro

Incepuse să se poată vorbi în glumă de o graniță, care tăiase în două, timp de secole, trupul românesc. Micșorată în felul acesta, ea mai era în stare să se menție încă douăzeci și mai bine de ani. Grigore Alexandrescu ne-a păstrat-o în versurile din Scrisoarea către Câmpineanu, în care-i arăta, prietenului și ocrotitorului, pe ce locuri și în ce chip își petrece zilele:

Spre apus curge o apă, între două țări hotar:
Frați a căror neunire a avut sfârșit amar.
Pe o margine e Zimbrul, iar pe alta un Vultur,
Care nici nu mai visează de al Tibrului murmur.

Anul acesta literatura română sărbătorește un secol de când Grigore Alexandrescu a tipărit în «Dacia literară» vestita lui meditație: Anul 1840. Răsună până la noi, ca un cuvânt de întărire al trecutului, încrederea care cântă din strofele neuitate și se potrivește oricăror vremuri de cumpănă:

Să stăpânim durerea care pe om supune,
Să așteptăm în pace al soartei ajutor;
Căci cine știe oare și cine îmi va spune
Ce o s'aducă ziua și anul viitor?

Mâine, poimâine, poate, soarele fericirii
Se va arăta vesel pe orizon senin:
Binele ades vine pe urmele mâhnirii
Și o zâmbire dulce dup' un amar suspin.

Pentru neamul lui, acel soare al fericirii, pe care îl proorocea, a răsărit; pentru el, nu. Mi-aduc aminte că profesorul meu de gimnastică, Moceanu, ne povestea, între prăjinile, fusurile și trapezele sălii vechi de gimnastică dela Sfântu Sava, pe la începutul acestui secol, că văzuse prin Pasajul Român niște draci de copii — el zicea, ca noi, cari nu mai respectam pe bătrâni și ceea ce însemnaseră ei în tinerețele lor — trăgând de pulpanele

www.dacoromanica.ro

redingotei pe un trecător cu pletele albe și ochii rătăciți. Era Grigore Alexandrescu, trăit dela 1860 până la 1885 în întunericul minții. Eminescu scrisese despre el în Epigonii:

Și ca Byron treaz de vântul cel sălbatic al durerii
Palid stinge — Alexandrescu sfânta candel' a sperării,
Descifrând eternitatea din ruina unui an.

Eminescu era, în anul când s'a isprăvit Grigore Alexandrescu, în aceeași stare ca și el și, după ce zugrăvise această făptură de ctitor în cuprinsul literaturii române, nu i-a putut vorbi niciodată. Nouă celor de astăzi nici nu ni se pare că ar fi putut să trăiască în același timp, atât de mult unul trebuia să vie după celălalt.

După ce hotarele cele mici dintre țările surori căzuseră și până și semnul lor de rană se șterse, a început munca în altă parte. Rămăseseră, până să ajungem la marginile pământului românesc, cele dintre Transilvania și Țară. Un poet român care trăia pe la 1903—1904 la Budapesta ne-a trimis de-acolo volumașul lui de poezii, pe hârtia aceea moale și scămoșată, ca și cum ar fi suferit și ea de durerea versurilor pe care le aducea. Venind de unde veneau, ele arătau că timpurile se împliniseră. Când granițele pot să fie puse astfel de poeți, în gura tuturor, înseamnă că au și început să se miște. Ceea ce făcuse Grigore Alexandrescu, în 1835, cu Milcovul, făcea, în 1905, cu Carpații, Octavian Goga. V'aduceți aminte de cele din urmă strofe din « Oltul », pe care noi îl știam pe dinafară:

Slăvite fărmituri a vremii,
De mult v'am îngropat văleatul . . .
Neputincios pari și tu astăzi —
Te-a 'ncins cu lanțuri împăratul.
Ca unda ta strivită, gemem
Și noi, tovarășii tăi buni,
Dar de ne-om prăpădi cu toții
Tu, Oltule, să ne răsbuni!

www.dacoromanica.ro

Să verși păgân potop de apă
Pe șesul holdelor de aur;
Să piară glia care poartă
Instrăinatul nost' tezaur;
Țărâna trupurilor noastre
S'o scurmi de unde ne 'ngropară
Și să-ți aduni apele toate —
Să ne mutăm în altă țară.

Era ca un glas bisericesc, din Scriptură și din Pravili, care se auzea și pătrundea cu atât mai ușor, pentrucă nu părea de om, ci de vremuri. Isprava dintâi era mai firească și putea să fie buciumată de un scriitor cu studii clasice, care lua pe Anacreon de unde-l lăsa, spunându-l pe de rost, Iancu Văcărescu și, alături de Lamartine și Byron, vorbea ca Boileau și La Fontaine. Isprava cealaltă, care li se arăta tuturor ca un lucru de necrezut, trebuia să se îmbrace în odăjdii ca să fie ascultată. Dărâmarea granițelor părea că e voită de Dumnezeu. In «Latinitatea strigă din tranșee» din 1915, Goga spunea, mai departe și cu același glas de uși împărătești de altar:

Să nu uitați a veacurilor carte,
Veniți, veniți!... Căci adevăr zic vouă!
Ori vă mutați hotarul mai departe,
Ori veți muri cu trupul frânt în două.

Căderea aceasta de granițe dinăuntrul țării, dintre Muntenia și Moldova, la început, dinspre Dobrogea, mai pe urmă, și dinspre Basarabia și Bucovina și dinspre Transilvania și Banat, la sfârșit, era ca o cădere de schele, îndărătul cărora se lucrase sute de ani de neamul întreg, la zidirea unei locuințe vrednice, și prin lărgime și prin frumusețe, de ceea ce ne socoteam sortiți să împlinim în lume. Pază de-acum la granițele de-afară! Să nu le mai treacă nimeni fără voie încoace, cum nu ne gândim noi să le trecem încolo!

www.dacoromanica.ro

Am avut odată o şcoală a graniţelor. Mi-a fost dat s'o urmez şi eu, nu numai ca să-i pot sorbi învăţăturile, dar şi ca să-i pot păstra amintirea. Lecţiile ei cădeau în acele timpuri de după 1900, când se aştepta o primăvară literară, prevestită chiar de întemeetorul şi conducătorul acelei şcoli, şi vechea Junime se credea înviorată, iar noul Sămănătorism îşi umfla pânzele, şi erau şi ele un semn alături de altele al unor mari lucruri în pregătire. Şcoala graniţelor româneşti era un umil seminar de geografie la Facultatea de Litere din Bucureşti. Din ea au ieşit cei mai de seamă geografi pe cari îi avem. Pomenesc numai de George Vâlsan, pentrucă nu mai e printre noi. Studiul lui ştiinţific de căpetenie rămâne «Câmpia română», dar să nu se uite studiile de graniţă, care erau toate etnografice, Românii din Serbia cu un adaos de folklor, şi Valea Dunării, apărută de curând în volumul «Pământul românesc şi frumuseţile lui». Erau urmări ale îndrumărilor căpătate în acea şcoală şi pe care toţi, cari au trecut pe acolo şi au lucrat alături de Vâlsan şi de ceilalţi, le-am luat cu noi. Ceea ce a făcut Cviici, doctrinarul Jugoslaviei, împreună cu elevii lui, la el acasă, a făcut, cu mai puţin sgomot, dar cu tot atât de bune urmări, şcoala dela noi a graniţelor. Când oamenii de faptă au pornit, ca să îndrepte sau să grăbească istoria, problemele fuseseră cercetate. Temelia geografică a cercetărilor noastre fusese pusă, aşa cum fusese aşternută, încă mai de mult, temelia istorică.

N'am să uit niciodată, cum sunt sigur că n'au să le uite nici ceilalţi, expediţiile noastre de cercetare, înarmaţi cu toată documentarea pe care o putea da înainte biblioteca şi cu atât mai ageri la ce avea să dea observaţia de-a-dreptul a fenomenelor, expediţii pe Dunăre, expediţii la Mare, expediţii în munţi. Erau toate expediţii de cunoaştere şi de adâncire a graniţelor, văzute atât dela noi cât şi din ţara vecină, care uneori însemna numai un Stat străin, dar nu şi o altă formaţie etnografică. Impins de acele călătorii am scris şi eu mai târziu, după întoarceri şi studii proprii, pe locuri, monografia

www.dacoromanica.ro

despre «Românii dintre Vidin şi Timoc». Astăzi toate aceste încercări pot să rămână numai o amintire şi profesorul, care le gândea şi le punea la cale, să fi lăsat altora, însă elevi de ai lui, catedra, pentrucă ceea ce se urmărea s'a împlinit întocmai. Şcoala graniţelor se poate închide. Sufletul ei a coborît între noi şi ne stă în ajutor.

Am găsit pe toată Dunărea, dela Turnu-Severin şi mai din sus, din gangurile cu pereţi înalţi şi păduroşi ai Cazanelor, unde Traian, părintele, a tăiat drumuri în piatră şi păgânii şi credincioşii întâlniţi aici au ridicat cetăţi, o lume vioaie şi desgheţată de oameni de apă şi de ostroave, alergând în luntri toată ziua, mânând vitele prin lunci umede, negustorind în schele şi în porturi şi dela un mal la altul. Toată Europa trece în vapoare şi şlepuri pe la orizontul lor. Le răsună în urechi limbile tuturor popoarelor. Oameni străini se opresc, uneori pentru totdeauna. Graniţa e largă şi mişcătoare, un drum deschis tuturor. Dela un ostrov la altul trec cirezile de sute de bivoli înnot, cu băieţi goi pe spatele lor lucioase, spălate mereu de undă. Dacă strigi dintr'o ţară într'alta răspunsul vine în aceeaşi limbă.

Din adânc de Dobroge, dela linia de despărţire dintre judeţele Durostor şi Caliacra, locuitorii pornesc în căruţele lor sprintene, cu cai focoşi, ca să vândă şi să cumpere, către oraşele Dunării, unii, şi către oraşele Mării, alţii. Sunt plugari şi crescători de vite în acest pământ gras, dar cu apă ascunsă la mari adâncimi, şi în marginea canaralelor şi a surpăturilor de piatră roşie şi găunoasă, dar rămân legaţi de apă şi au ceva din trăsăturile şi din neastâmpărul fraţilor lor din acele părţi. Pe barcazurile şi podurile negre umblătoare, care se mai văd la Turtucaia, la Silistra şi la Ostrov, îşi aşezau odinioară miile de oi coborîte din munţi, cu măgarii şi câinii de acasă în mijloc, ciobanii ardeleni în căutare de drumuri fără iarnă. Intreg Deliormanul şi locurile dinspre Mare, de care vorbesc diplomele lui Mircea cel Bătrân, au fost călcate şi îmbogăţite de ei, în vremuri când nu întâlneau pe aici decât pe vameşii şi ciorbagiii turci.

www.dacoromanica.ro

De câțiva ani s'au arătat prin sate sau și-au făcut satele proprii adevărați locuitori și apărători de graniță, Românii din toate unghiurile, dela Bucovineni până la Ilfoveni și dela Bănățeni până la Macedoneni, grănicerii noștri plugari dela miazăzi, trimiși parcă de întreg pământul românesc anume ca să dea naștere la o nouă viață și să facă de veghe, ca în zilele valurilor Traiane și ale legiunilor macedonice. Ei știu că de pe podișul lor, la o parte de drumurile oamenilor, apără atât Dunărea cât și Marea. Au ceva din acea încruntare și pornire pe faptă a ostașilor totdeauna gata.

Dela dealurile albe dela Ecrene, ca un popas din urmă al Coastei de Argint, și până aproape sub zidurile Cetății-Albe, pentrucă limanul Nistrului nu e decât un sân pontic, se întinde țărmul românesc al Mării Negre, sute și sute de kilometri de orizont marin, care nu e nici pe departe atât de asemănător sau chiar de monoton, pe cât se crede sau se răspândește credința de câți nu-l cunosc decât de pe hartă. Formații de coastă și vederi de Mare sunt cu totul altele, în dreptul Balcicului și Capului Caliacra, scăldate de un soare mai cald, în dreptul Mangaliei și Constanței, unde cerul știe să se facă de oțel vânăt, sau în dreptul Deltei, cu trecere dela uscat la apă, atât pentru priveliște, mai mult de coloarea trestiei, cât și pentru îndeletniciri, pescărie de lacuri și pescărie de larg. Prin buruenile arse și sărate de stepă te împiedeci de marmuri elenice sau de ziduri romane. Nicăiri drepturile noastre de moștenitori ai lumii clasice dela aceste părți de miazănoapte nu sunt mai vădite. Oamenii sunt închiși în sine, muncitori și dârji, făcuți așa de aflarea mereu față în față cu Dumnezeu, adică cu elementele și cu primejdiile. Ei sunt portarii Mării.

Râpile Nistrului, cu încolăciturile lui, ca ale unui otgon, care lega aici corabia țării bătută de valurile din răsărit, lăsat pe pământ și răsucit peste bugeacuri și codri, adăpostesc un neam de Români, asemeni numai loruși. E un amestec de sfătoșenie și de blândețe, vădit și în limba dulce și în mișcările încete, și de încăpățânare

www.dacoromanica.ro

şi de izbire, care aduce aminte că sunt de multe secole un popor de grăniceri. Orheienii şi Sorocenii au fost totdeauna păzitori de vaduri. Ei nu trebue să-şi mai pregătească un suflet de graniţă; îl au, şi la o cât de slabă chemare el poate să se ridice din adâncuri şi să se reverse ca la buciumurile şi focurile pe înălţimi de când anii se socoteau dela facerea lumii şi la Suceava şedea în scaun, Ştefan cel Mare şi Sfânt. La fiecare pas pe-aici se simte că ne mişcăm în moştenirea lui. Cele mai frumoase datini despre marele domn trăiesc şi astăzi în gura oamenilor, cum trăiesc în mânăstirile ascunse în văi umbroase, cu podgorii de aur de jur-împrejur. Această prispă a Moldovei, udată pe toată latura ei răsăriteană de Nistru şi împodobită cu scoarţe şi lăicere, mai ales negre şi portocalii, singure păstrate dintr'un port şi o gospodărie a războiului de ţesut, care nu mai este, stă în bătaia viscolului sau sub florile de livezi de poame, cu ziduri şi turnuri de cetăţi din loc în loc, ea însăşi acum oglindă a neamului de oameni, pe care şi l-a plămădit după chip şi asemănare.

Pe hotarele Bucovinei vecine n'am putut să trec fără opriri, în părţile de şes, prin locuri unde cu Flondorenii şi Hurmuzăcheştii toată lupta hotărîtoare în secolul al XIX-lea pentru făurirea României învie în aceşti Moldoveni subţiaţi de cultura apusului, şi pe valea cu ape repezi şi cu plute între munţi, a Ceremuşului. Prin trecătorile înalte de sub izvoarele lui şi-au deschis drum, în secolele dela început, Dragoş şi Bogdan, cu vitejii maramureşeni, întemeietori de ţară şi dătători de legi şi datini. Bucovina e ca un ulcior de aur, proptit în pirostiile Basarabiei, Moldovei vechi şi Maramureşului şi pus la streşinile lumii, ca să adune ce e mai bun din apus şi răsărit. Munteni veseli şi iuţi la picior, cu bundele lor fără mâneci şi închenărate cu lână neagră de oaie, Bucovinenii au trăit totdeauna cu ochii în zare, păzitori fireşti şi seculari de biserici, de ruine scumpe şi de oase şi faime domneşti, cum sunt cele dela Putna, şi la orice nevoie se pot schimba în plăieşi de margine.

www.dacoromanica.ro

Maramureşul se încinge în apele Tisei şi se strecoară pe creste şi văi, cu porţi monumentale cioplite de aceşti lemnari neîntrecuţi şi cu bisericile ascuţite de lemn pe înălţimi, ca nişte mori ale Domnului, măcinând stele şi cuvânt dumnezeesc. Oamenii trec hăulind, în pantalonii lor largi, cu pălăriile de paie ca nişte coifuri în cap şi cu ţapina şi baltagul pe umeri. Pe-aici sunt poenele cu lăcaşuri sfinte unde limba noastră a primit întâia ei închegare scrisă, la ieşirea din Evul Mediu, aici e Ieudul înegrit de vreme, dincolo de pârâu, unde s'a găsit cel mai vechiu text românesc într'o lacră uitată de biserică, aici Cuhea şi peste Tisa şi în altă ţară, Perii şi Apşele. Cum ştiau să ne primească în haine albe oamenii de acolo, în umbra clopotniţei, pe care o simţeau prietenă şi sprijin! Maramureşul e ca un mâner al ţării, de unde o poţi sălta întreagă, aşa ca în secolul descălecătorilor.

Trebue umblată graniţa cu poale de munţi şi cu păduri, din dreptul Ţării Oaşului, cu oameni gătiţi ca o secţie de Muzeu etnografic, vechi şi năvalnici, câmpia care începe să se arate în apropierea Someşului, Pusta nesfârşită cu râuri plecate din munţii noştri, prispa de unde neamul nostru a privit vedenia de Apă a Morţilor tremurătoare peste şesurile din apus, până la Tisa şi mai departe, ca să înţelegem ce este Transilvania de dindărătul lor şi Banatul plin de mândreţe, ca o cetate, aşa cum le-a văzut încă Bălcescu, a neamului românesc.

Ca să-mi dau seama de duhul Ardealului faţă de orice dorinţă de încălcare a acestei «mărci» apusene a pământurilor româneşti m'am dus şi am trăit în satele grănicereşti dela răspântia de trei ţări a Maramureşului, Bucovinei şi Moldovei, pe unde se păzeau trecătorile de năvala Tătarilor mai vechi şi mai noui, şi prin satele grănicereşti dela Cerna până la Oraviţa, la altă întâlnire de trei ţări, Ţara Românească, Bulgaria şi Serbia, de unde veneau Ienicerii şi Spahiii şi uneori Pasvangiii şi Başbuzucii. Nu e vorba de o armată, care a fost odată, pusă de împăraţi intraţi în legendă, ci de o întreagă populaţie crescută ca să fie cu rânduială militară, cu

www.dacoromanica.ro

vitejie şi cu putere de jertfă, şi pe care o simţi că se poate împânzi şi astăzi, la o chemare, cu piepturile, dar mai cu seamă cu spiritul ei, de-a-lungul acestui arc de graniţă dela izvoarele Tisei până la Dunăre, cu cele două căpătâie, taberele însăşi grănicereşti ale Năsăudului şi Banatului.

Ţara se întinde liniştită între hotarele ei, pe care şi le mângâie cu iubire. Fiecare a fost ajuns şi întărit după încordări şi suferinţe de sute de ani şi de milioane de oameni. Sufletul întregului neam se luminează la auzirea numelui lor şi e de faţă deopotrivă, oriunde ameninţă să se adune norii.

---

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL PLANŞELOR

Planşa 1. Ctitori ţărani ai bisericii din Stăneşti (Muscel) (Copie de Lena Constante)
» 2. Ctitori târgoveţi ai bisericii din Stăneşti (Muscel) (Copie de Lena Constante)
» 3. Valea Dâmbovicioarei
» 4. Caraimanul
» 5. Casa de adăpost Mihai Haret depe muntele Omu, rezemată pe vârful Bucura Dumbravă
» 6. Braşovul (între Biserica Neagră şi Turnul Sfatului se găseşte Biserica grecească)
» 7. Cetatea Cohalm din Târnava Mare
» 8. Mănăstirea Vatra Moldoviţei
» 9. Constanţa, cu statuia Carmen Sylvei (de Jalea)
» 10. Pe malul mării la Balcic
» 11. Statuia Regelui Carol I dela Castelul Peleş (de Han)
» 12. Statuia Carmen Sylvei dela Castelul Peleş (de Spăthe)
» 13. Balcicul dela Palatul Regal
» 14. Biserica «Stella Maris» dela Balcic
» 15. Un proces verbal al premiului Femina, s mnat de Regina Maria
» 16. Curtea de Argeş
» 17. Plute pe Bistriţa la Broşteni
» 18. Castelul Mogoşoaia
» 19. Bucegii
» 20. Lacul Scropoasa de pe valea Ialomiţei
» 21. Biserică de lemn din Maramureş
» 22. Castelul Corvinilor, din Huniedoara
» 23. Cetatea Soroca
» 24. Palatul Cotroceni
» 25. Sălcii dela Dunărea de Jos
» 26. Mare românească
» 27. Dunărea la Cazane
» 28. Tabula trajana
» 29. Insula Ada-Kale
» 30. Ruinele podului Traian — Turnu Severin
» 31. Canalul Filipoiu
» 32. Podul Carol I
» 33. La gurile Dunării
» 34. Vedere din Deltă

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

Pagina

PĂMÂNT ŞI OAMENI DELA NOI

Cântarea României 7
Palatul Mogoşoaia 14
Valea Dâmboviţei 22
In munţii Făgăraşului 29
Intâii drumeţi de munte din România 36
O ţară de munţi 43
Valea Oltului 50
Cele mai frumoase drumuri din ţară 57
Delta 66
Drumuri dobrogene 73
Lunca Dunării 80
Intre Dunăre şi Mare 88
Marea noastră 95
Marea 102

PĂMÂNT ŞI OAMENI DIN ALTE PĂRŢI

Constantinopolul 113
Berlinul 121
Viaţa literară şi artistică din Germania 128
Colaborări culturale 136
Viaţa lui Tolstoi 144

ARTA CĂRŢII ŞI ARTE PLASTICE

Eminescu, geniu romantic 163
Praznicul unui clasic 173
Pe Argeş în sus 181
O istorie a literaturii româneşti de astăzi în limba franceză . . . 189
Un castel de odihnă 197
O veche bibliotecă 205
Un muzeu al cărţii 213

www.dacoromanica.ro

Pagina

Regina Maria 220
Regina scriitoare 227
Regina Maria din an în an 236
Un Rege al Mării 244
O carte de centenar 256
Mânăstiri româneşti 263
Primăvara noastră 273

CULTURĂ SOCIALĂ

Oameni de ştiinţă, apărători de graniţă 283
Dunărea românească 290
Şcoala primară şi acţiunea ei culturală 315
Carte, cinematograf, radio 328
Sufletul dela graniţe 352

www.dacoromanica.ro

DIN PUBLICAŢIILE CASEI ŞCOALELOR

		I.ei
C. RĂDULESCU-MOTRU	*Vocaţia*, factor hotărîtor în cultura popoarelor	40
GR. TĂUŞAN	*Criterii şi Evocări*	50
G. G. ANTONESCU	*Pestalozzi*	55
ION PETROVICI	*Viaţa şi opera lui Kant*	70
DR. VASILE P. NICOLAU	*Fénelon.* Monografie pedagogică	52
TRAIAN BRATU	*Din înţelepciunea lui Goethe*	30
J. J. ROUSSEAU (trad. de GH. ADAMESCU)	*Emil* Vol. I	120
	Vol. II	140
MIRCEA HEROVANU	*Călătorie în Univers*	80
ION CONEA	*Om şi Natură*	50
HORIA TECULESCU	*V. Oniţiu.* Un educator deschizător de suflete şi ziditor de idealuri	70
EMANOIL BUCUTA	*Pietre de Vad* Vol. I	85
CONSTANTIN KIRIŢESCU	*Jurnalul unei Comitive*	80
GR. TĂUŞAN	*Nuanţe filosofice*	50
I. PETROVICI	*Al doilea volum de Impresii din Italia*	100
A. BERGET (trad. de ING. C. FUNDĂŢEANU)	*Viaţa şi moartea Globului*	50
EMANOIL BUCUTA	*Capra neagră*	80
PETRE V. HANEŞ	*Scriitorii Basarabeni*, Vol. I	65
GR. TĂUŞAN	*Filosofi români şi străini*	55
ELENA FARAGO	*Intr'un cuib de rândunică*	25
N. MIHĂESCU	*Fragmente de critică literară*	80
AL. POPESCU TELEGA	*Lecturi romanice*	65
I. A. BASSARABESCU	*Opere complete* (Schiţe şi Nuvele) Vol. I	80
	Vol. II	85
ANDERSEN (traducere de NATALIA NEGRU)	*Povestea vieţii mele*	60
D. I. SUCHIANU	*Amica mea Europa*	65
MIHAI UŢĂ	*Pascal*	65
VICTOR EFTIMIU	*Fum de fantome.* Evocări	80
BARBU THEODORESCU	*Manualul Bibliotecarului*	50
ALPHONSE BERGET (trad. de I. FUNDĂŢEANU)	*Problemele Atmosferei*	72
GH. VĂLSAN	*Pământul Românesc şi frumuseţile lui*	60
N. PETRAŞCU	*Icoane de lumină*	80
ELENA MATASĂ	*Soare Răsare*	40
AL. T. STAMATIAD	*Pe drumul Damascului*	32
GR. TĂUŞAN	*Contribuţii filosofice şi literare*	45
G. M. ZAMFIRESCU	*Sufletul soldaţilor de plumb*	30
ELENA G-RAL PERTICARI-DAVILA	*Amintiri din copilărie*	40
PAUL PAPADOPOL	*Cartea, foloasele şi neajunsurile ei*	45
GH. BANEA	*Vin apele*	50
MIRCEA MANCAŞ	*Condiţionarea psihologică a operei de artă*	75
PETRE STURDZA	*Amintiri* (40 de ani de Teatru)	60
MITROPOLITUL IRINEU	*Versurile de aur ale lui Pitagora*	30
V. V. HANEŞ	*Basarabia Noastră*	30
I. CIOCÂRLAN	*Taina munţilor*	100
THUKYDIDES (trad. de M. JAKOTĂ)	*Războiul peloponeziac*	100
SPĂTARUL MILESCU (trad. de EM. N. GRIGORAŞ)	*Călătorie în China* (ed. II-a)	60

www.dacoromanica.ro

MONITORUL OFICIAL
ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI
1941

Chenar de Mac Constantinescu

Preţul 125 lei.

www.dacoromanica.ro